

kiel sekulara sunaisto, kaj junuloj pli emas simple diri sekulara.⁶⁵ Efektive la pli juna generacio konsistigas la plimulton de aktivuloj partoprenantaj en Laique Pride marŝoj inter 2010 kaj 2013 kaj alvokantaj al deknaŭa sekto, sekulara sekto, esti agnoskitaj de la ŝtato kiel provizora rimedo por certigi siajn rajtojn, inkluzive de seksa egaleco en aferoj de persona statuso.⁶⁶

La Konstitucio de la Libana Respubliko de 1926 igas ĝin la sola araba ŝtato sen islamo kiel ŝtata religio aŭ bazo de juro, samtempe agnoskante individuajn kredliberecon.⁶⁷ Tamen, ĉi tiu ŝajna konstitucia sekularismo estas trompa. Francaj devigaj aŭtoritatoj unue provis enkonduki ununuran kodon de civila juro en la 1920-aj jaroj, sed ĉi tio estis malakceptita kaj de islamanoj kaj de kristanoj. La sekva franca provo, Dekreto n-ro 60 LR (1936), La Ordeno de Religiaj Komunumoj, havis la kaskadan efikon de multipliko de la nombro de islamanoj, kristanaj kaj judaj "sektoj" agnoskitaj per leĝo kaj igante ilin "rajtoposedanta "morala persono" konforme al Artikolo 7 de la Pakto de la Ligo de Nacioj. En la en la kampo de familia juro, individuaj rajtoj estas donitaj per ĉi tiuj komunumoj, kvankam kun nova sekulara, civila rajto por individuo konvertiĝi por geedzeco.⁶⁸ La Akordoj de Ta'if de 1989, kiuj finis la civitan militon kaj reformis la politikan sistemon ambaŭ postulas la "forigon de politika sektismo [...] kiel [fundamentan nacian celon] kaj "forigi la mencion de sekto kaj konfeso sur la" identigilo", sed sen pliaj detaloj, kaj la reformo (sekularigo) de persona statusleĝo estas menciita sed lasita loza kaj laŭ peto de "sektaj-estroj".

69

Ĉar aferoj pri persona statuso (geedzeco, eksgeedziĝo, heredo, gepatrorajto de infanoj) falas sub specialan juran kampon de religia juro kontrolatan de religiaj aŭtoritatoj, ili estas areo kie malegaleco kaj la ne-sekularismo de Libano estas aparte videbla. Geedziĝoj inter islamaj viroj kaj kristanaj virinoj estas malaprobata (kaj malpermesita laŭ la ŝijaisma ĝafaria juro). Geedziĝoj inter kristanaj viroj kaj islamaj virinoj estas malpermesitaj. Miksitaj geedziĝoj estas permesitaj en la Katolika Eklezio nur kie la geedzoj promesas bapti la infanojn en la eklezio. Okaze de eksgeedziĝo, kristanaj virinoj povas ricevi alimenton, sed islamaj virinoj ne povas. kristanaj virinoj (aŭ islamaj virinoj kiuj konvertiĝas) geedziĝas-

Deeb, "Preter Sektismo", 227.

Mikdashi, *Sextarianism*, 117–152.

Farha, "Stumbloŝtonoj al la Sekularigado de Persona Statuso-Leĝoj en la Libana Respubliko (1926–2013)," 32.

Abillama, "Kontrestante Sekularismon", 150–151.

Akordoj de Taif, alirita la 22-an de aŭgusto 2023, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/dosieroj/LB_891022_Taif%20Accords.pdf.

edziniĝintaj al islamano estas rifuzitaj la gepatrorajton de siaj infanoj post eksgeedziĝo fare de sunaistoj kaj ŝijaismaj aŭtoritatoj.⁷⁰

Geedzeco, Eksedziĝo kaj Libana Nesekularismo

Vokoj por pli granda sekularismo en la Proksima Oriento emfazas la rajtojn de virinoj, precipe rilate al personaj statusaj aferoj. Al plej multaj ŝtatoj mankas ampleksa civila kodo. por ĉi tiuj, Tunizio kaj Turkio esceptas.⁷¹ Anstataŭe, registaroj delegas jurajn decidojn pri la intima vivo de homoj al ŝariaj tribunaloj por islamanoj kaj la respektivaj religiaj tribunaloj por ne-islamaj malplimultoj. La historio de tiaj tribunaloj, katalogitaj de akademiuloj kaj liberalaj feminismaj aktivuloj, sisteme malavantaĝas virinojn kompare kun viroj. Tiaj sistemoj ankaŭ nevidigas GLAT-vivon spertoj kaj la baza homa rajto al familia vivo.⁷² Tamen, civila kodo estas ne gisfera garantio por progresema vizio pri virinaj rajtoj. Ekzemple, Seçil Dağtaş katalogas la misioŝtelon de konservativa, "familiaj valoroj" tribunalo verdiktoj sub la islame influita AKP-registaro en Turkio.⁷³

Oni alvokas fulmstangon por diskutoj pri sekularismo en Libano. leĝo pri laŭvola civila geedzeco. Ĉi tio estas malnova diskuto: kampanjo por civila geedzeco komenciĝis en 1951, malpli ol dek jarojn post la ŝtata sendependeco.⁷⁴ Kelkaj subtenantoj argumentas, ke ĝi helpus malpezigi la socian ŝarĝon de miksitaj geedzeco inter sektoj (sekularismo-kiel-kunekzistado). Miksitaj geedzeco okazas sed malegale tra sociaj klaso kaj geografio, kun ĝi pli ofta inter la superaj kaj mezaklasaj Bei-rutioj kaj en la malmultaj miksitaj vilaĝoj kiuj ekzistis post la civita milito, kun diversaj sociaj malinstigo, inkluzive de familia rezisto.⁷⁵ Ĝia sekularista (al-amaniyyin), subtenantoj de sekularismo-kiel-laikismo argumentas, ke civila geedzeco forigus ĝin de la kompetenteco de religiaj aŭtoritatoj por tiuj, kiuj deziras ĝin, samtempe konservante la religia elekto por aliaj. Tamen, kiel Mark Farha rimarkigis, religiaj aŭtoritatoj-

Farha, "Stumbloŝtonoj al la Sekularigado de Persona Statuso-Leĝoj en la Libana Respubliko (1926–2013)," 33–35.

Ekzistas esceptoj en la tunizia juro pri civila persona statuso koncerne heredon, kiu estas bazita sur ŝario, kun esceptoj. Usona Ŝtata Departemento, "Tunizio 2022 Internacia Religia Libereco Raporto," alirita la 22an de aŭgusto 2023, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/05/441219-TUNIZIO-2022-INTERNACIA-RELIGIA-LIBERECO-RAPORTO-1.pdf>.

Vidu Mikdashi, *Sextarianism*.

Seçil Dağtaş, "Taglibro aŭ Notlibro: Sekulara Moraleco kaj la Seksa Ambigueco de Jura Personeco en Istanbul Familia Kortumo," *Anthropological Quarterly* 92, n-ro 4 (2019): 1,201–1,227.

Mikdashi, *Sextarianism*, 128–130.

Vidu Deeb, "Preter Sektismo."

ligoj, precipe sed ne ekskluzive sunaistoj, blokis ĉiujn provojn enkonduki leĝon pri civila geedzeco, en 1952, 1962, 1971, 1998, 2013 kaj, pli ĝenerale, "fundamenta rekonfiguro de personaj statusleĝoj eskapis Libanon ĝuste ĉar la paroĥaj instigoj ĉe ĉiuj flankoj ne povis esti harmoniigitaj".⁷⁶

En Libano, la manko de civila kodo por personaj statusaj aferoj kombinita kun la ekzisto de 15 personaj statuskodoj por 17 sektoj produktis lokajn proprecojn de religio kaj ŝtato. En la foresto de sekulara sekto aŭ civila geedzeco en Libano, falsa religia konvertiĝo por la celoj de geedzeco kaj eksgeedziĝo estas ne malofta inter la sociaj elitoj kaj la riĉa meza klaso. Miksitaj geedzeco ne estas maloftaj en Libano inter ĉi tiu socia grupo, sed ankaŭ ne estas malkaŝe apogita. Ifoje unu partnero, kutime la edzino, konvertiĝas al la religio de la edzo pro respekto al familia premo kaj islamaj sociaj moroj.⁷⁷ Konvertiĝo havas nenion komunan kun kredo/pieco kaj ne influas kiel ili estas vidata socie, ĉar homoj distingas inter sekto (ta'ifa) kaj jura statuso (madh-hab).⁷⁸ Ekzemple, "civitano kiu konvertiĝas por akiri eksgeedziĝon povas esti ateisto agnoskita de la registaro kiel sekvanta la grek-ortodoksan personan statuson [leĝo] sed socie agnoskita kiel maronito".⁷⁹

Maya Mikdashi proponas etnografian vinjeton pri Zahra, de riĉa, elstara sunaa familio el Bejruto, kiu religie konvertiĝis plurfoje en tre mallonga tempodaŭro por akiri eksgeedziĝon de ŝia perfortema edzo. De la etnografian vinjeton, ni komprenas, ke ŝi estas socie liberala (vivanta tion, kion libananoj nomus sekulara vivstilo) kaj ne pia kredanto en religia senco, sed ni ne ricevas pliajn detalojn. En la 1970-aj jaroj ŝi edziniĝis al ŝijaisma islamano sub (ŝijaisma) ja'faria juro, miksitaj geedzeco, kaj havis du infanojn. La edzo de Zahra vetludis kaj batis ŝin. Ili divorcis kaj reedziĝis dufoje. Ŝi volis divorci trian fojon. Li rifuzis ĉar laŭ la ja'faria leĝo, ili ne povus reedziĝi trian fojon. Lia rifuzo signifis, ke la eksgeedziĝo estis blokita.

Zahra havis ideon - ŝi konvertiĝas al kristanismo por akiri eksgeedziĝon. laŭ grek-ortodoksa persona statusa leĝo, preterirante la blokadon en la ŝijaisma ja'-tribunaloj pri persona statuso de Fari. Ŝi dungis sunaan advokaton en Okcidenta Bejruto, kiu dungis plia aro da kristanaj advokatoj el Orienta Bejruto. La advokatoj kaj Zahra renkontiĝis proksime al la Verda Linio dividanta islaman Okcidentan Bejruton de kristana Orienta Bejruto, ne tute facile dum la interna milito, kiam milicoj adoptis eksplicitan politikon inter 1976 kaj 1978 de homogenigo de la loĝantaroj sub ilia teritoria kontrolo-

Farha, "Stumbloŝtonoj al la Sekularigado de Persona Statuso-Leĝoj en la Libana Respubliko (1926–2013)," 53.

Vidu Deeb, "Preter Sektismo."

Deeb, "Preter Sektismo", 218.

Mikdashi, *Sextarianism*, 101.

laŭ sekto kaj forpelante tiujn, kiuj ne 'taŭgis'. La advokatoj diskutis la necesaj dokumentoj por la eksgeedziĝo, prepare por ŝia religia konvertiĝo kaj divorca aŭdienco en la grek-ortodoksaj personaj statusaj tribunaloj. Ĉi tio estas eĉ pli nekredebla kiel ĝi okazis en la lastaj du jaroj de la libana civila milito milito inter la diversaj sektaj grupoj, aldonante nivelon de danĝero al la diversaj islamaj-kristanaj interagoj, des malpli religia konvertiĝo en kunteksto kie sektisma identeco kaj demografio estis forte sekurigitaj. Zahra, por ŝiaflanke, estis klare, ke ĉi tio estis nur provizora afero kaj ke kvankam ŝi estis preta ampleksi oportunan konvertiĝon, ŝi ankaŭ havis siajn etikajn limojn. rifuzis esti baptita, akcepti Jesuon Kriston, aŭ respondi iujn ajn demandojn pri ŝiaj religiaj kredoj. Venkita, la grek-ortodoksa pastro donis al ŝi subskribitan konvertiĝon atestilon ĉiuokaze. Zahra registris sian konvertiĝon ĉe la censoficejo kaj ŝia advokato portis ĉi tiun novan dokumentaron al la ja'fari-tribunalo pri persona statuso, argumentante ke Zahra nun estis renegato kaj ne plu povis edziniĝi. La juĝisto koncedis eksgeedziĝon, kvankam finfine ne pro religiaj kialoj sed pro la kialoj pri la hazardludo de ŝia edzo. Mikdashi rakontas:

Ŝia sekva tasko estis rekonvertiĝi al Islamo, ĉar ŝi sciis, ke estus juraj komplikakoj se ŝi restus kristana kaj ŝiaj infanoj kaj gepatroj estus islamanoj. Ŝi iris al Dar al-Fawa [la sunaaj religiaj tribunaloj en Bejruto], aĉetis kaptukon (blankan, ŝi memoris) de vendejo sub la moskeo kaj iris renkonti la ŝejkon [...]. [L]i ŝejko ne amuziĝis kaj kondiĉis, ke ŝi prenu religiajn kursojn ĉe Dar al-Fatwa antaŭe li "akceptis ŝin" reen en Islamon. Ĉi tiu peto kolerigis jam elĉerpitan Zahra-n, kiu kolere diris al la ŝejko, ke ŝi probable sciis pli pri Islamo ol li kaj ke ŝi venis de unu el la plej malnovaj islamaj familioj en Libano [...] Zahra revenis al la vendejo [...] aĉetis kaj portis bluan kaptukon. Ŝi reiris en la ĉefan konstruaĵon kaj kaŭriĝis en la oficejon de la unua ŝejko, kiun ŝi vidis. Ŝi parolis pli detale al ĉi tiu pli juna viro pri ŝia misuza geedzeco [...]. Ŝi ankoraŭ estis, kaj ĉiam estis, islamano, Zahra diris emfaze. La ŝejko komprenis ŝian malfacilaĵon, petis ŝin konfesi sian fidon al Islamo. kaj bonvenigis ŝin reen. "La tuta afero," ŝi diris, "daŭris kvin minutojn."

Kiam Mikdaŝi atentigis, ke sukcesi konvertiĝi sen paroli kun pastro pri fido estis malofta, Zahra sarkasme kontraŭdiris, ke en Libano pagi monon povas plenumi multajn miraklojn.⁸⁰ Falsa konvertiĝo por geedzeco aŭ eksgeedziĝo estas markilo de socia prestiĝo en Libano, sed ĝi ankaŭ estas funkcio de generacio. Efektive, fame, Walid Jumblatt, delonga politika gvidanto de la druza sekto, konvertiĝis al sunaisma islamismo por edziĝi kun sia edzino. Por paro da malpli socia prestiĝo, ĝi ne estus eble kontrakti ĉi tiun formon de socie miksitaj geedzeco, kia ĝi estas kaj neeble konverti al la druza religio kaj ankaŭ politike streĉa, kiel "ĉiu druzo gravas" por la celoj de la kalkuloj pri potencdivido de Libano.

Mikdashi, *Sextarianism*, 107.

La aktivistaj interparolantoj de Mikdashi, kiujn ŝi nomas "evangeliĵaj sekularistoj", nomas tian falsan konvertiĝon insulto al religio, kiu devus esti "io, je kio oni vere kredas".

81

Krom falsa konvertiĝo, ekzistas du ebloj por tiuj, kiuj volas tute eviti religian geedziĝon, inkluzive de nekredantoj. Unu estas geedziĝi eksterlande kaj reveni al Libano por registri la geedziĝon, kio estas akceptita laŭ la libana juro. Ekzemple, Abillama rakontas vinjeton pri Sandra, fratino de ŝia amikino Mirna, kiu edziniĝis al la pola komerca partnero de ŝia patro en Kipro. Kiam ŝi demandis al Mirna, kial ŝia fratino edziniĝis en Kipro kaj ne en Libano, ŝia amikino atentigis, ke Sandra estis islamano kaj ŝia fianĉo kristano. Kiam Abillama demandis, kial oni ne simple konvertiĝis, Mirna "ridis", kvazaŭ tio estus evidenta. "Konvertita? Ŝi ne kredas [je Dio]".

82

La dua eblo estas sekta-libera geedzeco. Ĝis 2020, 30 paroj sekvis la ekzemplon de Kholoud Sukkarieh kaj Nidal Darwish, ambaŭ kreskigitaj kiel islamanoj el malsamaj sektoj, kiuj geedziĝis en novembro 2012. Aranĝinte ke iliaj sektaj identecoj estu forigitaj de siaj oficialaj identigiloj, post decido de februaro 2009 de la tiam Ministro pri Internaj Aferoj, ili deklaris sin geedziĝintaj laŭ la franca mandato pri civila kodo (Arrêté No. 60 de 1936), subskribante kontrakton ĉe la notario de Monto Libano (katib al-'adl) antaŭ du atestantoj. Dum la ŝtato komence agnoskis ĉi tiujn civilajn geedziĝojn, ĝi poste nuligis la agnoskon, kaj la fenomeno estas tre polemika en la socio. Kian juran statuson havos la infanoj de la geedzeco estas ankoraŭ necerta, kaj la infano de Sukkarieh kaj Darwish, la unuenaskito en Libano sen sekto, ricevis minacojn de perforto, kio igis ilin translokiĝi al Svedio.⁸³ Ĉi tiuj tri sekularaj geedziĝaj praktikoj - falsa religia konvertiĝo, geedziĝo eksterlande per civila juro, kaj sensekta geedziĝo - reprezentas tri respondojn de sekularaj individuoj al la enigmoj de la kompleksa

(ne)sekularismo de Libano. La etnografiaj registroj sugestas, ke ĉi tiuj tri estas la preferata elekto de tiuj kun ia sekulara mem-identeco laŭ libanaj terminoj - ekzemple, Sukkarieh kaj Darwish mem-identiĝas kiel kontraŭsektaj sociaj aktivuloj.⁸⁴ Tamen, forigante sian sekton de sia identigilo, ili "ne rezignis sian personan kredon". religia konvertiĝo povas ŝajni la domajno de ateistoj kaj agnostikuloj - kiuj eble ne...

⁸⁵ Dum falsa

Mikdashi, Seksismo, 144.

Abillama, "Kontestante Sekularismon," 153.

Abillama, "Kontestante Sekularismon," 148, 154-159. Deeb, "Preter Sektismo," 218-219. Abillama,

"Kontestante Sekularismon," 154-155. Farha,

"Falblokoj al la Sekularigo de Persona Statusaj Leĝoj en la Libana Respubliko (1926-2013)," 52.

zorgas pri konfesado de falsa kredo - la geedzeco de Sandra en Kipro estas same la produkto de firma kredengaĝiĝo: eviti religian hipokritecon.

Tio lasas demandojn sen respondo, aferojn, kiujn ni eble pensas, ke ni scias, sed ja scias. ne. Kion profunde pensas tiuj, kiuj elektas unu el la tri geedziĝaj opcioj pri dio? Antaŭ geedziĝo, en kiaj piaj praktikoj ili partoprenis aŭ ne?

Tio estas, kie ilia religia aŭ nereligia geedzeco taŭgas en vivdaŭron de signifokreaj praktikoj? Kiuj kondiĉoj (de kredo/konscio, de sociaj rondoj, de familio) produktas preferon por unu el ĉi tiuj geedziĝaj opcioj super alia?

Kiel ĉi tiuj elektoj influis la socian medion ĉirkaŭ ili? Kiel ĉi tiuj geedziĝaj praktikoj kolektive transformas la ŝtatan ne-(sekularismon) laŭlonge de la tempo? La

La sekva sekcio prezentas kadron, kiu povus esti utila por trovi respondojn.

Aplikante la Kampan Teorion de Bourdieu al la Studo de Religia Ambivalenco en la Proksima Oriento

Mi jam skribis aliloke pri kiel la socia teorio de Bourdieu povas esti uzata kombine kun la koncepto de Schutz pri la vivomondo, por provi kompreni interagojn.

inter religie ambivalencaj aŭ sekularaj individuoj kaj la pli granda politika kunteksto en kiu individuoj vivas kaj agas.⁸⁶ Mi evoluigis la kadron por la studo de jud-influata sekulareco en Israelo, sed ĝi funkcias same bone por la studo de islama-influata sekulareco en la MENA.

Por Bourdieu, kampo de socia praktiko estas kolekto de malsamaj specoj de aktoroj. kaj institucioj ligitaj kune per interrilata socia agado – ekzemple, edukado aŭ artoj. Kio 'kalkuliĝas' kiel socia kampo de praktiko estas empiria demando, kun la unua paŝo en la esplormetodo eltrovante kiajn praktikojn kaj agantojn oni devus inkluzivi en la analizo.⁸⁷ Aktoroj kaj institucioj en socia kampo konkuras (kaj kunlaboras) pri tio, kion ili konsideras valora (kapitalo). Ekzemple, en la religia kampo, kie islamo estas la domina religio, aktoroj konkuras kaj kunlabori pri tio, kio estas vivi etikan homan vivon, kiu reflektas bonan socio ordigita laŭ principoj, kiuj manifestas kolektivan submetiĝon al Dio. La "kapitalaj" aktoroj konkuras kaj kunlaboras pri kiu plej bone scias kiel atingi tion kolektive kaj individue. "Habitus" por Bourdieu estas komuna sentemo aŭ maniero de agante inter homoj en socia grupo: ekzemple, libananoj identigantaj sin kiel

Gutkowski, Ĉu esti racia?, 42–44.

Michael Grenfell, "Laborante kun Habitus kaj Kampo: la Logiko de la Praktiko de Bourdieu," en Kultura Analizo kaj la Heredaĵo de Bourdieu: Arango de Kontoj kaj Disvolvado de Alternativoj, redaktita de Elizabeth Silva kaj Alan Warde (Abingdon: Routledge, 2010).

sekulara. Ĝi disvolviĝas per iliaj agoj ene de socia kampo. Ĝi ne determinas ilia konduto, sed ĝi signifas, ke ili pli emas konduti aŭ pensi laŭ certa maniero.

Scienculoj rimarkis, ke kvankam Bourdieu havas multon por diri pri sociaj strukturoj kaj grupa konduto, li ne havis multon por diri pri individuaj homoj. Lahire kaj Atkinson laŭ malsamaj manieroj alvenas al la konkludo, ke individuoj estas produkto de la familio, en kiu ili kreskis, kaj la malsamaj formoj de habitus, kiujn ili akiris per partopreno en malsamaj sociaj kampoj (lernejo, laboro, ktp.). Atkinson argumentas por koncepto trovita en Bourdieu nomata la "socia surfaco" de persono, kiu estas la konglomeraĵo de malsamaj formoj de habitus.⁸⁸ Mi preferas la koncepton de Schutz pri la vivomondo kiel aldono al la teorio de Bourdieu, por kapti kiel homoj spertas ilia vivtrajektorio 'de interne' dum ili partoprenas en diversaj sociaj kampoj kaj evoluigi malsamajn specojn de habitus, ĉar ĝi estas pli ofte komprenata termino kaj teorie kongruas kun la kadro de Bourdieu.

Individuoj partoprenas en diversaj sociaj kampoj - lernejo, familio, ekonomio, ktp. Fligstein kaj McAdam argumentas, ke Bourdieu fakte ne solvis la demando pri kiel tiuj diversaj sociaj agadkampoj rilatas unu al la alia.⁸⁹ Do, ili proponis aron de malsamaj rilatoj inter kampoj. Ilia aldono estas utila por pripensi rilatojn inter religie ambivalencaj individuoj kaj la ŝtato, ĉar en ĉi tiuj ludas kvar ŝlosilaj sferoj de socia agado (kampoj) rilatoj en iu ajn momento: religio, ekonomio, familio kaj ŝtato. Ĉar plej multaj arabaj MENA-ŝtatoj estas malpli ol 100-jaraj kaj formiĝis el imperio kie klerikala kaj ŝtata potenco estis kunfanditaj dum centoj da jaroj, la religia kampo restas tre interdependa kun la (administra, burokratia) ŝtata kampo, same kiel la ekonomio kaj la familio, kun alta grado de interago inter ĉi tiuj malsamaj arenoj de socia agado. Aldonante Fligstein kaj La kompreno de McAdam pri specoj de kampaj rilatoj permesas al ni diri, ke la kvar kampoj (religio, ekonomio, familio, ŝtato) estas "proksimaj" unu al la alia (t.e., agadoj en unu socia areno rutine efikas sur la aliajn). La kvar kampoj ankaŭ estas "interdependaj" (anstataŭ sendependaj aŭ hierarkie dependaj de unu alia).⁹⁰ Ekzemple, kiam homoj geedziĝas en la MENA, ĉi tiu agado efikas ĉiuj kvar kampoj: klerikoj plenumas la geedziĝon (religia kampo), familioj aliĝas al la ceremonio kaj akiras novajn membrojn (familia kampo), kelkaj familioj pagas doton (ekonomia kaj familiaj kampoj), kaj ŝtataj burokratoj akceptas la registradon de la religiaj

Will Atkinson, "Kampoj kaj Individuoj: De Bourdieu ĝis Lahire kaj Reen," Eŭropa

Revuo pri Socia Teorio 24, n-ro 2 (2021): 195–210.

Neil Fligstein kaj Douglas McAdam, Teorio de Kampoj (Novjorko: Oxford University Press, 2012), 26.

Fligstein kaj McAdam, Teorio de Kampoj, 18–19.

geedziĝo kaj oficialigi ĝin (indiku la kampon). Registrante la geedziĝon kiel legeblan en ŝtata juro, konfirmante certajn kontraktajn rajtojn al la du partioj, la ŝtato ekzercas sian "strangan formon de aŭtoritato konsistantan el la povo regi per leĝaro, regularoj kaj administraj mezuroj".⁹¹

Por esti valora, ĉiu teoria kadro devas aldoni valoron al kiel ni komprenas homan konduton. En ĉi tiu kazo, kampa teorio helpas klarigi rilatojn inter agantoj kaj inter agantoj kaj strukturoj. Por reiri al la ekzemplo de geedzeco, ĝi helpas nin respondi kiel sociaj strukturoj kaj individua sperto produkti preferon por unu el la tri sekularaj geedziĝaj opcioj en Libano; kiel ĉi tiuj elektoj efikas sur la socian medion preter la tuja familio; kaj kiel ĉi tiuj geedziĝaj praktikoj kolektive transformas la (ne)sekularismon de Libano, ekzemple ĉar tiuj, kiuj elektas ĉi tiujn geedziĝojn, interagas kun religiaj gvidantoj kaj iliaj komunumo, aŭ kiam la videbleco de la geedziĝtipoj fariĝas afero de nacia politika debato.

Se observate tra la sekularisma lenso de okcidenta socia scienco, la studo de nereligiaj individuoj ŝajnas niĉa. Sed kampa teorio helpas konekti ĉi tion al la ĉefaj politikaj kaj ekonomiaj eventoj en la historio de lando – komprenema kiam studante la tre religian Proksiman Orienton aŭ similajn regionojn. Ekzemple, en la kazo de Libano, la kombinaĵo de unu el la plej malbonaj ekonomiaj krizoj ekde la 1800-aj jaroj, kunligita kun la detruo de la eksplodo en la haveno de Bejruto en aŭgusto 2020, unu el la plej potencaj artefaritaj nenukleaj eksplodoj en la historio, mallongigis mason strataj protestoj (thawra) kiuj erupciis en oktobro 2019. Ĉi tiuj protestoj prezentis sekularigajn fortojn: transsektan mobilizadon ĉirkaŭ alvokoj por liberala demokratio, finon al sektismo (ta'ifiyya) en politiko, kaj la renverson de la politika klaso el la epoko de la civila milito. Kampa teorio povas helpi respondi demandojn kiel ekzemple, ekzemple ekzemple, kiel la kontraŭrevolucio kontraŭ la taŭrao gvidata de la islamisto Hiz-bulaho influis la personan kalkulon de mem-identigitaj sekularuloj por aliĝi al sekulara politika aktivismo kontraŭ aliaj personaj, familiaj aŭ ekonomiaj faktoroj? Por preni alian ekzemplon pri la utileco de kampa teorio, ĝi povas helpi kompreni kiel la "sektiĝo" de civila milito fare de politikaj gvidantoj en Irako, Jemeno kaj Sirio influis persona religia ambivalenco en tiuj socioj.⁹² Ĉu ekzistis distingebla ŝanĝo en kredo kaj pieco en ĉi tiuj landoj dum/ekde iliaj civilaj militoj? Anekdotaĵoj pruvoj sugestas eble ke jes. Kiel ĉi tio influis la ĉefajn vektorojn de politiko en ĉi tiuj landoj, precipe subteno por aktoroj esprimantaj sian politikon

Pierre Bourdieu kaj Loïc Wacquant, *Invito al Refleksiva Sociologio* (Kembriĝo: Polity, 1992), 11–12; Willem Schinkel, "La sociologo kaj la ŝtato: Takso de la verko de Pierre Bourdieu" sociologio," *La Brita Revuo pri Sociologio* 66, n-ro 2 (2015): 217.

Nader Hashemi kaj Danny Postel, *Sektismo: Mapante la Novan Politikon de la Mezepoko Orienta* (Oksfordo: Oxford University Press, 2017).

en islamista idiomo? Por preni alian ekzemplon, kiel nekredantoj formis la pozicioj de liberalaj kaj maldekstraj movadoj en Tunizio, Egiptujo, Irano, Irako kaj Turkio dum periodoj de strataj protestoj?

Konkludo

Kvankam ĵurnalistoj kolektis rakontojn de mem-priskribitaj ateistoj vivantaj en la ŝtatoj de la Proksima Oriento, ne okazis rigore scienca, sistema esplorado por kompari la rilatojn inter ŝtatoj kaj iliaj religie ambivalencaj civitanoj transregione. Ne okazis tia komparo de tiuj naskitaj en islamismo el malsamaj landoj same kiel neniuj komparo de religie ambivalencaj individuoj el ne-islamaj minoritataj komunumoj.

Ĉi tiu nova kadro bazita sur la kampa teorio de Bourdieu povus helpi plenigi la mankon.

Ĝi povus ebligi al ni sisteme trakti novan aron da demandoj rilataj al ŝtatoj kaj individuoj en la Proksima Oriento (kaj aliloke), kiel ekzemple:

- Kio estas la rolo de la ŝtato kompare kun aliaj agantoj en formado de ambivalence pia kaj malpia habitus?
- Kiaj specoj de sekularaj praktikoj, kredoj, emocioj, pensoj estas ebligataj sub malsamaj religiaj kampaj konfiguracioj en la Proksima Oriento? Kiel ĉi tiuj ŝanĝiĝas laŭlonge de la tempo dum la religia kampo evoluas?
- Kiel estas aktivismo por politika sekularismo kaj/aŭ por rajtoj de nekredantoj kaj la ambivalente piaj formantaj religiaj kampoj kaj la formoj de kapitalo, konkurenco kaj kunlaboro inter aktoroj en ili?
- Kiel politika, morala kaj estetika konkurenco kaj kunlaboro inter progresemaĵoj sekularaj agantoj kaj islamistoj diferencas inter la religiaj kampoj kaj aliaj sociaj kampoj (kiel ekzemple la ekonomia kampo) laŭlonge de la tempo?
- Kio estas la malsama rolo de islamismo sub malsamaj religiaj kampaj konfiguracioj en la Proksima Oriento? Kiel estas laikaj vivmondoj de ne-islamaj malplimultoj- ligoj formitaj en ĉi tiuj malsamaj kampaj konfiguracioj?
- Kiel estas la vivata realo de nekredemo aŭ aliaj formoj de religia ambivalenco kviete transformante la kvar, interdependajn sociajn kampojn de religio, ŝtato, ekonomio kaj familio kaj la formoj de konkurenco kaj kunlaboro en risko en ĝi?

Ĉi tiuj demandoj ne estas ĝisfundaj. Ili estas deirpunkto por plia teoriokonstruado kaj kompara laboro, ene de la MENA kaj pretere.

Sofia Nikitaki

Nereligiaj perceptoj pri religio kaj rilatoj inter eklezio kaj ŝtato en Eŭropo: Transkultura Kvalita Studo en Flandrio, Grekio kaj Norvegio

Enkonduko

Malgraŭ la signifa ĉeesto de individuoj identigantaj sin kiel nereligiaj en la nuntempa socio,¹ kaj la kreskanta populareco de la studo de nereligio ene de la akademio,² la loĝantaro sen religia alligiteco restas plejparte nevidebla ene de teologio kaj religiostudoj en eŭropa kunteksto. La manko de atento pri kiel nereligio manifestiĝas kaj funkcias ene de Eŭropo estas tre ofte rimarkata per la "kliŝa" tropo de la "sekulara" Eŭropo kontraste al la "religia" Usono;³ temo ofte ripetata en akademia literaturo en teologio kaj religiostudoj egale. Dum la komparo inter Eŭropo kaj aliaj religiaj pejzaĝoj povas provizi multajn valorajn informojn pri (ne)religio kaj sekulareco, ĝi ankaŭ povas konduki al preteratentado de la nuancoj, kiuj ekzistas inter la malsamaj kulturaj, sociaj kaj politikaj kuntekstoj, kiuj konsistigas Eŭropon.

La nuna ĉapitro diskutas la dinamikon inter religio, nereligio kaj sekulareco en malsamaj eŭropaj kuntekstoj prezentante parton de la rezultoj de kvalita, transkultura doktora esplorstudo farita inter 2018 kaj 2022.⁴ La esploro enhavis 64 profundajn intervjuojn kun nereligiaj militistoj-

Vidu Christopher Cotter, *The Critical Study of Nonreligion: Discourse, Identification and Locality*, (Londono: Bloomsbury, 2020), 25–27; Joel Thiessen kaj Sarah Wilkins-Laflamme, *Nothing of the Above: Nonreligious Identity in the US and Canada* (Novjorko: New York University Press, 2020), 3–17; Phil Zuckerman, Luke Galen, kaj Frank Pasquale, *The Nonreligious: Understanding Secular People and Societies* (Novjorko: Oxford University Press, 2016), 4–6. Vidu Stephen Bullivant, "Explaining the Rise of 'Nonreligion Studies': Subfield Formation and Institutionalization Within the Sociology of Religion," *Social Compass* 67, no. 1 (2020): 92–94; Jesse Smith kaj Ryan Cragun, "Mapping Religion's Other: A Review of the Study of Nonreligion and Secularity," *Journal for the Scientific Study of Religion* 58, no. 2 (2019): 319–335; Stephen Bullivant kaj Lois Lee, "Interfakaj Studoj pri Nereligio kaj Sekulareco: La Stato Journal of Contemporary Religion 27, no. 1 (2012): 19–27. Peter Berger, Grace Davie kaj Effie Fokas, *Religia Ameriko, Sekulara Eŭropo? Temo kaj Variacioj* (Aldershot: Ashgate, 2009), 9. Vidu Sofia Nikitaki, "Vivante nereligian vivon: kvalita empiria esplorado de nereligio en Belgio, Grekio kaj Norvegio" (Doktora disertaĵo, KULeuven, 2023).

lenuloj⁵ difinantaj sin kiel 'nereligiaj' aŭ 'nereligiaj' kaj entreprenintaj sian primaran kaj sekundaran edukadon en Belgio (Flandrio),⁶ Grekio kaj Norvegio.⁷ La ĉefa celo de la studo estis akiri ampleksan kompreno pri kiel (junaj) eŭropaj nereligiaj plenkreskuloj perceptas kaj intertraktas (ne)religiajn, (ne)religiajn vidpunktojn, kaj iliajn personajn spertojn rilatajn al (ne)-religio ene de la kulturaj, sociaj kaj politikaj kunteksto de iliaj respektivaj landoj. Por atingi profundan komprenon pri la temo, konstruisto Oni sekvis la aliron de la Tera Teorio kun duonstrukturitaj individuaj intervjuoj.⁸ La intervjuoj estis faritaj kaj analizitaj en du apartaj ondoj de esplorado (unu okazonta en 2019 kaj unu en 2020) uzante teman analizon en la NVivo Kvalita Datumanaliza Programaro.

La specifaj naskiĝjaroj, kiuj konsistigas la miljaran generacion, povas vari. Por En ĉi tiu esplorado, la aĝokohorto de individuoj naskitaj inter 1981 kaj 1998 estis uzita. Vidu Sarah Wilkins-Lafamme, Religion, Spirituality and Secularity among Millennials: The Generation Shaping Amerikaj kaj kanadaj tendencoj (Oksfordo: Routledge, 2022), 2–5; Michael Dimock (Pew Research), "Difinante Generaciojn: Kie Finiĝas Jarmiluloj kaj Komenciĝas Generacio Z," 17-a de januaro 2019, alirita la 13-an de decembro 2023, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/01/17/where-millennials-end-and-generation-z-begins/>; Timothy Carter, "Jarmilulaj Atendoj kaj Konstruistaj Metodologioj: Iliaj Respondaj Karakterizaĵoj kaj Akordigo," Action in Teacher Education 30, n-ro 3 (2008): 3; Neil Howe kaj William Strauss, Mileniuloj Leviĝas: La Sekva Granda Generacio (Novjorko: Vintage, 2000), 3–4.

Notindas, ke la decido ne inkluzivi la franclingvan parton de Belgio en ĉi tiu studo estis ĉar Valonio kaj Flandrio havas kelkajn gravajn lingvajn kaj kulturajn diferencojn, kiuj signife malfaciligus la transkulturan analizon de la rezultoj. Vidu Marc Blainey, "Bazlaboro por la Antropologio de Belgio: Preteratentita Mikrokosmo de Eŭropo," Etnoj 81, nr. 3 (2016): 478–507.

La elekto de landoj por ĉi tiu studo baziĝis sur diversaj konsideroj. Estante greka ŝtatano kaj delonga loĝanto de Flandrio, la elekto de ĉi tiuj du kunteksto permesis iliajn nuancojn kompreno same kiel la uzo de diversaj sociaj ligoj por faciligi esploran specimengon. Siavice, Norvegio estis elektita kiel tria kunteksto ankaŭ pro personaj ligoj, kiuj povus faciligi specimengado, sed ankaŭ pro ĝia elstareco en sekularigado kaj nereligiaj studoj, certigante abundo da akademaj fontoj por plibonigi la esploranalizon. Krome, kaj Norvegio kaj Belgio estas konstante rangigitaj de la EF English Proficiency Index kiel landoj kun tre alta anglalingva scipovo; io, kio estis decida por povi interagi kun esplorpartoprenantoj en lingvon alian ol ilia gepatra lingvo. Vidu <https://www.ef.com/wwen/epi/>. Kiel indukta aliro, kiu celas profunde kompreni la koncernan temon, CGT rekomendas alproksimiĝi al la studata fenomeno kaj konservi kontinuan engaĝiĝon kun la esplorpartoprenantoj, datumoj kaj analizoj dum la tuta periodo en kiu la esplorado estas farata. Vidu Kathy Charmaz kaj Anthony Bryant, "Konstruante Analizojn de Bazita Teorio," en Kvalitativa Esplorado, redaktita de David Silverman (Londono: Sage, 2016), 347–362; Kathy Charmaz, "Grounded Teorio," en Kvalitativa Psikologio, redaktita de Jonathan Smith, (Londono: Sage, 2015), 53–84; Kathy Charmaz, Konstruante Terenan Teorion, 2a eld. (Londono: Sage, 2014).

Dum la intervjuoj, la partoprenantoj estis demanditaj pri vasta gamo da temoj rilataj al (ne-)religio inkluzive de - sed ne limigite al - aferoj pri memdifino, iliaj pasintaj kaj nunaj rilatoj kun (ne-)religio, kaj iliaj sintenoj rilate al (ne-)religio, spiriteco, kaj la konceptoj de 'dio' kaj 'pli alta' potenco'. Krome, ĉi tiu esplorado atentis aparte la socikulturajn kaj politikaj faktoroj, kiuj povas influi la formadon de nereligiaj vidpunktoj en la esploritaj kuntekstoj, ekzamenante la manierojn kiel tiaj kontekstaj aspektoj povas formi nereligion. Ĉi tiu aparta ĉapitro fokusiĝas al ĉi tiu transkultura aspekto de la esplorado prezentante la opiniojn de la partoprenantoj pri la eklezio kaj ŝtataj rilatoj en la kuntekstoj de Belgio, Grekio kaj Norvegio.

Religio: La Persona kaj la Institucia

Antaŭ ol profundaĵi en la opiniojn de la intervjuitoj pri religiaj institucioj en siaj kuntekstoj, tamen, estas grave klarigi kiel la termino 'religio' estis komprenata de la partoprenantoj. Gravas rimarki, ke tio, kion oni celis per 'religio', estis intence lasita nespecifita dum la intervjuoj por permesi al la partoprenantoj difini kaj klarigi la terminon sen antaŭe havi specifan komprenon. Lasante la signifon de la termino malferma

al interpretado kondukis al diversaj nuancoj rilate al religio dum la daŭro de la konversacioj.

Dum ambaŭ ondoj de esplorado, la plimulto de partoprenantoj el ĉiuj kuntekstoj faris klaran distingon inter religio kiel persona kredo aŭ aparteno (1), kaj organizita aŭ institucia religio (2). Ekzemple, la greka partoprenanto, Maria distingis inter religio "en la organizita religio/organizitaj religioj "senco" kaj "religio kiel bezono de religia sento",⁹ dum Marko – belgo intervjuito – diris, ke li komprenas "la homojn, kiuj bezonas la rakontojn" kaj la "ŝajniga" aspekto de religio sed samtempe deklaris, ke "ni estus pli bonaj sen la pastroj" kaj ke la ekzisto de religiaj institucioj temas "pri mono kaj potenco".¹⁰ Simile, la norvega partoprenanto, Selja, distingis inter la

"Religio en la senco de organizita religio/organizitaj religioj – mi pensas, ke jes, ĝi rezultas malutile. Per tio mi volas diri, ke ĝi estas plia preteksto por disigi homojn, ĝi estas plia preteksto por diversaj homoj interveni por ekspluati siajn kunhomojn, ĝi estas alia preteksto por la situacio, kiu ekzistas sur la planedo – kun la militoj, kun la ekspluatado, kun la 1 procento [de la loĝantaro] 'fraŭdanta' ĉiujn aliajn. [...] Sed se ni komprenas religion kiel la bezonon de religia sento, mi povas kompreni, ke por tre granda nombro da homoj ĝi estas necesa kaj bezonata" (Maria, Grekio, 10.07.2019).

"Mi volas diri, se mi dirus ĝin simple, tiam jes, ĝi estas [religio] malbona. Ni estus pli bone." sen ĝi. Aŭ ne, ni estus pli bonaj sen la pastroj. [...] Sed, mi volas diri, la homoj, kiuj bezonas

speco de religio kiu “subtenas vin kaj helpas vin” kaj la “timigan parton de religio”, kiun ŝi ligis al la kontrolo fare de religiaj gvidantoj super siaj fideluloj kaj la timo de juĝo en la postvivo.¹¹

Religio kiel Persona Kredo kaj/aŭ Apartenado

Kiam komprenata en la senco de persona kredo je dio aŭ kiel aparteno al religia komunumo, religio ofte estis priskribita kiel signifosistemo, kiu provizas komforton, celon kaj sekurecon, same kiel senton de aparteno, socian subtenon kaj grupan identecon. Krome, kelkaj partoprenantoj menciis la potencialon de religio agi kiel pozitiva forto per provizado de morala gvido, kvankam multaj el ili samtempe klarigis, ke ili persone ne vidas la sekvadon de religia etiko kiel neceson por esti bona aŭ morala persono.¹² Plie, kelkaj partoprenantoj parolis pri la kontribuo de religio al kulturo, tradicio kaj scienco tra la historio, dum aliaj kelkaj estis pozitivaj pri la sento de komforto atingita per kredo, ke ekstera forto reguligas onian vivon.

la rakontojn - se ili volas la 'ŝajnigon', lasu ilin havi la 'ŝajnigon'! Sed ni ne donu al ili la rimedojn por disvastigi ĝin kaj konvinki pli da homoj kaj ĉion. Ĉar, fine, temas pri mono kaj potenco. Alie, vi ne bezonas preĝejon. Ĉar se - tute honeste - se religio estus io, kio sekvis la socian agadon de 'komunista Jesuo', tiam bone! Lasu ilin veni! Sed ĝi ne estas. Temas nur pri institucioj, potenco, karieroj” (Marko, Belgio, 26.10.2019). “Mi ne pensas, ke religio estas la problemo. Mi ne pensas, ke la persona elekto kredi aŭ ne kredi estas la problemo. [...] Do, religio, kaj la ideo pri ĝi, ne estas malutila. La efektivigo, kaj la kontrolo, kiun vi havas kiel gvidanto, ekzemple religia gvidanto, super viaj fideluloj, estas problemo.

Kaj eĉ la eklezio kiam ili moralumas pri ĉu vi devus havi sekson, aŭ ĉu vi devus edziĝi al iu, aŭ ĉu vi devus eksedziĝi al iu aŭ por kio vi devus elspezi vian monon, kaj kiel vi devus vivi vian vivon. Kaj la rezonado ke ĉar io post via morto juĝos vin, estas sensencaĵo por mi. [...] Mi pensas ke religio, kiam ĝi subtenas vin kaj helpas vin, ĝi povas esti bona afero por la persono kiu estas religia. Kaj ĝi estas malutila kiam vi devas elekti ion kiu ne estas via vivmaniero, aŭ la maniero kiel vi sentas ke vi povus vivi vian vivon kaj esti feliĉa homo kaj bona homo. Sed kiam oni elektas la timigan parton de religio, tio estas problemo” (Selja, Norvegio, 28.07.2020). Similajn rimarkojn ankaŭ Sumerau kaj Cragun faris en sia studo pri nereligiaj moralaj identecoj, kie ili rimarkas, ke iliaj partoprenantoj “ofte sugestis, ke religio, kvankam ne necesa por ilia moraleco, eble utilas por aliaj”. Vidu Jason Sumerau kaj Ryan Cragun, “Mi pensas, ke iuj homoj bezonas religion”: La socia konstruo de nereligiaj moralaj identecoj,”

Sociologio de Religio 77, n-ro 4 (2016): 399. Vidu ankaŭ Thiessen kaj Laflamme, Neniu el la Supraj, 75–77, 92–118.

La ideo fidi je io alia ol si mem ne estis menciita nur tamen en pozitiva senco. Plej multaj intervjuitoj kritikis religion kaj kredon je dio kiel havanta la potencialon konduki al evitado aŭ ignorado de onia sento de persona respondeco, kontribuante al perdo aŭ 'ĉesigo' de persona agado kaj individua elekto, kaj ligita al manko de kritika pensado. En multaj kazoj, ĉi tio vidpunkto estis akompanata de kritikoj pri religio kiel io trudita aŭ lernitaj ekde infanaĝo, kun signifa nombro da partoprenantoj rigardantaj la religian edukadon de infanoj kiel ion ekskluzive negativan. Krome, kelkaj partoprenantoj menciis religion kaj kredon kiel indukantajn sentojn de angoro kaj/aŭ kulpo, kaj ankaŭ kreas pensmanieron sekvi religian aŭtoritaton senprobleme, tiel limigante la kapablon de la individuo okupiĝi pri kritika reflektado pri siaj propraj kredoj, valoroj kaj aliaj moralaj aferoj.

Religio kiel Institucio

La emfazo pri persona agado, elekto kaj kritika pensado ankaŭ ofte evidentiĝis kiam la partoprenantoj diskutis pri organizita religio. La vasta plimulto de intervjuitoj, sendepende de la kunteksto, esprimis negativajn vidpunktojn pri religiaj institucioj, perceptante ilin kiel ekspluatantajn la bezonon de religio kiel rimedon por akiri potenco kaj kontrolo super la loĝantaro. Tre signifa nombro da intervjuitoj esprimis kritikon pri la striktaj instruoj kaj moralumado de religiaj institucioj kaj figuroj, kiuj estis vidataj kiel malhelpantaj sekvantojn esprimi aŭ malkovrante sin pro timo de dia puno. Krome, kelkaj partoprenantoj menciis la potencialon de organizita religio konduki al fanatikeco, dogmismo kaj maltoleremo, dum signifa nombro esprimis kritikojn pri la kreado kaj plifortigo de dividanta kaj fermita pensmaniero, la ekskludo kaj subpremo de specifaj grupoj pro religiaj kredoj, reguloj kaj regularoj, kaj la historio de religio-induktita perforto, apartigo kaj misuzo.

Multaj partoprenantoj el ĉiuj esploritaj kunteksto montris ian streĉitecon, tamen, kiam oni diskutas la temon de organizita religio. Unuflanke, religio estis rigardata kiel subprema kaj kontrolanta, dum, aliflanke, sekvi religian tradicion estis rigardata kiel individua elekto, kiun oni devus respekti. Ĉi tio streĉiĝo estis ofte menciita de partoprenantoj rilate al la efiko, kiun sekvado de organizita religio havas sur la individua persono kaj la dinamiko inter religiaj institucioj kaj religiaj individuoj ekestis dum la konversacio, precipe kiam la temo de publikaj esprimoj de religio estis levita. Dum la partoprenantoj plejparte subtenis la liberecon de individuoj publike esprimi siajn religio per sia konduto, vivstilaj elektoj kaj vestaĵoj, ili ankaŭ havis iujn

malfacileco determini ĉu tio estas efektive persona elekto aŭ trudita unu kaj ofte relativigis siajn respondojn por konveni al la scenaro, kiun ili diskutis.¹³

Religio, Eklezio kaj Ŝtato

Dum la komprenoj de la termino "religio" inter la partoprenantoj estis rimarkinde similaj sendepende de la kultura kunteksto, tio ne estis la kazo kun iliaj perceptoj pri la plimultaj eklezioj kaj iliaj vidpunktoj pri eklezio kaj ŝtataj rilatoj en siaj propraj landoj. La diskuto pri la videbleco kaj influo de religio kaj la eklezio rivelis tre okulfrapan diferencon inter, unuflanke, la priskriboj de la grekaj partoprenantoj kaj, aliflanke, la vidpunktojn esprimatajn de la partoprenantoj el Belgio kaj Norvegio. Ĉi tiu diferenco estis tre klara tra ambaŭ ondoj de esplorado, farante la temon de la socia kaj politika influo de la plimulta eklezio en nacia kunteksto unu el la plej okulfrapaj kaj konsekvencaj rezultoj de ĉi tiu studo.

Dum la Ortodoksa Eklezio de Grekio estis priskribita de la vasta plimulto de Grekaj intervjuitoj kiel tre videbla ento, kiu forte influas publikan opinion kaj ŝtata politiko, tio estis malproksima de esti la kazo kun la Katolika Eklezio en Belgio kaj la Luterana Eklezio en Norvegio. Krome, eĉ dum la opinioj pri religiaj institucioj estis negativaj en ĉiuj kunteksto, la intervjuitoj montris rimarkeblan diferencon rilate al esprimoj de kolero kaj seniluziigo rilate al la eklezio kaj ĝia rilato al la ŝtato, kun la greka partoprenantoj videble pli frustritaj kaj seniluziigitaj pri la ortodoksa Eklezio kaj eklezio/ŝtataj rilatoj en Grekio ol la belgaj kaj norvegaj intervjuitoj kun la katolika kaj luterana eklezioj kaj ilia rilato kun la belga kaj norvega ŝtatoj, respektive.

Belgio kaj Norvegio

Kaj en Belgio kaj en Norvegio, la plimulto de preĝejoj estis plejparte rigardataj kiel organizaĵoj, kiuj provizas vivciklajn ritojn. La plimulto de intervjuitoj en ambaŭ kunteksto priskribis la eklezion kiel nevidebla en la socio kaj ne vere influa

Tio estis aparte elstara rilate al islamaj vualpraktikoj, kun tre signifa nombro da intervjuitoj dirante, ke ili ne havas problemon kun virinoj portantaj hijab-on se ĝi estas sian propran elekton sed ankaŭ samtempe esprimante dubojn pri ĉu tio efektive estas la kazo.

kiam temas pri publika opinio aŭ ŝtata politiko. Ekzemple, la belga partoprenanto, Elisa, kiu asertis, ke ŝi sentas "kvazaŭ la eklezio eĉ ne estas parto de nia socio", priskribis la efikon de la Katolika Eklezio en la belga socio kaj politiko kiel "vere minimuman" kaj ligis la eklezion al la plenumado de vivciklaj ritoj.¹⁴ Simile, la norvega partoprenanto, Carl, ligis la Eklezion de Norvegio al vivciklaj ritoj krom rimarki, ke "la eklezio ia mortis en la norvega kunteksto", kaj ke norvegoj "ne zorgas pri tio, kion la eklezio 15 pensas".

La sola escepto al ĉi tiu percepto de ŝtato kaj eklezio kiel apartaj unuoj estis la kristanaj demokratiaj partioj, kiuj ekzistas en ambaŭ kunteksto. Ĉi tiujn politikajn partiojn menciis kelkaj partoprenantoj, kaj multaj faris negativajn rimarkojn pri la konservativaj vidpunktoj de ĉi tiuj partioj. La plej multaj el la intervjuitoj tamen rimarkis, ke la influo de ĉi tiuj politikaj partioj estas minimuma. La norvega partoprenanto, Svan, ekzemple, asertis, ke kvankam "ili ankoraŭ havas iom da influo per la kristana demokratia partio", la norvega eklezio "ne estas tre potenca".

¹⁶ Simile, la belga intervjuito, Silvia, atentigis, ke la

"La sola afero, kiun homoj diskutas, estas ĉu ili geedziĝas, ĉu ili volus fari ĝin en la preĝejo aŭ ne. Nu, tio estas la sola parto de la vivo, kie religio ankoraŭ ludas rolon, ĉu geedziĝo aŭ funebro. [...] Mi pensas, ke la eklezio ricevis vere grandan sukceson pro la skandaloj en Belgio. Ĝis tiam, ĝi fakte ankoraŭ estis sufiĉe ĉeestanta, sed, jes, ĝi vere ŝokis multajn homojn. [...] Kaj nun mi sentas, ke la eklezio eĉ ne estas parto de nia socio. [...] Nu, la sola fojo, kiam mi memoras, ke la eklezio estis en la novaĵoj, estas se estas iuj skandaloj. Se estas io pri skandalo, ĝi estas tie. Ĝenerale, mi kredas, ke la tutaj skandaloj kreis sufiĉe da abomeno al ĝi."

(Elisa, Belgio, 30.09.2019).

"Ĝi ne estas tiom multe en la novaĵoj kiam temas pri la Norvega Eklezio, eble ĝi estas se io okazis. Sed la eklezio ia mortis en la norvega kunteksto. [...]"

Jes, ili fariĝis tre malgrandaj, do ĝi estas tre malmulte. Sed tamen, plej multaj norvegoj ankoraŭ estas membroj. Do, la plej multaj homoj simple prenas por memkompreneblaĵo, ke ili estos entombigitaj kaj havos funebron en la preĝejo. Plej multaj homoj, eĉ la nereligiaj, iras al la preĝejo por geedziĝi eĉ se vi ne devas iri al la preĝejo por geedziĝi. [...] Ne, ne vere, ni ne zorgas pri tio, kion la eklezio pensas. Krom se ili diras ion, ekzemple, ke ili ne ŝatas samsekseman geedziĝon, plej multaj amaskomunikiloj kaj plej multaj homoj dirus 'Damnu vian eklezion!' Jes, estas la homoj, kiuj timigas la eklezion en Norvegio, pli ĝuste inverse" (Carl, Norvegio, 23.07.2020). "Nu, la eklezio - kvankam mi neniam interesiĝis kaj neniam partoprenis en ĝi - ne estas tre potenca. Krom ke ĝi estas ŝtata afero - nu, ili ricevas monon de la ŝtato, kaj ni havas unu politikan partion, kiu estas kristana, kaj ĝi eĉ estis registara iam. Do, kompreneble, mi povas vidi, ke ili ankoraŭ havas ian potencon kaj havas - kiel oni diras tion - ili ankoraŭ havas ian influon per la Kristandemokrata Partio. Do, ili ankoraŭ estas parto de la socio, kaj ili ankoraŭ havas ion por diri, kvankam ili havas malpli kaj malpli da potenco, mi supozas.

Almenaŭ kompare kun tio, kion ili havis antaŭ 50 jaroj, ili ne plu havas tiom da influo. [...] Kaj, ekzemple, ili ĉiam estas la plej konservativaj. Ekzemple, mi ne ŝatas la fakton, ke ili tiom kontraŭas aborton" (Svan, Norvegio, 11.11.2019).

Katolika Eklezio "ankoraŭ havas iom da influo" tra la Kristandemokratoj sed ankaŭ deklaris, ke "neniu zorgas ĉu vi estas katolika aŭ ne" en la belga kunteksto.¹⁷ Ĝenerale, kaj la belgaj kaj la norvegaj partoprenantoj havis tre similajn reagojn al la plimultaj religiaj institucioj en siaj landoj: ili estis ne pozitivaj pri sia ekzisto sed, samtempe, ili ankaŭ ne ŝajnis maltrankvilaj pri sia influo en la socio aŭ politiko.

Dum la percepto de la plimultaj eklezioj kiel nevideblaj kaj neinfluaĵoj en la socio estis la plej granda simileco inter Belgio kaj Norvegio, la partoprenantoj ankaŭ elstarigis kelkajn temojn dependajn de la kunteksto. En la kazo de Belgio, estis multe da negativeco rilate al la Katolika Eklezio, kun ĉirkaŭ duono de la intervjuitoj menciantaj la skandalojn pri seksmisuzo de 2010.¹⁸ Ĉi tio ankaŭ povas esti videblas en la citaĵo de Eliza supre, kie ŝi klarigas, ke "la eklezio ricevis vere grandan sukceson pro la skandaloj en Belgio" kaj deklaras, ke ĉi tiuj rakontoj "kreis vere "abomeno" al la eklezio en la belga kunteksto. En la kazo de Norvegio, eklezianeco konsistigis apartan temon, kun pli ol duono de la partoprenantoj menciante aferojn rilatajn al la polemikoj pri preĝeja membreco en Norvegio kaj la financa subteno, kiun religiaj institucioj ricevas de la ŝtato.¹⁹ Krome, estis ankaŭ kelkaj pozitivaj rimarkoj pri la senantaŭjuĝeco de la Lutera Eklezio. La norvega intervjuito Till, ekzemple-

"Ĉi tio estas Belgio, ĝi estas sufiĉe libera rilate al religio. Neniu zorgas se vi estas Katolika aŭ ne. [...] Ĝi [la eklezio] ankoraŭ havas iom da influo ĉar ni havas politikan partio kiu estas kristana. Kaj, ekzemple, okazis intertraktadoj pri la federacia registaro kaj poste unu el la uloj de CDMV diris kvazaŭ, 'Ho, jes. Se ni voĉdonos la novan leĝon pri aborto en la ĉambro aŭ io simila,' mi ne vere memoras la detalojn, sed se la leĝo pri aborto estus estinta voĉdonita en la ĉambro de la Parlamento, tiam li ne plu kunlaborus en la intertraktadoj por la federacia registaro. Do, denove kaj denove, temas pri religio. Kaj, denove, temas pri religio vendanta virinojn" (Silvia, Belgio, 09.07.2020).

Vidu Peter Adriaenssens, "Verslag activiteiten Commissie voor de behandeling van klachten wegens seksueel misbruik in een pastorale relatie," last modifie la 10-an de septembro 2010, https://www.bishop-accountability.org/reports/2010_09_10_Adriaenssens_Verslag_activiteiten_Commissie.pdf; Ian Traynor, "Belgia raporto pri infanmistrakto malkaŝas katolikan pastraron," laste modifita la 10-an de septembro 2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/sep/10/belgium-child-abuse-catholic-church>. La polemiko ĉefe devenas de la aliro de la Norvega Eklezio al la nacia registro kaj la rajto aŭtomate registri infanojn kiam almenaŭ unu gepatro estas ekleziano membro; tamen, tio ŝanĝiĝis en 2018. Krome, kaj kiel priskribite ankaŭ de partoprenantoj en ĉi tiu studo, estis multaj kazoj de individuoj devantaj malaboni la eklezion plurfoje pro tio, ke la eklezio ne forigis ilin de aŭ ne aldonis ilin reen al la registro. Vidu Human-Etisk Forbund, "119.000 barn kan være ulovlig registrert," lasta modifita la 7an de aŭgusto 2020, <https://www.human.no/aktuelt/kirkens-tilh%C3%B8rigregister-119-000-barn-kan-vaere-ulovlig-registrert>; "Den utrolige historien om kirkens medlems-register", lasta modifita 7 aŭgusto 2019, <https://human.no/nyheter/2019/august/den-utrolige-historien-om-kirkens-medlemsregister/>.

ple, priskribis kiel li provis fini sian membrecon en la Norvega Eklezio pli ol unufoje; tamen, li samtempe pozitive rimarkigis, ke la Norvega Eklezio havas "liberalan manieron aliri religion, ĝi estas tre inkluziva, kaj ili ĉiam helpas la homojn, kiuj bezonas ilin" kaj deklaris, ke li estas "simpatia al tiu parto de la eklezio".

20

Kiel Till, la norvega intervjuito, Gert, menciis la sociajn iniciatojn de la Eklezio de Norvegio pozitive; kvankam, kiel la vasta plimulto de partoprenantoj el Belgio kaj Norvegio, li ankaŭ priskribis ĝin kiel "institucion por geedziĝoj, baptitoj kaj entombigoj", kiu "vere ne ludas rolon" en la socio. Tamen, pro tio, ke Gert havas kaj norvegan kaj grekan fonon, oni ankaŭ petis komparon kun sia sperto pri la Greka Ortodoksa Eklezio, kiun li priskribis kiel "butikon kun klientoj" kaj kiel havantan "multan potencon en Grekio" kaj "tre grandan diferencon" kompare kun la eklezio en la norvega kunteksto:

Honeste, mi opinias, ke ĝi estas [la eklezio en Norvegio] vere ekster la socio. Mi opinias, ke la plej multaj homoj, kiujn mi konas, vere havas nenian rilaton kun la eklezio. Sed oni vidas kelkajn agojn de la eklezio, kiel mi menciis antaŭe, ekzemple ili donas manĝaĵojn al homoj kaj kolektas vestaĵojn, kaj estas kelkaj iniciatoj de la eklezio por helpi homojn. Do, tio estas pozitiva afero. Sed, jes, ĝi estas institucio por geedziĝoj, baptitoj kaj entombigoj. Tio estas la rilato, kiun homoj havas kun la eklezio ĉi tie, do ĝi estas pli socia rilato. Nu, ĝi ne estas kiel havi plenan politikan potencon, mi tute ne dirus tion; ne, tute ne. Ĝi vere ne ludas rolon ĉi tie, mi opinias, la ŝtato kaj la eklezio estas du malsamaj aferoj. [...] Nu, nu, tio estas [komparante ĝin kun la eklezio en Grekio] interesa. Ĉar, jes, vi havas, mi opinias, hm... Tie, ĝi havas pli da efiko sur homojn, pli da homoj estas engaĝitaj ĉar en ĉiu areo estas preĝejo. Kaj ĝi estas socia afero, ĝi estas pli socia afero en Grekio. Vi renkontas la homojn el la vilaĝo en la preĝejo, ĝi havas pli gravan pozicion. Ĝi havas pli gravan pozicion, ĝenerale, en Grekio. Do, ĝi estas kvazaŭ, nu, ĝi estas kvazaŭ vendejo kun klientoj! Ĉu vi komprenas? Sed, honeste, estas kelkaj aferoj pri la preĝejo tie, kiuj naŭzas min. Ekzemple, kiam iu kisas la manon de la pastro, tion mi neniam farus, kaj tio vere naŭzas min. Ili vere havas multan potencon en Grekio, la eklezio kaj la pastroj, ĝi estas vere tre granda diferenco de ĉi tie. Mi ne povas imagi iun ajn en Norvegio kisant la manon de pastro! (Gert, Norvegio, 15.11.2019)

"Kaj mi ankaŭ vidas, ke iuj homoj trovas konsolon [en la eklezio] kaj ĉion. [...] Kaj, mi volas diri, ni havas samseksemajn pastrojn ĉi tie, ni havas multajn virinajn pastrojn, kaj ni havas multajn socie orientitajn pastrojn. Ni fakte havas tion, kion mi konsiderus liberala maniero aliri religion, ĝi estas tre inkluziva, kaj ili ĉiam partoprenas kun la homoj, kiuj bezonas ilin. Do, mi simpatias kun tiu parto de la eklezio. [...] Mi ja finis mian membrecon. Mi fakte provis. Unue, mi provis fini ĝin kaj mi pensis, ke mi havas nenion komunan kun ili, sed poste iu konsciigis min, ke ili faris ion kun sia membrolisto, kaj mi kontrolis min kaj mi vidis, ke mi ankoraŭ estas membro."

Do, mi sendis al ili iom ĉagrenitan retmesaĝon kaj poste mi estis forigita" (Till, Norvegio, 15.06.2020).

Grekio

La vidpunkto de Gert pri la Ortodoksa Eklezio tre bone kongruis kun la esprimataj opinioj de la grekaj partoprenantoj en ĉi tiu studo. Kvankam – male al Belgio kaj Norvegio – neniu eksplicite alligiteco inter la plimulta eklezio kaj aparta politika partio estis menciita, la Ortodoksa Eklezio estis priskribita de la vasta plimulto de intervjuitoj kiel havanta neniun veran apartigon de la greka ŝtato, estante forte implikita kun politiko, tenante monopolon pri religiaj aferoj, kaj penante multan potencon influo en la greka socio. Ĉi tiuj faktoroj, siavice, ĉiam estis perceptitaj kiel negativaj kaj priskribita kiel iganta la Grekan Eklezion tre forta forto ene de la politika scenejo de la lando donante al ĝi la kapablon formi la opiniojn de sia aŭdantaro.

Krome, kelkaj partoprenantoj menciis la ligan inter Ortodokseco kaj la greka nacia identeco en negativa lumo kaj priskribis la grekan Eklezion kiel reproduktiĝanta kaj ideologie ligita al (ekstrema) dekstra politiko kaj vidpunktoj. La greka partoprenanto Martha, ekzemple, priskribis la Metropoliton kiel "politikan figuron" kaj notis, ke la Ortodoksa Eklezio en Grekio "estas rigardata kiel politika forto kiu agas laŭ la tendencoj kiuj ekzistas interne ĝi, kiuj varias de la dekstro ĝis la ekstrema dekstro" kaj "estas ligita kaj al nacia identeco kaj al la reproduktado de certaj vidpunktoj".²¹ Laŭ Martha, "la ŝtato-ekleziaj rilatoj ankoraŭ ne estas rompita" en la greka kunteksto kiel ili ekzistas sur la niveloj "ekonomia", "ideologia" kaj "politika".

La diferenco en priskriboj de la rilatoj inter eklezio kaj ŝtato ne estis la sola problemo kiu estis tre evidenta en la citaĵoj de la partoprenantoj, tamen, kiel la nivelo de esprimataj frustrigo, kolero kaj seniluziigo ankaŭ signife diferencis de Grekio al Belgio aŭ Norvegio. Krom la fortaj vortaj esprimoj, kiuj indikas pliigitan nivelon de frustrigo kontraŭ la Greka Ortodoksa Eklezio kaj la situacio en Grekio ĝenerale, la grekaj partoprenantoj ankaŭ montris ĝeneralan malsimpatio kontraŭ pastroj, kiujn oni ofte priskribis kiel potencavidajn kaj netoleremajn individuojn. Tia kazo estis Eleni, kiu priskribis la eklezion kiel "kanceron, kiu estas la kvina stadio kaj ĝi estas nekuracebla" kaj pastroj kiel individuoj kiuj "tuj kiam ili surmetas la robajn, ili avidas potencon".²² Alia partoprenanto, Leoni-

"Mi opinias, ke ĝi [la eklezio] estas rigardata kiel politika forto, kiu agas laŭ la tendencoj kiuj ekzistas en ĝi, kiuj varias de la dekstro ĝis la ekstrema dekstro. [...] La Metropolano estas politika figuro. Li senĝene produktas kaj reproduktas opiniojn. [...] Do, la eklezio estas ligita al ambaŭ naciaj identeco kaj al la reproduktado de certaj vidpunktoj. Ĝi ne povas eviti tion. Tio estas kio faras ĝin forta, ĝi nutriĝas de tio. Ankaŭ, la rilatoj inter la ŝtato kaj la eklezio ankoraŭ ne rompiĝis. Tio estas, ili estas ekonomiaj, ili estas ideologiaj, ili estas politikaj" (Martha, Grekio, 29.06.2019).

"Ĝi estas [la eklezio] kancero, kiu estas stadio 5 kaj ĝi estas nekuracebla. Kaj ĉiufoje kiam la laboreto en la socio iomete malaltiĝas, ĝi nutriĝas kaj kreskas kaj englutas aliajn novajn generaciojn kune kun

das priskribis sian bildon de la Greka Ortodoksa Eklezio kaj pastraro kiel ion, kio "tute abomenas" lin kaj igis lin "negativa rilate al religio ĝenerale", same kiel "antaŭjuĝa al io ajn religia".²³

Male al la partoprenantoj el Belgio kaj Norvegio – kiuj ligis negativan bildon de la plimultaj eklezioj kun tre specifaj temoj, specife seksmisuzo (Belgio) kaj problemoj pri preĝeja membreco (Norvegio) – la grekaj partoprenantoj prezentis multe pli vastan gamon da ekzemploj por ilustrati siajn vidpunktojn. La ekzemploj, kiujn la grekaj intervjuitoj prezentis, rilatis al diversaj kazoj, kie la Ortodoksa Eklezio estis parto de la ĉiutaga realeco aŭ intermiksiĝis kun politiko en Grekio; kun multaj el la duaondaj esplortopartoprenantoj eksplicite kritikantaj la respondon de la Ortodoksa Eklezio al la Covid-19-pandemio, inter aliaj aferoj. Tia ekzemplo videblas en la citaĵo de Eleni donita pli frue, kiu menciis la reagon de la Ortodoksa Eklezio rilate al la transdono de Covid-19 per sankta komunio,²⁴ priskribante ĉi tiun aferon kiel "klasikan grekan eklezian" situacion.

ĝi. La eklezio en Grekio havas tro da potenco, eĉ en politikaj aferoj. [...] Mi aŭdis pri pastroj, ekzemple, kiuj ne atakas gejojn, kiuj diras 'Ni ĉiuj estas popolo de Dio kaj ni ĉiuj estos pardonitaj,' sed temas pri tre malgranda parto de homoj, kiuj estas pastroj kaj ankaŭ homoj samtempe. Mi volas diri, tuj kiam ili surmetas la robojn, ili soifas potencon. [...] Por doni al vi ekzemplon, la Metropolitano de Novjorko, kiu kuraĝis turni sin kaj diri 'Ni uzos plastajn kuleron por komunio kaj ni devas atenti pri la koronaviruso' kaj ĉiuj kristanaj-talibanoj [greka esprimo uzata por priskribi kristanajn ekstremistojn] en Grekio volis ekskomuniki lin kaj forigi lin kiel Metropoliton ĉar li diris, ke oni povas infektiĝi per koronaviruso per sankta komunio! Dum sankta komunio nur donas al vi Kriston! "Klasika Greka Eklezio" (Eleni, Grekio, 06.06.2020). "Ĝi [la eklezio] faras multe da damaĝo ankaŭ al Grekio, mi pensas. Tio estas, vi iras en la eklezion, kaj oni diras al vi, ekzemple, ke kristanismo parolas pri humila vivo kaj vi vidas la eklezion plenan de oro, la pastrojn gutigas oron, lustrojn, tiajn aferojn [...]. Mi pensas

klare, ke en mia kazo, temas pri la eklezio kaj kiel ĝi estas strukturita ĉi tie en Grekio. Kaj la pastroj, kaj tiel plu. La fakto, ke la eklezio ĉi tie estas institucio tute inversa, tute konservativa. Kie, eĉ se vi volas profundigi en tion, kion vi kredas, ĝi ne funkcias; por mi almenaŭ, la bildo, kiun mi havas pri la eklezio, tute abomenas min. Ĝi igis min negativa pri religio ĝenerale, ĝi igas min antaŭjuĝema al io ajn religia. Ĉar tion mi ekkonis kiel religian, kaj tion mi malakceptas, do [...] ...] kiom malsama de tio povas esti ĉio alia?" (Leonidas, Grekio, 22.07.2020). Vidu Elena Becatoros kaj Costas Kantouris, "Komunio senŝanĝa en la Greka Ortodoksa Eklezio malgraŭ la viruso," laste modifita la 29an de majo 2020, <https://apnews.com/article/lifestyle-athens-religion-eu-rope-thessaloniki-42165e482f3fbb126a38e39fdf5c94f2>; Gregory Pappas, "Sisma ŝanĝo en la Ortodoksa Eklezio? Ĉefepiskopo Elpidophoros aprobas unuuzajn kuleron," laste modifita la 26an de majo 2020, <https://pappaspost.com/a-seismic-shift-in-the-orthodox-church-archbishop-elpidophoros-oks-single-use-spoons/>.

La Nereligiuloj en Eŭropo: Similecoj kaj Kuntekstaj Diferencoj

Kiel videblas tra la esplorzultoj, la partoprenantoj el ĉiuj kuntekstoj egale komprenis kaj reagis al la termino "religio" tre simile, kun la plimulto diferencigante inter la personaj kaj instituciaj aspektoj de religio kaj metante multan emfazon sur temojn de persona agado, individua elekto, kaj kritika pensado. Kiam komprenata kiel persona kredo aŭ aparteno, religio estis ofte pozitive priskribite kiel signifosistemo kiu provizas komforton, celon, etikaj gvidlinioj kaj komunumo; tamen, ĝi ankaŭ estis kritikita pro antaŭenigado de pensmaniero pri dependeco kaj evitado de persona respondeco. Kiam komprenate rilate al organizita religio, la vasta plimulto de partoprenantoj esprimis negativajn vidpunktojn, ofte priskribante religiajn instituciojn kiel ekspluatantajn religian kredon por la celo akiri potencon kaj kontrolon en la socio. Ankaŭ ekzistis zorgoj pri religiaj institucioj, kiuj plenumas striktajn instruojn kaj moralumadon, kondukante al timo, fanatikeco kaj maltoleremo. Krome, ekzistis tre klara streĉiĝo inter rigardi religion kiel subpreman kaj kontrolantan, dum ankaŭ rekoni ĝin kiel individua elekto respektata.

La similecoj inter la esplorpertoprenantoj ne estas surprizaj, ĉar la emfazo de persona agado, individua elekto kaj kritika pensado ankaŭ estis montrita en diversaj studoj²⁵ pri la valoroj kaj moraleco de nereligiaj loĝantaroj,²⁶ kiel

Kiel Zuckerman kaj aliaj atentigas, nereligiaj individuoj emas "forte deziri aŭtonomecon kaj sendependecon" kaj pli emfazi "fari proprajn elektojn en multaj fakoj".

aspektoj de la vivo, inkluzive de mondkoncepto-formado, sociaj rilatoj, kaj grupa aŭ institucia implikiĝo". Vidu Zuckerman, Galen kaj Pasquale, *The Nonreligious*, 225. Vidu ankaŭ paĝojn 125–112, 151–152, 190–196; Thiessen kaj Laflamme, *Neniu el la Supre*, 174–178; Christel Manning, *Malvenko Nia Religio: Kiel Nealigitaj Gepatroj Kreskas Sajn Infanojn* (Novjorko: Universitato de Novjorko) *Gazetaro*, 2015), 138–161.

Gravas rimarki, ke kvankam elstarigita en studoj pri nereligio, la emfazo pri persona agado, elekto kaj kritika pensado ne nepre kompreneblas kiel limigitaj al nereligiaj kohortoj sed povus ampleksi pli larĝajn (kredantajn kaj nekredantajn) okcidentajn loĝantarojn. Ekzemple, akademiuloj kiel Thomas Luckmann, Grace Davie, Paul Heelas, kaj Linda Woodhead substrekis distingon inter persone elektitaj/individuigitaj kredoj kaj instituciigitaj religiaj unuoj, kio siavice ofte rilatas al la malkresko de instituciigita religio en okcidentaj socioj. Vidu Thomas Luckmann, *La Nevidebla Religio: La Problemo de Religio en Moderna Socio* (Novjorko: Macmillan, 1967); Grace Davie, *Religio en Britio ekde 1945: Kredante sen Aparteni* (Oksfordo: Blackwell, 1994); Paul Heelas, Scott Lash, kaj Paul Morris, *Maltradicigo: Kritikaj Reflektoj pri Aŭtoritato kaj Identeco* (Oksfordo: Blackwell, 1996); Paul Heelas kaj Linda Woodhead, *La Spirita Revolucio: Kial Religio Cedis Vojon al Spiriteco* (Oksfordo: Blackwell, 2005); Grace Davie, *Religio en Britio: Persista Paradoxo*, 2a red. (Ĉiĉestro: Wiley Blackwell, 2015).

ankaŭ en esplorado pri nereligiaj gepatraj valoroj, kie la graveco de persona agado, elekto kaj kritika pensado estas emfazita, kaj la trudado de specifa (ne)religia mondkoncepto pri infanoj estas malkuraĝigita.²⁷ Ĉi tiu emfazado de persona agado kaj elekto memorigas pri la verko de Christel Manning, kiu rimarkas ke "la elektorakonto fariĝis la domina etoso de nia tempo" kaj estas "tiel

profunde enradikiĝinta en nia kulturo, ke ni prenas ĝin kiel memkompreneblaĵon; ni malofte pridubas ĝin, kaj ni rigardas kun suspekto tiujn, kiuj faras tion".²⁸ Konforme al la asertoj de Manning, la partoprenantoj en ĉi tiu esplorado ŝajnis rigardi elekton kiel aksiome pozitivan – io, kio fariĝis tre evidenta el iliaj respondoj al demandoj pri religio kaj la streĉiĝoj, kiuj aperis inter malakcepti religion kiel truditan kaj akcepti ĝin kiel personan elekton.

Simile, la opinioj rilataj al religio, kiuj aperis dum la esplorado, estas tre simila al la rezultoj de la studo de Lorna Mumford pri nereligiaj individuoj en Londono, en kiu ŝi atentigas pri distingo inter religio kiel individua kredo kaj religio kiel io, kio "etendas sin preter la privata sfero kaj penas" influo sur socion kaj politikon". Kiel Mumford rimarkas, dum preskaŭ ĉiuj ŝiaj partoprenantoj esprimis "nenian objeton kontraŭ individuoj tenantaj privatajn religiajn kredojn" kaj asertis "ke ili plene subtenas ilian rajton fari tion", ili ankaŭ esprimis zorgon pri la efiko de religiaj ideoj kaj praktikoj sur la vivoj de homoj, montrante ke "ilia opozicio al religio devenas pli de ilia percepto, ke iuj religiaj kredoj kaj praktikoj malobservas la sanktajn valorojn, kiujn ili tenas karaj; anstataŭ rekta objekto kontraŭ ĉiaj formoj de religia kredo per si mem".²⁹ Ĉi tiuj "sanktaj valoroj" ke la partoprenantoj de Mumford esprimis estis – kiel en ĉi tiu nuna studo – la kredo ke "ĉiu individuo devas esti libera determini kaj sekvi sian propran koncepton pri tio, kio konsistigas bonan vivon, kondiĉe ke ĝi ne malutile influas la vivojn de aliaj", "engaĝiĝo al homaj rajtoj, justeco, toleremo kaj egaleco por ĉiuj", kaj kompreno pri "individua aŭtonomeco kaj persona libereco kiel esencaĵo por vivi plenumitan kaj feliĉan vivon".³⁰ Ĉi tiu emfazo pri la eneca valoro de aŭtonomio kaj elekto ŝajnas rezultigi la streĉiĝon montritan de la partoprenantoj inter la kompreno de religio kiel elekto kaj religio kiel trudita.

Vidu Thiessen kaj Laflamme, Neniu el la Supre, 31–32, 37–40; Vern Bengtson, David Hayward, Phil Zuckerman kaj Merrill Silverstein, "Edukado de Neniu: Intergeneraciaj influoj kaj Kohortaj Tendencoj," *Journal for the Scientific Study of Religion* 57, no. 2 (2018): 258–275; Joel Thiessen, "Infanoj, Vi Faras la Elekton: Religia kaj Sekulara Socianiĝo inter Marĝenaj Filioj kaj" "Nereligiaj Individuoj," *Sekularismo kaj Nereligio* 5, n-ro 1 (2016), <https://doi.org/10.5334/snr.60>; Manning, *Perdante Nian Religion*, 138–166. Manning, *Perdante Nian Religion*, 149.

Lorna Mumford, "Vivanta Nereligia Identeco en Londono," en *Ateistaj Identecoj – Spacoj kaj Sociaj Kunteksto*, redaktita de Lori Beaman kaj Steven Tomlins (Cham: Springer, 2014), 166. Mumford, "Vivanta Nereligia Identeco en Londono," 164–165.

Malgraŭ la kontekstaj similecoj, tamen, ĉi tiu esplorado ankaŭ montris, ke - laŭ la vortoj de Christopher Cotter - paroli "pri tiuj sen 'religio' kiel kohera grupo estas malsaĝa tasko". Ekzistas diferenco en kiel la ³¹ La kultura fono faris konsiderindan partoprenantoj priskribis la eklezion en siaj propraj kunteksto, kun tre okulfrapa diferenco inter la opinioj de la belgaj kaj norvegaj partoprenantoj, unuflanke, kaj la opinioj de la grekaj partoprenantoj aliflanke. Dum la unuaj priskribis la plimultajn ekleziojn en siaj kunteksto kiel instituciojn, kiuj estas sufiĉe nevideblaj en la socio kaj apenaŭ havas influon ene de la belga kaj norvega ŝtatoj, la duaj priskribis la Eklezion de Grekio kiel tre videblan institucion kun signifa efiko en la socio kaj ŝtata politiko. Krome, la grekaj partoprenantoj estis videble pli frustritaj kaj seniluziigitaj pri la Ortodoksa Eklezio kaj ĝia rilato kun la greka ŝtato, kompare kun belgaj kaj norvegaj partoprenantoj kun la respektivaj plimultaj eklezioj en siaj kunteksto.

La diferencoj en priskriboj kaj opinioj rilate al la plimultaj eklezioj, same kiel la rilatoj inter eklezio kaj ŝtato, estis la plej okulfrapa kaj kohera aspekto de ĉi tiu esplorado jam de la komenco. La graveco kaj ĉeesto de religio kaj la eklezio en la publika sfero - inkluzive de socio, ĉiutaga realeco kaj ŝtata politiko - ŝajnis ludi gravan rolon en ĉi tiu rezulto, kaj la grekaj intervjuitoj elstaris pro siaj intensaj esprimoj de seniluziigo pri la Ortodoksa Eklezio kaj ĝia influo sur la greka socio kaj ŝtato. Dum la belgaj kaj norvegaj partoprenantoj simile ne estis pozitivaj rilate al la Katolika Eklezio kaj la Luterana Eklezio, respektive, ili ne priskribis la plimultajn ekleziojn kiel havantajn gravan efikon aŭ influon en siaj kunteksto. Ĝenerale, la partoprenantoj el Belgio kaj Norvegio ŝajnis senti sin malpli persone trafataj de la plimultaj eklezioj de siaj landoj ol la grekaj partoprenantoj, kio kondukis al malpli intensaj esprimoj de seniluziigo kaj malaprobo.

La priskriboj de la grekaj partoprenantoj kongruas kun kelkaj studoj, kiuj elstarigas la disvastiĝon de religio en Grekio kontraste al la pli sekularaj kunteksto de Belgio kaj Norvegio,³² inkluzive de la forta rilato inter la greka ŝtato kaj la Ortodoksa Eklezio, same kiel la ligo inter la greka nacio-

Cotter, La Kritika Studo de Nereligio, 28.

Vidu Pew Research, "Esti Kristano en Okcidenta Eŭropo," laste modifita la 29an de majo 2018, <https://www.pewresearch.org/religion/2018/05/29/being-christian-in-western-europe/>; "Orientaj kaj Okcidentaj Eŭropanoj Malkonsentas pri la Graveco de Religio, Vidpunktoj pri Malplimulto kaj Ŝlosilaj Sociaj Problemoj," laste modifita la 29an de oktobro 2018, <https://www.pewresearch.org/religion/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/>; "Religia Kredo kaj Nacia Apartenado en Centra kaj Orienta Eŭropo," laste modifita la 10-an de majo 2017, <https://www.pewresearch.org/religion/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/>.

nacia identeco kaj ortodoksa kristanismo.³³ Ĉi tiu malsimileco, siavice, konfirmas la konkludo de Zuckerman, Galeno, kaj Pasquale, ke sekulareco "apenaŭ progresas je la sama rapideco, aŭ je la samaj gradoj, ĉie tra Eŭropo".³⁴

Plue, kaj denove kontraste al Belgio kaj Norvegio,³⁵ ortodokseco en Grekio estas konstitucie agnoskita kiel la "reganta religio" de la lando kaj tial "garantias al la eklezio la monopolon pri kunlaboro kun la ŝtato kaj provizas al ĝi norman klientaron", same kiel "signifan politikan kaj ekonomian influon" kaj "potencan voĉon en politikofarado kaj la organizado de la socio".³⁶ Kiel notas Alexandros Sakellariou, malgraŭ kelkaj sekularaj evoluoj okazantaj ekde la komenco de la nova jarmilo, "estas multaj paŝoj farendaj antaŭ ol la greka ŝtato povus esti konsiderata religie neŭtrala aŭ sekulara."³⁷ La influo kaj videbleco de la Ortodoksa Eklezio estas io, kion la grekaj intervjuitoj agnoskis kaj al kio reagis, tiel montrante la gravecon kaj videblecon de religio ene de specifa kunteksto ŝajnas multe influi kiel la nereligiaj vidpunktoj kaj reagoj al la plimulto eklezio en tiu kunteksto.

Kvankam ĉi tiu rezulto ne povas esti ĝeneraligita pro la limigita specimeno, ĝi ja indikas simplan rilaton inter la graveco de religio en la publika sfero kaj la perceptoj, reagoj kaj sintenoj de la nereligiaj loĝantaro kiam temas pri la plimultaj religiaj institucioj en specifa kon-

Vidu Periklis Polyzoidis, "Rilatoj inter Eklezio kaj Ŝtato en la Hodiaŭa Krizo-Plagata Grekio: Delikata Ekvilibro Ene de Panika Socio," en *Kredbazitaj Organizaĵoj kaj Socia Bonfarto*, redaktita de Paul Christopher Manuel kaj Miguel Glatzer (Cham: Palgrave Macmillan, 2019), 138–140, 148–151. Zuckerman, Galeno kaj Pasquale, *La Senreligiuloj*, 60.

Dum Belgio historie havas konstitucian principon de apartigo inter eklezioj kune kun aktive subtenanta religian liberecon, la kazo de la norvegaj eklezio-ŝtataj rilatoj estas

temo de lastatempa ŝanĝo. Norvegio spertis signifan ŝanĝon en sia rilato inter eklezio kaj ŝtato

en majo 2012, kun konstitucia amendo kondukanta al la apartigo de la Eklezio de Norvegio

de la ŝtato kun la leĝo ekvalidanta en januaro 2017. Kvankam jam ne ŝtata eklezio, la

konstitucio nomumas la Eklezion de Norvegio kiel la "norvegan popolan eklezion" (Norges Folke-kirke), kie la eklezio ricevas financon subtenon de la registaro kune kun aliaj religiaj komunumoj kaj mondkonceptaj organizaĵoj. Vidu Leni Franken, "Ŝtata Subteno por Religio"

en Belgio: Kritika Takso," *Revuo pri Eklezio kaj Ŝtato* 59, n-ro 1 (2017): 66–67; Anne

Hege Grung, "La Du Plurismoj en Norvegio," *Society* (Nov-Brunsviko) 54, n-ro 5 (2017): 432–434.

Polyzoidis, "Rilatoj inter Eklezio kaj Ŝtato en la Hodiaŭa Krizo-Plagata Grekio," 150–151. Vidu ankaŭ Minos-

Athanasios Karyotakis, Nikos Antonopoulos kaj Theodora Saridou, "Kazesploro en Novajartikoloj, Komentoj de Uzantoj kaj Facebook-Grupo por Artikolo 3 de la Greka Konstitucio," *KOME*

Internacia Enketo pri Pura Komunikado 7, n-ro 2 (2019): 39–42.

Vidu Alexandros Sakellariou, "Greka socio en transiro: Trajektorioj de ortodoksa kristanismo al ateismo," en *Nereligio en malfrumodernaj socioj: Instituciaj kaj juraj perspektivoj*.

redaktite fare de Anne-Laure Zwilling kaj Helge Årsheim (Cham: Springer, 2022), 133–138.

teksto. Similaj rimarkoj pri la efiko, kiun la videbleco de religio ŝajnas havi sur nereligiajn vidpunktojn kaj esprimojn faris Zuckerman en sia kompara studo inter nereligiaj individuoj en Skandinavio kaj Usono. Li notas diferencon inter liaj skandinavaj partoprenantoj – kiuj havis “indiferentan aŭ eĉ iomete pozitivan opinion pri religio” – kaj individuoj el Usono, kiu havis “decidine negativan, kritikan opinion pri religio”.³⁸ Sekvante ĉi tiujn rezultoj, Zuckerman konkludas, ke “sekulareco povas havi reaktivan manifestiĝon kiel ankaŭ kiel nereaktiva aŭ pasiva manifestiĝo”; li atribuas ĉi tiun diferencon al la pli granda videbleco kaj influo de religio en Usono ol en Skandinavio, montrante, ke “kiam religio estas penetranta en difinita kulturo, [...] tiuj, kiuj ne estas religiaj emas esti pli defensivaj, kaj tial pli juĝemaj kaj kritika – dum se religio estas marĝena, [...] tiam tiuj, kiuj ne estas religiaj povas ignori ĝin”.³⁹ Similan konkludon ankaŭ faris Petra Klug, kiu remarkas, ke “la persona sperto pri religio estis la ĉefa faktoro en la senco ke indiferentaj homoj komencas malaprobi religion aŭ kritiki ĝin kiam ili senti malobservon aŭ premon de religio sur siajn proprajn vivojn kaj/aŭ sur la vivoj de aliaj”.⁴⁰

Kvankam iuj similecoj kaj komunaj ŝablonoj ekzistas rilate al la vidpunktoj de nereligiaj individuoj, la rezultoj de la nuna studo elstarigas la graveco konsideri la kontekstajn faktorojn en la esplorado de nereligiaj identecoj kaj vivspertoj. Ĉi tiu konsidero ne limiĝas al malgrandskala kvalita esplorado, kiel la studo prezentita en ĉi tiu ĉapitro, sed ankaŭ etendiĝas al pli grandskalaj demandoj kaj enketoj, kiuj traktas temojn rilatajn al (ne-)religio kaj sekulareco. Krome, kvankam ĉi tiu studo iom klarigas la eŭropa kunteksto kaj emfazas, ke ne ekzistas io tia kiel monolita “eŭropa sekulareco” aŭ “sekulara Eŭropo”, ekzistas ankoraŭ multaj aliaj kunteksto, kaj ene kaj ekster Eŭropo, kiuj meritas plian esploron kaj komparon. Ekzemple, kiel la nereligiaj partoprenantoj el Grekio komparas kun tiuj en aliaj landoj, kiuj havas fortan ligan inter naciaj identeco kaj religio, kiel ekzemple Rumanio aŭ Pollando? Simile, kiel aspektus nereligio en Belgio kompare kun aliaj eŭropaj landoj kun pli forta katolika ĉeesto en la socio, kiel ekzemple Hispanio, Kroatio aŭ Italio? Kaj kio

Phil Zuckerman, “Kontrastante Nereligian Orientiĝon: Ateismo kaj Sekulareco en Usono kaj Skandinavio,” *Alproksimiĝante al Religio* 2, n-ro 1 (2012): 12.

Zuckerman, “Kontrastante Nereligian Orientiĝon,” 19.

Petra Klug, “Varioj de Nereligio: Kial Iuj Homoj Kritikis Religion, Dum Aliaj Nur “Ne zorgas,” en **Religia Indiferenteco: Novaj Perspektivoj el Studoj pri Sekularizado kaj Nereligio**, redaktita de Johannes Quack kaj Cora Schuh (Cham: Springer, 2017): 232.

ĉu la diferencoj – se iuj – estus inter nereligiaj individuoj, kiuj havas edukitajn en skandinavaj landoj, kiel Norvegio, Danio kaj Svedio, kaj individuoj venantaj el aliaj plejparte nereligiaj kunteksto kiel ekzemple Japanio kaj Ĉinio? Dum la kampo de nereligio daŭre disvolviĝas en la eŭropa akademia pejzaĝo kaj pretere, ĉi tiuj demandoj restas neresponditaj.

Parto III

Jean-François Husson

Ni parolu pri mono. Demandoj kaj Defioj Ĉirkaŭ la Publika Financado de Humanismaj Organizoj

Ĉi tiu ĉapitro esploras kiel analizo de publika financado por sekularismaj/humanismaj organizaĵoj povas kompletigi historiajn kaj leĝdonajn alirojn kiam oni komparas ilian situacion kun tiu de religiaj komunumoj. En la linio de teoria verkoj ekde Jean Padioleau,¹ ĝis Philippe Bezes kaj Alexandre Siné,² nia ĉefa argumento estas, ke buĝetaj kaj impostaj instrumentoj ofte malkaŝas pli kompleksan historion ol la politika diskurso aŭ eĉ la ĉefa leĝaro. La specifaj trajtoj de tiaj instrumentoj, la kondiĉoj sub kiuj ili estas akiritaj, kaj la distribuado de la koncernaj sumoj ebligas konkretan komparon de publikaj financado por humanismaj organizaĵoj kaj religiaj komunumoj. Ĝi konsideras la atendojn metitajn sur ĉi tiujn organizaĵojn fare de la publikaj aŭtoritatoj, kiuj subtenas ilin finance. Ĝi povas kontribui al diskutoj pri tipologioj kaj kategoriigoj de sekularismaj/humanismaj organizaĵoj, ilia interna organizado kaj politikaj pozicioj.³

Belgio estos la centra studkazo, ĉar ampleksaj buĝetaj datumoj estos haveblaj. nun havebla.⁴ Ĉi tiu lando subtenas sekularajn humanismajn organizaĵojn kiel ili estas financataj sur la sama konstitucia bazo kiel religiaj komunumoj.⁵ De kiel komparo, ĉi tiu ĉapitro prezentas la situacion en kvar aliaj landoj: Francio kaj Britio, kiuj ne havas rektan financon sistemon por religioj, kaj Germanio kaj Italio, kiuj havas financon sistemon bazitan sur la agregado de individuaj decidoj.

Jean Padioleau, *L'Etat au concret* (Pariza: Presses universitaires de France, 1982).

Philippe Bezes kaj Alexandre Siné, *Gouverner (par) les finances publiques* (pariza: Presses de Sciencoj Po, 2011).

Ilustraĵo en Usono troveblas en Joseph Blankholm, "Sekularismo kaj Sekularaj Homoj," *Publika Kulturo* 30, n-ro 2 (2018): 245–268.

Jean-François Husson, "Gouverner les cultes par les finances publiques ? Une analyse de financo de komunumoj konvinkitaj aŭ deiro de instrumentoj budĝetaj kaj fiskalaj" (Doktora disertacio, Université de Liège, 2022).

Caroline Sägeser kaj Jean-François Husson, "La reconnaissance et le financement de la laïcité (I)," *Courrier hebdomadaire du CRISP* 1756 (2002): 41.

Analizaj Rimedoj

Nia teoria deirpunkto estas tio, kion Pierre Lascoumes kaj Patrick Le Galès nomas "publika politika instrumentado", kiun ili difinas kiel "la aro de problemoj prezentitaj per la elekto kaj uzo de instrumentoj [...] kiuj permesas al registara politiko esti farita materiala kaj funkcia".⁶ La celo estas "ne nur kompreni la kialojn kiuj kondukas al la uzo de unu instrumento anstataŭ alia sed ankaŭ al antaŭvido la efikojn, kiujn ĉi tiuj elektoj havas". Kiel aliaj aŭtoroj, kiel ekzemple Kristoforo Hood,⁷ aŭ Marie-Louise Bemelmans-Videc et al.,⁸ Lascoumes kaj Le Galès evoluigis sian propran tipologion de instrumentoj: leĝdonaj kaj reguligaj, ekonomiaj kaj fiskaj, kontraktaj kaj instigaj, informaj kaj komunikadoj, samtempe emfazante "ke estas escepte ke politiko, aŭ eĉ programo por agado ene de politiko, estu unu-instrumenta".⁹ En ĉi tiu kunteksto,

publika politika instrumento estas aparato kiu estas kaj teknika kaj socia, organizante specifajn sociaj rilatoj inter la ŝtato kaj ĝiaj adresatoj laŭ la reprezentoj kaj signifojn, kiujn ĝi portas. Ĝi estas aparta tipo de institucio, teknika aparato portanta konkreta koncepto pri la rilato inter politiko kaj socio, kaj subtenata de koncepto de reguligo.

En ĉi tiu linio, Bezes kaj Siné evoluigis pli specifajn proponojn por analizo rilate al fiskaj instrumentoj, kaj buĝetaj kaj fiskaj.¹⁰

Ni proponas tri ĉefajn paŝojn por konstrui kaj analizi la taŭgan korpuson por malkonstrui publikajn politikojn.¹¹

- Difinu specifan areon, en kiu la agadoj de kredbazitaj kaj sekularaj humanismaj organizaĵoj povas esti komparitaj. Religia aŭ humanisma gvidado/konsilado/pastoreca subteno povus esti ĉi tiu "komuna bazo" kaj estos diskutita.
- en la sekvaj paragrafoj. Ĝi implicas, ke financado rilata al aliaj agadoj (ekzemple edukaj, kulturaj aŭ sociaj agadoj) devas esti traktata aparte.

Pierre Lascoumes kaj Patrick Le Galès, "Enkonduko: Kompreni Publikan Politikon Tra Ĝia Instrumentoj — de la naturo de instrumentoj ĝis la sociologio de publika politika instrumentado," Administrado 20, n-ro 1 (2007): 4–5.

Christopher C. Hood, *La Iloj de Registaro* (Londono: Macmillan, 1983); Christopher C. Hood, "La Iloj de Registaro en la Informa Epoko," en *La Oksforda Manlibro de Publika Politiko*, redaktita de Michael Moran, Martin Rein kaj Robert E. Goodin (Oksfordo: Oxford University Press, 2006), 469–481.

Marie-Louise Bemelmans-Videc, Ray C. Rist kaj Evert Vedung, *Karotoj, bastonoj kaj predikoj. Politikaj instrumentoj kaj ilia taksado*, 4a eld. (Nov-Brunsviko: Transaction, 2007).

Vidu Pierre Lascoumes kaj Patrick Le Galès, *Gouverner Par Les Instruments* (Parizo: Presses de Sciences Po, 2004).

Vidu Bezes kaj Siné, *Gouverner (Par) Les Finances Publiques*.

Vidu Jean-François Husson, "Gouverner les cultes par les finances publique?—"

- Identigu la specifajn fiskajn instrumentojn uzatajn por financi ĉi tiujn agadojn. Ili estas kutime miksaĵo de rekta publika elspezo, ĝeneralaj kaj/aŭ specifaj subvencioj, asigno de parto de impostoj, kolekto de ekleziaj impostoj, doto de fondaĵo, impostaj instigoj (ekz. por donacoj) kaj impostaj privilegioj (ekz. por konstruaĵoj).¹²
- Fari sociopolitikan analizon bazitan sur buĝetaj datumoj, t.e. sumoj kaj teknikajojn de la instrumentoj.

Nia Amplekso: Pastoreca Subteno kaj ĝiaj Iloj

Humanismaj/sekularaj organizaĵoj – same kiel religiaj organizaĵoj – partoprenas vastan gamon da agadoj, de lobiado ĝis "pastora subteno". Tial necesas difini la ampleksojn de tio, kio estas komparata. Ĝia difino ne estas nur metodika demando sed ankaŭ havas politikan dimension, kaj rilate al politiko kaj politiko. Tamen, pro diferencoj en la historioj kaj politikaj aferoj de landoj kulturoj, kio povas esti konsiderata legitima amplekso povas varii. Ekzemple, en referenca libro komparanta financajn skemojn en diversaj eŭropaj landoj,¹³ la ĉapitro pri Francio kovras tre limigitan ampleksojn de financado por religio, dum la ĉapitro pri Germanio traktas multe pli grandan ampleksojn.

Pastoreca Subteno

Ĉu eblas kompari kun religiaj organizaĵoj rilate al 'pastora agado' subteno'? Dum la belga kazo efektive subtenas ĉi tiun ideon (kiel detale en la sekva sekcio), kiel ni difinu tiun komencan ampleksojn?

Ni unue ekzameni la religian perspektivon. Emile Poulat¹⁴ donas difinon de kulto kiel la ceremoniojn, ministrojn, kiuj plenumas ilin, ilia loĝejo (presbiterio) kaj trejnado (seminario), la episkopa aŭtoritato kiu regas (kun ĝia katedralo), same kiel "la prediko, predikado, katekismo,

Jean-François Husson, "Publika Financado de Religio," en La SAGE Enciklopedio de Sociologio de Religio, redaktita de Adam Possamai kaj Anthony J. Blasi, 1a eldono (Londono: SAGE Publications Ltd, 2020), 637–638.

Brigitte Basdevant-Gaudemet kaj Salvatore Berlingo, *Le financement des religions dans les pays de l'Union européenne* (Leuven: Peeters, 2009).

Emile Poulat, *Notre Laïcité Publique: 'La France est une république laïque'* (Pariza: Berg international, 2003), 139.

vizitante malsanulojn, konsolante mortantojn".¹⁵ La sekulara pastraro aŭ ĝia ekvivalento inter protestantoj kaj judoj provizas ĉi tiujn servojn al siaj paroĥanoj. Poulat aldonas. Krome, armeaj pastroj plenumas similajn rolojn en specifaj sektoroj, kiel hospitaloj, malliberejoj kaj la armitaj fortoj.

Kvankam evidente ne ekzistas strikta ekvivalento ĉe la humanisma flanko, ni konsideru tion, kion Humanists UK nomas Humanisma Pastoreca Subteno: "Humanistoj Britio sin devontigas certigi, ke ĉiuj homoj kun nereligiaj kredoj havu aliron al pastra subteno, same kiel religiuloj havas aliron al tia subteno".¹⁶ Ĝi en- inkluzivas la provizon de nereligiaj funebroj kaj aliaj humanismaj ceremonioj, kiel ankaŭ nereligia pastra subteno en diversaj instituciaj kontekstoj kiel hospitaloj, malliberejoj kaj aliaj institucioj. Laŭ ĉi tiu aliro, Humanists UK celas atingi tiujn, kiuj identigas sin kiel humanistoj, same kiel nereligiajn individuojn pli larĝe.

La termino "konsilado" estas ankaŭ vaste uzata, ekzemple de la Eŭropa Humanista Federacio,¹⁷ en Belgio,¹⁸ en Britio,¹⁹ kaj en Germanio.²⁰ Ambaŭ terminoj estos estu uzata interŝanĝeble, kvankam 'pastora subteno' estos preferata kiam oni komparas kun religiaj organizaĵoj aŭ kiam oni mencias kunlaboron inter organizoj rilatantaj al malsamaj mondkonceptoj.

Elspezoj Rilataj al Pastoreca Subteno

La respondaj fiskaj instrumentoj estas do la buĝetaj kaj impostaj instrumentoj, kiuj kovras la kostojn de religia kaj humanisma pastra subteno sur teritoria bazo:

- salajroj de sekulara pastraro asignita al roloj kiel menciite supre kaj la dungitaro de organizoj kiuj provizas humanisman konsiladon aŭ organizas ceremoniojn bazita sur sekularaj humanismaj principoj;

Vorto, kiu ne havas taŭgan korespondanton en la angla kiel 'worship' (kultado), havas iomete malsaman signifon signifon, kaj 'sekto' tre malsaman.

"Nereligia pastoreca subteno. Similpenso aŭskultanta orelo," alirita la 5an de februaro 2024, <https://humanists.uk/community/humanist-pastoral-support/>.

"Niaj membroj," alirita la 5-an de februaro 2024, <https://europe.humanists.international/who-we-are/members/>.

Niels De Nutte, "Vrijzinnigheid: Sekulara Humanismo en Belgio", Free Inquiry 39, nr. 5 (2019): 27–31.

"Komunumaj Servoj," alirita la 5-an de februaro 2024, <https://humanists.uk/community/>.

Vidu Anke Lauke, "Oportunoj kaj Defioj por Humanisma Konsilado en Berlino" (Human-istische Akademie Berlin-Brandenburg, 2019).

- bontenado de preĝejoj kaj konstruaĵoj dediĉitaj al tia humanisma pastra subteno, kaj ankaŭ funkciaj elspezoj, kiel hejtado, asekuro, telefonfakturoj, ktp.

Aliaj kovrotaj kostoj inkluzivas salajrojn, konstruaĵojn kaj funkciajn elspezojn por: – specialigita religia kaj humanisma asistado kiel ekzemple armeaj pastroj en la armetrupoj, malliberejoj, hospitaloj, ktp.; – dungitaro kaj hierarkiaj funkcioj por kunordigi korpojn de konfesioj kaj humanismaj organizaĵoj; – religia aŭ humanisma dissendado, kiu estas havebla per publikaj radio- kaj televidkanaloj en multaj landoj. Tio permesas al homoj malproksime partopreni ceremoniojn kaj ricevi religian aŭ humanisman gvidadon.

Financado de Pastoreca Subteno per Fiskaj Instrumentoj

Tabelo 1 resumas la ĉefajn fiskajn instrumentojn. Cetere, dum la rilatoj inter eklezio kaj ŝtato estas kutime vidataj kiel spektro intervalanta de la franca laikeco ĝis la angla establita eklezio, publika financado pli emas vidi ĝin kiel cirklon, ĉar ĉi tiuj du ekstremoj baziĝas sur tre similaj financaj skemoj.

La diskuto en ĉi tiu ĉapitro ne traktos la enspezojn el nemoveblaĵoj kaj financaj aktivaĵoj, krom kelkaj koncizaj komentoj en la naciaj sekcioj sube. Kvankam rilata,²¹ ĉi tiu temo estas aparta de la demando pri publika financado kaj estas fascina esplorkampo pro siaj signifaj historiaj kaj socipolitikaj aspektoj.²²

Profitantoj

Kiuj estas la sekularaj humanismaj organizaĵoj, kies pastraj subtenaj agadoj povas esti komparitaj, iel aŭ alie, al la agadoj de la eklezioj? Ni uzos la terminon "humanismaj organizaĵoj", ĉar la plej multaj el ĉi tiuj sekularaj organizaĵoj, kiuj provizas ian pastran subtenon, havas humanismon en sia nomo kaj/aŭ estas aŭ...

Husson, "Gouverner Les Cultes Par Les Finances Publiques?", 153–155.

Kiel ekzemplojn, vidu la kontribuon de Niels De Nutte al ĉi tiu volumo aŭ Maarten van Dijck, Jan De Maeyer, Jeffrey Tyssens kaj Jimmy Koppen, red., *The Economics of Providence: Management, Finances and Heritage of Religious Orders and Congregations in Europe, 1773–c 1930*, KADOC-Studies on Religion, Culture and Society 11 (Lovano: Leuven University Press, 2012).

Tabelo 1: Ĉefa fiska instrumento por pastoreca subteno.

Speco de financado	Ekzemploj Rimarkoj	
Ĝenerala stipendio	Italio	Parto de la enspezimposto estas dividita laŭ la elektoj de la impostpagantoj (tial iom da konkurenco). Rezulte, preĝejoj havas signifan aŭtonomecon en la uzado de ĉi tiuj financoj.
Eklezia imposto pagigita de la ŝtato aŭ kun ĝia helpo	Germanio	Korporacioj de publika juro rajtas pagi imposton de siaj membroj. Ili ankaŭ havas signifan aŭtonomecon, sed la enspezoj dependas de la nombro de membroj kaj iliaj enspezoj.
Nombro de specifaj subvencioj	Belgio	Salajrojn rekte pagas la ŝtato; deficitajn de lokaj komunumoj rekte pagas la lokaj aŭtoritatoj. Specifaj subvencioj traktas la armeajn oficejojn.
Limigita financado, sed impostaj instigoj estas provizitaj por instigi donacojn	Francio, Unuiĝinta Regno	Komunumoj multe dependas de donacoj kaj donacoj, kiujn subtenas impostalogo kaj foje egalaj subvencioj. Profitanto ĝuas grandan gradon da aŭtonomeco, sed ilia financado dependas de la instigo de donacantoj jare post jaro. Kelkaj specifaj subvencioj kovras armeajn servojn, bontenadon de listigitaj konstruaĵoj kaj foje radio-televizajn elsendojn.

estis aligitaj al Humanists International (HI)23 aŭ la antaŭa Eŭropa Humanist Federation (EHF), kiel montrite en Tabelo 2.24

Temoj

Nia komparo inter nekonfesiaj kaj religiaj organizaĵoj baziĝas sur la jenaj demandoj:

- Ĉu humanismaj organizaĵoj estas agnoskitaj de civilaj aŭtoritatoj por rolo en pastorado- ĝenerala subteno?
- Ĉu ili ricevas ian publikan financadon?
- Ĉu ĉi tiu financa skemo estas komparebla al tiu de religiaj komunumoj?
- Kiujn kriteriojn oni uzas por distribui publikan financadon inter organizoj?
- Ĉu ricevo de publika financado influas la sintenon de asocio pri publika financado por preĝejoj?

Humanists International, alirita la 5an de februaro 2024, <https://humanists.international/>. European Humanist Federation, alirita la 5an de februaro 2024, <https://europe.humanists.international/>.

Tabelo 2: Humanismaj organizaĵoj en la reviziitaj landoj.

Pastoreca subteno	Aliaj (ne-ĝisfundaj)
Belgio	
Centre d'Action Laïque - CAL ()	Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven - CAVA ()
deMens.nu () ()	Centrum voor Vrijzinnig Humanistische Erfgoed - CVHE ()
	Raad voor Inspectie & Kwaliteitszorg niet-confessionele Zedenleer - RIKZZ ()
Francio	
	Ligo de l'Instruado ()
	Union des Familles Laïques ()
	Unio Raciisma ()
Unuiĝinta Reĝlando	
Humanistoj UK () ()	Nacia Sekulara Societo () ()
	Centra Londona Humanista Grupo () ()
	Etika Societo de Conway Hall () ()
	Humanista Societo Skotlando () ()
	Nordorientaj Humanistoj () ()
	Sudokcidentaj Londonaj Humanistoj () ()
Germanio	
Humanistischen Verband Deutschlands -	Bund Freireligiöser Gemeinden Deutschlands ()
Altvalora valoro () ()	Giordano Bruno Stiftung - GBS ()
Humanistische Vereinigung - HV () ()	
Dachverband Liberulo	
Weltanschauungsgemeinschaften - DFW ()	
()	
Italio	
Unione degli Atei kaj degli Agnostici	Associazione Luca Coscioni per la libertà di ricerca scientifica
Razionalisti - UAAR () ()	Inmedia[s]reslaica
	Associazione del Libero Pensiero "Giordano Bruno"()
	Coordinamento Nazionale delle Consulte per la Laicità delle
	Instituto ()

(1) Listigita kiel membro aŭ filio en la retejo de HI.

(2) Listigita kiel membro aŭ filio en la retejo de EHF (2 antaŭe estis listigita)

Respondi al ĉi tiuj demandoj povus kontribui al debato pri tipologio de registaraj sintenoj rilate al humanismaj organizaĵoj. Por simpleco, tio povus inkluzivi oficialan subtenon, nesentemon aŭ oficialan malamikecon. Tio spegulas Jonathan.

La tipologio de Fox pri la sintenoj de registaroj rilate al religio,²⁶ kie malsentemeco estas sufiĉe malofta.²⁷

Sinteno de Sekularismaj kaj Humanismaj Organizaĵoj pri la Publika Financado de Preĝejoj

La demando ĉi tie estas ĉu la pozicio estos postuli finon al la publika financado de la preĝejoj (kiel en Francio) aŭ postuli kompareblan financadon (kiel en Belgio). La supozo estas, ke humanismaj organizaĵoj provizantaj pastran subtenon postulos financadon por ĉi tiuj agadoj, aŭ eĉ povi teni alternativan diskurson al tiu de la eklezioj, dum sekularismaj organizaĵoj, kiuj ne ne ofertas tiajn servojn kaj celas kontraŭbatali la influon de la eklezioj en la socio, kampanjos kontraŭ la publika financado de ĉi-lasta. Tiaj sekularismaj organizaĵoj povas elekti peti publikan financadon aŭ fidi je siaj propraj rimedoj por konservi sian sendependecon. Tio povas rezultigi distingon bazitan sur la kriterioj de 'nova ateismo', kiel diskutite de Stefan Schröder en la germana kazo.²⁸ Ĉi tio aliro povas esti kombinita kun la tradicia tipologio de asocioj de François Bloch-Lainé,²⁹ kiu baziĝas sur tri celoj: liverado de servoj, lobiado kaj provizante kunvenejoj.

Jonathan Fox, Monda Enketo pri Religio kaj la Ŝtato (Kembriĝo: Universitato de Kembriĝo Gazetaro, 2008).

Kelkaj aliaj tipologioj ankaŭ povus esti uzataj, kiel ekzemple Cécile Laborde, "Religio en la Juro: La Disagregmetodo," Juro kaj Filozofio 34, n-ro 6 (2015): 581–600.

Stefan Schröder, "Organizita Nova Ateismo en Germanio?", Journal of Contemporary Religion 32, n-ro 1 (2017): 33–49; Stefan Schröder, "Humanismaj Organizaĵoj kaj Sekularigo en Germanio," Religio kaj Socio en Centra kaj Orienta Eŭropo 10, n-ro 1 (2017): 21–34.

Citita de Jacques Defourny, "Le secteur de l'économie sociale en Belgique", en Economie so-ciale. Entre économie capitaliste et économie publique, redaktita de Jacques Defourny kaj José L. Monzon Campos (Bruselo: De Boeck, 1992), 236.

Aliaj Kampoj

Antaŭe estis emfazite, ke gravas trakti aliajn kampojn aparte. Ni nelonge diskutu kelkajn el ĉi tiuj aliaj kampoj.³⁰ Unu diskutata temo estas la publika financado de privata konfesia edukado, kiu diferencas de pastra subteno.³¹ En multaj landoj, sekularismaj organizoj postulas la redukon aŭ finon de tia financado aŭ la integriĝon de ĉi tiuj lernejoj en la publikan servon, kiel en frandlingva Belgio,³² Francio,³³ aŭ Britio.³⁴ Kiel alternativo al konfesiaj lernejoj, sekularistoj tipe evoluigis politikan miksaĵon, pledante por sekularigita publika edukado,³⁵ kaj kelkfoje establane siajn proprajn lernejojn, universitatojn,³⁶ aŭ aliajn instituciojn de pli alta edukado.

Rilata sed specifa temo estas religia edukado en publika edukado.³⁷ Ĝi estas organizita en pluraj eŭropaj landoj,³⁸ inkluzive de tiuj, kiujn ni revizios: Belgio (kie, en 2000, la kosto estis ekvivalenta al tiu de pastra zorgo), Alzaco-

Religiaj parokanaroj (regula pastraro), heredaĵo/listigitaj konstruaĵoj kaj pensioj ne estos traktataj ĉi tie. Por diskuto, vidu Husson, "Gouverner les cultes par les finances publiques?", 170–173. Poulat, Notre Laïcité Publique, 78–79. Ekzemple: "Vers une fusion des réseaux d'enseignement", alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.calliege.be/salut-fraternite/76/vers-une-fusion-des-reseaux-d-enseignement/>. Ekzemple: "A celles et ceux qui agitent le chiffon rouge de la guerre scolaire, nous répon-dons que celle-ci n'a jamais cessé," alirita la 5an de februaro 2024, https://www.lemonde.fr/education/article/2023/06/06/a-celles-et-ceux-qui-agitent-le-chiffon-rouge-de-la-guerre-scolaire-nous-repon-dons-que-celle-ci-na-jamais-cesse_6176327_1473685.html. Ekzemple: "Ŝtataj kredaj lernejoj," alirita la 5an de februaro 2024, <https://humanists.uk/campaigns/schools-and-education/faith-schools/>. "Enseignement," Belgio (CAL), alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.laicite.be/laction-lai-que/nos-engagements/enseignement/>; "La Ligue de l'enseignement histoire et memoire militante,"

Francio (Ligue de l'Enseignement), alirita la 5an de februaro 2024, <https://memoires.laligue.org/section/education>.

Kiel la Université Libre de Bruxelles en Belgio aŭ la Universiteit voor Humanistiek en Nederlando.

Por tutmonda vido, vidu Leni Franken kaj Patrick Loobuyck, red., Religious education in a plural, secularised society: a paradigm shift (Münster München Berlin: Waxmann, 2011), kaj Bérangère Massignon kaj Virginie Riva, L'Europe, avec ou sans Dieu ? Héritages et nouveaux défis (Parizo: Les Editions de l'Atelier, 2011), 223–242. Jonathan Fox, Monda Enketo pri Religio kaj la Ŝtato, 107, 112.

Mozelo (Francio),³⁹ Anglio,⁴⁰ Italio⁴¹ kaj Germanio.⁴² Dum ĝenerala celo ŝajnas eĉ se oni finos tian religian edukadon en publikaj lernejoj, alternativoj estis evoluigitaj en Belgio kaj Germanio kaj, malpligrade, en Italio.⁴³

Ekzistas multaj religiaj aŭ sekularismaj/humanismaj asocioj, fondaĵoj kaj bonfaraj organizaĵoj aktivaj en diversaj sektoroj. Multaj el ĉi tiuj organizaĵoj ricevas publika financado per specifaj publikaj politikoj. Ĉi tiuj sektoroj inkluzivas sociajn, kulturajn, sanajn, junularajn, daŭrigajn edukadojn kaj evoluon kunlaboron, interalie aliaj. Laŭ nia aliro, ĉi tiuj ne devus esti konsiderataj publika financado de 'pastora subteno' provizita de religioj kaj humanismaj organizaĵoj. Tamen, ekzistas estas tri komentoj farendaj rilate al ĉi tiu deklaro. Unue, en Belgio, ĉi tio aro da asocioj estis ĉe la avangardo de rekono de la 'pastora subteno' rolo de humanismaj organizaĵoj. Due, iuj humanismaj organizaĵoj havas 'duobla rolo' en provizado de kaj pastra subteno kaj engaĝiĝo en sociaj, kulturaj aŭ lobiaj agadoj. Fine, analize, la proponita metodaro povus esti etendita por inkluzivi tiajn agadojn, kun fokuso sur la profitantoj anstataŭ la agadoj mem.⁴⁴

Belgio

Ĉefaj Aktoroj

Belgio agnoskas ses religiojn (katolikismo, protestantismo, judismo, anglikanismo, islamo kaj ortodoksa kristanismo) kaj nekonfesiajn organizaĵojn.⁴⁵ La lastaj estas federaciitaj sub la Konsilio Centra Laika (Sekulara Centra Konsilio –

André Pachod kaj Jean-Luc Denny, "L'enseignement religieux en Alsace-Moselle: Histoire, modèles, perspectives," *Recherches & éducations* 25 (2023), <https://doi.org/10.4000/recherchesedu.katjonoj.13881>.

Lynn Revell, "Religia Edukado en Anglio," *Numen* 55, n-ro 2/3 (2008): 218–240.

Stella Cogliervina, "Religia Edukado en Italaj Publikaj Lernejoj: Kia Loko por Islamo?"

Stato, Chiese e Pluralismo Confessionale 29 (2017): 1–15.

Fabius Wittmer kaj Christian Waldhoff, "Religia Edukado en Germanio Rilate al Religia Diverseco: Konstituciaj Postuloj por Religia Edukado," *German Law Journal* 20, n-ro 7 (2019): 1047–1065.

Massignon kaj Riva, *L'Europe, avec ou sans Dieu ? Héritages et nouveaux défis*, 232–242.

Husson, "Gouverner les cultes par les finances publiques?", 179–182.

Por socipolitika fono pri ĉi tiu publika financado, vidu Sägesser kaj Husson, "La Reconnaissance et Le Financement de La Laïcité (I)"; Sägesser kaj Husson, "La Reconnaissance et Le Financement de La Laïcité (II)," *Courier Hebdomadaire CRISP* 1760 (2002): 3–52; kontribuoj de Sägesser kaj De Nutte al: Niels De Nutte kaj Bart Gasenbeek, red., *Rigardante Malantaŭen por Rigardi Antaŭen*:

CCL), kiu estas konsiderata la "represanta korpo" de sekularaj humanismaj organizaĵoj en Belgio kaj estas la kupola organizaĵo por la franclingva Centro d'Action Laïque (CAL) kaj la nederlandlingva deMens.nu (antaŭe Unie Vrijzin-nige Verenigingen – UVV). Ambaŭ branĉoj de CCL estas mem federacioj de federacioj, kolektante humanismajn asociojn el vasta spektro. Per ĉi tiuj sektoraj kaj lokaj asocioj, humanismaj 'kapelanecoj' kaj humanisma dissendado, sekulara humanismo akiris politikan rekonon ekde la 1960-aj jaroj, kondukante al la unuaj diskutoj pri oficiala rekono en la 1970-aj jaroj, funkcia stipendio por la CCL en la fruaj 1980-aj jaroj, amendo al la belga konstitucio en 1993, kaj specifa leĝo en 2002. Budhismo petis esti agnoskita kiel alia nekonfesio organizaĵo malgraŭ rezervoj de la humanisma flanko.⁴⁶

En Belgio, oni ofte uzas la terminon komunumoj kondamnitaj por rilatas al kaj religiaj kaj nekonfesiaj organizaĵoj. Kiel ĝusta angla lingvo traduko estas malfacila, la termino 'komunumoj' estos uzata en ĉi tiu ĉapitro.

Pastoreca Subteno kaj ĝia Financado

La termino "pastora subteno", kiel antaŭe prezentita, ĉefe rilatas al morala konsilado en Belgio, t.e. la morala kaj/aŭ religia helpo provizita de la religiaj organizaĵoj. kaj nekonfesiaj komunumoj. Belgio estas ekzempla kazo, ĉar humanismaj asocioj estas agnoskitaj simile al tiu de la religiaj komunumoj, sub Artikolo 181 de la Konstitucio, kiu menciis agnoskitajn religiajn konfesiojn (ali. 1), same kiel nekonfesiajn filozofiajn organizaĵojn (ali. 2) ekde tiam 1993.⁴⁷

Kiel montrite en Tabelo 3, publika financado baziĝas ĉefe sur buĝetaj instrumentoj. Indas rimarki, ke lokaj religiaj kaj nekonfesiaj komunumoj estas establita kiel établissements (publikaj institucioj). Ĉi tiuj estis historie bazita sur la nombro de loĝantoj (katolikaj), la nombro de kredantoj

Organizita Humanismo en la Mondo: Belgio, Britio, Nederlando kaj Usono de Ameriko, 1945–2005 (Bruselo: ASP, 2019).

En sia opinio pri la leĝaro financanta la humanismajn instituciojn, la Ŝtata Konsilio klare deklaris, ke la Konsilio Centra Laika ne povis ŝajnigi havi monopolon de la "nekonfesiaj" segmentoj de la loĝantaro. Tamen, la nekonfesio karaktero de budhismo estas defiita, precipe fare de la Centre d'Action Laïque. Vidu Thierry Boutte, "Le bouddhisme est-il une religion ou une philosophie?," La Libre.be, 7 julio 2023; Anaïs Pire, "Le bouddhisme, philosophie ou religion?," Espace de libertés (blog), 16 februaro 2023.

Efektivigita per specifa leĝo de la 21a de junio 2002, kiu organizas instituciojn kaj finansas la nekonfesiaj 'komunumoj' (por uzi la vortojn de la leĝo).

Tabelo 3: Ĉefaj financaj instrumentoj.

	Religiaj komunumoj	Humanismaj komunumoj (CCL)
Salajroj de pastroj, pastroj kaj delegitoj	Pagita de la ŝtato	Pagita de la ŝtato (pli altaj salajroj)
Funkciiga subvencio asignita al la reprezenta korpo de la komunumo	Diskrecia federacia subvencio por la islama reprezenta korpo (nesensignifa por la aliaj)	Deviga federacia subvencio
Konstruaĵoj	Subvencioj povas esti akiritaj de lokaj, provincaj kaj/aŭ regionaj aŭtoritatoj por didomoj kaj pastrejoj (ne asocioj)	Subvencioj povas esti akiritaj de lokaj, provincaj kaj/aŭ regionaj aŭtoritatoj por konstruaĵoj de la establaĵoj kaj asocioj
Lokaj establaĵoj (paroĥoj, ktp.)	Deviga subvencio por kovri la deficiton, de lokaj, provincaj aŭ regionaj aŭtoritatoj (limigita al aŭ procentoj en Bruselo, ĉefurbo) Regiono)	Deviga subvencio por kovri la deficiton, de provincaj aŭ regionaj aŭtoritatoj (plej ofte kovrante ĉiujn elspezojn)
Armepastrejoj kaj ekivalentaj servoj	Salajroj kaj laborstipendioj de la ad hoc Departemento aŭ Ministerio	
Radio kaj/aŭ televido elsendoj sur publikaj kanaloj	Jes (krom islamanoj kaj anglikanoj) Jes	
Domimposta sendevigo Jes		Jes (inkluzive de asocioj)

(aliaj religioj) aŭ simple sur teritoria bazo (humanismaj provincaj establaĵoj kaj lokaj servoj).

Rimarkinde estas, ke rilate al instrumentoj (kompreneble ne laŭ absolutaj kvantoj), la humanismaj komunumoj havas pozicion almenaŭ tiel favoran kiel tiu de la plej privilegiita religia komunumo, nome la Katolika Eklezio. Surbaze de la teknikajoj de la instrumentoj, estas evidente, ke salajroj estas pli malavaraj, la reprezenta korpo ricevas grandan laborsubvencion, kaj lokaj establaĵoj estas financataj sen ia kontribuo de la filioj. Krome, lokaj establaĵoj estas financataj por pli vasta gamo da elspezoj ol lokaj religiaj komunumoj.

Kiel ĉi tiuj instrumentoj tradukiĝas en monan valoron? La sumoj rezultantaj el la listigitaj instrumentoj (ekskludante domimpostajn sendevigojn) en nunaj

— Variante inter la franclingvaj, nederlandlingvaj kaj germanlingvaj partoj de Belgio.

lupagoj en eŭro variis de 165 milionoj da eŭroj en 1990 ĝis 276 milionoj da eŭroj en 2020, por ĉiuj religiaj kaj nekonfesiaj komunumoj. Dum la pasintaj 30 jaroj, la katolika la parto malpliiĝis de 95 procentoj al 75 procentoj, dum la humanisma parto malpliiĝis pliigis de 2 ĝis 15 procentoj.⁴⁹ La kresko de humanismaj komunumoj estas plejparte atribuita al specifa leĝo pasigita la 21an de junio 2002, kiu efektivigis la rekonon de humanismaj komunumoj per Artikolo 181, al. 2, de la konstitucio, enigita en 1993.⁵⁰

Ĉi tiuj procentoj montras, ke humanismaj komunumoj ricevas konsiderinde malpli ol religioj aŭ eĉ la katolika eklezio sole. Tio instigas konsideron de la taŭgaj indikiloj por taksu la justecon de la distribuo. Laŭ iuj aŭtoroj, publika financado devus esti proporcia al la nombro de kredantoj aŭ filioj.⁵¹ Tamen, ĉi tiu aliro havas la jenajn limigojn: unue, mankas fidindaj kaj rafinitaj statistikoj pri religiaj/filozofiaj alligitecoj kaj engaĝiĝo en Belgio,⁵² precipe rilate al katolikoj,⁵³ islamanoj,⁵⁴ protestantoj⁵⁵ kaj la nereligiaj, ĉi-lastata kategorio ampleksante

Vidu Husson, "Gouverner Les Cultes Par Les Finances Publiques?."

Vidu Husson kaj Sägeser, "La Reconnaissance et Le Financement de La Laïcité (II)."

Niels De Nutte, "Une Belgique en faveur de la non croyance organisée. L'humanisme séculier est-il l'Église subventionnée des sans religion?," en L'État et la religion dans l'espace public: approches pratiques et théoriques de la laïcité, redaktita de Jérôme Grosclaude (Rouen: PURH, 2021), 177–180; Stéphanie Wattier, Quel Système de Financement Public Des Cultes et Des Organisations Philosophiques Non Concessionnelles ? Analizu de Constitutionnalité et de Conventionnalité. Disser-tation Présentée En Vue de l'obtention Du Titre de Docteur En Sciences Juridiques (Louvain-la-Neuve: Université Catholique de Louvain, 2015), 478–482.

"L'évolution des croyances religieuses en chiffres: les cas singuliers de la Belgique et des Usono," alirita la 4-an de februaro 2024, <https://o-re-la.ulb.be/analyses/item/1227-l%E2%80%99C3%A9volution-des-croyances-religieuses-en-chiffres-les-cas-singuliers-de-la-belgique-et-des-usa.html>; Hus-son, "Gouverner Les Cultes Par Les Finances Publiques?", 382.

"Sixième rapport annuel de l'Église de Belgique: entre renouveau et vieux démons," alirita 4-a de februaro 2024, <https://o-re-la.ulb.be/analyses/item/4503-sixi%C3%A8me-rapport-annuel-de-l%E2%80%99C3%A9glise-de-belgique-entre-renouveau-et-vieux-d%C3%A9mons.html>.

Por diskuto, vidu Jean-François Husson, "Belgio", en Jarlibro de islamanoj en Eŭropo. Vol-ume 14, redaktita de Samim Akgönül, Jørgen S. Nielsen Ahmet Alibašić, Stephanie Müssig kaj Egdū-nas Račius (Lejden: Koninklijke Brill NV, 2023), 110–113.

La distingo inter la ĉefaj nomadoj estas tre malofta kaj povas konduki al iu konfuzo (kiel montrite en la svisa kazo de Christophe Monnot, "Mesurer La Pratique Religieuse: Différentes Mesures, Différents Taux ? Analyse Comparative à Partir de La Suisse," Archives de Sciences Sociales Des Religions, No. 158 (2012): 137-156.)

vasta gamo da profiloj. Due, en tiu sama linio, ĉu nur la "engaĝiĝintaj" estu kalkulitaj (preĝeaj vizitantoj ĉe katolikoj, karthavantaj membroj de humanismaj organizoj) aŭ ĉu oni konsideru pli grandan mezuron, kiel ekzemple homojn kiu povus alvoki la moralajn servojn de la humanismaj aŭ religiaj komunumoj?⁵⁶ Alivorte, oni distingu kredon (aŭ ne), apartenon kaj subtenon.⁵⁷ Tamen, se ni postulas, ke religio jam ne estas financata per si mem kaj ke la ĉefa celo de la politiko estas ia socia kohezio, tiaj nombroj perdas sian gravecon⁵⁸ aŭ, alivorte, "religio povas esti financata pro kialoj, kiuj havas nenion rilatas al religio".⁵⁹ Ĉi tio estas ŝlosila argumento ĉar, sur ĉi tiu bazo, la ligo kun kredantoj aŭ filioj povas esti defiitaj. Se la politiko rilate al religiaj kaj nekonfesiaj komunumoj estas konsiderata de la politikistoj kiel subpolitiko de socia kohezio, la financado de religiaj kaj nekonfesiaj komunumoj povas pozitive diskriminacii kontraŭ unu grupo aŭ alia. Tio klare okazis kun la financado de la islama kredo (el duobla perspektivo de socia kohezio kaj, pli lastatempe, publika sekureco) aŭ, kiel oni eble hipotezus, de humanismaj organizaĵoj kiel kontraŭpezo al religiaj organizaĵoj.⁶⁰

Aliaj Politikoj

Humanismaj kaj religiaj organizaĵoj ricevas regulajn aŭ unufojajn subvenciojn por vasta gamo da agadoj, inkluzive de sociaj, kulturaj, junularaj, daŭrigaj edukadoj, kaj evolukunlaboraj kampoj. Tamen, nuntempe ne ekzistas ampleksa listo de ĉi tiuj subvencioj kaj stipendioj kategoriigitaj laŭ politikaj kampoj. La metodologio enkondukita antaŭe povus helpi krei tian mapon de publikaj subvencioj. Por certigi objektiveco, oni kompilu ampleksan liston de publikaj politikoj, kiuj provizas financadon al religie aligitaj aŭ humanismaj organizaĵoj. Por ĉiu politiko, oni listu de profitantoj estu inkluzivita, kune kun ilia religia aŭ sekulara humanisma identeco kaj ilia rilato kun la reprezenta korpo de la religia

Ekzemple, surbaze de regulaj enketoj.

Louis-Léon Christians, Michel Magits, Caroline Saegesser kaj Luc de Fleurquin, "La Réforme de La Législation Sur Les Cultes et Les Organisations Philosophiques Non Confessionnelles. Rapport Du Groupe de Travail Instauré Par Arrêté Royal Du 13 Mai 2009," Rapport, 2010 kaj Rapport, 2011.

Vidu Husson, "Gouverner Les Cultes Par Les Finances Publiques?"; Caroline Sägesser, Le Prix de Nos Valeurs. Financer Les Cultes et La Laïcité En Belgique, Liberté, j'écris Ton Nom (Bruselo: Espace de Liberté - Editions du CAL, 2010), 53-58.

Rik Torfs, "Eklezia Financado - Al Eŭropa Modelo", en Le Financement Des Religions Dans Les Pays de l'Union Européenne, redaktita fare de Brigitte Basdevant-Gaudemet kaj Salvatore Ber-lingo (Leuven: Peeters, 2009), 349.

Husson, "Gouverner Les Cultes Par Les Finances Publiques?", 378-387.

aŭ nekonfesiaj komunumoj.⁶¹ Kvankam ĉi tio eble falas ekster la amplekson de nia fokuso pri "pastoreca subteno", tiaj informoj povus esti valoraj por kompreni la atendojn de la ŝtato pri ĉi tiuj diversaj komunumoj kaj la potencodinamikon aŭ ŝancojn, kiujn ili eble havas. Kiel Niels De Nutte emfazas en la nuna volumo, ĉi tiu aliro ankaŭ havas historian signifon, ĉar nepastorecaj agadoj ludis decidan rolon en la evoluo de humanismaj asocioj en Belgio. Ĉi tio ankaŭ povus lumigi la diversajn kategoriojn de humanismaj asocioj.

Pri la Pozicioj de Humanismaj Organizoj

La Centre d'Action Laïque kaj deMens.nu ne postulas la ĉesigon de publika financado de religiaj kaj nekonfesiaj organizaĵoj. La fakto, ke ili ricevas konsiderindan publikan financadon, certe estas ŝlosila klarigo. Eble la voĉdono de kristanaj demokratiaj partioj favore al la rekonon kaj financado de humanismaj organizaĵoj - la leĝo de 2002 - estis nereкта maniero konservi publikan financadon por religioj.⁶² Tio klarigas kial iuj individuoj kaj marĝenaj sekularistaj grupoj fariĝis laŭtaj kaj kontraŭstaris la rekonon de la sekulara humanismo, timante, ke la celo fini la financadon de eklezioj estus forlasita. La debato estis sufiĉe intensa.⁶³ La tiel nomata "leĝpropono Galand-Mahoux" ilustras ĉi tiun evoluon en la sekulara movado, jam ne argumentante por la fino de financado (kio signifus la finon de financado por sekularaj establoj) sed postulante ĝian objektivigon (kiel esprimite de la prezidanto de CAL, Philippe Grollet⁶⁴); ĝi ankaŭ konfirmis, ke sistemo de "apartigo" de eklezio kaj ŝtato povus esti antaŭvidita konservante publikan financadon.

Tamen, kun tiu celo de objektivigo, humanismaj organizaĵoj ankoraŭ pridubas la parton, kiun la Katolika Eklezio ricevas, kaj antaŭenigis alternativajn financajn skemojn bazitajn sur individua esprimo, ĉu per "voĉdono" uzante la impostliston, ĉu per popola voĉdonado organizita samtempe kun elektoj.⁶⁵ Tia pozicio

Iuj organizoj havantaj "kristanon" en sia nomo estas tute sendependaj de la Katolika Eklezio – la Mouvement Ouvrier Chrétien estas interesa ekzemplo. Simile, la partio Center Democrate Humaniste havis neniun rilaton entute kun la CCL kiam ĝi estis la remarkita Parti Social Chrétien, la Kristandemokrata Partio en franclingva Belgio. Sägesser kaj Husson, "La Reconnaissance et Le Financement de La Laïcité (I)," 27. Sägesser kaj Husson, "La Reconnaissance et Le Financement de La Laïcité (I)," 26–28; vidu De Nutte, "Une Belgique en faveur de la non-croyance organisée." Jean-François Husson, red., Le Financement Des Cultes et de La Laïcité: Comparaison Interna-tionale et Perspectives (Namur: Les Editions Namuroises, 2005), 256–257. Alexandre Piraux, "Le Financement Par l'Etat Fédéral Des Ministres Des Cultes et Des Délégués Du Conseil Central Laïque", Pyramides 13 (2007): 13–60.

restas iom surpriza. Efektive, la publika financado de religioj kaj humanismaj organizaĵoj konstante malpliigis en realaj terminoj tra la jaroj kiel rezulto de la kontinua malkresko de la katolika parto.⁶⁶ Krome, fiksa koverto de la persona enspezimposto, kiel en Italio, signifus multe pli altan nivelon de subteno; efektive, la publika financado de religiaj kaj humanismaj organizaĵoj por pastra subteno reprezentis nur 0,77 procentojn de la enspezoj el persona enspezimposto en 2000. Se mekanismo simila al la itala estus tiam enkondukita kun buĝeto bazita sur tiun procenton, religiaj kaj nekonfesiaj organizaĵoj povus esti ricevintaj pliajn 67 milionojn da eŭroj en 2020.⁶⁷ Fine, popola voĉdonado pri preĝeja financado organizita samtempe kun ĝeneralaj elektoj povus ŝajni kontraŭi la celon de reduktante la ĉeeston de religio en la publika sfero ĉar, unuflanke, religiaj kaj humanismaj organizaĵoj sendube esprimiĝus vaste en la publika sfero (kiel montras la komunikadaj kampanjoj de la eklezioj en la kunteksto de la itala otto per mille) kaj, aliflanke, certaj partioj sendube prenis sintenon pri la temo, precipe se ili konsideras iuj grupoj de kredantoj esti parto de siaj balotceloj.

Konkludaj Rimarkoj

La belga kazo ofertas la ŝancon distingi subtenon al morala konsilado kaj financadon rilatan al aliaj politikoj, eĉ se plej ofte asocioj estas aktivaj en ambaŭ kampoj. Konsiderante la unuan, kvankam Belgio delonge estas ĉefe religia (katolika) lando, la financa sistemo proviĝis kapabla adaptiĝi kun la rekono de 'novaj' religioj (ekz. islamismo) kaj sekulara humanismo, malgraŭ prokrastoj kaj malfacilaĵoj en ambaŭ kazoj. La konsocia demokratio⁶⁸ ekzistanta en Belgio,⁶⁹ aŭ la argumento, ke financado de humanismo malfaciligos defii religian financadon, estas eblaj klarigoj.

La tuta sumo kreskis je multe pli malgranda marĝeno ol la inflacio-indico.

Vidu Husson, "Gouverner les cultes par les finances publiques?."

Arend Lijphart, *Demokratioj en Pluralaj Socioj: Kompara Esploro* (New Haven: Yale

Universitata Eldonejo, 1977); Arend Lijphart, "Enkonduko: La Belga Ekzemplo de Kultura Kunekzisto en Kompara Perspektivo," en *Konflikto kaj Kunekzisto en Belgio: La Dinamiko de Kulture Dividita Socio*, redaktita de Arend Lijphart (Berkeley: Universitato de Kalifornio, 1981).

Malgraŭ malkresko en la politika kampo, ŝajnas ke ĝi ankoraŭ aktive ĉeestas en diversaj sektoroj, precipe en la franclingva parto de la lando. Vidu Lynn Bruyère, Anne-Sophie Crosetti, Jean Faniel kaj Caroline Saegesser, red., *Piliers, dépillarisation et clivage philosophique en Belgique* (Bruselo: CRISP, 2019). Kelkaj instrumentoj hereditaj de tiu konfiguracio, kiel ekzemple la Kultura Pakto de 1971, ankaŭ estis gravaj en la evoluo de humanismaj kaj sekularismaj asocioj. Vidu la ĉapitron de De Nutte en ĉi tiu volumo.

Landoj sen ŝtata financado de religioj: Francio kaj Britio

Laŭ nia scio, detalaj buĝetaj kaj impostaj datumoj pri la financado de humanismaj kaj religiaj organizaĵoj en ĉi tiuj landoj ne haveblas. Ĉi tio certe estus interesa kampo por plia esplorado. Tial ni koncentriĝos pri la instrumentoj kaj mencios kelkajn sumojn, kvankam ĉi tiu listo estas malproksima de esti ĝisfunda. Pro la similecoj en financaj skemoj, ĉi tiu sekcio koncize prezentas la ĉefajn humanismajn organizaĵojn en ambaŭ landoj. Ĝi prezentas la financadon rilatan al "pastorecaj subtenaj" agadoj, komentas pri financado rilata al aliaj politikoj, kaj pridubas kelkajn trajtojn de humanismaj organizaĵoj.

Unuiĝinta Reĝlando

Ĉefaj Aktoroj

Laŭ la censo de 2021, "[t]ra Anglio kaj Kimrio, 46% de homoj identiĝis kiel kristanoj, 37% diris, ke ili havas neniun religion, 6% identiĝis kiel islamanoj, kaj 2% identiĝis kiel hinduoj. Ĉirkaŭ 2% identiĝis kiel budhanaj, sikhaj, judaj aŭ de alia religio", dum la tri aliaj eklezioj estis malfonditaj: la Eklezio de Skotlando, la ⁷⁰ La Eklezio de Anglio estas la establita eklezio en Anglio, Eklezio en Kimrio kaj la Eklezio de Irlando, ĉiuj estante membroj de la Anglikana Komunumo. Aliaj gravaj konfesioj estas la Romkatolika Eklezio kaj Islamo, dum la religia pejzaĝo de Britio estas tre diversa. Ĉi tiuj konfesioj ne estas oficiale agnoskitaj, krom nerekte per la donado de bonfara statuso aŭ la organizado de armeaj pastrecoj. Ekzemple, armeaj armeaj pastroj inkluzivas anglikanajn, katolikajn kaj "nekonformismajn" armeajn pastrojn en plej multaj bazoj, civila armea pastro zorgas pri budhanaj, sikhaj, hinduaj kaj islamaj soldatoj,⁷¹ dum la malsamaj kristanaj konfesioj, judismo, islamismo, budhismo, hinduismo, zoroastrismo, bahaismo, ĝajnismo kaj sikismo, same kiel kristana scienco kaj rastafariismo, ĉeestas en kelkaj hospitaloj.⁷²

⁷⁰ "Konstituciaj datumoj: Religio, 2021 censo", alirite la 6an de februaro 2024, <https://commonslibrary.parlamento.uk/constituency-data-religion/>.

⁷¹ "Departemento de pastroj de la Reĝa Armeo", alirita la 6an de februaro 2024, <https://www.nam.ac.uk/ex-plore/royal-army-chaplains-department>. Alessandro Ferrari, "Les aumôneries hospitalières en Italie et au Royaume-Uni", en Assistance spirituelle dans les services publics : Situation française et éclairages européens, redaktita fare de Anne Fornerod, Société, droit et religion (Strasburgo: Presses universitaires, 2012), 49-61.

Britio ankaŭ havas diversan gamon da asocioj, kiuj kelkfoje havis krucmembrecon.⁷³ La Brita Humanista Asocio (BHA)⁷⁴ originis kiel la Etika Unio, kiu estis formita en 1896, kaj fariĝis la BHA en 1967. Humanists UK estas ĝia nuna funkcia nomo. Ĝi estas registrita bonfarado ekde 1928.

Inter ĝiaj celoj, ĝi mencias la jenon: "Ni konservas reton de celebrantoj por ebligi al nereligiaj homoj marki aŭ festi signifajn momentojn en siaj vivoj kaj akrediti humanistajn volontulojn, kiuj povas provizi nereligian pastran subtenon al tiuj, kiuj deziras ĝin".

⁷⁵ Antaŭa formulo estis pli eksplicita:

La BHA laboras por antaŭenigi komprenon pri humanismo kaj subtenas kaj reprezentas la interesojn de la ĉiam kreskanta nombro da homoj, kiuj elektis vivi siajn vivojn sen religio, tamen kiuj zorgas pri etika vivo. Ĝi provizas nereligiajn funebraĵojn, geedziĝojn kaj bebo-nomadon; edukajn rimedojn por instruistoj kaj studentoj; kaj kampanjojn por inkluziva socio kun individua libereco de kredo kaj parolo, kaj por fino de religia diskriminacio kaj religia privilegio en ĉiuj ĝiaj formoj.⁷⁶

Ĝi havas pli ol 70 lokajn/regionajn branĉojn kaj ankaŭ specifajn grupojn. Du aliaj organizoj estas malpli "servo-orientitaj" kaj pli en kampanja tono. La Nacia Sekulara Societo kampanjas sub "defia religia privilegio", kaj ricevas neniujn financojn de la ⁷⁷ registaro. La Raciisma Asocio estas "bonfara organizaĵo, kies celoj estas antaŭenigi racion kaj sciencbazitan komprenon pri la vivo" per publikaĵoj, publikaj eventoj kaj monkollektado.⁷⁸

Pastoreca Subteno kaj ĝia Financado

Kiel menciite antaŭe, Humanists UK disvolvis gamon da pastraj subtenaj agadoj (kapelanaroj, radio-televidaj elsendoj, ktp.) kaj organizas humanismajn geedziĝojn.⁷⁹ Eĉ se Britio (kun establita eklezio en Anglio) kaj Francio (kun sia laikeco) ofte estas prezentitaj kiel la kontraŭoj rilate al ekleziaj kaj ŝtataj rilatoj, ili estas tre similaj rilate al financado de religiaj kaj humanaj agadoj.

Por iom da fono pri humanismo en Britio, vidu ekzemple David Nash, "Humanism in Britain," en Looking Back to Look Forward, 95-113. Humanists UK, alirita la 5an de februaro

2024, <http://www.humanism.org.uk>. "Objectives," Humanists UK, alirita la 5an de februaro

2024, <https://reachvolunteering.org.uk/org/humanists-uk>.

<http://www.humanism.org.uk/site/cms/contentChapterView.asp?chapter=341> (nun morta ligilo). Nacia Sekulara Societo, alirita la 5an de februaro 2024, <http://www.secularism.org.uk/>. Raciisma Asocio, alirita la 5an de februaro 2024, <http://www.rationalist.org.uk/>. "BHA BRIEFING 2010: EDM 667 Humanisma Geedzeco," alirita la 5an de februaro 2024, <https://humanists.uk/wp-content/uploads/BHABriefing2010-HumanistMarriageEDM667-FINAL.pdf>.

humanismaj organizoj. Se ni flankenlasas listigitajn heredaĵajn konstruaĵojn,80 la financaj skemoj en ambaŭ landoj baziĝas ĉefe sur la jenaj instrumentoj.

Impostaj instigoj por donacoj kaj testamentoj ekzistas en ambaŭ landoj. Diversaj humanismaj organizoj estas bonfaraj organizaĵoj en Britio kaj profitas de la ekzistantaj skemoj.⁸¹ Ekzemple, en 2021, el 2,7 milionoj da britaj pundoj da enspezoj, la Brita Humanista Asocio ricevis 1,37 milionojn da britaj pundoj en donacoj kaj heredaĵoj, 1,30 milionojn da britaj pundoj el bonfaraj agadoj kaj 14 320 britaj pundoj el registaraj subvencioj.⁸² Ĉi tio povas esti komparata kun la tri plej gravaj bonfaraj organizaĵoj de la Eklezio de Anglio, kiel montrite en Tabelo 4.83

Tabelo 4: Ĉefaj enspezfontoj de la plej gravaj bonfaraj organizaĵoj de la Eklezio de Anglio (en milionoj da britaj pundoj, 2022).

LA KONSILIO DE LA ĈEFEPISKOPOJ	Donacoj kaj heredaĵoj	.
"Ebligi, subteni, daŭrigi kaj antaŭenigi la laboron de la Eklezio: -kultado,	Bonfaraj agadoj	.
spirita kaj nombra kresko -engaĝiĝo kun socia justeco kaj mediaj aferoj -laboro	Investaj enspezoj	.
en edukado, dumviva lernado kaj disĉiplino -selektado, trejnado kaj provizado	Totalo	.
de homoj por publika ministerio kaj laikaj profesioj -heredita strukturo de konstruaĵoj, por konservi kaj evoluigi ĉi tiujn por diservo kaj komunuma servo."		
(https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/charity-search/-/charity-details/		)
Ekleziaj Komisionoj por Anglio	Donacoj kaj heredaĵoj	.
"Antaŭenigante la mision kaj ministerion de la Eklezio de Anglio,	Investoj	.
precipe per subtenado de pli malriĉaj diocezoj per ministeriaj	Aliaj	.
kostoj, provizante financojn por subteni misiajn agadojn, pagante por	Totalo	.
la ministerio de episkopoj kaj iujn katedralajn kostojn,		
administrante la juran kadron por pastra reorganizado kaj		
fermitaj preĝejoj, pagante pastrajn pensiojn por servo antaŭ		
kaj funkciigante la		
pastran salajro-kalkulon." (https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/charity-search/-/charity-details/		)

Eĉ se rilata financado ne estas sen konsekvencoj sur la respektivaj partoj de financado. Vidu Frank Cranmer kaj Javier García Oliva, "The Cultural Heritage of Faith-Communities in the United Kingdom," *Derecho y Religión* 5 (2010): 289–312. "Tax relief when you donate to a charity," United Kingdom Registaro, alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.gov.uk/donating-to-charity>. "British Humanist Association," United Kingdom Registaro registro de bonfaraj organizaĵoj, alirita la 4an de februaro 2024, <https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/charity-search/-/charity-details/285987/financial-history>. Paro da bonfaraj organizaĵoj ligitaj al aliaj preĝejoj ankaŭ havas enspezon superantan 50 milionojn da britaj pundoj.

Tabelo 4 (daŭrigo)

PAROĤA DONACA SKEMO	Donacoj kaj heredajoj
"La ĉefa agado de PGS estas provizi la plej efikan kaj efikplenan manieron por ke homoj finance subtenu la agadon de la Eklezio de Anglio loke. Ĉi tio estas farata per regula donacskemo, kiu kolektas donacojn per rekta debeto kaj disponigas la donacon (inkluzive de donachelpo) por esti elspezita en specifa preĝejo/paroĥo ene de tagoj." (https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/charity-search/-/charity-details/)	Bonfaraj agadoj Totalo

Armeaj pastroj tradicie estis monopolo de kredbazitaj organizaĵoj; tamen, humanismaj 'armeaj pastroj' kaj pastoraj oficiroj nun pliiĝas en la Nacia Sanservo kaj en malliberejoj, same kiel en la armetrupoj:⁸⁴ "Armeaj pastroj aŭ nereligiaj pastoraj oficiroj estas Profesie Kvalifikitaj Oficiroj, kiuj liveras pastoran zorgadon, provizas aŭ faciligas spiritan subtenon kaj donas moralan gvidadon al la tuta forto kaj iliaj familioj sendepende de kredo, monda filozofio aŭ statuso."

85

Nuntempe, elsendoj en publikaj radio- kaj televidkanaloj en ambaŭ landoj malfermiĝis al humanismaj organizaĵoj same kiel religiaj, eĉ se religioj restas dominaj. En Britio, post la afero "La Malsankta Sinjorino Kavaliro" de 1955,⁸⁶ Humanisma Dissendada Konsilio estis establita en 1959, konsultiĝante kun la BBC.⁸⁷ Ekde 2009, humanistoj estas reprezentitaj kune kun religioj en la Konstanta Konferenco pri Religio kaj Kredo, kiu kunlaboras kun la BBC "pri aferoj de komuna intereso por la BBC kaj religiaj grupoj kaj nun, humanistoj".

⁸⁸ Tamen,

Thought for the Day (Penso por la Tago) ĉe BBC Radio 4 ankoraŭ estas limigita al religiaj grupoj, malgraŭ kampanjo de Humanist UK por inversigi tion.⁸⁹

⁸⁴ "Egala aliro al pastoreca subteno aŭ arma pastro," Humanists UK, alirita la 5-an de februaro 2024, <https://humanists.uk/campaigns/human-rights-and-equality/chaplaincy-and-pastoral-support/>. ⁸⁵ "Unue rigardo," United Kingdom Arme, alirita la 6-an de februaro 2024, <https://jobs.army.mod.uk/roles/royal-army-chaplains-department/chaplain/>. ⁸⁶ Callum G. Brown, "'La Malsankta Sinjorino Kavaliro' kaj la BBC: Sekulara Humanismo kaj la Minaco al la 'Kristana Nacio', ĉ. 1945–60," *The English Historical Review* 127, n-ro 525 (2012): 345–376. ⁸⁷ "Humanist Broadcasting Council," Humanist Heritage Project, alirita la 4an de februaro 2024, <https://heritage.humanists.uk/humanist-broadcasting-council/>. ⁸⁸ "New body liaising with BBC to include humanists," Humanists UK, alirita la 4an de februaro 2024, <https://humanists.uk/2009/04/20/news-267/>. ⁸⁹ "Let's gender humanists on 'Thought for the Day'," Humanists UK, alirita la 4an de februaro 2024, <https://humanists.uk/donate/thought-for-the-day/?desktop=1>.

Aliaj Politikoj kaj la Pozicioj de Humanismaj Organizo

Pliigita financado en diversaj socialpolitikaj kampoj povus esti indikilo por la retiriĝo de la (bonfarta) ŝtato,⁹⁰ kiel ekzemple en la verko "Granda Socio" de David Cameron. projekto en Britio,⁹¹ fidante je religiaj organizaĵoj por pli interveni en sociaj kampoj per religiaj iniciatoj. En 2022, 16 religiaj grupoj, kiuj inkluzivas kristanaj, judaj kaj interreligiaj organizaĵoj ricevis 1.3 milionojn da britaj pundoj de la Kredo Nova Interkonsenta pilotskemo por projektoj inkluzive de "provizado de ŝuldo kaj dungebleco" konsilioj, luktado kontraŭ manĝaĵmalriĉeco, provizado de subteno por mensaj sanproblemoj kaj kontraŭbatalante solecon kaj izoligon".⁹² Tian skemon kontraŭas Humanistoj Britio,⁹³ kiu ankaŭ kontraŭas la pli grandan ĉeeston de religiaj institucioj en la eduka sistemo.⁹⁴

Francio

Ĉefaj Aktoroj

Kvankam la leĝo de 1905 deklaras, ke Francio oficiale ne agnoskas iun ajn religion, reale ekzistas neformala hierarkio bazita sur publika financado por la listigitaj konstruaĵoj kaj la bontenado de didomoj,⁹⁵ speciala statuso per lokaj

Henry Noguès, "Quand les associations remplacent l'État?", *Revue française d'Administration publique* 163, nr. 3 (2017), <https://doi.org/10.3917/recma.349.0119>.

David Cameron, "Le vent nouveau de la Big Society", *Le Monde diplomatique*, 1 junio 2017.

"16 religiaj grupoj dividos 1,3 milionojn da britaj pundoj en la fondaĵo 'Nova Interkonsento' por helpi subteni komunumojn," *Unuiĝintaj Regno de Britio*, alirita la 6an de februaro 2024, <https://www.gov.uk/government/news/16-faith-groups-to-share-13-million-new-deal-fund-to-help-support-communities>.

"Registaro anoncas pli ol 2 milionojn da britaj pundoj en financado ebliganta religian transprenon de ankoraŭ pli da lernejoj," *Humanists UK*, alirita la 5-an de februaro 2024, <https://humanists.uk/2021/04/29/government-anoncas-pli-ol-2-milionojn-en-financado-ebliganta-religian-transprenon-de-ankoraŭ-pli-dajn-lernejojn/>.

"CDFE kliniĝas al la postuloj de eklezioj pri privilegio kaj protekto fronte al plena akademiado," *Humanists UK*, alirita la 5an de februaro 2024, <https://humanists.uk/2016/04/19/dfe-bows-to-churches-demands-for-privilege-and-protection-in-face-of-full-academisation/>.

Francis Messner, Pierre-Henri Prélôt kaj Jean-Marie Woerhrling, *Traité de Droit Français Des Religioj* (Parizo: Editions du Juris-Classeur, 2003), 912–915; "Les collectivités territoriales et le financement des lieux de culte", *franca senato*, alirita la 6an de februaro 2024, <https://www.senat.fr/rep/r14-345/r14-3457.html>.

leĝoj (kiel en Alzaco-Mozelo⁹⁶ aŭ Majoto⁹⁷), pri armeaj pastrecoj⁹⁸ kaj invitoj ĉeesti altnivelaj renkontiĝoj kun la prezidanto aŭ membroj de la registaro.⁹⁹ Tabelo 5 provizas resumon de ĉi tiuj aranĝoj. Krome, CAVIMAC estas speciala socia asekura programo havebla al 'religiaj ministroj' el vasta gamo de konfesioj.¹⁰⁰

Tabelo 5: Ĉu ekzistas hierarkio inter religioj en Francio?

Loka statuso, armeaj pastrejoj, altnivelaj kunvenoj kaj antaŭ-konservita per publikaj subvencioj + listigitaj/heredaĵaj konstruaĵoj	konstruaĵoj	katolikismo
Loka statuso, armeaj pastrecoj, altnivelaj kunvenoj + listigitaj/heredaĵaj konstruaĵoj		protestantismo, judismo islamismo
Armeapastrejoj en la plej multaj sektoroj, altnivelaj kunvenoj		ortodoksa kristanismo
Armeapastrejoj en iuj sektoroj, altnivelaj kunvenoj		budhismo
Armeapastrecoj en kelkaj sektoroj		de Jehovo atestantoj

Se ni konservas la humanisman terminon por asocioj provizantaj "pastorecan subtenon", ĝi povus konsideri, ke neniuj ekzistas en Francio. Kiam oni konsideras membrecon en internaciaj humanismaj organizaĵoj, la situacio restas necerta. Ligue de l'Enseigne-

Messner, Prélôt kaj Woerhrling, *Traité de Droit Français Des Religions*, 783–852.
Mathilde Philip-Gay, "Valeurs de la République et islam à Mayotte," *Revue du droit des religions*, No. 6 (2018): 59–76.

Axel Gougelet, "Les 'soldats de Dieu'. Quelle place pour les aumôniers militaires ?," *Inflexions* 29, nr. 2 (2015): 133–39; Messner, Prélôt kaj Woerhrling, *Traité de Droit Français Des Religions*, 455–461.

Kiel ekzemploj: "Rencontre avec les représentants des cultes", franca registaro, alirita 6-a de februaro 2024, <https://www.gouvernement.fr/note-aux-redactions/11881-rencontre-avec-les-representants-des-cultes>; "Antisemitismo: la reprezentantoj de la ricevitaj kultoj de Emmanuel Macron," Le point, alirita la 6an de februaro 2024, https://www.lepoint.fr/politique/antisemitisme-les-representants-des-cultes-recus-par-emmanuel-macron-13-11-2023-2542831_20.php.

Vidu "Au cas par cas," Cavimac, alirita la 6an de februaro 2024, https://www.cavimac.fr/vos_cotisations_a_kas_par_kas.html.

Kiel en malliberejoj. Vidu "Commission d'enquête sur les dysfonctionnements et manquements de la politique pénitentiaire française," Assemblée nationale, konsultita la 6an de februaro 2024, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/comptes-rendus/cepolpenit/15cepolpenit2122030_compte-rendu. Samloke.

mento (est. 1866; 2,2 milionoj da membroj),¹⁰³ Union des Familles Laïques (UFAL),¹⁰⁴ Union Rationaliste (UR, est. 1930)¹⁰⁵ estis membroj de la Fédération Humaniste Européenne (FHE). Tamen, neniuj francaj organizoj aperas en la retejo de Humanists International (HI) ekde februaro 2024; Union des Athées (est. 1970)¹⁰⁶ estis antaŭe menciita sed ne plu. Fine, se laika validas por humanismaj organizaĵoj, Francio tiam kalkulus multajn humanismajn organizaĵojn. Komitato pri Laikeco Respubliko,¹⁰⁷ Nacia Federacio de la Libre Pensée,¹⁰⁸ Nacia Komitato de Agado laïque (CNAL, est. 1953)¹⁰⁹ kaj Conseil National des Associations familiales laïques¹¹⁰ (CNAFAL) estas menciindaj. Ili estas tre diversaj en sia rilato kun la publikaj aŭtoritatoj, tipo kaj sektoro de agadoj, sinteno rilate al religioj kaj iliaj institucioj. La defendo de la edukaj leĝoj de Jules Ferry kaj de la leĝo de 1905 kiu enkondukis laikecon en Francio estas ŝlosila afero kiu ligas ĉiujn ĉi tiujn agadkampojn, malgraŭ kelkaj nuancoj, precipe rilate al islamo.

Pastoreca Subteno kaj ĝia Financado

En Francio, ĉar la ŝtato supozeble enkarnigas laikecon, laika geedziĝo estas ceremonio gvidata de la urbestro. Kelkaj servoj ofertas komplementan laikan celebradon sed ŝajnas esti sendependaj de tradiciaj laikaj organizaĵoj.¹¹¹ Efektive, dum Humanists UK provizas gamon da pastraj subtenaj proponoj, ŝajne neniuj francaj organizoj provizas ĉi tiajn servojn. Tamen, antaŭ ĉirkaŭ 20 jaroj, la 'Raporto de Stasi', plejparte konata pro sia reflektado pri Islamo en Francio, substrekkis ke Francio nombras gravan nombron da ateistoj, agnostikuloj kaj liberpensuloj, dum religia praktiko malkreskis. Ĝi ankaŭ proponis agnoskon de liberpensado kaj raciisma humanismo kiel opcio spirituelle à part entière' ("plenefika spirita

La ligue de l'enseignement, alirita la 4an de februaro 2024, <http://www.laligue.org/ligue/index.html-o>.

Union des familles laïques, alirita la 4an de februaro 2024, <http://www.ufal.org/>.

Union rationaliste, alirita la 4an de februaro 2024, <http://www.union-rationaliste.org>.

Union de Athées, alirita la 4an de februaro 2024, <http://atunion.free.fr/>.

Comité Laïcité République, alirita la 4an de februaro 2024, <http://www.laicite-republique.org>.

Fédération nationale de la libre pensée, alirita la 4an de februaro 2024, <https://www.fnlp.fr/>.

<https://www.cnal.info/>; la Ligue de l'Enseignement estas membro.

Comité national d'action laïque, alirita la 4an de februaro 2024, <https://www.cnal.info/>. la Ligue de l'Enseignement estas membro.

"Cérémonie laïque en France", alirita la 5-an de februaro 2024, <https://www.ceremonie-laïque.fr/> Francio/.

opcio'). Ĝi sugestis iom da televida elsendotempo, ĉeeston en la diversaj etikaj komitatoj kaj, pli ĝenerale, egala traktado por ĉiuj vivsitacioj, precipe en fiskaj kondiĉoj.¹¹²

Kiel jam menciite, financaj instrumentoj por religiaj kaj humanismaj organizaĵoj estas tre similaj al tiuj, kiuj ekzistas en Britio.

- Impostaj instigoj por donacoj kaj testamentoj ekzistas ankaŭ en Francio. Kelkaj sekularismaj aŭ humanismaj asocioj (kiel ekzemple la Ligue de l'Enseignement) estas agnoskitaj kiel estante de "publika intereso", kio kondukas al iuj fiskaj avantaĝoj rilate al donacojn¹¹³ kaj heredaĵojn¹¹⁴, kiujn ili ricevas. Tamen, la asocioj de religiaj grupoj, la kultaj asocioj, profitas de pli alta imposta instigo.
- Kiel menciite antaŭe, armeaj pastrecoj estas limigitaj al religiaj organizaĵoj. Tamen, Francio lastatempe montris neformalan intereson pri humanisma konsilado ene de la armetrupoj.
- Koncerne elsendojn per publikaj radio- kaj televidkanaloj, la franca radio havas regula elsendo por liberpensuloj kaj framasonoj.¹¹⁵

Aliaj Politikoj kaj la Pozicioj de Humanismaj Organizaĵoj

Rilate al kredbazitaj komunumoj, humanismaj organizaĵoj povas profiti de specifajn subvenciojn pro la naturo de iliaj agadoj. En 2011, 116 diversaj organizaĵoj-

"La grandaj religioj bénéficient d'une retransmission télévisée régulière. de proposer au courant libre penseur un créneau horaire équivalent, à l'instar de la pratique courante en Belgique. De même, il serait souhaitable que ce courant soit représenté en la malsamaj comités d'éthique. Plie ĝenerale, il faut veiller à ce que soient traitées de manière égale toutes les familles spirituelles, notamment sur le plan fiscal," Stasi, B. (2003) Commission de réflexion sur l'application du principe de laïcité dans la République : Rapport au Président de la République, Présidence de la République, 16 kaj 63. Vidu <https://www.vie-publique.fr/rapport/26626-commission-de-reflexion-sur-application-du-principe-de-laicite>.

"Dons aux associations: à quelle réduction d'impôt avez-vous droit?," alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.economie.gouv.fr/particuliers/prelevement-a-la-source-reductions-fiscales-dons-associations#>.

"Dons, donations et legs au bénéfice d'une association," alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F2722>.

"Divers aspects de la contemporaine pensée - Emission confiée en alternance aux différentes obédiences maçonniques et de libre pensée," alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/divers-aspects-de-la-pensee-contemporaine>.

"Asociacioj: à qui profitent les subventions?," alirita la 5an de februaro 2024, https://www.lemonde.fr/politique/visuel/2013/07/01/associations-a-qui-profitent-les-subsidations_3430228_823448.html.

asocioj priskribitaj kiel laikaj ricevis 5,2 milionojn da eŭroj en subvencioj de la francaj aŭtoritatoj; ekzemple, la Konsilio nacia pri laikaj familiaj asocioj ricevis €151,908 kaj la Union des Familles Laïques €9,100,117 Krome, la Ligue de l'Enseignement kaj ĝiaj regionaj organizaĵoj ricevis €24.9 milionojn, sen menciigi lokajn subvenciojn kaj la koston de instruistoj laborantaj por la Ligue, kiuj estas rekte pagataj de la Ministerio pri Edukado.¹¹⁸ Ampleksa esplorado povus uzi ĉi tiujn datumojn por krei korpuson por kompari publikan financadon de sekularaj organizaĵoj kun tiuj ligitaj al religiaj komunumoj en koncernaj areoj de publika politiko.¹¹⁹ Tio elstarigus la rolojn asignitajn al, aŭ atendatajn de, ĉi tiuj humanistoj kaj religiaj asocioj en laika ŝtato, kie la rolo de publikaj servoj tradicie estis centra.

Sekularismaj asocioj, kiel ekzemple la UFAL, postulante la forigon de la Konkordato en Alzaco-Mozelo, kontraŭas financadon de religiaj komunumoj.¹²⁰ En decembro 2005, la Fédération nationale de la Libre Pensée listigis kaj parolis kontraŭ diversaj specoj de subvencioj al religiaj institucioj, de financado riparlaboroj al preĝejo ĝis privataj lernejoj kaj religiaj infanĝardenoj.¹²¹ Kelkaj francaj laikaj organizaĵoj kontraŭas ajnan financadon por religiaj konstruaĵoj aŭ organizoj, dum aliaj havas pli "malferman" pozicion, bazitan sur strikta apliko de la leĝoj (inkluzive de la leĝo de 1905). Ekzemple, armeaj pastroj estas laŭleĝe bazita sur la leĝo de 1905. Ili ricevas limigitan kritikon de humanismaj organizaĵoj, escepte de tiuj en edukaj institucioj, kiuj alfrontas pli grandajn opozicio. Sekularaj organizoj ankaŭ kontraŭas pli grandan pezon de religiaj institucioj en la eduka sistemo.¹²²

Confédération Nationale des Associations Familiales catholiques kaj protestantaj familiaj asocioj estas financataj sur la sama jura bazo.

628 en 1999. Tiutempe, ankaŭ menciigis totala buĝeto de €381 milionoj. Vidu "Aŭdicio de M. Pierre Tournemire, secrétaire général adjoint de la ligue française de l'enseignement et de l'éducation permanente," Sénat, 10 marto 1999, <https://www.senat.fr/rap/r98-3282/r98-328228.html>).

Ekde 1980, la jaro antaŭ la prezidanteco de François Mitterrand, estus interesa mejloŝtono.

"Propositions pour l'application de la loi de 1905 en Alsace-Moselle," alirita la 5-an de februaro 2024, https://www.ufal.org/wp-content/uploads/2015/05/rapport_col_als_moselle.pdf.
https://librepenseefrance.ouvaton.org/actions/com_presse_28_08_2006.htm (morta ligilo).

Vidu ekzemple lastatempan gazetaran komunikon de la Nacia Federacio de la Libera Pensée pri interkonsento inter la franca registaro kaj la Katolika Eduka Reto: <https://www.fnlp.fr/2023/06/03/deux-attaques-de-plus-dans-la-dislocation-et-la-destruction-de-l'enseignement-public/>.

Konkludaj Rimarkoj

Francaj laikaj organizaĵoj estas tre diversaj kaj kovras vastan gamon laŭ celoj kaj pozicioj. La sola publika subteno por ĉi tiuj organizaĵoj estas per asociaj mekanismoj prefere ol sur la sama bazo kiel la antaŭe agnoskitaj religioj aŭ islamo. Rilate al la laikeco de la Respubliko, povus esti konsiderate iom nekohera agnoski humanismon sur la sama bazo kiel religioj, ĉar religioj estas oficiale nek agnoskitaj nek subvenciitaj. Tamen, la parto de la raporto de Stasi, kiu argumentas por pli granda egaleco inter vivscenoj, ŝajne ricevis multe malpli da atento ol la ĉefa parto, dediĉita al islamo.

En Britio, Humanists UK alprenas la rolon de servoprovizanto, dum aliaj agas kiel premgrupaj organizaĵoj, por rilati al la tipologio de asocioj menciita antaŭe. Tamen, religioj havas pli da privilegioj kaj avantaĝoj, rilate instituciajn (kiel la episkopoj en la Lordĉambro) kaj rilate publikan financadon (nur por menciitaj kapelanojn). La ĉefa linio de Humanists UK eble estas fini "la privilegian pozicion de religio - kaj kristanismo aparte - en diversaj kampoj, juro, edukado, dissendado" por siaj propraj pastraj subtenaj agadoj. Kompare, la prioritato de ¹²³ sed ankaŭ poziciigi sin por ricevi justan publikan financadon NSS estas malfondi la Eklezion de Anglio kaj antaŭenigi sekularan demokration, ne provizi humanisman konsiladon kiel tian.¹²⁴ Koncerne publikan financadon, indas rimarki, ke Francio, kun sia laikeco, kaj

Anglio, kun sia establita eklezio, havas tre similajn financajn skemojn.

Landoj kun Financa Skemo bazita sur Individuaj Elektoj: Germanio kaj Italio

Germanio kaj Italio dividas sistemon de financado de religio bazita sur individuaj voĉoj per la "imposta formularo". Tamen, la du sistemoj estas tre malsamaj. En Germanio, la Kirchensteuer estas eklezia imposto, kutime je 8 ĝis 9 procentoj, pagenda de la dunganto laŭ la religia aparteno kaj salajro de la dungito.

La decido ne plu pagi ĉi tiun imposton rezultigas pli malaltan imposton sed estas konsiderata kiel "eliro" el la eklezio. En Italio, 0,8 procentoj (otto por milo) de la persona enspezo

<http://www.humanism.org.uk/site/cms/contentChapterView.asp?chapter=333> (morta ligilo) "Malfondi la Eklezion de Anglio," Nacia Sekulara Societo, alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.secularism.org.uk/disestablishment/>.

imposto estas asignita al religiaj organizaĵoj post 'fiska voĉdono'; forlasante preĝejon ne rezultigas pli malaltan impostfakturon.

Internaciaj komparoj povas esti malfacilaj krom se klaraj perimetroj/ampleksoj estas difinita pro la signifa aŭtonomeco de la profitantoj en uzado de la enspezoj, inkluzive por sociaj kaj kulturaj agadoj. Tio malfaciligas distingi inter pastra subteno kaj aliaj agadoj, male al ekzemple en Belgio.

Germanio

Ĉefaj Aktoroj

Por pagi la eklezian imposton aŭ Kirchensteuer, konfeso devas esti agnoskita kiel Körperschaft des öffentlichen Rechts ("Korporacio sub Publika Juro"). Rekono okazas sur la Länder-nivelo. Estas protestantaj, katolikoj, malnovkatolikoj, kaj judaj korporacioj, same kiel humanismaj en iuj landoj. Tamen, ĉi tio ne validas por islamaj komunumoj, kio kondukas al kelkaj sentemaj debatoj.¹²⁵

La diversaj specoj de sekularaj kaj humanismaj asocioj menciitaj antaŭe povus esti ilustritaj per la diferencoj inter la Humanistischer Verband Deutschlands (HVD) kaj la Giordano Bruno Stiftung (GBS), fondaĵo kreita en 2004, kiun Schröder konsideras, "kiel malsamajn 'reĝimojn de nereligio'".¹²⁶

La HVD ofertas sociajn kaj kulturajn servojn, ricevante financon subtenon de la ŝtato. La GBS antaŭenigas sian klerismoprojekton per kampanjoj kaj publikaĵoj sen ia ŝtata subteno. Ĝi anstataŭe postulas laikistan ŝtaton. La HVD celas proponas nereligian alternativon al religio kaj kampanjas por la sama statuso kiel religiaj komunumoj. La GBS ankaŭ celas establi alternativon al religio, tamen ne apud religiaj komunumoj, sed kiel anstataŭaĵoj de ili.¹²⁷

Pluaj evoluoj en ĉi tiu subsekcio baziĝos sur la esplorado de Schröder pri ĉi tiuj organizaĵoj;¹²⁸ lia deirpunkto estas malsama ol la nia, sed publika financado estas komuna interespunkto.

"Ich sehe Gefahr bei der Finanzierung," Mitmischen, alirita la 6an de februaro 2024, <https://www.mitmischen.de/archiv/ich-sehe-gefahr-bei-der-finanzierung>; "Lösung der Probleme durch Verleihung der Körperschaftsrechte?," alirita la 6an de februaro 2024, <https://library.fes.de/fulltext/asfo/01003006.htm>.

Schröder, "Organizita Nova Ateismo en Germanio?", 35.

Schröder, "Organizita Nova Ateismo en Germanio?", 44.

Schröder, "Organizita Nova Ateismo en Germanio?", 44; vidu Schröder, "Humanismaj Organizaĵoj kaj Sekularizado en Germanio."

Pastoreca Subteno kaj ĝia Financado

Organizoj elekteblaj por la statuso de Körperschaft des öffentlichen Rechts ('Korporacio sub Publika Juro') profitas el certaj privilegioj, inkluzive de la avantaĝo de la Kirchensteuer, la eklezia imposto pagigita de germanaj impostservoj.¹²⁹ En 2022, la La Katolika Eklezio ricevis €6,85 miliardojn kaj la Protestanta Eklezio €6,24 miliardojn.¹³⁰ Ĉi tiun ĉefan financon instrumenton kompletigas kelkaj specifaj subvencioj kaj elspezoj, ekzemple por la juda komunumo aŭ por la armeaj pastroj.

HVD, kreita en 1993, akiris la saman statuson en kvin landoj (Malsupra Saksio, Baden-Virtemburgo, Hesio, Nordrejn-Vestfalio kaj Berlino-Brandenburgio),

signifante ke "[l]aŭleĝe, la asocio estas traktata same kiel religiaj komunumoj".

Tamen, la HVD ne uzas ĉi tiun eblecon por pagigi tian imposton kaj preferas rektan pagon al la organizo fare de tiuj, kiuj deziras tion fari.¹³² En la 1970-aj jaroj, la HVD en Malsupra Saksio ankaŭ ricevis ĉiujarajn ŝtatajn subvenciojn (100.000 DM) por dissendado sur publikaj kanaloj kaj la efektivigo de Werte und Normen, nekonfesia alternativo al religia edukado.¹³³

Servoj ekivalentaj al la kapelanoj ŝajnas sufiĉe limigitaj, krom en la institucioj rekte administrataj de HVD. Provoj kaj proponoj antaŭeniri en sektoroj kiel ekzemple hospitaloj, malliberejoj kaj la armitaj fortoj alfrontas multajn jurajn kaj aliajn obstaklojn.¹³⁴

Aliaj Politikoj kaj la Pozicioj de Sekularaj/Humanismaj Organizoj

La agadoj de la ĉefa branĉo de la HVD, tiu de Berlino-Brandenburgio, estas sufiĉe ilustra, ĉar ĝi ofertas gamon da sociaj kaj edukaj servoj:¹³⁵

- Provizante alternativon al religia edukado per Humanistische Leben-kunde ('Humanisma Viv-Edukado') ĉeestatan de pli ol 50 000 lernantoj en la ŝtato lernejoj;

Por detala klarigo pri ĝiaj teknikajoj, vidu "Kirchensteuer," Steuernetz, alirita 6-a de februaro 2024, <https://www.steuernetz.de/lexikon/kirchensteuer>.

"Einnahmen der Katholischen und Evangelischen Kirche in Deutschland durch die Kirchensteuer von 2004 bis 2022," statistika, konsultita la 6an de februaro 2024, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/12520/umfrage/kirchensteuer-einnahmen-in-deutschland/>.

Vidu Schröder, "Organizita Nova Ateismo en Germanio?"

Vidu, ekzemple, "Verbandssteuer ohne die Haken der Kirchensteuer", Humanistischer Verband Deutschlands Niedersachsen, alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.hvd-niedersachsen.de/verbandssteuer-und-kirchensteuer-im-vergleich.html>.

Vidu Schröder, "Humanismaj Organizoj kaj Sekularigado en Germanio."

Lauke, "Ŝancoj kaj Defioj por Humanisma Konsilado en Berlino," 25–29.

Schröder, "Organizita Nova Ateismo en Germanio?", 39–40.

– Agi kiel socia agentejo por altlernejo pri edukado, por pluraj hospicoj, kaj por socialaj, konsilaj, junularaj kaj familiaj centroj; – Starigi kulturajn programojn kiel koncertojn aŭ literaturajn legadojn; – Celebri ritojn de trapaso por junaj infanoj kaj ceremoniojn por junulara inicado, geedziĝoj kaj entombigoj.

Tiujn agadojn financas jara buĝeto de ĉirkaŭ 50 milionoj da eŭroj, ĉefe de la regiona registaro de Berlino. Ĉi tiun gamon da agadoj kaj financado la HVD ŝatus atingi per ĉiuj siaj ŝtataj asocioj, el kiuj la plej multaj estas pli malgrandaj kaj havas malpli da rimedoj. Ili tial postulas egalan traktadon, kiel jam estis atingite en iuj areoj kiel antaŭlerneja edukado. La HVD ankaŭ postulas humanismajn katedrojn ĉe ŝtataj universitatoj, analoge al tiuj por kristana teologio, ekzemple.¹³⁶ Aliaj regionaj branĉoj de HVD ankaŭ ofertas gamon da tiaj agadoj, precipe en Malsupra Saksio kaj Baden-Virtembergo, funkciigante sociajn servojn kaj foje bazlernejojn.¹³⁷

Pri la agadoj kaj pozicioj de humanismaj organizoj

Kiel en la brita ekzemplo, dum GBS estas komparebla al "lobiada" asocio kaj pli proksima al "nova ateismo" ol HVD por rilati al la du tipologioj menciitaj antaŭe, HVD postulas egalan traktadon kun la eklezioj rilate al la garantioj de religia neŭtraleco ene de la germana konstitucio (Grundgesetz), kiel la belgaj humanistoj faris antaŭe kaj kiel Humanists UK luktas por fari nuntempe.

Daŭrigante sian serĉadon de egaleco, HVD klopodas havi propran fakon en publikaj lernejoj, fakojn en ŝtataj universitatoj, la rajton establi privatajn lernejojn kaj antaŭlernejojn, hospicojn kaj familiajn centrojn.¹³⁸ Ĉi tio ne estas sen konsekvencoj por ĝiaj praktikoj kaj organizado: la eklezi-imitista praktiko kaj organiza strukturo de HVD montras ĝian enkorpiĝon en la supre menciitajn religi-politikajn aranĝojn, kiuj kondukas al konverĝo de religiaj kaj sekularaj agantoj en la kampo kaj, sekve, al similecoj rilate al organizaj strukturoj kaj praktikoj inter eklezioj, aliaj religiaj komunumoj kaj nereligiaj organizaĵoj.¹³⁹

Stefan Schröder, "Dialog Der Weltanschauungen? Der Humanistische Verband Deutschlands Als Akteur Im Interreligiösen Dialoggeschehen," en *Säkularität in Religionswissenschaftlicher Perspektive*, redaktita de Peter Antes kaj Steffen Führding, 2 (Göttingen Unipress), 2 (Göttingen), 170–174. Schröder, "Humanistaj Organizoj kaj Sekularigo en Germanio", 25–26. Schröder, "Humanistaj Organizoj kaj Sekularigo en Germanio", 27–28. Schröder, "Humanistaj Organizoj kaj Sekularigo en Germanio", 27–28.

Italio

Ĉefaj Aktoroj

Kune kun la pezega Katolika Eklezio, diversaj protestantaj konfesioj kaj la Unio de Italaj Judaj Komunumoj subskribis interkonsentojn kun la ŝtato kaj profitas de la *otto per mille*. Ankaŭ budhanoj, budhanoj kaj hinduoj aliĝis al la sistemo (vidu ¹⁴⁰ En la lastaj jaroj, ortodoksaj kristanoj-Tabelon 6). Koncerne la kapelanojn, en la plej multaj sektoroj la sola konstanta estas la katolika, la aliaj havas aliron nur al la pacientoj aŭ individuoj.¹⁴¹ La Unione degli Atei e degli Agnostici Razionalisti (UAAR) estis membro de la Eŭropa Humanista Federacio

kaj estas la sola menciita itala membro de Humanists International. Ĝi estas kaj kampanja kaj serva asocio.

Ĝiaj ĉefaj kampanjaj agadoj inkluzivas:¹⁴² –

lobiadan por ke impostpagantoj voĉdonu por la ŝtato kaj ne por la eklezioj en la otto per mille-skemo,¹⁴³ kun longperspektiva celo fini la publikan financadon de religioj;¹⁴⁴ la UAAR ne kandidatiĝis por esti inkludita en la otto per mille-skemo; – antaŭenigadon de 'eliroj' el la eklezio kaj "forviŝantaj la civilajn efikojn de bapto"; – kontraŭ religia edukado en lernejoj.¹⁴⁵

Tamen, ĝi ankaŭ organizas kelkajn sekularajn humanismajn ceremoniojn,¹⁴⁶ kaj ofertas kelkajn lokajn alternativojn al katolika religia edukado en lernejoj.¹⁴⁷ Ekzistas kelkaj aliaj, multe pli malgrandaj, sekularaj/humanismaj asocioj (vidu sube).

Rombo Astorri, "Le Financement Des Confessions Religieuses En Italie", en *Le Financement Des Religions Dans Les Pays de l'Union Européenne*, redaktita fare de Brigitte Basdevant-Gaudemet kaj Salvatore Berlingo (Lovaina: Peeters, 2009), 223–233.

Vidu Ferrari, "Les aumôneries hospitalières en Italie et au Royaume-Uni."

"Campagne," *Unione degli atei e degli agnostici razionalisti (UAAR)*, konsultita la 5an de februaro 2024, <https://www.uaar.it/uaar/campagne/>. "Otto per mille: attenti a quella firma," UAAR, alirita la 5an de februaro 2024, https://www.uaar.it/uaar/ateo/archivio/2001_2_art3.html/.

"I costi della chiesa," UAAR, alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.icostidellachiesa.it/>. "Sbattezzo," UAAR, alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.uaar.it/laicita/sbattezzo/>.

"Cerimonie laico-umaniste," UAAR, alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.uaar.it/node/2008/>. "Progetto ora alternativa," UAAR, alirita la 5an de februaro 2024, https://www.uaar.it/uaar/cam_pagne/progetto-ora-alternativa/.

Pastoreca Subteno kaj ĝia Financado

En Italio, religiaj komunumoj kiuj subskribis interkonsenton kun la ŝtato povas profiti de la *otto per mille*, t.e. 0,8 procentoj de la enspezoj el enspezimposto, kiu estas distribuita laŭ la elekto de la impostpaganto. Esence, per ĉi tiu sistemo, ĉiu impostpaganto povas "voĉdoni" por religia komunumo, por la ŝtato aŭ sindeteni. Se li aŭ ŝi sindetenas, lia aŭ ŝia voĉdono estos distribuita inter la religiaj komunumoj laŭ la voĉoj esprimitaj favore al ili, krom se ili rifuzas ricevi ĉi tiun "duan raŭndon" de voĉoj pro teologiaj kialoj. Humanismaj organizoj ne estas parto de ĉi tiu sistemo kaj kampanjas por voĉdono por la ŝtato (kiu pliiĝis tra la jaroj). En 2023, 1.412 milionoj da eŭroj estis distribuitaj laŭ la elektoj esprimitaj en 2019 per 16,8 milionoj el 41,5 milionoj da impostdokumentoj; 13 milionoj da "voĉdonoj" estis donitaj favore al kredkomunumoj (inkluzive de budhismo kaj hinduismo) kaj 3,8 milionoj por la ŝtato (vidu Tabelon 6).

Tio estas parto de la financado ricevita de la eklezioj, kies totalaj sumoj estas diskutataj - afero kiu ampleksas diversajn aspektojn, inkluzive de metodologiaj rilataj al la konsiderata amplekso. La UAAR kreis retejon por kolekti datumojn kaj taksas la koston de la Katolika Eklezio je 6.749 milionoj da eŭroj, 148 inkluzive de 1.250 milionoj por katolika religia edukado en lernejoj, 972 milionoj kiel subvencioj de la ŝtato kaj municipoj al katolikaj lernejoj kaj universitatoj same kiel armeaj pastroj, elspezoj por la Vatikano kaj kelkaj pensioj. Tio konfirmas la valoron difini kompareblan amplekson kiam oni komparas naciajn sistemojn.

Aliaj Politikoj kaj la Pozicioj de Sekularaj/Humanismaj Organizoj

Humanismaj organizoj ricevas registarajn subvenciojn per alia financa instrumento, la kvin mil. Ĝi funkcias tre simile al la otto mil, ĉar ĝi estas procento de la enspezoj el enspezimposto, distribuita laŭ la elektoj de la impostpaganto. Tamen, ĝi ne estas (rekte) rilata al religioj, ĉar la eblaj kategorioj de profitantoj estas triasektoraj kaj neprofitcelaj organizoj, scienca kaj sanesplorado, municipaj agadoj, amatoraj sportasocioj, protekto, promocio kaj plibonigo de kultura kaj pejzaĝa heredaĵo. 149

La UAAR evoluigis retejon provante atingi taksojn: "I costi della chiesa". "Elenco complessivo dei beneficiari," Agenzia entrate, alirita la 5an de februaro 2024, <https://www.agenziaentrate.gov.it/portale/elenco-complessivo-degli-enti-ammessi-in-una-o-piu-categorie-di-beneficiari>.

1848-1849.

Profitanto	disprizita				disprizita			
	Valda elektaj esprimita	Beccento impotaganoj/ ploento elektaj esprimita	Kvantoj (edroj)	Kvantoj esprimita procento	Valda elektaj esprimita	Beccento impotaganoj/ ploento elektaj esprimita	Kvantoj (edroj)	Kvantoj esprimita procento
Ŝtato	..	.	..	.	..	.	..	.
Eklezia	..	.	..	.	..	.	..	.
Reprezentanta evangelia konfesioj	.	.	..	.	.	.	..	.
Titoloj	.	.	..	.	.	.	..	.
Kvantojnumoj	.	.	..	.	.	.	..	.

[illegible]

En 2022, la Unione degli Atei e degli Agnostici Razionalisti¹⁵² ricevis €111,850 el la financa instrumento "cinque po mille" kaj 18 580 el liberalaĵoj el €351,791 da enspezoj rilataj al agadoj.¹⁵³ Aliaj organizaĵoj, kiel ekzemple Laicità, kiu favoras alternativon al katolika religia edukado, ankaŭ ricevita financado de la kvin por milo, kvankam multe pli malgranda kvanto (€607).¹⁵⁴ Laŭ la retejo de UAAR,¹⁵⁵ katolikaj asocioj en ĉi tiuj sektoroj (libervolaj organizoj, scienca esplorado, sanesplorado kaj amatorsportaj asocioj) ricevas €54.5 milionojn per la leĝo "cinque por mille". Ĉi tiuj estas parto de la taksita sumo menciita supre, sed ĉi tiuj fondusaj agadoj ŝajne estas tute malsamaj ol tiuj de UAAR, kiel ekzemple daŭriga edukado kaj sociaj agadoj, substrekante denove la gravecon de havi koheran amplekson en ĉiuj komparoj.

Finaj rimarkoj

Malgraŭ ofte konsiderataj kune en internaciaj tipologioj de eklezio-ŝtato sistemoj, Germanio kaj Italio fakte havas tre malsamajn sistemojn. Kion ĉi tiuj sistemoj havas komune, ke ili baziĝas sur la agregado de individuaj elektoj farita de impostpagantoj anstataŭ sur asignodecido farita de la registaro.

Ĉi tiuj kazoj konfirmas pli fruajn observojn pri diferencoj pro nacia situacio-cioj (humanismo foje estas konsiderata havi statuson sufiĉe similan al tiu de la eklezioj en Germanio sed ne en Italio), kaj tio kondukis al malsamaj aliroj inter humanismaj organizaĵoj: unuflanke, evoluigi konsilservojn kaj pledante por egala traktado kiel ekvivalentaj religiaj servoj; aliflanke, alkroĉiĝante al pli sekularisma, eble laikista tono, ofte sen publika subteno.

La UAAR estis membro de la Eŭropa Humanista Federacio kaj estas la sola menciita itala membro de Humanista Internacio.

"Contributo del 5 per mille 2022," Agenzia entrate, alirita la 5-an de februaro 2024, <https://www.agenziaentrate.gov.it/portale/web/guest/contributo-del-5-per-mille-2022>.

"Kvin por mil," UAAR, alirita la 5-an de februaro 2024, <https://www.icostidellachiesa.it/cinque-per-mille/>.

Ekzemple, vidu la subvenciojn al nekatolikaj konfesioj en Luksemburgio en Francis Mess-ner, Jean-François Husson kaj Caroline Sägesser, Rapport Du Groupe d'experts Chargé de Réfléchir à l'évolution Des Relations Entre Les Pouvoirs Publics et Les Communautés Religieuses Ou Philosophiques Au Grand-Duché de Luxembourg (Luksemburgio: Ministère d'Etat - Département des Cultes, 2012).

Konkludoj

Tabelo 7 resumas niajn ĉefajn observojn rilate al niaj kvin komencaj demandoj.

La analizo de buĝetaj kaj fiskaj instrumentoj levis kelkajn metodologiajn problemojn. La unua el ĉi tiuj koncernas la amplekson de la agadoj, kies financadon oni ekzamenos. Tio igis nin reteni la terminon "pastora subteno".

kvankam ĉi tio estas malferma al diskuto, kaj por identigi la publikajn financajn instrumentojn de ĉi tiun politikon kaj taksu relativajn sumojn. Pro la kialoj, kiujn ni klarigis, ĉi tio povas inkluzivi instrumentojn kontribuantajn al financado de reprezentaj instancoj, religiaj ministroj kaj humanismaj dungitoj, la konstruado kaj bontenado de didomoj kaj konstruaĵoj asignitaj al humanisma pastoreca subteno, aktualaj elspezoj de diservoj kaj humanismaj pastorecaj servoj, kapelaniecoj, radioelsendoj kaj televido.

Pluraj problemoj estis renkontitaj: identigi instrumentojn povas esti malfacila, precipe kiam oni provas identigi ĉiujn sumojn asignitajn en la tuta spektro de publikaj politikoj. Estas pli facile identigi instrumentojn kiam oni konsideras pastoreca subteno, emfazante la gravecon de kohera perimetro. Tamen, diskrecaj subvencioj, kiuj ne estas sanktigitaj en leĝo, povas esti aparte malfacile eblaj identigi.¹⁵⁶

Gravas rimarki, ke identigi instrumentojn ne nepre donas takson pri la sumo. Kiel en la belga kazo, buĝetaj elspezoj devus esti klara, eĉ se kelkfoje la mencioj en la buĝeto ne estas. Italio kaj Germanio havas sistemon de "imposta voĉdono", kiu provizas iom da travidebleco, kvankam iuj specifaj subvencioj aŭ elspezoj estas pli diskretaj. Tamen, en landoj kie financado baziĝas ĉefe sur impost-instigitaj donacoj, kiel ekzemple Francio kaj En Anglio, povas esti malfacile identigi la koncernajn sumojn.

Plie, kompilante ampleksan korpuson de tia financado, inkluzive de ĉiujn profitantojn kaj ene de specifa tempokadro estas malfacila tasko. Ĉi tion evidentas nia ampleksa esplorado de 1990 ĝis 2020, same kiel la unufojaj klopodoj faritaj de Le Monde (rilate al financado por asocioj) kaj UAAR (rilate al financado por la Katolika Eklezio).

Same kiel religiaj organizaĵoj povas partopreni en sociaj aŭ kulturaj agadoj, tiel ankaŭ faras humanismaj organizaĵoj kaj multaj el iliaj lokaj kaj sektoraj asocioj. Belgio estas unika en tio, ke la leĝo apartigas la du rolojn, kun humanismaj establaĵoj respondecaj pri pastra zorgo kaj lokaj kaj sektoraj humanismaj asocioj respondeca pri aliaj roloj. Kontraste, en Germanio kaj Italio, financado ne estas limigita-

Vidu Husson, "Gouverner Les Cultes Par Les Finances Publiques?."

[illegible]

ligita al pastra zorgo, do kaj religiaj kaj humanismaj organizaĵoj povas uzi ĝin por diversaj agadoj. Tio emfazas kiom grava estas la demando pri la perimetro.

Dua aro da konsideroj koncernas la financajn mekanismojn por religioj. Unue, ĉi tiuj mekanismoj multe varias de unu lando al alia. Ekzistas tri specoj de ĉefaj publikaj rimedoj asignaj skemoj: liberalecoj (elektoj faritaj fare de individuoj, sen tutmonda vidpunkto ĉar neniu datumoj estas publikigitaj, kaj kun impostaj instigoj), individuaj elektoj en formo de 'fiska voĉdono' kiuj estas agregitaj kaj havas travidebleco rilate al la asignitaj sumoj, aŭ asigno fare de la (eble plurnivela) registaro. Estas interese rimarki, ke la franca laikeco kaj la angla establita eklezio, kiuj estas tipe rigardataj kiel kontraŭaj finoj de la spektro de ekleziaj kaj ŝtataj sistemoj baziĝas sur tre similaj instrumentoj. Due, inter ili en la kvin landoj reviziitaj, nur en Belgio humanismaj organizaĵoj havas senrestrikta aliro al ĉiuj financaj instrumentoj origine destinitaj por religia pastoreca subteno. Ĉi tiu jura pozicio kaj publika financado estis atingitaj post jardekoj de humanisma lukto. Kvankam humanismaj organizaĵoj en Germanio povus peti la 'eklezia imposto', ili elektas ne uzi ĝin. En Britio, Humanists UK iom post iom havos aliron al la samaj financaj skemoj kiel aliaj bonfaraj organizaĵoj kaj armeaj oficejoj. Fine, indas rimarki, ke ekzistas malegalecoj inter religioj en la plej multaj el la landoj, kiujn ni studis, inkluzive de Belgio kaj Germanio, kiuj ŝajnas havi malpli da diferencoj.

Kiam oni konsideras pastran subtenon, la argumento estas, ke nereligiaj individuoj, inkluzive de agnostikuloj, ateistoj kaj indifereculoj, rajtas ricevi ĝin, same kiel kredantoj povus profiti de subteno de religia ministro. Se ekzistas forta kazo por la publika financado de pastra subteno, ĝi devus inkluzivi humanismajn servojn. Tio levas interesan esplordemandon: kiel taksu la bezonon pri pastra subteno por religiaj kaj humanismaj organizaĵoj por atingi pli grandan objektecon en la distribuado de publikaj financoj. Pluraj proponoj estis faritaj en Belgio.¹⁵⁷

Nia ĉapitro konfirmis la klasifikon identigitan de Schröder: por diri ĝin simple, unuflanke iuj humanismaj organizaĵoj provizas pastran subtenon kaj serĉas publikan financadon por ĝi; aliflanke iuj sekularaj (aŭ sekularistaj) organizaĵoj kampanjas kontraŭ eklezia financado kaj serĉas publikan financadon por ĝi, dum aliaj preferas sin abstini por konservi sian sendependecon.

Kiel prezentite, kelkaj humanismaj organizaĵoj havas klaran pastran rolon en Belgio, Britio kaj Germanio. Tamen, estante "en la ŝablono" de la

Kristanoj, "La Réforme de La Législation Sur Les Cultes et Les Organisations Philosophiques Non Confessionnelles. Note Additionnelle Du Groupe de Travail Instauré Par Arrêté Royal Du 13 Majo 2009."; vidu ankaŭ la enketon de malliberuloj en 2000/2001 en Husson, "Gouverner Les Cultes Par Les Finances Publiques?," 327–329.

financa skemo kondukis al la akcepto de publika financado por preĝejoj, samtempe postulante pli da objektiveco en la maniero kiel la mono estas distribuata. Tamen, iuj laikaj (aŭ sekularistaj) organizoj kontraŭas ŝtatan financadon de religioj. En Francio, laikaj rondoj tradicie postulis finon al la financado de preĝejoj, rezulto atingita per la leĝo de 1905, malgraŭ certaj esceptoj, kiuj ankoraŭ estas kontraŭbatalataj. En Italio, la UAAR defias la sistemon de "otto per mille" kaj pledas por ke preĝejoj estu financataj de siaj membroj. Ili ankaŭ proponas "impostan voĉdonon" favore al la ŝtato en la "otto per mille", sekvante similan logikon.

Tio konfirmas la bezonon de plia esplorado pri humanismaj organizaĵoj kaj ilia financado. Metodologio bazita sur buĝetaj kaj impostaj instrumentoj povus esti uzata por analizi pli grandan perimetron de politikoj kaj ilia financado.

Niels De Nutte

Akomodaciismo kiel Batalokampo?

La Loka 'Rekono' kaj Financado de Sekularaj Humanistoj en Flandrio en la 1970-aj jaroj

Enkonduko

Kiujn elektojn faras sekularuloj kaj kian efikon ili povas havi sur la administran kadron de la loko, kiun ili loĝas? Aŭ ĉu tiu sama kadro, anstataŭe, informas la elektojn de sekularuloj? Ĉi tiu ĉapitro rigardas unu specifan formon de sekularuloj, nome belgajn *vrijzinnigen* aŭ *laïques*. Ĉi tiuj identigiloj estas familiare tradukitaj - kvankam iuj konotacioj perdiĝas en ĉi tiu traduko - kiel *sekularaj humanistoj*. Mi prilumas kelkajn municipojn, kie sekularaj humanistaj ĉapitroj sukcese negocis rekonon, t.e. lokan donadon de financa subteno, en iu aŭ alia formo antaŭ la fino de la 1970-aj jaroj. Ĉar ĉi tiuj ĉapitroj ĉiuj situas en Flandrio, la nederlandlingva parto de Belgio, mi nomos ilin *vrijzinnigen* aŭ *vrijzinnig humanisten*. Kiel ni indikas en la enkonduka ĉapitro de ĉi tiu volumo, la noveco de ĉi tiu esplorado kuŝas en ĝia loka fokuso, perspektivo, kiu nuntempe estas subrepresentita en la historia laboro entreprenita koncerne postmilitajn humanismajn emancipigajn movadojn. Ĉi tio validas ne nur por la belga kazo, sed ŝajnas funkcii ankaŭ preter la limoj de la lando. Por ĉi tiu ĉapitro, la ĝenerala demando estas ĉu lokaj evoluoj en la 1970-aj jaroj povas esti vidataj kiel antaŭuloj aŭ eksperimentoj por naciaj leĝfaraj iniciatoj en pli postaj jardekoj. Ene de la pli vasta kampo de sekularaj studoj, sociologino Julia Martinez-Ariño montris la valoron de ĉi tiu fokuso sur la loka kiel loko por negoci la rilatojn inter la ŝtato kaj vivstinaraj grupoj.¹ La plej multaj disponeblaj studoj pri la belga modelo ĉefe okupiĝis pri tio, kio okazas je la nacia kaj regiona niveloj, respektive (konsiderante la ĉeeston de malsamaj lingvaj grupoj kaj la ellaboron de kompleksa federacia ŝtata strukturo).² Kvankam mi aldonos kelkajn nuancojn al la rakonto pri la sukceso de loka "rekono", kiel ĝi estas tenata de la vrijzinnig humanisten, la kazesploroj tamen pravas, ke la 1970-aj jaroj estas esenca jardeko en la kreado de la belga politika...

Julia Martinez-Ariño, *Urban Secularism. Negotiating Religious Diversity in Europe* (Londono: Routledge, 2021). Superrigardon pri la belga politika modelo oni povas trovi en Kris Deschouwer, "The Belgian Federation. A Labyrinth State," en *Routledge Handbook of Regionalism and Federalism*, redaktita de John Loughlin, John Kincaid kaj Wilfried Swenden (Londono: Routledge, 2013), 211–222.

sekularismo. Mi uzas ĉi tiun terminon por nomi la "jure devigajn agojn de la sekulara ŝtato, kiuj celas reguligi la rilaton inter si mem kaj ĝiaj (religiaj) civitanoj, kaj inter (religiaj) civitanoj mem". Dum la financado de organizoj kaj ilia tradicie fokusiĝis al iliaj ³ Dum historia laboro pri vriezinnige subvencioj kiel kvazaŭreligio (laŭ la konstitucia vortumo kiel "nekonfesia filozofia koncepto") je nacia nivelo, alia aspekto restis obskurita. La malfacila situacio por "rekono", kiel ĝi estis nomata ene de la humanisma sfero, inkluzivis ankaŭ la akiron de financado por la agadoj de la sfero kiel esprimoj de kulturo. En la fontomaterialo de la koncernaj vriezinnige-organizoj, financado kaj akiro de membrecoj en komunumaj konsilaj komitatoj estis prezentitaj kiel ekzemplo de la progresema rekono de la vriezinnige levensbeschouwing ("sekulara humanisma mondkoncepto"). Kaj tamen, serĉi subvenciojn el la ŝtate financita kultura buĝeto aŭ, alternative, kiel kvazaŭreligio, montriĝis ofta disputo. Por iuj ene de la sfero, ĉi tiuj estis vidataj kiel reciproke ekskluzivaj. Kelkaj organizaĵoj timis, ke pledado por rekono kiel mondkoncepto rezultigus la perdon de la financoj, kiujn ili jam ricevis kiel socikulturaj organizaĵoj.⁴ Per fokuso sur ekzemploj de ĉi-lastaj, mi montros, ke kvankam financado de sekularaj humanismaj agadoj kiel esprimoj de kulturo foje provizis konsiderindan financon plibonigon, akiri tion estis, iagrade, ne pli ol logika sekvo de politikaj decidoj enecaj al la kunsocia stilo de politika decidiĝo en la 1970-aj jaroj Belgio kaj, pli specife, la efektivigo de la Kultura Pakto en Flandrio.

Ĉi tiu ĉapitro komenciĝas per fokuso sur kelkaj aspektoj de la belga sekulara kadro, kiuj havas analizan gravecon por mia klopodo. Post ĉi tiu sekcio, mi klarigas la ŝanĝiĝantan naturon kaj metas la grupon de sekularuloj, kiujn en Flandrio oni nomas vriezinnigen, (provas) okupi, ene de tiu kadro. Ilia ŝanĝiĝanta afineco kun, ekzemple, laikisma formo de sekularismo, ne estas fremda al pli vastaj politikaj kaj sociaj evoluoj. Mi klarigas kelkajn el ĉi tiuj, ĉar ili gravas por kompreni la evoluojn montritajn en nia fontomaterialo. Fine, kvar modestaj kaz esploroj estas prezentitaj. Ĉi tiuj baziĝas sur arkiva laboro entreprenita en kvar municipoj (Gento, Lovenjo, Ostendo kaj Hoboken), same kiel pli ĝeneralaj informoj konservitaj ĉe la Centrum voor Academische en Vriezinnige Archieven (CAVA) en Bruselo.

Jacques Berlinerblau, *Sekularismo*. La Bazaĵoj (Londono: Routledge, 2022).

5. Tio estis precipe la kazo kiam oni komence serĉis membrojn por la nove establita ombrela organizaĵo Unie Vriezinnige Verenigen. Kelkaj lokaj Vriezinnige Ontmoetingscentra aŭ Vriezinnig Laïciserende Centra ('sekularaj centroj') timis perdi sian lokan financadon el la kultura buĝeto se ili aliĝus al malfacilaĵo por rekono kiel mondkoncepto.

La belga politika sekularismo kaj la loko de Vrijzinnigen

Se oni rigardas la rilaton inter la diversaj niveloj de registaro kaj la religioj kaj filozofiaj konceptoj, la belga situacio estas relative unika. La ekzistanta sistemo facile karakterizeblas kiel sufiĉe favora al (pluraj) religioj ĉeestantaj en ĝia teritorio. La sistemo malfermiĝis por inkluzivi nekonfesia filozofia koncepto ekde 1993.⁵ La nacia sistemo nuntempe inkluzivas sep ricevantojn, nome: katolikismon, protestantismon, anglikanismon, islamon, judismon, orientan ortodoksecon kaj la vrij-zinnige levensbeschouwing.

En la belga kazo, ne ekzistas klara apartigo inter eklezio kaj ŝtato.⁶ La kvar artikoloj en la konstitucio, kiuj traktas kultojn kaj filozofiajn konceptojn, artikolo 181 - antaŭe Artikolo 117 aparte, klare kontraŭas tian apartigon.⁷ Ĉi tiu artikolo kondiĉas, ke la salajroj kaj pensioj de pastraro kaj aliaj delegitoj de laŭleĝe agnoskitaj organizoj, kiuj ofertas moralan kaj spiritan gvidadon laŭ nekonfesia filozofia koncepto, estas pagataj de la ŝtato. La sistemo, kiu ekzistas en Belgio, estas do nomata unu el reciproka interdependo de la kultoj (kaj filozofiaj konceptoj) kaj la ŝtato.⁸ La rekono de religioj kaj filozofiaj konceptoj okazas je la nacia (t.e., federacia) nivelo kaj estas regata de la Ministro pri Justico. Ĝis la parlamenta demando de Alfons Borginon de la 22a de

junio 2000, ne ekzistis formalaj reguloj pri rekono, kiujn la leĝdonantoj povus konsideri.⁹ Ĝenerale, iom neklaraj ideoj pri "ekzisto kiel socia fakto" estis konsiderataj. Judismo, protestantismo kaj romkatolikismo estas agnoskitaj ekde la kreado de

Krom la vrijzinnige levensbeschouwing (libereca agnosko), tio inkluzivos budhismon. La praktikecoj de ĝia nacia rekono kaj financado estas en la fina fazo. Budhismo ricevas ĉiujaran subvencion, atendante formalan rekonon, ekde 2008. Ĉi tiu argumento estas klarigita en Andrew Copson, *Sekularismo: Politiko, Religio kaj Libereco* (Londono: Oxford University Press, 2019), 96. "Belga Konstitucio," Belga Senato, laste modifita la 25-an de aŭgusto 2021, https://www.senate.be/doc/const_nl.html. Rik Torfs, "Ŝtato kaj Eklezio en Belgio," en *Ŝtato kaj Eklezio en la Eŭropa Unio*, redaktita de Gerhard Robbers (Baden-Baden: Nomos, 2005), 12. Belga Senato, *Kunveno 2004–2005*, 26-a de januaro 2005, 10. La sistemo estis sub ekzamenado, kaj hodiaŭ eĉ estas pridubata, kiam grupo de Atestantoj de Jehovo jurpersekutis la belgan ŝtaton antaŭ la Eŭropa Kortumo pri Homaj Rajtoj en 2022. Vidu: "Affaire assemblée chrétienne des témoins de jéhovah d'Anderlecht et autres c. Belgique," ECHR, laste modifita la 5-an de aprilo 2022, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22\[%22001-216625%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22[%22001-216625%22]}).

Belgio en 1831.¹⁰ La anglikana estis aldonita en la deknaŭa jarcento. Orienta ortodokseco estis aldonita nur post paŭzo de 98 jaroj. Ĝia rekono kaj la komenco de la malfacila situacio por islamo ekde 1970 ne estis fremdaj al la labormigrado al Belgio.¹¹ Ĉi tio influis la poziciigon de vriezinnigen, kiel ni vidos.

La financado asignita al ĉi tiuj sep grupoj baziĝas sur buĝeto adoptita de parlamento, sendepende de la religia kaj filozofia aparteno de la civitanoj. Ĉi tiu mono estas uzata por financi tri areojn:¹² la financadon de la agnoskitaj filozofiaj konceptoj mem (ministroj pri religio kaj delegitoj de vriezinnigheid, armeaj pastroj kaj moralaj konsilistoj en malliberejoj, hospitaloj kaj la armeo same kiel subvencioj al ekleziaj administradoj kaj aliaj establaĵoj), la organizo kaj financado de filozofiaj fakoj en oficiala edukado, kaj la financado de denominaciaj lernejoj.¹³ Grava afero ĉi tie estas la fakto, ke la katolika kulto ankoraŭ ĝuas signifan finanĉan avantaĝon,¹⁴ kaj ankaŭ patrimonian, rezulte de ĝia historia akumuliĝo. Ĉi tiu lasta afero tamen nur marĝene estis diskutita mapita.¹⁵

Kion la supre menciita montras, estas ke financado kaj rekono esence estas du apartaj aferoj. La vriezinnige levensbeschouwing estis agnoskita kiel filozofia koncepto en tri paŝoj post la unua propono de leĝo de

la 13-an de aprilo 1972, kiu estis propono komune agnoski kaj islamon kaj vriezinnig- 16 heid.

Komenca ĉiujara subvencio estis donita ekde 1980, sekvata de adaptiĝo-

"Erkende erediensten", Federacia Justicministerio, https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/erediensten_en_vriezinnigheid/erkende_erediensten.

Ekzemplon de la influo de migrado sur la rekono de Islamo oni povas trovi en: Dirk Beersmans, De erkenning van een islamitische geloofsgemeenschap: een handleiding (Bruselo: Vlaams Minderhedenforum, 2007), 18.

Leni Franken, Geld voor je God? (Bruselo: University Press Antverpeno, 2017), 12–13; Michel Mag-its, "Erkende levensbeschouwingen. Commissie der wijzen herstellt deels ongelijkheid", Nieuw Ju-ridisch Weekblad 153 (decembro 2006): 918–921. La prizorgado de konstruaĵoj estas aparta sed ne negrava afero, kiu ne estas traktata en ĉi tiu libro.

La katolika eduka sektoro en Belgio reprezentas proksimume 64 procentojn de la tuta primara kaj sekundara edukado en Belgio. Vidu: Departemento Onderwijs en Vorming, Vlaams On-derwijs en Cijfers 2016–2017, (Bruselo: Flandra Edukministerio, 2017).

Inter 2003 kaj 2017, la nombro de delegitoj, kvantigita en plentempaj ekvivalentoj (FTE), por la katolika kulto falis de 3 280 al 2 577. Tamen, tio ankoraŭ estas tre malproksima de la unua dualokulo (vriezinnigheid) kiu kreskis de 163 ĝis 328 en la sama periodo. Vidu Belga Senato, Renkontiĝo 2015–2016, Skribita demando n-ro 6–1049 de Jean-Jacques De Gucht, la 4-an de oktobro 2016.

Kelkaj patrimonialaj ekzemploj por Antverpeno troveblas en. Raf Sauviller, Het geld van de kerk (Leuven: Van Halewyck, 2013), 60–61. La ekleziaj konsilioj de Meĥleno kaj Antverpeno ĝuas an jara luenspezo de pli ol 2 milionoj da eŭroj.

Belga senato, Renkontiĝo 1971–1972, Proposition de loi portant reconnaissance du culte islam-ique ainsi que de la philosophie laïque, 293. Por superrigardo de la dinamiko en ludo kaj la

konstitucio en 1993, kaj financa leĝo en 2002.¹⁷ Ĝi ricevis financadon en aliaj manieroj multe pli frue ol tio. La plej signifa ekzemplo ĉi tie estas la Lernejo Pakto de 1958, kiu efektivigis nekonfesialan etikkurson, kune kun alternativoj al religioj, en ĉiuj ŝtataj, provincaj kaj municipaj lernejoj.¹⁸

Vrijzinnigen kaj Vrijzinnig Humanisten

Ĉi tiu nomo kiel vrijzinnig kaj vrijzinnig humanisto en Flandrio rilatas al "iu aŭ io, kiu ne estas membro de organizita religio".¹⁹ Kiel estas la kazo

en Nederlando, la mem-identigilo rilatas al iu, kiu estas filozofie konsiderata liberala kaj progresema. Belgaj *vrijzinnigen* aldonas plian konotacion de antiklerikalismo - komprenenda kiel opozicio al la eklezia teno super aspektoj de la publika sfero - rezisto aŭ malemo al rivelitaj veroj kaj prononcita kontraŭdogmismo.²⁰ En la franclingva parto de Belgio, la alligitecoj al franca laikeco-koncepto estas persistaj, dum nederlandlingvaj vrijzinnigen havas, ekde la 1960-aj jaroj, laŭgrade, kvankam ne sen siaj propraj rezervoj aŭ internaj kritikoj, orientiĝis al moderna humanismo sentoj, kiel ili ĉeestas en Humanists International.²¹

Vrijzinnigen ekzistas jam multe pli longe ol la dua duono de la dudeka jarcento. La unuaj agadgrupoj aperis en Belgio ekde la mezo de la deknaŭa jarcento. La termino 'vrijzinnig' mem aperis en la lasta jardeko-

homoj implikitaj, vidu Pierre Blaise kaj Vincent De Coorebyter, "L'islam et L'Etat belge," Res Pub-lica 35, nr. 1 (1993): 23-38.

La historio de la politika laboro estas lerte montrita en Caroline Sägers kaj Jean-François Husson, "La reconnaissance et le financement de la laïcité", Courrier hebdomadaire du CRISP, 1756, 2002. La vrijzinnige vidpunkto troveblas en Rik Röttger kaj Ellen Van Impe, 50 JAAR DEBATO & VERBINDADO. De Unie Vrijzinnige Verenigingen en haar leden 1971-2021 (Bruselo: VUB-Press, 2023).

Plena historio de ĉi tiu periodo de konflikto kaj la fina kompromiso troveblas en Els Witte, Jan De Groof kaj Jeffrey Tyssens, Het schoolpact van 1958. ontstaan, grondlijnen en toe-passing van een Belgisch compromis (Antverpeno: Garant, 1999).

Sylvie Le Grand, "La origino de la koncepto de Laikeco en Francio de la deknaŭa jarcento," en Religio kaj Sekularismo. Transformoj kaj translokigoj de religiaj diskursoj en Eŭropo kaj Azio, redaktite fare de Marion Eggert kaj Lucian Hölscher (Lejden/Boston: Brill, 2013), 62-63.

Roland Willemyns, De term vrijzinnigheid. Een eerste poging tot semantisch-vergelijkend onderzoek van het woordveld (Antverpeno: Humanistisch Verbond, 1980).

Por historio de ĉi tiuj evoluoj, vidu Niels De Nutte kaj Bert Gasenbeek, red., Looking Reen al Antaŭenrigardo. Organizita Humanismo en la Mondo: Belgio, Britio, Nederlando kaj Usono, 1945-2005 (Bruselo: ASP, 2019).

des de la jarcento. Tre sekularisma en tiuj tagoj, vrijinnigen apartenis al liberalaj rondoj, same kiel socialismaj, kiuj aperis poste. La filozofia demando, kontraŭstaranta katolikojn kaj sekularistojn, estis grava konflikta areo ekde la kreado de Belgio, kun fina pinto rilata al disputoj pri la organizado de la eduka sektoro en la 1950-aj jaroj. En konfliktoj kun la domineco de katolikoj, la pledo por laikigo de la socio, t.e. pura apartigo de eklezio kaj ŝtato, fariĝis difina elemento de ĉi tiu sekulara identeco. Tial ne estas koincido, ke la malkonsentaj temoj rilatas al funebraj rajtoj aŭ ĵurado, kiel montras Tys-sens en la volumo, kaj la profilado de sekularaj plenaĝigaj eventoj, kiuj origine ofte estis vidataj kiel (kaj nomumitaj) celebradoj de kontraŭkomunio.

Dum ekde la deknaŭa jarcento ĝis la Unua Mondmilito, sekularaj sentoj facile trovis sian vojon en la politikan sferon kaj en la tagordojn de socialismaj kaj liberalaj partioj, ekde la intermilita periodo pluen, sekularistoj alfrontis malkreskon de atento pri siaj aspiroj fare de politikaj rondoj. La enkonduko de universala vira balotrajto en 1919, kaj la posta malfermo de partioj al religia balotantaro havis nekontesteblan influon en ĉi tiu rilato.²²

En la tuja postmilita periodo, al originalaj liberpensaj organizaĵoj aliĝis nova aganto en la formo de Humanistisch Verbond (Humanisma Asocio - HV). La HV estis fondita sur la ideo esti praktika, profana kaj senpolitika branĉo de flandra framasonismo.²³ Tiutempe, la fondintoj ne intencis agi kiel premgrupo aŭ membromovado - kio estas tio, kion HV poste transformiĝus per implikiĝo en multaj sociaj agoj, same kiel politika lobiado pri, ekzemple, edukado, virinaj rajtoj, aborto, samseksa geedzeco kaj eŭtanazio.

Kvankam la HV kaj postaj laikaj organizaĵoj kiel ekzemple la Ouderver-eniging voor de Moraal (Laika Gepatra Asocio - OVM), la Centre d'Action Laïque (Centro por Sekulara Agado - CAL) kaj la Unie Vrijzinnige Verenigingen (Unio de Sekularaj Asocioj - UVV) estis novaj organizaĵoj, ankaŭ ili estis ankoraŭ loĝataj de vrijinnigen. Rezulte, la diferenco de iliaj antaŭuloj eble ne kuŝas en la identeco de iliaj membroj, sed prefere en ilia (parte) noviga...

Jeffrey Tyssens, "Tegen de stroom: vrijzinnig militantisme in Antwerpen 1919-1939", en Een Leven van Inzet: Liber Amicorum Michel Magits, redaktita fare de Dave De ruyscher, Paul De Hert kaj Machteld De Metsenaere (Mehlens: Kluwer), 717201-12, 7172012. La establado de HV trovis sian originon en tri framasonaj loĝioj kiuj funkciis kiel la komencaj kunvenoj kaj financaj subtenantoj, nome Marnix Van Sint Aldegonde, De Zwijger kaj Balder.

Unu el la fondintoj de HV, Lucien De Coninck, dum kelka tempo rekomendis "la bezonon de la plivastigo de la liberpenso en Flandrio kaj la inkludo de flandroj por kiuj la franca estas malhelpo". Vidu Jan Fransen, "Het Humanistisch Verbond. Ontstaan, Uitbreiding en Crisis (1951- 1961)", Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis 28, nr. 3-4 (1998): 499-525.

agadpunktoj. Multe pli ol iliaj liberpensaj antaŭuloj, humanismaj organizaĵoj, kie la nomo kiel liberpenso humanisto malrapide venis al la avangardo, pli kaj pli movis iniciatojn por la kreado de laika ŝtato al la fono kaj metis pli grandan emfazon sur akceptemaj iniciatoj. Unu ekzemplo estas la fokuso sur morala subteno aŭ kapelana laboro - same kiel agnoskitaj religioj ofertis ilin – en sanservo, malliberejoj kaj aliaj sektoroj. En tre verŝajne, la ideo jam ekzistis dum iom da tempo malantaŭ la scenoj kaj je loka nivelo, sed en 1970, la postulo pri jura kaj precipe financa egaleco de rajtoj moviĝis al la avangardo de sekulara agado.

La koncepto de akomodismo estas komprenata ĉi tie tute simple kiel persono aŭ politika grupo kiu serĉas kompromison (kaj kunekzistadon), en ĉi tiu kazo, la sekularan sferon kun la Katolika Eklezio kaj ĝiaj filiigitaj organizaĵoj en Belgio.²⁴ Oni povus rimarki, ke iuj aliaj religioj ankaŭ estas parto de la rekono/subvencioskemo. Tamen, ili ne estis la ĉefa fokuso de *vrijzinnigen*.

Kelkaj eble komprenus la situacion kiel ekzemplon de konsociismo, ĉar ĝi estas komprenita, ekzemple, de Asher Cohen kaj Bernard Susser en la kunteksto de la mediacio de la sekulara-religia disiĝo en Israelo.²⁵ En la belga kazo, uzi ĉi tiun vorton en la kazo de religioj kaj filozofiaj konceptoj estus, tamen konfuzi la kaŭzon kaj efikon de la rekono de libereco. La intenco de la sekulara sfero troviĝis ĉefe en la financaj konsekvencoj de tia malfacila situacio, dum interreligia dialogo kaj aliaj tiaj nunaj praktikoj estas, grandparte, sekvo de rekono, ne kaŭzo. Supren ĝis tiu punkto, multaj ene de la vrijzinnige-sfero pensis, paralele al la ideoj de sekulariga teorio, ke religio kaj ĝia graveco en la socio estus nature malaperas. La kreskanta sento, kaj precipe la analizoj faritaj ĉe la pinto de la organizoj estis, ke la potenco kaj domineco de la katolika kolono (inkluzive de civilaj sociaj organizaĵoj kaj la kristanaj demokratiaj partioj) ne povis esti rompita. En periodaĵoj, Flandrio ofte estis konsiderata la CVP-ŝtato ('CVP-ŝtato'; CVP estante la Flandra Kristandemokrata Partio). Kiel tia, la kazo povas esti farita por sekularuloj adaptiĝantaj al administradaj kadroj, anstataŭ ŝanĝante la ekzistantajn sistemojn. Se vi ne povas venki ilin, aliĝu al ili.

La nocio de sfero estis elpensita fare de Stefan Schröder en lia verko: *Freigeistige Organisationen in Deutschland. Weltanschauliche Entwicklungen und strategische Spannungen nach der humanistischen Wende* (Berlino: DeGruyter, 2018).

Asher Cohen kaj Bernard Susser, *Israelo kaj la Politiko de Juda Identeco: La Sekulara-Religia Blokiĝo* (Baltimoro: Johns Hopkins University Press, 2000), 13-14.

Citaĵo de la loka prezidanto de OVM, Gilbert Deygers, ĉe la nacia kongreso okazinta en Knokke en 1970 estas ekzempla de ĉi tiu akomodisma ŝanĝo kaj la implikitaj sentoj:²⁶

1.843.700 loĝantoj ne estas kalkulitaj sed tamen pagas "kredan imposton" kiel nepartoprenantoj en tradiciaj religioj. Vrijzinnigen tial rajtus je proksimume 71.600.000 Belgaj frankoj. Ni postulas niajn rajtojn. Kion ni provas implici? Nenion alian ol la institucio de sekularismo. Alivorte: la fundamento de unu aŭ pluraj sekularaj spacoj en ĉiu urbo aŭ municipo, havante la ĝustan nombron de kredantoj determinitan demokratie, kaj la enkonduko de eklezia imposto. Kaj tio post la censo de 1970! Ni nomas por la enkonduko de censo de kredoj kun posta eklezia imposto, sekvante la ekzemplon de Germanio, Nederlando, Aŭstrio, ktp. Tio ebligas al ni rompi la malica cirklo de klandestineco kaj improvizo, kaj moviĝi al pli granda cirklo, t.e. al ŝanĝoj en socia strukturo, al vere pli alta nivelo de spirita kaj materia konscio, al vere plurisma socio, kun egalaj rajtoj kaj devoj por ĉiuj.

La Emerĝanta Federacia Ŝtato kaj la Kultura Pakto

Ĝis la Unua Mondmilito, la konfesia disiĝo inter katolikoj kaj sekularuloj ludis gravan rolon en politika kaj socia vivo.²⁷ Ekde la intermilita periodo, kaj precipe en la postmilita periodo, sociaj kaj lingvaj problemoj sinsekve prenis centra scenejo.²⁸ La politikaj konsekvencoj de ĉi tiuj streĉiĝoj kondukis al la regado kadro en kiu lokaj HV-ĉapitroj serĉis 'rekonon'. Ekde la mezo de la 1960-aj jaroj, la La belga socia kaj politika pejzaĝo estis profunde influita de kreskanta streĉiĝo inter lingvaj komunumoj.²⁹ La ideo de unueca ŝtato spertis ĉiam kreskantan premon. Ene de jardeko post 1968, ĉiuj gravaj politikaj grupoj (kristanaj demokratoj, liberaluloj kaj socialistoj) dividiĝis en du novajn formaciojn, unu franclingvan kaj unu nederlandlingvan. La rolo de kelkaj novaj politikaj formacioj eksplicite celantaj lingvajn rajtojn ankaŭ ne estu preteratentata. Tio kondukis al pli ol 10 partioj konkuris en elektoj antaŭ la fino de la 1970-aj jaroj. Kreskanta nombro da flandroj trovis sin frustritaj pro la persista traktado de nederlandanoj

CAVA, Hendrik Van de Rostyne, PHVDR78, Kaderblad van OVM no 13 (1970).

Caroline Sägesser, "Les fondements inébranlés du régime des cultes", en *Piliers, dépoliarisation et clivage philosophique en Belgique*, redaktita de Lynn Bruyère, Anne-Sophie Crosetti, Jean Faniel kaj Caroline Sägesser (Bruselo: CRISP, 2019), 58–59.

Ŝanĝi voĉdonregularojn ludis rolon ĉi tie, ĉar ili negative influis la inkludon de sekularaj bezonoj en politikaj tagordoj. Vidu Jeffrey Tyssens, "Tegen de stroom: liber militismo" en *Antverpeno 1919–1939*, 172–173.

Por profunda analizo en la angla, vidu Guy Vanthemsche kaj Roger De Peuter, *A Concise History of Belgium* (Kembriĝo: Cambridge University Press, 2023), 335–344.

kiel duarangan lingvon. Kiel klare montras historiistoj Vanthemsche kaj De Peuter, la universitatoj estas ekzemplo de tio.³⁰

Unua ŝtata reformo (de ne malpli ol ses) okazis en 1970. Krom la tri tradiciaj niveloj de potenco (komunumoj, provincoj kaj centra ŝtato), malcentralizitaj institucioj estis kreitaj por trakti la specifajn bezonojn de ĉiu lingva komunumo. La unua estas la nivelo de la lingvaj komunumoj (nederlanda, franca kaj la germana) kiu traktas aferojn rilatajn al individuoj. La dua estas la regionoj (Flandrio, Valonio kaj Bruselo-ĉefurbo) kiuj traktas aferojn pri teritorio. La unua estis kreita por plenumi flandrajn postulojn pri kultura aŭtonomio, dum ĉi-lastata estis la rezulto de valonaj aspiroj por ekonomia memdetermino.

La translokigo de respondecoj de la centra nivelo al la nove establitaj restis limigitaj dum la 1970-aj jaroj. Plej elstare, tiuj inkluzivis politikon areoj pri lingvo, kulturo kaj, iagrade, edukado. La instrumento kreita en Flandrio estis la Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap (Kulturo Konsilio por la Nederlandlingva Kultura Komunumo), establita en 1971. La superrego de la Kristandemokrata Partio fariĝis multe pli okulfrapa, konsiderante la fakton, ke flandroj plejparte voĉdonis katolike – malgraŭ rapide kreskanta nombro sekularigita parto de la loĝantaro. Por malhelpi la efektivigon de ekskluzive katolika kultura politiko, la tri plej grandaj flandraj politikaj partioj (denove kristanaj demokratoj, liberaluloj kaj socialistoj) subskribis la Kulturan Pakton en 1972.³¹ Tamen, granda parto de la kulturaj politikoj de la 1970-aj jaroj falis sub la katolikan influosferon, orientitan kiel la "konservado de la flandra kulturo". Por la liberaluloj, adopto estis antaŭkondiĉo por la ratifiko de leĝfarado rilata al ŝtata reformo. En mallonge, por ili, evoluo al aŭtonoma komunumo aŭ regiono povus nur okazi en plurisma Flandrio.³²

La apliko komenciĝis per la Kultura Pakto-Leĝo "per kiu la protekto de ideologiaj kaj filozofiaj dispozicioj restis garantiitaj". Ĝi estis unua kaj ĉefe jura efektivigo de la nova artikolo 6bis, kiu estis enigita en la konstitucio dum la amendo de 1970, kiu legas jene: "La ĝuo de la rajtoj kaj liberecoj donitaj al belgoj devas esti certigitaj sen diskriminacio". Kiel principo, ĉiu registaro investanta en publikan potencon certigus ke ĉiuj agnoskitaj reprezentaj asocioj kaj ĉiuj ideologiaj kaj filozofiaj fadenoj partoprenis en la preparado kaj efektivigo de kultura politiko. Por tiucele, ili havus rimedon al taŭgaj instancoj kaj strukturoj, ekzistantaj

Vanthemsche kaj Peuter, *Konciza Historio de Belgio*, 339.

Vincent Dujardin, Michel Dumoulin, Marnix Beyen kaj Philippe Destatte, *Nieuwe Geschiede-nis van België III*. 1950-heden (Leuven: Lannoo, 2009), 1741–1742.

Walter Prevenier, "Verhulst, Adriaan", *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, alirita la 11-an de januaro 2024.

aŭ kreota, por partopreno kaj konsilo. La Kulturo publikigis dekreton por municipaj kulturaj konsilioj kaj efektiva dekreto (en 1974) kiu regas la formado de la municipa partopreniga demokratio.³³ Ĉi tiu efektiva dekreto, enkondukite de la kristana demokrata politikisto kaj Ministro de Nacia Kulturo kaj Flandraj Aferoj, Rika De Backer, ne estis sen graveco por rekono de vrijzinnigen, kiel ni vidos. Ekzemple, en la kazo de Lovenjo, la gvidlinio por lokaj kulturaj konsilioj ligitaj al la dekreto iniciatis kvantan taksadon de financado kaj membropetoj. Gravas konsideri, ke ĉi tiuj dekretoj ne konsistigis devon al komunumaj registaroj instali kulturon konsilio. Ĝi simple provizis gvidlinion.

Lokaj Ĉapitroj de Humanistisch Verbond estaĵo Rekonita?

Mi laboris pri historiigo de la rekona malfacilaĵo de vrijzinnigen je nacia nivelo. nivelo, studante la fontojn de la HV kaj UVV.³⁴ Kvankam rigardo al la evoluoj de la nacia (centra) nivelo de ĉi tiuj organizoj provizis iom da kompreno, tiuj restas limigitaj al evoluoj, kiujn oni povus mezuri (pozitive aŭ negative) kontraŭ la propraj politikaj aferoj de la organizoj. La koncerna kazo ĉi tie estas ĝuste ilia fokuso sur "egala traktado/rekono". Meze de la 1970-aj jaroj, la HV kaj OVM parte kuniĝis, ĉar ili ricevis la statuson de naciaj institucioj de socikultura eduka laboro, kiel konsekvenco de la dekreto de 4-a de julio 1975 por la agnosko kaj subvencio de nederlandlingvaj tegmentaj organizoj por konsultado pri politiko-preparado en la sektoro de socikultura laboro.³⁵

Specimena analizo montris, ke en 1969 proksimume 26,8 procentoj de ĉiuj municipoj en Flandrio havis kulturan konsilion. La funkciado de ĉi tiuj instancoj tamen estis neklara. Vidu Wilfried.

De Wachter kaj Edith Lismont "Politieke participatie aan de gemeenteraadsverkiezingen," Res Publica, 12, n-ro 3 (1970): 311–338, 312. La detaloj pri la efektivigoj de la Cultuurraad estas sperte ellaborita en Paul Berckx, De cultuurpactwet, onvoltooid en onbemand. 15 jaar bescherming van de ideologische en filosofische minderheden (Antverpeno: Kluwer, 1989).

Niels De Nutte, "Une Belgique en faveur de la non croyance organisée. L'humanisme séculier est-il l'Église subventionnée des « sans religion? » en L'État et la religion dans l'espace public: ap-proches pratiques et théoriques de la laïcité, redaktita de Jérôme Grosclaude (Rouen: PURH, 2021).

Lisa Dejonghe, "Archieven van socioculturele verenigingen in context: het archief van het Humanistisch Verbond (1951- . . .) bewaard door CAVA," Contemporanea 37, nr. 2 (2018), alirita 2-a de januaro 2024. Kelkaj organizaĵoj, kiel ekzemple la Willemsfonds, "modernigis" siajn strukturojn iom pli frue en la sama maniero. Vidu "Willemsfonds", Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, alirita la 11an de januaro 2024.

Ilia kunfandiĝo estis klopodo plenumi la nombrojn de lokaj ĉapitroj kiel ekzemple statuso trudita al ili. La ĉiujara subvencio tamen montriĝis nesufiĉa por financi la laboron de ĉiuj ĉi tiuj ĉapitroj. Tial oni kuraĝigis ĉi tiujn entojn serĉi pli financado je loka nivelo.³⁶ En la ĉiujara politika noto de HV de 1979, la subsekcio dediĉita al rekono notis:

Neniu grava progreso estis farita en ĉi tiu rilato. Tamen, rimarkinde estas, ke pluraj municipoj komencis konsideri formulojn por doni pli da libereco al vrizinnigen. Tio estas, inter aliaj, la kazo en Hoboken, Berchem, Boom, Ekeren, Antverpeno kaj Leuven, krome la atingoj de Ostendo, Gento, Blankenberge. Persona engaĝiĝo, ĉu de lokaj ĉapitroj aŭ politikistoj estas la granda levilo ĉi tie.³⁷

La formuliĝo de ĉi tiu mallonga paragrafo estas tio, kion oni atendus de politiko noto. Ĝi enkadrigas evoluojn por konveni al la celo de la organizo, kiu estas "rekono". Ne estas klare, kion tio signifas aŭ kion tiuj lokaj formuloj implicis. Mi demonstregis, ke la evoluoj en la municipoj, kie arkivaj fontoj restas, ne nepre egalas al rekono. Kio "okazis", ne estas tio, kio iĝas 'prezentita' je nacia nivelo.³⁸

Ĉi tiuj evoluoj okazas kontraŭ la fono de la municipaj elektoj de 1976. Komence de la 1970-aj jaroj, unupartiaj urbaj konsilioj iom post iom faris vojon por koalicioj. La fakto, ke la socialismaj kaj liberalaj partioj en Flandrio tradicie atingis pli bonajn rezultojn en pli grandaj aglomeraĵoj, ne estas sengrava ĉi tie.³⁹

Gento

La unua kazo estas Gento, provinca ĉefurbo, universitata urbo kaj malnova industria centro kun loĝantaro de proksimume 270 000 homoj. Ĝi havas delongan

CAVA, Humanistisch Verbond, HV29, Verslag betoelaging Nederlandse cultuur 1975.

CAVA, Humanistisch Verbond, HV25, Beleidsnota 1979, 1–2.

Mi ekzamenis arkivajn kolektojn ĉe CAVA, Antverpena Felixarchief, Gentaj Urbaj Arkivoj, Urbaj Arkivoj de Loveno kaj Urbaj Arkivoj de Ostendo. En la kazoj de Berchem, Blankenberge, Boom kaj Ekeren, referencoj al vrizinnige ĉapitroj de HV kaj OVM (aŭ aliaj nomoj oftaj ĉe la tempo) ne povis esti trovita por la periodo de la 1970-aj jaroj.

Socialistoj pli bone fartis en pli grandaj aglomeraĵoj kaj lokoj kun ĉeesto de industrio, dum liberaluloj estis pli fortaj ankaŭ en pli grandaj urbaj kunteksto. La socialista partio ĝenerale fartis pli bone en urbaj balotoj ol naciaj, male al la katolikaj kaj liberalaj partioj. Vidu Gerrit Van De Put, "Verschuivingen in partijkeuze, een vergelijking van de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 en de parlementaire verkiezingen van 1965," Res Publica 12, nr. 3 (1970): 358; Wilfried Dewachter, "Rustige gemeenteraadsverkiezingen la 11-an de oktobro 1970: ongelijke politieke participatie en besluitvorming," Res Publica 15, n-ro 5 (1973): 847.

ĉeesto de vrijzinigheid. Ĉi tie la fontomaterialo montras al ni signifan progreson en la subvencio de vrijzinnigen.

Unue estas letero de Roland Cools al la Kolegio de Urbestro kaj Skabenoj en 1976. Cools estis prezidanto de la loka Vrijzinnig Laïciserend Centrum (komuna klopodo de lokaj vrijzinnigen, nome HV, OVM kaj la komitato por la plenaĝiĝa ceremonio). Ĉi tiuj centroj, ĉirkaŭ 30 ekzistantaj hodiaŭ, estas lokaj centroj de vrijzinnige-organizoj. Ili aperis iom post iom post la establado de la unua en Knokke (sub influo de Gilbert Deygers, kiun ni menciis antaŭe). En la letero de Cools, li montras, ke la urbo provizis iliajn organizojn per posedaĵo kun uzrajto asignitaj al ili en 1973.⁴⁰ Tio spronis la establon de la VLC en 1974. Li argumentas, ke por povi antaŭenigi humanisman vivmanieron, "la VLC devus esti transformita en veran informcentron kaj renkontiĝejon, paralele al tiuj, kiuj favoras malsaman, ekzemple, religie orientitan filozofion, kaj jam delonge povas renkontiĝi en difinitaj centroj".

41

Ni vidas ĉi tie ripeton de la akomodisma sento per referenco al la rajto je centroj paralelaj al tiuj jam ekzistantaj por aliaj religioj (kiel ekzemple paroĥaj centroj kaj preĝejoj). Cools ankaŭ mencias la helpon de kelkaj vrijzinnige-konsilianoj, sed eblas, ke lia akomodisma argumento servis por konvinki la urban konsilantaron. Ĉar ĉi tiu letero akompanis la unuan peton de la VLC por financado kiel parto de la kultura buĝeto de la urboj, kontrolita de la kristana demokrata skabeno, Robert Vandeweghe, tio povus esti la kazo. Kaj tamen, kelkaj rezervoj estas pravigitaj. La urba konsilantaro estis regata de koalicio de kristanaj demokratoj kaj socialistoj (kun la Liberala Partio havanta kompareblan pozicion). La Socialista Partio estis eĉ la plej granda, je tri sidlokoj, sed ne sukcesis nomumi urbestron. Ekde 1976, la kristanaj demokratoj kreskis kaj duobligis sian avantaĝon rilate al la socialista frakcio kiam la koalicio daŭris.⁴²

Kion mi taksas, ke okazis ĉi tie? La urbaj registroj lasas malfermitaj du eblajn vojojn por *vrijzinnigen*, aŭ esti financataj kiel mondkoncepto aŭ esti financataj por agadoj, kiuj falas ene de la kultura buĝeto. Ni vidas, ke *vrijzinnigen* tute forestis en la buĝeto por kultoj. Ĉi tio limiĝis al katolikismo, protestantismo, anglikanismo...

Gent City Archives, XIX.223 Werkingssubsidies aan inrichtingen van culturele aard dienstjaar 1976, Brief Roland Cools, 16-4-1976.

Gent City Archives, XIX.223 Werkingssubsidies aan inrichtingen van culturele aard dienstjaar 1976, Brief Roland Cools, 16-4-1976.

La kresko povas esti atribuita al Gento kunfalanta kun ĉirkaŭaj urboj de kampara naturo. Vidu Hilde De Munck, *Processen van machtsbehoud op het micropolitiek vlak: gemeenteraadsverkiezingen en gemeentebeleid te Gent, 1945-1976*. (Ghent University, 1985) (neeldonita majstra artikolo).

kanismo kaj judismo. Aliflanke, kultura konsilio kaj postaj opcioj por financado ekzistis en Gento ekde 1972.⁴³ Antaŭ 1976, la tuta jara buĝeto estis ĉirkaŭ unu miliono da britaj francoj, dividitaj inter ĉirkaŭ 30 organizaĵoj. La plej multaj el ĉi tiuj estas katolikaj grupoj, kun signifa nombro da socialismaj organizaĵoj ankaŭ. Agadoj troviĝis ĉefe en danco, teatro, prelegoj kaj aliaj variaĵoj. La plej multaj kandidatoj ricevas jaran subvencion de malpli ol 10 000 BEF, kun nur tri entute pli ol 100,000. Krom la VLC, tiuj estis Kulturele Raad van de Stad Gent (Kultura Konsilio de la Grandurbo de Gento) kaj Socialistisch Kultuurbeleid (Socialisma Kulturo). Politiko).⁴⁴

La VLC petis sian unuan financadon en 1976, kaj, male al ĉiuj aliaj kandidatoj, faris tion sen provizi la devigajn financajn raportojn. Pli surprize estas ilia subvencio de BEF 206,000.⁴⁵ Tio estas ĉirkaŭ 20 procentoj de la tuta buĝeto. Pli surpriza ankoraŭ estas tio, kio okazis en 1977. La katolikaj, socialismaj kaj liberalaj fondusoj (Davidsfonds, August Vermeylenfonds kaj Willemsfonds)⁴⁶ vidis siajn respektivajn subvencioj dekobliĝis al 100 000 BEF, la VLC ricevis 200 000 BEF kaj du novaj ricevantoj, por kristana kaj socialisma eduka laboro estis asignitaj BEF 400 000, respektive.⁴⁷ La buĝeto de kultoj restis netuŝita.

Kelkaj observoj necesas. Unue, ŝajnas ke la argumento pri egala traktado funkciis, ĉar la VLC nun kalkulis signifan jaran subvencion. Due, tio pruvas akomodisman strategion. La vrijzinnigen, kvankam pledante por egala traktado al religioj, lasu la asignitan buĝeton sufiĉe trankvila. Ĉi tiu buĝeto, plejparte irante al la katolika kulto, konsistigas multoblon de tiu asignita al kulturo. Oni povus demandi, al kiu plej bone servas la sukceso de ĉi tiu strategio, konsiderante la volemon de la CVP obei. Trie, ilia inkludo havas profundan influon-

Tio estis sekvo de Reĝa Dekreto, nome: Vlaamse Cultuurraad, Koninklijk Besluit tot subsidiëring van de activiteit van nationale en regionale organisaties ten bate van de Nederlandstalige volksoontwikkeling, 7 junio 1967.

Gent City Archives, Verslag over het bestuur en de toestand der Stad Gent 1976, 336-339.

Gent City Archives, Verslag over het bestuur en de toestand der Stad Gent 1976, 336-339.

Kvankam la Aŭgustaj Vermeylenfonds kaj Willemsfonds estis konsiderataj socialismaj kaj liberalaj respektive, ilia libertempa naturo ne estu forgesita. Hodiaŭ ambaŭ estas membroj de la UVV kaj havas pli longajn tradiciojn. La Willemsfonds evoluigis (almenaŭ parte) libertempajn sentojn ekde la Unua Mondmilito, kiuj plejparte rilatis al aferoj de ŝtata edukado kaj en la 1960-aj jaroj al la plurismo de kultura aŭtonomio. Komence de la 1960-aj jaroj, Adriaan Verhulst estis kaj la ĝenerala sekretario de Willemsfonds kaj prezidanto de la ĉapitro de Gento HV. La multe pli juna Vermeylenfonds estis establita post 1945 kaj fariĝus eksplicite socialisma en 1961. Ĝi estis komence pli pluralisma, sed iĝis UVV-membro en 1984. Vidu Harry Van Velthoven kaj Jef-frey Tyssens, 150 jaar Willemsfonds. Vlaamsch van taal, kunst en zin (Gant: Willemsfonds/Liber-aal Archief, 2006), 133-177; Bart De Wever, "August Vermeylenfonds", Nieuwe Encyclopedie-kamioneto de Vlaamse Beweging, alirita la 11an de januaro 2024.

Gent City Archives, Verslag over het bestuur en de toestand der Stad Gent 1977, 354.

diferenco pri la asigno de la kultura buĝeto, kie oni povas argumenti, ke ĝuste la (sekulara) socialisma kaj liberala, kaj la katolika kultura vivo estas traktata egale kiel vrijinnigen.

Ostendo

La dua kazo estas la pli malgranda marborda kaj havenurbo Ostendo, kiu hodiaŭ havas ĉirkaŭ 70 000 loĝantojn. La kazo havas kelkajn similecojn kun la unua, inkluzive de tradicia ĉeesto de vrijinnige. Ankaŭ ĉi tie, la aplikanto estas Vrijinnig Laïciserend Centrum. Bedaŭrinde, neniu el la arkivaj materialoj rilataj al la asigno de kulturaj buĝetoj restas. Ni ja vidas, denove, ekzemplon de egaltraktada lobiado. Ĉi-foje en la formo de letero adresita al la nacia Ministro pri Justico en 1972. La prezidanto kaj sekretario de la VLC petas, ke iu sinjorino Mon-ique Missiaen Rouzere, loka instruistino, estu nomumita kiel lekenkonsulent ('laika konsilisto') ĉe la VLC kun "la samaj avantaĝoj kaj prerogativoj kiel katolikaj paroĥestroj, por povi dediĉi sin plentempe al provizado de morala helpo kaj asistado al vrijinnigen kaj agi kiel ceremonia gvidanto ĉe la diversaj ceremonioj". Sekve, ĉi tiu letero havas kelkajn similecojn kun tiu verkita de Cools. Ĝi koncernas la prezenton de vrijinnigheid kiel mondrigardon, alivorte, nekonfesian filozofian koncepton.

⁴⁸ En es-

Je la municipa nivelo, kvankam ni mankas ian ajn korespondadon, ŝajnas ke la lobiado por egala traktado entreprenita de la membroj de la VLC estis proksimume tiel sukcesa en Ostendo kiel en Gento. Inter 1972 kaj 1977, la sfero de la "vrijinnige" vidis la urban administracion decidi pri prunto de 2.061.000 BEF por aĉeti ĉambron por ili ĉe la Eŭropa Centro, kiu poste estis donita al ili koncesie.49 Dum tiu sama periodo, la urbo provizis kaj pagis por la...

CAVA, VLC Gent, Aangetekende brief aan de heer minister van justitie, wetstraat Brussel (door de secretaris JP Schoote en coördinator F Goddemaer) dd 21/2/1972. Ostende Urba Arkivo, Gemeenteblad van de stad Oostende, zitting van de gemeenteraad op 28 oktober 1977; Ostende Urba Arkivo, Gemeenteblad van de stad Oostende, Overeenkomstakte stad Oostende renkontis VLC 3 novembron 1976; Gemeenteblad van de stad Oostende, zitting van de gemeen-teraad op 28 aprilo 1972, 708. La Europa Centro (plene "Residentie Europacentrum") estas loĝturo en la belga ĉemara urbo Ostende. La tereno, sur kiu staras la konstruaĵo, estas limita de Vlaanderenstraat, Langestraat, Christinastraat kaj Van Iseghemlaan. Ĝi iam gastigis la Urban Teatron (arkitekto Alban Chambon, 1905) kaj kelkajn loĝdomojn kun komercaj teretaĝoj. La distanco al la strando estas ĉirkaŭ 80 metroj. La Europa Centre estis konstruita inter 1967 kaj 1969. La konstruaĵo estas ĉefe uzata kiel loĝspaco, sed ankaŭ gastigas oficejajn konstruaĵojn kaj havas plurajn restoraciojn, kafejojn, luna parkon kaj aliajn komercajn entreprenojn sur la teretaĝo. La turo altas 103,9 metrojn.

ankaŭ naturo. Kiel en Gento, la urba konsilantaro konsistis el koalicio de kristanaj demokratoj kaj socialistoj, tenante 12 kaj 11 sidlokojn, respektive.⁵⁰

Loveno

La tria kazo estas la urbo Loveno, kiu havas similan loĝantaron al tiu de Ostendo. La urbo gastigas rimarkindajn industriajn agadojn kaj la elstaran Katho-licke Universiteit Leuven. Tamen, *vrijzinnige*-grupoj ĉeestis ekde la 1860-aj jaroj, kun rimarkinda agado eĉ dum la intermilitaj jaroj. Ĉi tie, kiel en Gento, ni vidas kulturen konsilion establitajn en 1972, denove sub kristana demokrata kaj socialisma koalicio, kvankam ilia relativa pezo estis tre malsama (19 kontraŭ 12).⁵¹ OVM fariĝis membro de ĉi tiu konsilio en 1974, same kiel Humanistisch Vrijzinnig Vor-mingswerk (parto de la reto HV-OVM) en 1975.⁵² Mankas korespondado aŭ iuj ajn detaloj pri la financado de kultoj. Konsiderante la evoluojn ene de la kadro de la kultura buĝeto, estas tre neverŝajne, ke *vrijzinnigen* ricevis ian ajn financadon de la unua.

Du punktoj elstaras en ĉi tiu kazo. Unu estas la racia naturo de la regularo de 1974 pri subvencioj de kulturoj ('kandidatiĝa proceduro por subvenciado de kulturaj asocioj').⁵³ Alia estas la fakto, ke la financado, kiun OVM kaj HV ricevis de la urbo, ŝajnas esti nur principa afero.

La postuloj kaj kondiĉoj de la proceduro estas jenaj (mia traduko):

Ĉiujn subvenciojn donas la Kolegio de la Urbestro kaj Skabenoj, sekvante konsilojn de la Kultura Konsilio. Elektoblaj organizoj estas tiuj, kiuj: – Estas membreco en la kultura konsilio; – Ne ricevas iun ajn alian subvencion de la urba konsilio; – Celas provizi edukadon por plenkreskuloj ekster lernejoj aŭ profesiaj kunteksto; – Konstituas privatan iniciaton; – Ekzistas dum pli ol unu jaro kun estraro konsistanta el almenaŭ kvin membroj;

"Verkiezingsuitslagen", Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken, lasta modifita 2022, <https://verkiezingsresultaten.belgium.be/nl>; <https://archief.oostende.be/product.aspx?id=3205>. Urba Arkivo Leuven, Verenigingen culturele verenigingen betoelagingen 1975, 26.385 (9/11); "Verkiezingsuitslagen", Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken. Urba Arkivo Leuven, Betoelaging culturele verenigingen 1974, algemeen dossier; Idem, Verenigingen culturele verenigingen betoelagingen 1975 – 26.385 (9/11). Urba Arkivo Leuven, Betoelaging culturele verenigingen 1974.

– Havas ĉefsidejon en Lovenjo; – Estas neprofitcelaj.

Aplikoj devas konsisti el:

- Raporto pri la agadoj de la pasinta jaro kaj plano por la venonta jaro;
- Unuafojaj kandidatoj devas provizi superrigardon pri sia estraro kaj statutoj;
- Maksimume 20 procentoj de la tuta buĝeto povas esti donitaj al unu organizo;
- La buĝeto estos dividita proporcie laŭ la nombro da poentoj donitaj al ĉiu organizo.

La poentado estas farata laŭ la jena poenttabelo: –

Prelego aŭ vizito al kultura institucio: du poentoj; – Prezento de eduka filmo: du poentoj; – Teatro aŭ baleta prezentado: tri poentoj; – Memkreita kurso por plenkreskuloj: dek ĝis 15 poentoj – Origina teatra prezentado: 20 poentoj; – Memeldonita periodaĵo: tri poentoj.

Organizoj falas en unu el kvar kategorioj: eduka laboro, muziko kaj poplarto, teatro aŭ popularigado de arto kaj scienco.⁵⁴

La OVM atingis 27 poentojn en 1974, sumigante al 1 134 BEF. Ilia agada raporto por 1975 ankaŭ montras provinca subvencio de 3 100 BEF. La grandordo tamen paliĝas kompare kun la jara financa raporto de la Lovenja ĉapitro de OVM en 1975. Ĉi tiu dokumento taksas ilian enspezon je 332 883 BEF kun jara enspezo de 42 002 BEF. El tio, pli ol 240 000 BEF venis de la organizado de loterio, danco (Fakkelfest) kaj plenaĝiĝa ceremonio (Feest Vrijzinnige Jeugd).⁵⁵ Du konkludoj de ĉi tiu kazo estas la formalismo de la subvencia proceduro, kiu igas la eblon de favoritismo neverŝajna por ĉi tiu parto de la urba buĝeto, kaj la aŭtarkio de la Lovenaj ĉapitroj de HVV kaj OVM.

Urba Arkivo Leuven, Betoelaging culturele verenigenen 1974, Reglement tot subidiëring culturele verenigenen, 1–6.

Urba Arkivo Leuven, Verenigenen culturele verenigenen betoelagenen 1975, 26.385 (9/11), jaarrekening OVM 1975.

Antverpeno

La kvara kaj fina kazo estas Antverpeno, aŭ pli precize, Antverpeno kaj kelkaj el la komunumoj, kun kiuj ĝi ankoraŭ ne kuniĝis en la 1970-aj jaroj. Ĝi estas la ĉefurbo de la samnoma provinco, havenurbo, elstara centro de la diamanta sektoro kaj hodiaŭ nombras pli ol duonmilionon da civitanoj. Kiel Gento, Antverpeno povas esti konsiderata unu el la pezocentroj de vriezinnigen en Flandrio, kun la postmilita periodo vidanta tre longan oficperiodon de socialismaj urbestroj. Kaj tamen, ĝuste ĉi tie ke la rezultoj de nia laboro estas maloftaj. Tio, kompreneble, estas parte denove pro la foresto de iu ajn arkiva materialo (ekzemple, en la komunumo de Boom). Nur por Antverpeno mem kaj en Hoboken io ajn elstaris.

En Antverpeno, denove kontinue regata de koalicio de kristanaj demokratoj kaj socialistoj (18 kaj 21 seĝoj, respektive),⁵⁶ tre malmulte da arkiva materialo restas io rilata al la asignado de la kultura buĝeto al eksteraj organizaĵoj. Unu vriezinnige-organizaĵo, nome la Fakketheater, konstante ricevis rifuzon de iu ajn subvencio inter 1972 kaj 1976. Kvankam ĝi neniam fariĝis membro organizo de iu ajn grupo de vriezinnigen, la teatra grupo povas esti kalkulita ene de la vriezinnige-sfero. Ĝi estis fondita en 1956 de homoj aktivaj en la eduka sektoro kaj aligita al la socialista instruista sindikato. En siaj fruaj tagoj, ĝi estis tre kiel ia junulara grupo, sed ĝi kreskis en profesian trupon kiu konsistis parte el profesiaj aktoroj.⁵⁷ Kontraste al tio, kion ni vidis por Loveno kaj Gento, la kandidatiĝoj ne enhavis iujn ajn provizorajn buĝetojn aŭ statutojn. Ili estis nur aplikoj detaligantaj specifan elspezon kaj la deziratan sumon. La Fak-keltheater ĝenerale petis la sumon de BEF 1,000,000 por aŭ renovigi la konstruaĵon, kiun ĝi okupis, aŭ financi spektaklojn.⁵⁸ La financoj estis kontinue rifuzitaj surbaze de tio, ke tiaj elspezoj ne falis sub ĉi tiun parton de la urba buĝeto. Tamen, ŝajnas, ke tio estis ofta argumento, ĉar futbalteamo simile estis rifuzita financado por agado en 1975.⁵⁹

Por Hoboken do, kvankam limigitaj, similecoj al pli fruaj ekzemploj estas evidentaj. La kultura konsilio estis establita en 1971, kaj konsistis plejparte el katolikoj.

"Verkiezingsuitslagen", Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken.

Bart Van Kerkhoven, "Dromen bij het licht van een fakkel . . .", en *Omzien en vermirado*, 1956–1981. Fakkelteater, redaktita de Walter Groener (Antverpeno: Plantijn, 1981), 115–116. Kelkaj el la programoj de ĉi tiu grupo estis objekto de cenzuro. Tre rimarkinda ekzemplo ĉi tie estis la (publika) tumulto ĉirkaŭ ilia prezentado de *Der Stellvertreter* de Hochhuth en la rolo de Papo Pio la 12-a kaj la ŝoaho.

Felixarchive, 472#28, subvencioj 1972 – 473#32 subvencioj 1976.

Felixarchive, 472#31, subvencioj 1975.

publika kaj kelkaj socialismaj kaj liberalaj organizaĵoj ĝis 1975.60 La jara raporto por

tiu jaro kondiĉas, ke "necesas atentigi, ke la statutoj de la municipa kultura konsilio bezonas revizion por adapti ilin al ministeriaj normoj-61".

Sekve, la loka ĉapitro de HV fariĝis membro de 1976.62 Sendube, la kondiĉo en la raporto rilatas al la jam menciita efektiva dekreto de la Kultura Pakto-Leĝo de 1974.

Konkludo

Hodiaŭ belga liberprofesia movado okupas organizan kaj finanĉan pozicion en socio, kiun envias plej multaj modernaj humanismaj grupoj tra la mondo. Inter 1980 kaj 2002, vrilzinnigen sukcese negocis sian esceptan pozicion je la nacia nivelo. La demando ĉi tie estas ĉu lokaj klopodoj rilate al la malfacila situacio por egala traktado, kiel prezentita de HV je nacia nivelo, efektive konsistigis formon de rekono kiel mondkoncepto antaŭ la letero? Ĉu vrilzinni-gen negocis rekonon en la 1970-aj jaroj kiel de-sube-supren antaŭulo al pli posta nacia evoluoj?

La unua punkto estas, ke malfacilas testi ĉu deklaroj faritaj de vrilzinni-gen pri la ĉeesto kaj helpo de simpatiaj konsilianoj (de socialismaj aŭ liberala persvado) en iu ajn kunteksto sonas vera. Korespondado preskaŭ neniam estas ĉeestantaj en la arkivaj kolektoj, kiujn mi konsultis. Estas logike, ke kontaktoj aŭ eĉ manipuladoj, se tiuj okazis entute, ne estis skribitaj sur papero. Tamen, la proceduroj, kiuj validas kaj en Gento kaj a fortiori en Loveno, ŝajnas indiki relativa manko de forto de tiaj kontaktoj. En ambaŭ ĉi tiuj kazoj, same kiel la unu en Hoboken, evoluo ŝajnas tributa al la naciaj gvidlinioj por lokaj kulturaj konsilioj. La politika pejzaĝo de niaj respektivaj kazoj plue subtenas ĉi tiu argumento, ĉar neniuj grandegaj ŝanĝoj en potenco observeblas. Kvankam iuj sidlokoj en urbaj konsilioj ŝanĝis manojn, koalicioj restas relative stabilaj kaj la la pezo de la politikaj frakcioj ne montras signifajn ŝanĝojn.

La dua punkto rilatas al la demando, ĉu tio, kion ni observas, konsistigas ian ajn rekonon. Kio estas rekono? Oni povus argumenti la kazon por iagrade per deklaro, ke ĉi tiuj vrilzinnige-grupoj fariĝis parto de kaj ricevis financadon de la kulturaj konsilioj en komunumaj kunteksto. Tio ankaŭ povus signifas simple, ke iuj el la agadoj de ĉi tiuj vrilzinnigen bone konvenas en la kadro-

Felixarchive, 19#1887, jaarverslagen Hoboken 1972 - 19#1890 jaarverslagen Hoboken 1975.

Felixarchive 19#1890, jaarverslagen Hoboken 1975.

Felixarchive 19#1891, jaarverslagen Hoboken 1976.

laboro de kulturaj subvencioj (prelegoj, filmprezentadoj, teatraĵoj, ktp.), aŭ estis almenaŭ sufiĉe proksima al la komencaj skemoj por ke vriezinnige-grupoj agu konforme al kio estis atendita. Ĉiukaze, rekono implicas komencan mankon de ĝi. Ĉar la kulturaj konsilioj, kiujn mi ekzamenis, ekzistis nur dum kelkaj jaroj antaŭ ol vriezinnigen estis inkluditaj, tio ŝajnas malfacile vendebla. Ĉiukaze, ĉi tiuj evoluoj ne konsistigis rekonon kiel filozofian koncepton, paralelan tio estas persekutita en la leteroj trovitaj en la kazoj de Gento kaj Ostendo sed ne faris etendiĝi al la prenita vojo.

Tamen, kelkaj el ĉi tiuj atingoj ne estis senmeritaj aŭ neimponaj, konsiderante la fakton, ke meze de la 1970-aj jaroj, HV deklaris sin funkcii kiel organizo helpata de unu pagita sekretario kaj armeo de volontuloj.⁶³ I tamen estas tre duba, ĉu ĉi tiuj atingoj povas esti atribuitaj al la lokaj ĉapitroj mem. Estas multe pli probable, ke ĉi tiuj evoluoj estas sekvoj de la konsociaciisma politika etoso direkte al la kreado de plurisma kultura vivo en Flandrio. La plej multaj el la profitantoj de municipaj kulturaj buĝetoj restis katolikaj, kun signifa socialisma ĉeesto kaj modesta liberalulo. Minimume ĉi tiuj evoluoj subtenas la ideon de la konekteco de la naciaj kaj municipaj politikaj niveloj. Efektive, multaj membroj de la regionaj kaj naciaj parlamentoj en la 1970-aj jaroj kombinis siajn mandatojn kun sidlokoj en municipaj konsilioj. Kvankam la distribuado de kultura buĝetoj eble ne nepre estis ĉe la avangardo de koaliciaj debatoj, la naciaj sentemoj pri la bezono de plurisma kultura pejzaĝo ne devus esti forgesita rilate al tio. Efektive, estus malfacile suspekti multan opozicion de la katolika flanko en ĉi tiuj kazoj. Kompreneble, la fakto, ke la municipaj buĝetoj por kultoj restas ŝajne netuŝitaj kaj sendube nediskuteblaj, estas faktoro ĉi tie. Bedaŭrinde, la arkiva materialo bezonata por testi ĉi tion estas malabunda.

Kelkaj ĝeneralaj rimarkoj pri la vriezinnige-sfero ne estu forgesitaj. Multaj kaz esploroj pri aliaj evoluoj ene de ĉi tiu sfero montris, ke koincido, forta persona engaĝiĝo de limigita nombro da individuoj, kaj improvizo preskaŭ ĉiam estas faktoroj. Do ĉi tie, mi dubas ĉu la vorto strategio aplikiĝas al lokaj kazoj, ĉar ili enhavas kelkajn signifajn malsimilecojn. La ĉapitro de Gento ŝajnas plej perfekte kongrui kun tio, kion ni atendus vidi. Nome, la establado de komuna entrepreno fare de pluraj lokaj vriezinnige-ĉapitroj kaj la kreado de rakonto pri loka komunumkonstruado kiel maniero atingi daŭra subvencio de la urba konsilantaro. En Ostendo, ni vidas similan komunan entreprenon, kaj tamen la kontaktoj ne estas ekskluzive lokaj aŭ celitaj al ĉiujara sub-

Karel Poma, "Hebben de vriezinnigen in Vlaanderen reden om achterdochtig te zijn?," *Het Vrije Vorto* 19, nr. 1 (1973): 1-4.

sidy. En Lovenio, la lokaj HV kaj OVM-ĉapitroj atingis nur marĝenajn gajnojn, ĉar ili estis sufiĉe memstaraj. Fine, por Hoboken la sola gajno estas sidloko en la kultura konsilio sen ŝajnaj avantaĝoj, financaj aŭ aliaj. Kiel fina komento, ne forgesu, ke eksplicite sekularaj malfacilaĵoj multe pli malfacile trovis lokon en socialismaj kaj liberalaj politikaj rondoj antaŭ la 1970-aj jaroj.

Kvankam en Antverpeno, ekzemple, la socialista partio estis la primus inter pares, eĉ evoluoj ĉi tie verŝajne devus esti vidataj tra la prismo de konsociismo kaj ne tra tiu de pledado por la laŭleĝa establado de vrijzinnige filozofia koncepto.

Vincent Genin

Morala kaj Religia Konsilado en Franclingva Belgio ekde la 1970-aj jaroj. La Serĉado por Jura Rekono kaj Digno

Enkonduko

En la hodiaŭa Belgio, la demando pri morala kaj religia helpo estas kaj intensa kaj silenta debato ene de la rilato inter eklezioj kaj ŝtato. Pli videbla debato, kiu reaperas jam de pluraj jaroj, koncernas la publikan financadon de religiaj konfesioj.¹ Unue, mi provos revizii la ĉefajn etapojn de morala kaj religia helpo en Belgio dum la lastaj 50 jaroj kaj meti ĉi tiun aferon en tre specifan nuntempan kuntekston. Due, mi rigardos la ampleksos, en kiu ĉi tiu ŝlosila aspekto de la belga sekularista sistemo nun okazas en kunteksto, kie la principo de la neŭtraleco de la ŝtato rilate al religiaj konfesioj ŝanĝiĝas signife. En la lastaj jaroj, la leĝdona povo - kaj precipe la Konstitucia Kortumo, kiu havas jurisdikcion en ĉi tiu areo kune kun la Ŝtata Konsilio - ŝajnas esti observinta ŝanĝon en la nocio mem de neŭtraleco. Iam konsiderata "neŭtrala", oni foje atentigis, ke ĝi portas ideologion, kiun oni devas identigi laŭkaze (ekzemple en certaj ŝtataj lernejoj). Ni do moviĝas al sistemo de sekularismo, en kiu neŭtraleco ne permesas plurismon, sed kie neŭtraleco povas esti ontologie konsiderata plurala kaj tial pli malferma al interpreto.² Ĉi tiu subjektivigo de la principo igas ĝin klini al kaj "inkluziva" (pozitiva, eĉ se ĉi tiu adjektivo, uzata en la franca kunteksto de Nicolas Sarkozy, estis forte kritikita) kaj "ekskluziva" (negativa) koncepto-

Antaŭvidita en la belga konstitucio de februaro 1831, ĉi tiu principo estis pridubita de la Eŭropa Kortumo pri Homaj Rajtoj (ECHR, 5a de aprilo 2022, n-ro 20165/20, *Assemblée des témoins de Jéhovah d'Anderlecht et al. Belgique*), post la nefinancado de naŭ komunumoj de atestantoj de Jehovo en Bruselo. La ECHR trovis, ke la procezo de rekono (kaj tial financado) ne estis sufiĉe antaŭvidebla kaj travidebla; tamen, tio ne konsistigas formalan kondamnon de ĉi tiu principo. Vidu Louis-Léon Christians, "Le régime belge des cultes reconnus: pas de problème en soi pour Strasbourg, mais... où est la procédure de reconnaissance fédérale?", *Observatoire juridique du fait religieux en Belgique*, laste modifita 28 aprilon 2022. <http://belgianlawreligion.unblog.fr/2022/04/28/le-regime-belge-des-cultes-reconnus-pas-de-probleme-en-soi-pour-strasbourg-mais-ou-est-la-procedure-de-reconnaissance-federale>. Léopold Vanbellinghen, "Laïcité à la belge: vers une neutralité intrinsèquement plurielle", *Revue du droit des religions* 14 (2022): 57-70, <http://journals.openedition.org/rdr/1898>.

la principo de reguligo de rilatoj inter eklezioj kaj ŝtato. Trie, mi ekzamenos la kaŭzojn de la malfacilaĵo leĝdoni moralan kaj religian helpon, per konciza revizio de traŭmata momento en la afero, nome, la rifuzo de reĝo Baudouin kontraŭsubskribi la leĝon malkriminigantan aborton en 1990. Kvare, kelkaj konkludoj estos prezentitaj.

En lando kun ekstreme profunde enradikiĝinta katolika kulturo, iama citadelo de la Kontraŭreformacio, tre ofte regata de katolikaj aŭ soci-kristanaj registaroj, kaj laikigitaj kaj sekularigitaj (pli en Valonio kaj Bruselo ol en Flandrio, almenaŭ por longa tempo, antaŭ ol la situacio reekvilibrigis en la lastaj jaroj) sed ankoraŭ kun gravaj privilegioj donitaj al la Katolika Eklezio, laikaj aktivuloj ofte devis adopti proaktivan sintenon por aŭdigi sin, eĉ se tio

signifis adopti la trajtojn de ilia historia kontraŭulo.³ Tial Claude Jav-eau havis la malicetan sed justan ideon paroli pri reĝimo de "laikeco eklezia".

Tamen, tio ne signifas, ke ekzistas "sekulara kolono", ĉar tiu ĉi nocio ne estas subtenata de komuna politika projekto, kiel estis la kazo kun katolikismo (kiu fariĝis socia kristanismo), socialismo kaj, malpligrade, liberalismo. Krome, la subvenciita instituciigo de laikeco ekde 1981 (la sepa koncepto, la unua nereligia, kiu estis sekulara ekde la sendependeco de la lando), okazis ĉirkaŭ jarcenton post kiam la fenomeno de "koloniigo" okazis. aperis en Belgio.⁵ Sekve, preter la fakto ke la valoroj antaŭenigitaj de laikeco povas bone trapenetri la diversajn menciitajn kolonojn, estus anakronisme paroli pri "sekulara kolono". Krome, filozofia samideeco ne estas sufiĉas por konsistigi kolonon.⁶ Pli ĝuste, kiel deklaris Witte, ĝi estas "komunumo",

Vidu, krom la referencoj menciitaj malsupre, vidu "Les religions et la laïcité en Belgique," Observatorio pri Religioj kaj Sekularismo, Universitato Libera de Bruselo, 157–163, laste modifita en 2020, https://o-rela.ulb.be/images/stories/RAPPORTS_ISSN_alternative/RAPPORT_ORELA_2020.pdf.

Claude Javeau, "Belgique: la laïcité ecclésialisée", Laïcité et sécularisation dans l'Union européenne, redaktita de Alain Dierkens kaj Jean-Philippe Schreiber (Bruselo: Editions de l'Université de Bruxelles, 2006), 83–88 (Problèmes d'histoire des religions, XVI).

Por historia analizo de ĉi tiu procezo kaj ĝia origino, vidu Caroline Sägesser kaj Jean-François Husson, "La reconnaissance et le financement de la laïcité", Courrier hebdomadaire du CRISP 11, ne. 1756 (2002): 5–43; vidu Niels De Nutte, "Une Belgique en faveur de la non croyance organisée. L'humanisme séculier est-il l'Église subventionnée des «sans religion?»," en L'État et la religion dans l'espace public: approches pratiques et théoriques de la laïcité, redaktita de Jérôme Grosclaude (Rueno: PURH, 2021).

Karel Dobbelaere, Jaak Billiet kaj Roger Creyf, "Secularisatie en verzuiling in de Belgische po-litiek", Res Publica 20, nr. 3 (1978): 407–431; Jaak Billiet, "Verzuiling, ontzuiling, verzuiling in Bel-gië", Ons Erfdeel 17, nr. 3 (1974): 349–357. Kontraste al ĉi tiu perspektivo, kelkaj verkoj restas ligita al la koncepto de 'pilarigo' aplikita al la nuntempa kunteksto, kiel ekzemple Lynn Bruyère, Anne-Sophie Crosetti, Jean Faniel kaj Caroline Sägesser, red., Piliers, dépiarisation et cli-vages philosophiques en Belgique (Bruselo: CRISP, 2019). Ĉi tiu afero estas des pli sentema kiel-

konsistanta el liberala kaj burĝa bloko kunigita de socialisma tendenco sed, ĉe la koro de klimato de interna kontraŭdiro, tre malproksima de la samcentra aranĝo de la katolika kolono.⁷

Fakte, ekde la komenca subvencio de 1981, la franclingvaj laikaj asocioj konsistigantaj la Centron por Laika Agado (Centro por Sekulara Agado – CAL, starigita en 1969) estis sekularigitaj kiel 'kulto' en si mem. Estis en la 1960-aj jaroj, sufiĉe frue se ni konsideras la problemon en internacia kunteksto, ke la unuaj juraj mezuroj estis prenitaj por reguligi nekonfesia asistado, kiuj poste fariĝis grava aspekto de la financa leĝo pri laikeco de 2002. Aldone al la multnombraj asocioj kaj publika debato, kiuj aperis ekde la deknaŭa jarcento favore al civilaj entombigoj, kremacio (la temo de lastatempa esplorado),⁸ eŭtanazio,⁹ aborto kaj la movado por sekularigi ĵurojn en la jura en la kampo, la demando pri morala helpo (dum armeaj pastroj longe ekzistis en tiel nomataj 'fermitaj' institucioj, t.e. la armeo, hospitaloj kaj malliberejoj)¹⁰ estis entreprenita de la Reĝa Dekreto de la 23a de oktobro 1964.¹¹

La celo estis provizi kadron por nekonfesia aŭ nereligia moralan helpon al malliberuloj kaj ankaŭ starigis normojn, kiujn hospitaloj kaj iliaj servoj-

ĉar, kiam belga esploristo vojaĝas eksterlanden kaj traktas la rilaton inter religio kaj ŝtato, li aŭ ŝi estas tuj asociita kun la kunteksto de "pilarigo", termino kiu, laŭ la opinio de eksterlandaj kolegoj, ŝajnas resumi la "belgan modelon". Tamen, ĉi tio La modelo aplikeblas ĉefe al parto de la nuntempa historio de Belgio (de la fino de la deknaŭa jarcento ĝis la 1980-aj jaroj), kun fenomenoj de agregado, disagregado kaj gravaj limigoj (la dubinda hipotezo de "sekulara kolono").

Els Witte, "De specificiteit van de verzuiling langs vrijzinnige zijde. De inbreng van de historisch-dimensie", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 1 (1982): 23–58. En la lastaj jaroj, la uzado de la vorto "komunumo" por priskribi ĉi tiujn grupojn en Belgio estas sub ekzameno, vidu Jeffrey Tyssens kaj Niels De Nutte, "Komparaj Humanismoj: Sekulareco kaj Vivsintenoj en la Postmilita Publika Sfero," *Rigardante Reen por Rigardi Antaŭen: Organizita Humanismo en la Mondo: Belgio, Britio, Nederlando kaj Usono 1945–2005*, redaktita de Niels De Nutte kaj Bert Gasenbeek (Bruselo: ASP, 2019), 151–172.

Jeffrey Tyssens, "Fruaj Sekularaj Entombigoj en 19-a-jarcentaj Flandraj Provincaj Urboj," *Sekulara Studoj* 4, n-ro 1 (2022): 42–70 (speciala numero Sekulareco kaj la Mortosistemo de Belgio 1850–1950, redaktite fare de Jeffrey Tyssens, Christoph De Spiegeleer kaj Niels De Nutte).

Niels De Nutte, "Sociaj sintenoj kaj populara opinio pri medicina helpo kaj mortado en Belgio," *Sekularaj Studoj* 4, n-ro 1 (2022): 71–92.

John Bartier, "Antiklerismo, laikeco kaj racionalismo en Belgique au XIXe siècle. Orientiĝo bibliographique," *Coloques: Sources de l'histoire religieuse de la Belgique*, Bruxelles, 30 novembre – 2 décembre 1969 (Leuven: Nauwelaers, 1968), 46–63 (*Cahiers CIHC*, 54).

Koncerne malliberulojn, la ofte menciita Reĝa Dekreto de la 21a de majo 1965, publikigita en la *Moniteur belge*, 25 majo 1965, validas.

la glacoj devis renkontiĝi.¹² Cirkulero eldonita post ĉi tiu dekreto la 3-an de aprilo 2008, emfazis, ke pacientoj devas esti informitaj pri siaj rajtoj tuj kiam ili eniras la hospitalo. En ĉi tiu cirkulero al hospitalestroj, ni trovas duplikaton de la formularo plenigota de pacientoj, ofertante al ili plurajn kontaktadresojn (la diocezoj, la Fondation pour l'Assistance Morale Laïque por "nekonfesia morala helpo" aŭ filozofiaj opinioj", la Consistoire Central Israélite de Belgique, la Comité Central du Culte Anglican en Belgique, la Synode de l'Eglise Protestante Unie de Belgique, la Ekumena Patriarkeco de Konstantinopolo kaj la Executif des Musulmans de Belgique).¹³

La Vojo al Sekulara Morala Gvidado

La temo de sekularuloj kaj laikeco en la hospitala medio estis la temo de pli da esplorado en Francio ol en Belgio.¹⁴ Ĉi tio eble estis motivita de la fakto, ke dum la lastaj dek jaroj aŭ pli, okazis disvastiĝo de broŝuroj, vade-mecumoj kaj ĉartoj pri sekularismo aŭ laikeco en lernejoj, la publiko transportentreprenejoj, kaj, en 2016, ankaŭ en hospitaloj (sub la aŭspicioj de la Observatorio de la Laikeco, kiu estis dissolvita en aprilo 2021). Ekde la Malnova Reĝimo, hospitaloj estis la respondeco de katolikaj kongregacioj. Ili estis administrataj de laikoj (kiuj estis tre malbone pagitaj) kaj la kongregacio kontrolistoj ĝenerale superis la dozojn rekomenditajn de la Medicina Fakultato; ili pli zorgis pri la animo ol pri la korpo kaj malmulte atentis bazan higienon (la Pariza Urba Konsilio faris tion temo de debato ĉirkaŭ 1880).¹⁵

Pri morala asistado en Belgio, utila punkto estas farita en Sägesser kaj Husson, "La reconnaissance et le financement de la laïcité", 9–102.

Assistance morale, religieuse et philosophique aux patients hospitalisés, "cellule stratégique" de ministre des affaires sociales et de la santé publique, laste modifita 3 aprilon 2008, <https://www.catho-bruxelles.be/wp-content/uploads/2022/10/circulaire-De-Saeger.pdf>. Tyssens kaj De Nutte, "Komparaj humanismoj: Sekulareco kaj Vivsintenoj en la Postmilita Public Sphere," 161; Jean-Pierre Chantin, "La laïcité en milieu hospitalier et dans les structures sociales et médico-sociales," *Histoire, morale et cultures religieuses* 41 (2017): 111–118; Séverine Mathieu, "Quelle laïcisation de la médecine française au XIXe siècle ?," *Histoire, morale et cultures religieuses* 41 (2017): 353–371; Christian Chevandier, "Laïciser les hôpitaux. Les rythmes de la société et du politique," *Politiques de la laïcité au XXe siècle*, redaktita de Patrick Weil (Parizo: PUF, 2007), 373–389.

Jacqueline Lalouette, "Expulser Dieu: la laïcisation de l'école, des hôpitaux et des prétoires," *Mots* 27 (1991): 27, 23–39.

La pariza Hôtel-Dieu estis sekularizita en 1879, kiam oni decidis, ke religiaj pastroj jam ne plu estus membroj de hospitalaj komitatoj. La sekularigo de medicina asistado en la franca ĉefurbo (kun hospitaloj kiel Bi-cêtre, Pitié-Salpêtrière, Lariboisière) ekvalidis en la lasta kvarono de la deknaŭa jarcento.¹⁶ La unua sekulara flegistlernejo estis fondita en 1907. Artikolo 2 de la Leĝo pri la Apartigo de la Eklezioj kaj la Ŝtato de la 9a de decembro 1905 kondiĉis, ke kapelanaj servoj en fermitaj institucioj estus antaŭviditaj laŭ la aŭspicioj de la Respubliko (hospitaloj, loĝlernejoj, malliberejoj, aziloj kaj kazerno).¹⁷ Tamen, tio, kio iam estis konata kiel 'socia laboro', kiu estis ĉiam pli forigita de la religia sfero, ankoraŭ eskapis ĉi tiun rekonon kaj estis nur en la 1960-aj jaroj la breĉo fariĝis pli kaj pli evidenta. La profesiigo de ĉi tiuj sociaj kaj medicino-sociaj strukturoj estis reguligita per la leĝo de 30-a de junio 1975. Tamen, la hospitalo restis loko ŝarĝita per religio. Sufero, hazardo kaj doloro ĉiuj kontribuas al ĉi tiu dimensio.¹⁸

Sed ni revenu al Belgio. Estas interese vidi, ke la demando ĉu aŭ kompreneble la termino 'laïque' jam estis levita en la 1960-aj jaroj. La preferata nocio fariĝis 'nekonfesia moraleco', konforme al pli vasta vortprovizo de vortoj esprimantaj neon de religio. Parolante laŭ la terminoj de 'nekonfesia' anstataŭ 'sekulara' (almenaŭ en juraj kontekstoj) estas facile klarigebla. Efektive, se ni restas fidelaj laŭ la franca nocio de "laïka" (kiu estas la plej proksima al "sekulara"), religiaj komunumoj kaj abatejoj, kiuj ne estis agnoskitaj de la leĝo de la 4a de marto 1870 pri la provizora statuso de religioj (voĉdonita de liberala registaro de Frère-Orban) povus peti ŝtatan agnoskon, t.e. rektan financadon. Tio levas la demandon pri la sekularigo de rekono same kiel ĝiaj neatenditaj efikoj.¹⁹ La celo de ĉi tio La leĝo de 1870 devis ratifi la juran reĝimon validan ekde la Imperia Dekreto de la 30-a de decembro 1809 pri la organizado de la fabrikoj de preĝejoj. La Konkordato de la 15-an de julio 1801 kaj la organikaj artikoloj de la 8-a de aprilo 1802 estis aboliciitaj per la Konstitucio de la 7-a de februaro 1831. La sekulara kadro, kiel ĝi estas interpretita en Belgio, estas bazita sur du ĉefaj principoj. Unue, la emancipiĝo de la Eklezioj de la Ŝtato (artikolo 21, paragrafo 1, antaŭe artikolo 16, paragrafo 1 de la Konstitucio) en kondiĉoj de la nomumo de pastraro kaj respekto por la sekreteco de korespondado ene de tiu sama sfero. Due, ĝi subtenas la ideon pri publika financado de religiaj konfesioj (artikolo 181, paragrafo 1, antaŭe artikolo 117). Kiel Leono la 13-a

Laouette, "Expulser Dieu: la laïcisation de l'école, des hôpitaux et des prétoires", 27, 23–39.

Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État laste modifita la 26-an de aŭgusto 2021, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000006085397>.

Jean Baubérot kaj Raphaël Liogier, red., *Sacrée médecine. Histoire et devenir d'un sanctuaire de la Raison* (Parizo: Entrelacs, 2010).

Moniteur belge, 9 marto 1870, 905–906.

diris, ke ĉi tiu sistemo "kombinas la avantaĝojn de unueco kun la avantaĝoj de sendependeco". Tamen, la liberalaj ministroj de la deknaŭa jarcento sentis, ke la dekreto de 1809, kiu regis la praktikan organizadon de la fabrikoj, havis falis en kaoson. Ili jam delonge deziris leĝon por mediaci la situacion. La leĝo de la 4a de marto 1870 pri la provizoreco de religiaj konfesioj, la leĝdona povo ŝlosi la belgan sistemon de religiaj konfesioj, plenumis ĉi tiun deziron. De tiam pluen, la Katolika Eklezio devis prezenti la buĝetojn kaj kontojn de la fabrikoj. La efiko de la leĝo sur protestantaj kaj judaj konfesioj estis pli signifa: ĉi tiu situacio plifortigis la sinodan strukturon, dum la Centra Komitato de la anglikana konfesio estis establita kiel sekvo de ĉi tio juro (civila personeco estis donita al ĉiu agnoskita komunumo).²⁰ Historiisto Hervé Hasquin argumentis kontraŭ la enkorpiĝo de laikeco en la belgan konstitucion ĝuste pro ĉi tiu kialo, subtenata de leĝo devenanta de la fino de la deknaŭa jarcento.²¹ La terminoj "nekonfesia moralo", "nekonfesia penso" kaj 'Conseil Central des Communautés Philosophiques Non-confessionnelles de Belgi-que' (kvankam, en la nederlanda, la koncepto de 'filozofia koncepto' estis inkluzivita, t.e. levensbeschouwing).

Siaflanke, la Servo Laika por Persona Helpo (SLP), kaj ĝia prezidanto, Stéphane Nelissen, helpis starigi sekularan morala asista servo en franclingva Belgio. Ekde la 1980-aj jaroj, en en la kadro de la federaciigo de la belga ŝtata aparato, persona helpo estis transdonita al la komunumoj (t.e., unu el la subsekcioj ene de la (strukturo de belga federacia ŝtato). Tio kondukis al la disiĝo de la sekulara sfero en du neprofitcelajn asociojn (organizitajn laŭ la leĝo de la 27a de junio 1921). Ĉe la franclingva flanko, la SLP estis establita en 1988, dum ĉe la nederlandlingva flanko, la Stuurgroep Morele Bijstand estis fondita en 1995. Tiuj du asocioj nun estas membroj de CAL kaj ĝia nederlanda homologo deMens.nu (antaŭe Unie Vrijzinnige Verenigingen [UVV]). Ĉi tiu servocelo estis parto de la programo de la prezidanto de CAL, René Toussaint, kiu deziris la Fondaĵon por Morala Asistado-

Caroline Sägeser, "Retour sur la loi du 4 mars 1870, pierre angulaire du régime des cultes belge," en Questions d'histoire politique de Belgique. Liber amicorum Paul Wynants (Namur, Brussels: CRISP, Université de Namur, 2022), 78–98. La historiisto el Bruselo, Frans Van Kalken, mem sentema al kontraŭklerikala liberalismo (sen esti kontraŭreligia), skribas pri Frère-Orban: "La surface de cette trame se limite à l'indépendance réelle du pouvoir civil, aux devoirs de l'État en matière scolaire, au culte de la laïcité étroitement associé aux vertus civiques et à la pratique des grandes libertés modernes". Vidu Frans Van Kalken, "Notice sur Walthère Frère-Orban", Annuaire de l'Académie royale de Belgique (1952): 104.

Hervé Hasquin, "La Belgique est-elle un État laïque?", Bulletin de la Classe des Lettres et des sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique 1–6 (2007): 95–126; Hervé Hasquin, Enskribi la laikecon en la Belge Constitution ? (Bruselo: Académie royale de Belgique, 2016).

helpo al malliberuloj (kreita en 1964) estos riĉigita de Fondation pour l'assistance morale laika. Ĉi tiu dulingva publika serva establaĵo estis fondita la 23-an de septembro 1971, kaj fariĝis oficiala publika serva fondaĵo en 2002. Ĉe la francalingva flanko, moralan helpon organizas la fondaĵo kune kun la SLP kaj danke al la subteno de volontuloj. La regionaj asocioj de la CAL regule helpas la regionajn neprofitcelajn asociojn de SLP.²² Koncerne la centran Konsilion laika (Centra Sekulara Konsilio – CCL) unuiganta la sekularulojn el ambaŭ lingvoj grupoj, ĝi akiris gravecon, precipe per sia rekono fare de publiko ministro pri sano Rudy Demotte en 2006. Ĉe la nederlandlingva flanko, la morele konsulentent ekzistas ekde la 1980-aj jaroj; ili estas ligitaj al deMens.nu kaj ilian trejnadon provizas la Vrije Universiteit Brussel kaj la Universitato de Gento (dum la Pri la francalingva parto respondecas Université Libre de Bruxelles).²³

En 1973, decida tempo por niaj nunaj celoj, la kristana demokrata Ministro pri Publika Sano, Jozef De Saeger (1911–1998), estis la aŭtoro de ministra cirkulero (ŝanĝita la 13-an de marto 1997, kiel klarigite supre) provizanta por la organizado de morala, religia aŭ filozofia helpo en la hospitalo sektoro, bazita sur la principo, ke de nun povus esti laikoj, kiuj ne estis pastroj por provizi katolikajn servojn kune kun klerikoj, kiuj ĝis tiam havis estis la solaj rajtigataj plenumi ĉi tiun funkcion.²⁴ Apartenante al la maldekstro alo de katolikismo kaj enirinte politikon post la milito, De Saeger estis konvinkita federalisto kaj estis implikita en aferoj rilataj al senlaboreco kaj sociala leĝaro. Li estis unu el la arkitektoj de la modernigo de publika helpo al la plej malfavorataj (precipe per enkonduko de la minimuma salajro). La ministro estis aparte sentema pri la rajtoj de pacientoj kaj lia agado helpis nutri la ideon, ke en Belgio, la rajtoj de pacientoj naskiĝis en la sino de sekularaj organizaĵoj. Tamen, gravas kompreni, ke la SLP ne ĝuas iujn ia monopolon pri morala helpo. Sammaniere, oni memoru ke la CAL ne estas la deponejo de ĉia sekulara agado. Kion ni vidas – ne surprize – en la publikaĵoj de la CAL (kiel ekzemple unu el 2010), kiuj oscilas inter analizo, atesto kaj militemo, estas la interesa ideo, ke la sekulara 'konsilado-

La unua prezidanto de la Fondaĵo estis Robert Dille, dum la ministro respondecas pri tio areo estis Louis Namèche, kiu tenis la paperaron pri publika sano.

Pri ĉi tiu temo, vidu la jenajn publikaĵojn, unu el la malmultaj, kiuj traktas nian demandon el vidpunkto kiu oscilas inter malvarma analizo kaj sekulara militemo. Ĝi estas tre interesa presita fonto. Aider en laïque. Quarante ans d'assistance laïque d'aide aux personnes (Louvain-la-Neuve: EME, 2010). Por miaj celoj, la intereso estis ĉefe koncentrita sur Nélissen, "Quarante ans d'assistance morale laïque," 13-20; Mayer, "Timides précurseurs," 21-28; Porquet, "Le conseil-ler laïque, acteur de la santé communautaire. Des pistes pour demain," 37-46.

Etienne Cooreman, "Jos de Saeger", Nouvelle biographie nationale (Bruselo: Palais des Académies, 2005), 8, 111-113.

lor' (estas ĉirkaŭ cent el ili aktivaj hodiaŭ) estas 'timema antaŭulo' de 'soci-tala sekularismo'.

Ĉi-lastata termino estas interesa en si mem kaj estas parto de belg-centra vortprovizo de sekularismo. La eksa prezidanto de CAL, Pierre Galand, iam parolis pri "sekulara popolo", esprimo kiu ŝajnas neimagebla en la franca kunteksto kaj kiu, eĉ en Belgio, portas fortan bataleman konotacion. Oni ankaŭ povus argumenti, ke la socio ne estas sekulara, sed ke ĝi sekulariĝas, dum institucioj sekulariĝas. La Fondaĵo por Sekulara Morala Asistado nun povis nomumi sekularan "konsilanton" por "laikigitaj".²⁵ arestlokoj. Ĉi tiu "konsilanto" ofte estas volontulo, dum la delegito estas pli ofte profesiulo. Oni akceptas, ke li/ŝi estas kontaktigita kun la paciento fare de la flegisto aŭ socialhelpanto. La rolo de ĉi tiuj sekularaj aktoroj ne estas senrilata al la difino de konsilado (morala kaj psikologia subteno). Kun la tempo, la CAL volis plifirmigi la legitimecon de la cirkulero De Saeger. En 2010, la SLP volis transformi ĝin en Reĝan Dekreton, en kunteksto kie laikaj konsilistoj ankoraŭ estas volontuloj, kontraste al hospitalaj armeaj pastroj, laŭdire permanentaj kaj pagitaj de sia religia grupo.

La celo de ĉi tiu mallonga kontribuo, preter ĉi tiuj malmultaj konsideroj, estas kompreni la nunajn problemojn ligitajn al legitimado de la morala, religia kaj filozofia asistado. Kiel la sola lando kie sekularuloj estas organizitaj tiamaniere, Belgio prezentas specialan terenon rilate al morala asistado kaj helpo por la nereligioj, kio estas antaŭvidita ekde 1973. Flegistino kaj emerita instruistino Andrée Porquet prezidas la Servon d'Aide aux Personnes por la sep CAL-regionoj.²⁶ Aparte, ŝi respondecas pri establado de kontakto kun la interdenominaciaj strukturoj de la hospitaloj kie la CAL estas mandatita labori. Ŝlosila demando por ŝi estas kiel labori sur interreligia platformo kun reprezentantoj de tradiciaj religioj.

Kaj, pli grave, kiel oni povas integri la rajtojn de pacientoj kun fundamentaj rajtoj ĝenerale? En la pasinteco, la episkopoj starigis platformon en ĉiu hospitalo, sed la CAL tre rapide demandis sin kiel, en ĉi tiu kunteksto markita de la religioj, aŭdigi sian "proaktivan" laikecon? Kiel certigi la "neŭtralecon" (almenaŭ en la tre subjektiva senco de CAL) de publikaj servoj? Kiel trejni dungitaron por igi ilin kongruaj kun "neŭtraleco de publika apero" (vortigo malfacile komprenebla konkrete)? Post kelkaj lastatempaj juraj disputoj, kelkaj juristoj emfazas la esence pluralan naturon, kiun la principo de neŭtraleco devas adopti en la belga sekulara sistemo, riskante kontraŭi la realon de...

Philippe Grollet, *Laïcité: utopie et nécessité* (Bruselo: Labor & Espace de libertés, 2005); Jean Baubérot, *"Laïcité/Laïcisation"*, Dictionnaire des faits religieux, redaktita de Régine Azria, Danièle Hervieu-Léger, Dominique Iogna-Prat (Parizo: PUF, 2019), 672–676.

Mi ŝatus danki mian plej varman dankon al Andrée Porquet pro la informoj, kiujn ŝi afable dividis kun mi dum 2022, kaj pro la dokumentado, kiun ŝi disponigis al mi.

socio. Ĉu ni parolas pri rita buĉado sen miregigado (la neŭtraleco de sindeteno estas senpova fronte al ĉi tiu praktiko), la portado de religiaj vestoj simboloj en publika edukado (en decido de la 4a de junio 2020, la Konstitucia Kortumo esprimis sin por la unua fojo pri ĉi tiu temo, defendante la ŝanĝon de plurisma neŭtraleco al plureco de formoj de neŭtraleco) aŭ neŭtraleco en privataj entreprenoj, ĉi tio tendenco konfirmaĝas.²⁷

Tiu ĉi neŭtraleco denove elstariĝis dum la periodo, kiam la flandra liberalulo Maggie De Block (2014–2020) estris la ministerion pri sociaj aferoj kaj publika sano: ŝi volis vidi organizon de sanaj "naĝejoj" (aŭ grupoj de hospitaloj) bazitaj sur iliaj kristanaj aŭ publikaj karakteroj. Ĉiukaze, oni antaŭvidas, ke la helpo servo devas esti neŭtrala, kun konvena respekto por la rajtoj de pacientoj. Tio dirite, kaj ĉi tio estas centra punkto en la problemo de neŭtraleco kaj ĝia diferencigita apliko trans institucioj, ĉiu hospitalo havas Etikkomitaton kun siaj propraj dominaj sentemoj. Ni, tial, vivas sub reĝimo de profunda fragmentiĝo de la hospitala kampo, kunligita kun fragmentiĝo de la kampo de morala kaj religia asistado.

La Servo de Helpo al Personaro havas reprezentanton en ĉiu hospitalo, pere de la peranto de ĉi tiu etikkomitato, ĉu publika aŭ ne. Laŭ Andrée Porquet, ekzistas kelkaj aferoj de etika naturo, kiuj kaŭzas malkonsentojn ene de ĉi tiuj instancoj. Kvankam eŭtanazio estis laŭleĝa en Belgio ekde 2002, kuracisto ankoraŭ povas protesti kontraŭ ĝi pro konscienco. La samo validas por la praktiko de libervola interrompo de gravedeco (malkrimigita en 1990). Kuracisto povas rifuzi mem kontroli ĝian administradon, sed la institucio al kiu ili aparteni ne povas eviti la leĝon. Organizita sekularismo estis alfrontita kun ĉi tiu demando pri konscienca objekto, kiu estas decida rilate al morala helpo, kvankam la afero de 1990 havis efikon, kiun necesas retaksi.

Deziro pri Leĝaro?

Ekde la fruaj 1980-aj jaroj, kelkaj liberalaj politikistoj klopodis por leĝo rajtigante aborton, inkluzive de senatano Lucienne Herman-Michielsens (kune kun socialisma senatano Roger Lallemand).²⁸ Ĉi tio estis unu el la maloftaj okazoj

Stéphanie Wattier kaj Léopold Vanbellinghen, "L'arrêt n°81/2020 de la Cour Constitutionnelle: de la neutralité pluraliste à la pluralité des formes de neutralité?", *Tijdschrift voor Onderwijs-recht en Onderwijsbeleid* 4 (2020–2021): 333–340.

Karen Celis, "La debato pri aborto en Belgio," en *Aborto-politiko, virinaj movadoj kaj la Demokrata Ŝtato. Kompara Studo pri Ŝtata Feminismo*, redaktita de Dorothy McBride Stetson (Oksfordo: Oxford University Press, 2003), 39–62, 53.

kiam leĝprojekto estis iniciatita de la parlamento (kaj ne de la administracio). La leĝprojekto estis redaktita kaj prezentita la 6-an de aprilo 1986, sed ĝi estis prokrastita ĝis 1989, precipe sub premo de la soci-kristanaj partioj (PSC/CVP), precipe la Flandra CVP-partio, al kiu apartenis la ĉefministro Wilfried Martens. Martens kontraŭis la leĝprojekton pro religia moraleco. Ĝis marto 1990, la reĝo ne ne esprimis sin klare pri la demando al sia Ĉefministro. Ĉiuj sciis de la profunda katolika kredo de la reĝo.

Tiam okazis drama turno de eventoj. La 30-an de marto 1990, la tagon post la leĝprojekto estis aprobita de la Ĉambro, la Reĝo prezentis al sia Ĉefministro skizon leteron en kiu li klare rifuzis subskribi la dokumenton. Martens diris al li, ke li ne povis proponi al li sian ekŝigon en tiu preciza momento, riskante provoki konstitucia krizo. Li tial petis lin reformuli sian leteron, petante lin enigi deziron pri jura solvo al la problemo, unuigante la konsciencan objekton de la reĝo kun la ĝusta demokratia funkciado de la lando. La timo estis, ke la ekŝigo de la registaro kondukus al ĝeneralaj elektoj, en kiuj la Reĝo kaj lia ofico estus en danĝero.²⁹ En ĉi tiu stadio, ĉefministro Martens sciis ke, baze, la sola solvo estus ekigi Artikolon 82 de la Konstitucio, kiu antaŭvidis la eblecon, ke la Reĝo "ne povos regi" (en 1831, ĉi tio oni opiniis, ke li perdis siajn mensajn kapablojn, ktp.).³⁰ La ministroj tiam estus respondeca kolektive pri la komenco de ĉi tiu proceduro, kunvokante la Ĉambron, antaŭ ol regenteco - ia interrego - estis antaŭvidita.³¹ Martens prezentis ĉi tion solvo al André Alen, membro de lia kabineto kaj profesoro ĉe la Katolika Universitato de Loveno. Li ne kontraŭis. La reĝo ankaŭ konsentis.³² La subskribo de la leĝo okazis dum la nokto de la 3a ĝis la 4a de aprilo 1990, en la Konsilio de Ministroj. Por

Kelkajn semajnojn antaŭe, dum ŝtata vizito al Svislando, la reĝo vojaĝis kun sia Ministro pri Eksterlandaj Aferoj, Mark Eyskens. Li diris al li: "Mi neniam subskribus tian leĝon". Mark Eyskens, *Á la recherche du temps vécu. Miaj vivoj* (Bruselo: Racine, 2010), 393–401.

Christian Behrendt kaj Martin Vrancken, "L'article 93 de la Constitution belge et l'impossibilité de régner du Roi: une disposition dépassée par son histoire," en *L'Europe au présent ! Liber amicorum Melchior Wathelet*, redaktita fare de Jonathan, Wildemeersch kaj Paschalis Paschalidis (Bruselo: Bruylant, 2018), 49–52. Vidu ankaŭ: Jean Stengers, *L'action du Roi en Belgique depuis 1831. Pouvoir et influence* (Bruselo: Racine, 2014), 287–296.

Jen kie historiisto eniras. Jean Stengers, profesoro ĉe la Universitato Libera de Bruselo, verkis libron en 1980 en kiu li recenzis la sintenon de la reĝo komence de la milito. Je

La 28-an de majo 1940, la katolika ĉefministro Hubert Pierlot deklaris, ke la reĝo "ne kapablas regado". Tio estis por honoro neskribitan regulon de la ŝtato: Kiam unu el la tri branĉoj de leĝdona povo malsukcesas, la aliaj du transprenas. Decido de la Kasacia Kortumo validigis ĉi tion jura interpreto en 1944. Vidu Jean Stengers, Léopold III et le gouvernement. Les deux politiques belges de 1940 (Gembloux: Duculot, 1980).

Citita en Wilfried Martens, *Mémoires pour mon pays* (Bruselo: Racine, 2006), 173–178.

kelkajn horojn, la ministroj, kiuj laŭ la Konstitucio de 1831 estis konsiderataj "respondecaj",
³³ enkarnigis la suverenecon de la ŝtato, ĉiu estante efemera tenanto
 de "egala parto" de ĝi.³⁴

Mi opiniis utile flankeniri por momento al 1990, ĉar ĝi klare montras la graveco de konscienca objekto en la malfacilaĵoj elpensi fluidan, se ne sisteman, leĝaron pri la sekularigado de la korpo en Belgio kaj, sekve, la sekularigo de hospitala prizorgo. Almenaŭ el la vidpunkto de organizitaj sekularuloj, ekzistis streĉiĝoj en la kunteksto de publikaj hospitaloj, kie flegistinoj de la islama kredo aŭ de evangeliak kristanaj sentoj estis trovitaj preĝantaj kun pacientoj. Ĉi tiu sinteno, komparata al prozelitismo, estas forte kritikata de la CAL kaj ĝiaj rilataj instancoj.³⁵ La malfacilaĵoj observitaj en "bonvenigado" de sekularaj konsilistoj en katolikaj hospitaloj estas ankaŭ sentema temo en ĉi tiu vasta kampo de helpo.

La apliko de la cirkulero De Saeger ofte estis problema. En Noto de SLP kaj CAL al SLP-kuratoroj, skribita la 7an de decembro 2012, ĉi tiu malfacilaĵo estas elstarigita. Estas interese vidi, ke ĉi tiu dokumento enhavis citaĵon de Voltaire ĉe la supro: "Nia sano estas multe tro grava afero por lasi ĝin al kuracistoj" sola". Transdonante la ideon, ke hospitalo ne estas nur loko por kuraci la korpon kiel biologia estaĵo sed ankaŭ kiel morala unuo, ĉi tiu frazo, inda je Molière, ŝajnas sufiĉe paradoksa en dokumento, kiun oni atendus havi racionaliston tono. Tamen, laŭlonge de la tempo, ĉi-lastata riĉiĝis per vera etiko, kiu penetris la medicinan medion. La noto kritikis la fakton, ke la rajto de pacientoj al morala subteno estis nur parte respektata. La cirkulero kondiĉis, ke demandaro devas esti sendita al pacientoj kiam ili eniras hospitalo, sed la proceduro ne estis sisteme efektivigita. Ĉi tiu rajto estis garantiite de leĝo en malliberejoj kaj la armeo: la peto por la sama en hospitaloj ankaŭ estis en la tagordo. Estis ankaŭ ia grado da malegaleco rilate al financante laikajn konsilistojn, kiuj ofte estas volontuloj kaj kelkfoje ricevas kompenson (ĝis €18.5 po horo), male al armeaj pastroj de agnoskitaj religioj, kiuj ricevas rektaj aŭ nerektaj subvencioj. Tial okazis 'varia geometria' sekularigo sistemo en la kampo.

Ĉi tiu situacio estas des pli paradoksa, ĉar la politika mondo konsideris morala helpo la angulŝtono de organizita laikado ekde 1981, kaj eĉ pli

Paul Harsin, "La Constitution belge de 1831 et la responsabilité ministérielle", *Revue d'histoire politique et constitutionnelle* 1 (1937): 164–177.

Vidu la komentojn kaj kritikojn de la juraj fakuloj Francis Delperée kaj Rusen Ergéc, *Journal des Tribunaux*, oktobro 5, 1991, 595–597; Delperée kaj Ergéc, *Journal des Tribunaux*, 14-21 aprilo, 1990, 595–597. Alberto la 2-a ne ripetis la malpermesojn aŭ prokrastadon de sia frato kiam temis pri tio. al aprobo de la leĝprojekto por malkrimigi eŭtanazion, kiu estis pasigita en 2002.

Dokumentaro transdonita de s-ino Andrée Porquet.

ekde la agnosko laŭ la Konstitucio (Artikolo 181) kaj la rilata leĝo pasigita la 21an de junio 2002. Paragrafo 2 de Artikolo 117 (nun 181) de la reviziita Konstitucio de 1993 antaŭvidas, ke nekonfesiaj filozofiaj komunumoj (tiel inkluzive de laikeco) vivu sur egala bazo kun agnoskitaj religioj; ĉi tio estis efektivigita per la leĝo de 2002, kies artikolo 3 deklaras, ke la Centra Sekulara Konsilio "kunordigas la organizadon kaj provizadon de morala helpo laŭ nekonfesia filozofia koncepto". Ĉi tiu sistemo implikas kunlaboron inter regionaj kaj provincaj servoj kaj CAL (aŭ deMens.nu en Flandrio), same kiel pli specifajn sektorojn (hospitaloj, armeo, flughavenoj, ktp.). La leĝo de 2002 antaŭvidas la rekompencan de franclingvaj kaj nederlandlingvaj dungitoj, sekularaj "delegitoj", fare de la federacia Ministerio pri Justico. Ilia nombro estas determinita per reĝaj dekretoj.

Ekzistas granda breĉo inter la normo kaj ĝia apliko. La bezono de leĝo por reguligi ĉi tiun helpon fariĝas pli kaj pli urĝa. Kelkaj parlamentaj demandoj estis levitaj pri ĉi tiu temo, kiel ekzemple tiu de la kristana demokrata 'CD&V' senatano Mia De Schamphelaere la 31an de oktobro 2000.³⁶ Ŝi aparte zorgis pri la informoj donitaj al pacientoj kiam ili estas enhospitaligitaj. Ŝi volis ĉesigi la faktan diskriminacion pri la kvalito de ĉi tiu informo inter armeaj pastroj, religiaj pastroj kaj laikaj konsilistoj.

Temis pri serĉado de egaleco je la servo de neŭtraleco, kiu ŝajnas pli sorĉa ol ĝi povus ŝajni; sufiĉas iri al konferenco eksterlande por vidi niajn kolegojn, eĉ tiujn, kiuj estas tre bone informitaj pri la belga sekulara sistemo, reduktante ĉi tiun situacion al la magiaj terminoj de "koloniigo" (kvazaŭ ĉi tio estus la sola prerogativo de Belgio, dum Nederlando aplikis ĉi tiun regulon kelkfoje pli atente) kaj "neŭtraleco". Ĉu temas pri la SLP aŭ parlamentaj projektoj, la celo estas antaŭenpuŝi la rekonon de morala, religia kaj filozofia helpo kiel formo de prizorgo (oni povus pensi pri la nunaj debatoj pri la rekono kiel prizorgo de io ajn krom kemioterapio en la traktado de kancero). Oni ankaŭ esperas, ke respekto por religiaj konvinkoj estos aldonita al la leĝo de 2002 kaj ke la cirkuleroj de 1973, 1990 kaj 1997 estos harmoniigitaj.

Belga Senato, sesio 2000–2001, Questions et réponses, Bulteno 2–26, Demando n°864 de Mme Mia De Schamphelaere du 31 oktobro 2000 à Magda Aelvoet, Ministre de la Protection de la Vojo, de la Santé Publique et de l'Environnement the Environnement dans la Publika Konsumo. Buĝeto. Règles de droit. Vidu <https://www.senate.be/www/?Mlval=publications/viewSTBlok&COLL=B&DATUM=%E2%80%9C05/12/2000%E2%80%9D&DOSID=33556005&MINID=186&LEG=2&NR=26&VTYP=svid&LANG=fr>.

Konkludo

Ni nun faru kelkajn konkludojn. En la lastaj jaroj, reprezentantoj de organizitaj laikeco reasertis la bezonon doni pli grandan legitimecon al morala helpo, en aparte, per leĝaro. Unu ekzemplo estas la jam menciita parolado de Andrée Porquet ĉe la simpozio "Zorgo kaj Sekularismo" okazinta ĉe la Haute École Francisco Ferrer en Bruselo la 20an de aprilo 2017. Indas rigardi pli detale la prezentitaj argumentoj, same kiel la leksikono uzata por difini sekularismon, la paciento, la nocio de zorgo aŭ, pli ĝenerale, principo. Laikeco estas difinita kiel la apartigo inter "civila socio" kaj "religia socio", kiu, laŭ mia opinio, malfermas la pordon al kelkaj demandoj. Kion signifas ĉi tiu nocio de "religia socio" kovrilo? Ĉu "civila socio" estas sinonima kun "sekulara socio" (en kiu kazo ĝi estus ankaŭ devas esti difinitaj)? Paroli pri sekularismo kiel konstitua elemento de socio, kaj ne pri institucioj, pli similas al 'laikismo', t.e., batalema aŭ almenaŭ ekskluziva koncepto pri la apartigo de la tempa kaj la spirita, aŭ al koncepto kiu nin revenigas al la religia kampo, kie sekularuloj estas distingendaj de klerikoj.³⁷ Ĉiuokaze, ni estas tre malproksimaj de la paradigmo, laŭ kiu procezo de "laikiĝo" implicas distanciĝon de publikaj institucioj de religio, kaj per kiu procezo de sekulariĝo, koncerne socion, atestas liberiĝon de dogmoj flanke de loĝantaroj antaŭe trafenitaj de ilin en ilia ĉiutaga vivo. Tamen, ni ne devus esti surprizitaj de ĉi tiuj esprimoj. La CAL facile parolas pri "sekulara popolo" aŭ "sekulara socio". Alia elstara punkto en la parolado de la flegistino temas pri "sekulara publika sanpolitiko".

Alia grava punkto estas la kreskanta klarigo kaj rekono de la statuso de pacientoj ligitaj al filozofiaj konceptoj pri ateismo aŭ agnostikismo. Ĉi tiuj lastaj du terminoj malofte estas uzataj en la konsultita dokumentaro, sed ili ja estas kovri socian realecon. Iafaĵe, responde al peto pri morala subteno, pastro estas invitita ĉeesti pro manko de personaro. Tio montras la amplekson, ĝis kiu la fama 'ekleziigita sekularismo' de 1981 ne nepre enkarnigas la principon de egaleco fronte al malsano aŭ morto. Sociologoj ankoraŭ ne konas ĉi tion ia problemo ĉar, en Francio kiel en Belgio, dum la historio de ateismo estis la temo de lastatempa esplorado,³⁸ aŭtentika aktuala sociologio de ateismo, agnostikismo aŭ indiferentismo, precipe en Francio (kiu povus inkluzivi sociologion de sekularismo kaj sekularaj movadoj), ankoraŭ ne estas verkita.

Ĉi tiu ekskluziva opcio estas disvolvita en Philippe Portier, *L'État et les religions en France. Une sociologie historique de la laïcité* (Rennes: PUR, 2016).

Patrice Darteville kaj Christoph De Spiegeleer, red., *Histoire de l'athéisme en Belgique* (Bruselo: ABA Editions, 2021).

Ŝajnas al mi, ke centra problemoj estas la paradoksa situacio de morala kaj religia asistado en la pli vasta kampo de rilatoj inter la spirita kaj la tempa. Eĉ kiel ĝi estas, kapitala ŝloso de organizita laikeco, morala asistado ŝajnas postresti rilate al leĝaro. Efektive, bataloj favore al aborto aŭ eŭtanazio ofte estis (aŭ ankoraŭ estas hodiaŭ) markitaj de tre viglaj, korpaj, korpaj debatoj, same kiel la temoj mem. La decidoj, kiuj supozeble estas faritaj ĉe la fino de ĉi tiuj debatoj, ĝenerale kondukas al leĝoj aprobitaj en la parlamento. Estas ĝuste leĝo, preter reĝaj dekretoj, ministeriaj cirkuleroj aŭ ĉarto, kiu mankas al morala kaj religia asistado. Jen alia areo, kie rekono estas necesa. Nuntempe, ĉi tiu temo restas plejparte regata de fleksebla reguligo. Tamen, ĉi tiu fleksebla reguligo ne estas sen konsekvencoj. Kiel ni vidis en Francio, la ĉarto de laikeco en lernejoj kaj hospitaloj, per la libereco, kiun ili donas al la administrado de establaĵoj, permesas al realaj "valoroj", anstataŭ "principoj", influi la koncepton de sekularismo en institucio.

Fine, alia fenomeno, kiu postulus fascinan studon, kaj historian (kvankam ĉi tiu kampo jam estas bone studita) kaj memoran, estas la malsukcesigita kaj traŭmatigita (konscie aŭ ne) rilato de Belgio kun certaj etikaj problemoj, same kiel la malapero de la memoro pri certaj sekularaj luktoj ene de la nunaj komponantoj de ĉi tiu filozofia opcio, kiel ekzemple la UUV, nederlandlingva ekvalento de la CAL, fondita en 1966, asocio en 1971.

Kvankam ĝi ofte asociiĝas kun liberala koncepto pri la politiko de la korpo aŭ de intimito (la leĝo pri eŭtanazio de 2002 ŝajnas esti la simbolo kaj garantianto de tio), indas demandi ĉu la memoro (aŭ manko de memoro) pri la lernejaj militoj, la precedenco de 1990 pri aborto, la timo stigmatizi la islaman aŭ katolikan loĝantaron en la hospitala kunteksto (precipe ekde la 2010-aj jaroj), same kiel la sendependeco de kuracistoj (ilia konscienca objekto) rilate al la etikkomitatoj de ĉiu hospitalo, ĉiuj kontribuas al malrapidigo de vera leĝdona procezo, kiu jam delonge postrestas kompare kun la pli vasta sekularigita naturo de la belga loĝantaro. Pripensu pri la kulturo (aŭ manko de kulturo) de la memoro pri sekulara organizado kaj aktivismo en Belgio estus tre interesa.

Alain Vannieuwenburg

Disiĝo de Eklezio kaj Ŝtato: La Granda Duklando de Luksemburgo

La diskutoj pri la pozicio de religioj fronte al sekularigado, ilia financado, la fundamentaj valoroj de la jurŝtato aŭ la fortigo de konstitucia kulturo indikas la ŝanĝiĝantan vizion pri la rilato inter religio kaj la ŝtato.

En la Granda Duklando Luksemburgo, la ŝanĝiĝintaj sociaj kondiĉoj, inkluzive de sekularizado, ekigis reripenson de ĉi tiu rilato. Enketo en 2008 trovis, ke inter 1999 kaj 2008, la procento de homoj identigantaj sin kiel katolikaj malpliiĝis je 12,7 poentoj, dum la nombro de homoj identigantaj sin kiel nereligiaj pliiĝis je 13 poentoj. Tio estis vidita kiel klara pruvo de la erozio de la domina pozicio de la Katolika Eklezio en Luksemburgo.¹ Repoziciigo kaj ĝisdatigo de la sistemo estis konsiderataj necesaj. Tio inkluzivis konstituciajn modifojn, ĉar la Konstitucio de 1868 enhavas plurajn

artikoloj sanktigantaj la rilaton inter ŝtato kaj eklezio. Krom Artikoloj 19, 20, 21, 26 kaj 110,2 Artikoloj 22 kaj 106 estas rimarkindaj. Artikolo 22 deklaras, ke la interveno de la ŝtato en la nomumo kaj instalado de religiaj gvidantoj, la metodo de nomumo kaj maldungo, la rajto de ĉiu korespondi kaj publikigi siajn aktojn, same kiel la rilatoj de la eklezio kun la ŝtato, estas la temo de interkonsentoj submetitaj al la Deputita Ĉambro por la dispozicioj postulantaj ĝian intervenon. Artikolo 106 provizas, ke la salajroj kaj pensioj de religiaj ministroj estos pagataj de la ŝtato kaj estos reguligitaj per leĝo.

Ekde la 1980-aj jaroj, la proceduro de unupartia rekono estis forlasita favore al konvencioj. La 15-an de junio 1982, interkonsento estis finita inter

Monique Borsenberger kaj Paul Dicks, "Religioj en Luksemburgo. Quelle évolution entre 1999–2008?", Les Cahiers du CEPS/INSTEAD. Population & Emploi 2 (2011). "Konstitucio de Grand-Duché de Luxembourg 1868," <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/constitution/1868/10/17/n1/jo>. Artikolo 19. La liberté des cultes, celle de leur exercice public ainsi que la liberté de manifester ses opinions religieuses, sont garanties, sauf la répression des délits commis à l'occasion de l'usage de ces libertés. Artikolo 20. Nul ne peut être contraint de concourir d'une manière any aux actes et aux cérémonies d'un culte ni d'en observer les jours de repos. Artikolo 21.

Le mariage civil devra toujours précéder la nuptia benediction. Artikolo 26. Les Luxembourgeois ont le droit de s'associer. Ce droit ne peut être soumis à aucune autorisation préalable. L'établissement de toute corporation religieuse devas esti rajtigita per une loi. Artikolo 110. Aucun serment ne peut être imposé qu'en vertu de la loi; elle en détermine la formule. Tous les fonctionnaires publics civils, avant d'entrer en fonctions, prêtent le serment suivant: Je jure fidélité au Roi Grand-Duc, obéissance à la Constitution et aux lois de l'État. – Ainsi Dieu me soit en aide.

la registaro kaj la Protestanta Reformita Eklezio de Luksemburgo. Pli ol 15 jarojn poste, konvencioj estis denove ratifitaj, du kun la Arkidiecezo, 3 unu kun la juda komunumo, unu kun la Protestanta Eklezio kaj unu kun la Helena Ortodoksa Eklezio. Tion sekvis interkonsentoj kun la Anglikana Eklezio, kun la Helena Eklezio kaj kun la Rumana kaj Serba Ortodoksaj Eklezioj

de Luksemburgio.⁴

La luksemburga sistemo distingas inter konvenciaj kaj nekonvenciaj komunumoj. Tri principoj gvidas la rilaton inter la ŝtato kaj religiaj komunumoj: ili estas apartaj unu de la alia, la rilatoj estas reguligitaj per leĝo, kaj la pensio kaj salajro de kultministroj estas pagataj de la ŝtato kaj reguligitaj per leĝo.

Politika Iniciato: La Kreado de Reflekto Grupo

La 7-an de junio 2011, la Luksemburga Ĉambro de Deputitoj organizis debaton pri la rilato inter la registaro kaj religiaj grupoj. Ministro François Biltgen defendis la principon de "malferma neŭtraleco", la necesan kondiĉon por subteni la interkulturan kaj interreligian dialogon. Komunumismo estis evitanda. Religiaj valoroj ne povus superi sekularajn valorojn.

Loi du 10 juillet 1998 modifie portante approbation de la Convention du 31 octobre 1997 inter le Gouvernement, d'une part, et l'Archevêché, d'autre part, concernant l'organisation de l'enseignement religieux dans l'enseignement primaire. Loi du 10 juillet 1998 portante approbation de la Convention du 31 octobre 1997 inter le Gouvernement, d'une part, et l'Archevêché, d'autre part, portant refixation des cadres du culte catholique et réglant certaines matières connexes. https://www.stradalex.lu/fr/slu_src_publ_leg_mema/toc/leg_lu_mema_199808_66/doc/mema_1998A13181 . Konvencio de la 31a de oktobro 1997 - Judaj komunumoj de Luksemburgo, aprobita per la Leĝo de la 10a de julio 1998; Konvencio de la 31a de oktobro 1997 - Protestanta Eklezio de Luksemburgo, aprobita per la Leĝo de la 10a de julio 1998; Konvencio pri la rekono de la Protestanta Reformita Eklezio de Luksemburgo, la donado de jura personeco al ĉi-lastaj kaj la difino de funkcioj kaj dungado pagitaj de la ŝtato de la 15a de junio 1982, aprobita per la Leĝo de la 23a de novembro 1982; Konvencio de la 27a de januaro 2003 Anglikana Eklezio de Luksemburgo, aprobita per la Leĝo de la 11a de junio 2004; Konvencio de la 31a de oktobro 1997 de la Helena Ortodoksa Eklezio, aprobita per la Leĝo de la 10a de julio 1998, en la Aldono de la 27a de januaro 2003, kiu igas ĉi tiun Konvencion aplikebla al la Serba kaj Rumana Ortodoksaj Eklezioj, Ekumenika Patriarkeco de Konstantinopolo.

https://www.stradalex.lu/fr/slu_src_publ_leg_mema/toc/leg_lu_mema_199808_66/doc/mema_1998A13181;

<https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/articles/2015/01-janvier/20-cdp-accord/Convention.pdf> .

Mocio pri la kreado de reflektata grupo estis akceptita. Ĉi tio grupo kunvenis inter marto kaj aŭgusto 2012, organizante aŭdiencojn kaj kunvenojn kaj kun agantoj el la politika kampo kaj kun religiaj komunumoj, organizaĵoj defendantaj sekularismon aŭ pledantajn humanismajn ideojn. La 3-an de oktobro 2012, a dokumentita raporto pri la rilato inter la registaro kaj religiaj kaj filozofiaj komunumoj estis transdonita al ministro François Biltgen.⁵ Ĉi tiu raporto taksis la staton kaj financajn metodojn de filozofiaj komunumoj en Eŭropo kaj poste fokusiĝis al Luksemburgo, koncentriĝante pri la historiaj, juraj kaj financaj aspektoj.

La fakuloj konkludis, ke la sistemo teknike funkciis ĝuste. Ĉe samtempe, oni rimarkis, ke ĝi estis pli kaj pli kritikata. La sistemo estis rigida, malmoderna kaj mankis travebleco. Ĝi baziĝis sur la principo de rekono sen demando aŭ rekono bazita sur intertraktita konvencio. La sistemo de rekono per konvencioj estis priskribita kiel nefleksebla: ĝi ja ne permesas respondemon al sociaj ŝanĝoj.⁶

La raporto emfazis la gravecon respekti kelkajn bazajn principojn, inkluzive de pozitiva kaj negativa religia libereco, la principo de aŭtonomeco de organizoj, la neŭtraleco kaj senpartieco de la registaro, kaj egaleco kaj nediskriminacio de civitanoj kaj religiaj komunumoj.⁷ La fakuloj elstarigis nombro da problemoj.⁸ La leĝdona kadro klare favoris la Romkatolikan Eklezion.⁹

La fakuloj proponis nedubsignifajn rekonkriteriojn. Rekono povus okazi laŭ fazoj. En unua fazo, per la registrado de la komunuma kon-

Francis Messner, Jean-François Husson kaj Caroline Sägeser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publiques et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-Duché de Luxembourg (Luksemburgio: Ministère d'Etat Lux-embourg, 2012), <https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/communiqués/2012/10-octobre/03-rilato/rilato.PDF>

Messner, Husson kaj Sägeser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publiques et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-duché de Luxembourg, 73.

Messner, Husson kaj Sägeser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publiques et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-duché de Luxembourg, 74.

Messner, Husson kaj Sägeser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publiques et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-duché de Luxembourg, 119.

Messner, Husson kaj Sägeser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publiques et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-duché de Luxembourg, 119.

koncerna; en dua fazo, la rekono mem per konvencio.¹⁰ Egala aliro al financado por komunumoj fare de municipoj, ĉu per forigo de la devoj ekestiĝanta de la décret imperia (1809),¹¹ aŭ per etendado de ili en nova jura teksto, ankaŭ povus esti atingita. Por forigi malegalecon, la sistemo de rekono kaj financado devis esti etendita al senkonfesiaj filozofiaj komunumoj.¹²

Koncerne la konservadon de preĝejoj por katolika diservo, la malkreskanta uzo, kaj la reduktado de la nombro de pastroj estis atentigita. Ŝanĝo de uzo, aŭ profana uzo devis esti konsiderata. La grupo de fakuloj ankaŭ ekzamenis la eduka sistemo kaj la leĝdonaj ŝanĝoj. Baza edukado estas organizita laŭ leĝo de la 10a de aŭgusto 1912, ŝanĝita per leĝo de la 10a de julio 1998. Artikolo 22 deklaras ke edukado daŭrigu kun respekto por la religiaj, moralaj kaj filozofiaj vidpunktoj de aliaj.¹³ Bazedukadaj instruplanoj atentigas moralan kaj socian edukadon kaj religian kaj moralan edukadon.

La leĝo de la 10a de majo 1968, kiu reformis la sekundaran edukadon, provizis kurson pri religia kaj morala instruado kaj kurso pri sekulara etiko. Post ŝanĝoj farita per la leĝo de la 10a de majo 1968 kaj per la leĝo de la 16a de novembro 1988,¹⁴ la reguligo-

Messner, Husson kaj Sägesser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publics et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-duché de Luxembourg, 95.

"Décret impérial (N° 5777.) concernant les Fabriques. Au palais des Tuileries, le 30 Décembre 1809," <https://data.legilux.public.lu/filestore/eli/etat/leg/dec/1809/12/30/n1/fo/fr/html/eli-etat-leg-dec-1809-12-30-n1-fo-fr-html.html>.

Messner, Husson kaj Sägesser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publics et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-duché de Luxembourg, 97.

Loi de la 10-a de julio 1998 portanta modifo de la artikoloj 22, 23 kaj 26 de la leĝo modifita de la 10-a de aŭgusto 1912. Artikolo 1er. La loi modifiée du 10 août 1912 concernant l'organisation de l'enseignement primaire est modifiée comme suit: 1) L'article 22 est remplacé par la jenaj dispozicioj:

« L'enseignement primaire a pour objectifs de faire acquérir aux enfants les connaissances et compétences de base leur permettant d'aborder des apprentissages et études ultérieurs, de développer leurs aptitudes et de les élever dans un esprit de paix, de dignité, de tolérance, de liberté, d'égalité et de solidarité qui constitue le fondement de notre société démocratique. L'enseignement se fait dans le respect des opinions religieuses, morales et philosophiques d'autrui; <https://data.legilux.public.lu/filestore/eli/etat/leg/loi/1998/07/10/n6/fo/fr/html/eli-etat-leg-loi-1998-07-10-n6-fo-fr-html.html>.

"Loi du 10 mai 1968 portant réforme de l'enseignement secondaire titre VI. Art. 48. L'enseignement secondaire comporte un cours d'instruction religieuse et morale et un cours de morale laïque. . . ." Art. 49. Le program de l'enseignement secondaire moderne: . . . l'instruction religieuse et morale, la morale laïque, . . . " "Loi du 16 novembre 1988 portant modification des artikoloj 48 et 49 de la loi du 10 mai 1968 portant réforme de l'enseignement, titre VI: de l'enseignement secondaire et des articles 14 et 38 de la loi du 21 mai 1979 portant 1. organisation de la formation professionnelle et de l'enseignement secondaire technique. 2. organizo de la for-

Decidoj de la 10a de aŭgusto 1991 difinis klarajn celojn kaj gvidliniojn.¹⁵ Laŭ la fakuloj, oni povus antaŭvidi la etendon de konfesia edukado al ĉiuj konvenciaj religioj. Religiaj temoj povus esti anstataŭigitaj per aliro, kiu, senkonfesia, enkondukas lernantojn al diversaj doktrinoj. Klasikaj religioklasoj ankaŭ povus esti anstataŭigitaj per ĝeneralaj kulturaj kaj religiaj kursoj.¹⁶ La komitato atentis filozofian/moralan gvidadon. La manko de gvidado por tiuj, kiuj ne povis trovi sin en la oferto, estis zorgo.

Adekvataj solvoj devus ebligi al ĉi tiuj homoj profiti de morala aŭ religia helpo laŭ siaj konvinkoj.¹⁷ Oni emfazis la malsaman traktadon de

vivsituoj kaj, pli specife, la observon, ke ene de la komunumoj kovritaj de konvencio, la Romkatolika Eklezio ĝuas privilegian statuson. Oni ankaŭ atentigis pri la kresko de religia plurismo kaj sekularizado.¹⁸ Ministro Biltgen esprimis la deziron, ke oni faru alĝustigojn kun speciala atento al egala traktado kaj respekto de homaj rajtoj.¹⁹

mation professionnelle daŭrigu." Mémorial A n° 23/1968, Mémorial A n° 63/1988 <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/memorial> "Règlement grand-ducal du 10 août 1991 concernant les lignes directrices du programme, la durée et l'organisation du cours de la morale en instruction. Règlement grand-ducal de la 10-a de aŭgusto 1991 pri la linioj direktoj de la programo, la daŭro kaj la organizo de la kurso de formado morala kaj socia tiel ke la formado de instruistoj chargés de ce cours. <https://data.legilux.public.lu/filestore/eli/etat/leg/rgd/1991/08/10/n6/jo/fr/html/eli-etat-leg-rgd-1991-08-10-n6-jo-fr-html.html>. Messner, Husson kaj Sägesser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations entre les pouvoirs publics et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-Duché de Luxembourg, 117. Messner, Husson kaj Sägesser, Rapport du pouvoir sur la régulation des pouvoirs publics chargés des relations publiques Rapport du groupe d'experts des relations publiques et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-Duché de Luxembourg, 108. Messner, Husson kaj Sägesser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations entre les pouvoirs publics et les communautés religieuses or philosophiques au Grand-Duché de Luxembourg, 3. "Publication du rapport du groupe d'experts states and les charges d'religie-spersts et les relations entre les religions et les communautés religieuses or philosophiques au Grand-Duché de Luxembourg, le débat est lancé," https://mi.gouvernement.lu/lb/actualites.gouvernement%2Bfr%2Bactualites%2Btoutes_actualites%2Bcommuniques%2B2012%2B10-octobre%2B03-rapport.html.

Ŝanĝita Parlamenta Plimulto en 2013, Liberala Mobilizado kaj Politikaj Kompromisoj

Elektioj, post la maldungo de ĉefministro Jean-Claude Juncker (kristana socia), estis okazigitaj en Luksemburgio la 20an de oktobro 2013. Xavier Bettel (socia liberalulo) anstataŭigis Juncker kiel ĉefministro post formado de koalicio inter siaj Demokrata Partio, la Luksemburga Socialista Laborista Partio, kaj la luksemburga ekologia politika partio. La nova koalicio anoncis plurajn reformojn.

Unu el ĉi tiuj pridubis la nunan rilaton inter la ŝtato kaj religiaj komunumoj. Krome, estis ankaŭ planoj organizi oficialan, nereligian civilan ceremonion por la nacia festo.²⁰

La implikiĝo inter eklezio kaj ŝtato klare intensiĝis premo. Rilate al la buĝeto, la ebla pligrandigo de la nombro de konfesioj estis areo de zorgo por la registaro. Rilate al la pli vasta socia nivelo estis la debato pri seksmisuzo ene de la Romkatolika Eklezio, la kreskanta atento al etikaj aferoj, inkluzive de la debato pri leĝaro pri eŭtanazio. Aliaj iniciatoj ankaŭ montris ŝanĝiĝantan pensmanieron.²¹ La postulo ĉar reformo ekzistis jam delonge. En 2007 aliancoj, favore al la apartigo de eklezio kaj ŝtato, formiĝis.²² Civitanoj estis informitaj pri la ebleco esti malbaptitaj kaj en 2010 peticio estis lanĉita fokusante sur la apartigo de eklezio kaj ŝtato en Luksemburgo.²³ Alianco de liberpensuloj, humanistoj, nekredantoj, ateistoj kaj agnostikuloj estis konsiderata.²⁴ Ĉi tiu alianco de Humanistoj, Ateistoj kaj Agnostikuloj (AHA) estis fondita la 13-an de majo 2010, kiel ne-

²⁰ "La formado de la registaro en 2013." <https://gouvernement.lu/en/dossiers/2013/gouv-2013.html-o>.

²¹ "Regista programo", <https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/articles/2013/11-novembre/29-signature/Programme-gouvernemental.pdf>.

²² Leĝprojekto pri samseksaj geedzecoj estis realigita de la Deputita Ĉambro en 2014. Ekde la 1-a de januaro 2015, fariĝis oficiale laŭleĝe por samseksaj paroj geedziĝi.

²³ "Trennung von Kirche und Staat in Luxemburgo." Estis tri temoj kiuj unuigis ĉi tiujn diversaj organizaĵoj: la financado de religiaj komunumoj, religia edukado en publikaj lernejoj, kaj la politika influo de la Katolika Eklezio; <https://hpd.de/node/3099>.

²⁴ "Petition no 307 pour la separation de l'Eglise et de l'Etat." La peticio estis oficiale akceptita de la Peticia Komitato en 2011. Ordinara peticio n-ro 307 deklaris akceptebla de la Peticia Komitato la 12-07-2011; <https://wdocs-pub.chd.lu/docs/exped/184/241/128430.pdf>.

AHA Lëtzebuerg (Allianz vun Humanisten, Atheisten und Agnostiker zu Lëtzebuerg. <https://www.aha.lu/>.

profitcela asocio.²⁵ Ĝi servas la interesojn de ateistoj, humanistoj, skeptikuloj kaj agnostikuloj en la Grandduklando kaj eksplicite subtenas sekularajn vidpunktojn.²⁶

La memcerta profilado estis klare rimarkebla. Printempe de 2011, kiel parto de la tutmonda Ateista Busa Kampanjo, estis kampanjo kun la slogano "Nur ĉu vi elektas? Stei dozou!" ('Kial mi staru apud mia nereligieco?!') demandante homoj manifesti sin kiel nekredantoj.²⁷ La kampanjo provokis varman diskuton reagoj. En 2012, la AHA organizis diversajn publikajn agojn dum Pasko, inkluzive de informoj pri forlaso de la preĝejo.²⁸ Ĉi tio estis farita analoge al similaj eventoj en Germanio, kaj kun aludoj al la Paska Kuniklo, kiel Huesefest ('Kuniklo Festivalo'). En 2013, AHA Lëtzebuerg, rilatante al la faka raporto pri la estonteco rilatoj inter la ŝtato kaj la religiaj komunumoj, kritikis la stagnon (Ĉu Juncker intence balais ĝin sub la faman tapiŝon?) kaj petis la politikajn partiojn fari klarajn engaĝiĝojn al la financa apartigo de ŝtato kaj religio, same kiel al la tuja enkonduko de neŭtralaj valoroj por ĉiuj lernantoj.

La postuloj de AHA al politikaj partioj en la kunteksto de la parlamentaj elektoj de la 20a de oktobro 2013 estis publikigitaj.²⁹ Proponoj por la adapto de religia instruado estis ekzamenitaj. En 2014, AHA, kune kun la Ligue Luxembourgeoise de l'Enseignement, la Liberté de Conscience, Maison de la Laïcité, la Fédération générale des instituteurs luxembourgeois kaj la Syndikat abio Erziéung a Wëssenschaft am OGBL organizis seminarion "Erziehen ohne Religio".³⁰

Post la preparado de referendumo en 2015, leĝprojekto cirkulis pri la dezirindeco konservi Artikolon 106 de la Konstitucio, kiu zorgas pri la pago de la salajroj de religiaj ministroj fare de la ŝtato.³¹ La konstitucia postulo apenaŭ estis konsiderata kongrua kun la ĝeneraligita ideo pri la

AHA estas membro de la Eŭropa Humanisma Federacio kaj la Internacia Humanisma Federacio.

"Konkret handeln." <https://www.aha.lu/images/PresseSpiegel/Kulturissimo20110609nr99p9.pdf>
Dum decembro 2012, AHA Lëtzebuerg ricevis sian 4000-an peton forlasi la katolikajn eklezion
Preĝejo per la platformo www.fraiheet.lu.

"Trennung von Kirche und Staat: Jetzt!" <https://www.aha.lu/index.php/news/pressemitteilun/gen/44-juncker-wahlen-elektoj>.

"Revendications de AHA aux partis politiques en la kadro de elektoj leĝdonaj du 20 oktobro 2013," <https://www.aha.lu/index.php/news/pressemitteilungen/273-revendications-de-aha-aux-partis-politiques-dans-le-cadre-des-elections-legislatives-du-20-octobre-2013>.

Vidu ankaŭ "Nationalwahlen 2013. Di 6 konkret Fuerderungen vun AHA fir d'Wahlen vum 20. Oktobro 2013 en Vivresumo." https://www.aha.lu/images/Pressemitteilungen/2013-10-14_Courrier.pdf
<https://www.aha.lu/index.php/themen/trennung-kirche-staat?view=article&id=196>.

"N. 6738. Session ordinaire 2014–2015. Proposition de loi portant organisation d'un referendum national sur différentes questions en relation avec l'élaboration d'une new Constitution," <https://wdocs-pub.chd.lu/docs/exped/176/320/137159.pdf>.

apartigo de ŝtato kaj eklezio. Komence, ŝajnis esti politika konsento prezenti kvar proponojn al la loĝantaro. Fine nur tri demandoj restis (malaltigi la balotaĝon al 16, la rajto de fremduloj voĉdoni kaj limigi ĝis dek jaroj la maksimuma periodo dum kiu iu povas kontinue esti parto de la registaro). La kvara demando de la referendumo, nome la demando rilata al la financado de religiaj ministroj, konsiderante eblan interkonsento pri tiu afero ne estis konfirmita. La nedeviga referendumo okazis en Luksemburgo la 7an de junio 2015. La tri ceteraj proponoj estis malakceptitaj.³²

La plimulto kaj la opozicio atingis interkonsenton pri nova konstitucia dispozicio. Ĉi tiu nova artikolo 117 kondiĉis, ke rilate religiajn kaj ideologiajn aferojn, la ŝtato respektas la principojn de neŭtraleco kaj senpartieco pro la principo de apartigo. La leĝo reguligas la rilaton inter la ŝtato kaj religiaj komunumoj kaj ilia rekono. Ene de la limoj kaj formoj fiksitaj de leĝo, interkonsentoj aprobotaj de la Ĉambro povas specifi la rilatojn inter la ŝtato kaj agnoskitaj religiaj komunumoj.³³ La konstitucia advokato de Luksemburgo, Luc Heuschling diris, ke ne ekzistas klara apartigo: ĝi estas teksto malfermita al multaj interpretoj.³⁴ Rilate al "neŭtraleco", Heuschling emfazis, ke Artikolo 117 enhavis malvera supozo, nome la ideo, ke la ŝtato estas 'neŭtrala'. Tio estas malĝusta: la ŝtato ne estas ideologie neŭtrala. La ŝtato garantias homajn rajtojn kaj demokration, kiun ĝi defendas kaj postulas ankaŭ rilate al religioj. La Venecia Komisiono, ŝarĝita pri antaŭenigado de konstitucia juro kaj demokratia ordo en Eŭropo, ankaŭ atentis la eblajn reformojn, citante, interalie, la Komisionon konsultan pri Homaj Rajtoj (CCDH) de la Granddukejo.³⁵ En opinio eldonita en

La retiro de tiu demando sugestas, ke la Romkatolika Eklezio timis la malkaŝe malalta nombro da subtenantoj, kiujn la baloto malkaŝus, kaj tial devigis sin en intertraktadojn.

"Komisiono de Institucioj kaj de la Konstitucia Revizio. Procezo-parola de la kunveno du 21 janvier 2015, PV IR 10. Commission consultative des Droits de l'Homme du Grand-Duché de Luksemburgo. L'État luxembourgeois et la laïcité. Avis 1/2015." [https://ccdh.public.lu/dam-as](https://ccdh.public.lu/dam-assets/avis/2015/Laicite.pdf)

aroj/avis/2015/Laicite.pdf.

"Keine absolute Trennung von Kirche und Staat." [https://www.wort.lu/de/politik/keine-abso](https://www.wort.lu/de/politik/keine-abso-lute-trennung-von-kirche-und-staat-54c288960c88b46a8ce520f0?utm_internal_campaign=magnet_rilataj_artikoloj)

lute-trennung-von-kirche-und-staat-54c288960c88b46a8ce520f0?utm_internal_campaign=magnet_rilataj_artikoloj.

"CCDH. L'Etat luxembourgeois et la laïcité. Avis 1/2015." Pour plifortigi la premion de konscienco de l'importance de la relation «droits de l'homme-laïcité», la CCDH s'exprime pour une inscription claire et précise du principe de laïcité dans la constitution au same titre que l'article 1er de la constitution énonce ke « Le Grand-Duché de Luxembourg is an État démocratique, libera, sendependa kaj nedividebla ». <https://ccdh.public.lu/dam-assets/avis/2015/Laicite.pdf>; "Komisiono européenne pour la démocratie par le droit (komisiono de Venise) Luksemburgo. Propono de revision portanta instauration d'une nouvelle constitution. Rapport de la commission des institu-tions et de la révision constitutionnelle (6.6.2018)," La CCDH estime que en l'article 117 tel ke

En 2015, la CCDH alvokis, ke la Konstitucio estu kompletigita per klara kaj preciza surskribo de la principo de sekularismo.

Interalie, AHA aŭdigis sin en la diskuto pri la venonta revizio de la Luksemburga Konstitucio, fokusiĝante sur revizio de la ekzistantaj interkonsentoj. inter la religiaj movadoj kaj la registaro, revizio de la ekzistanta financa mekanismo, enkonduko de "valora kurso" kaj strikta apartigo de ekleziaj kaj ŝtato.³⁶ La debato malfermiĝis. Ampleksa reformo kaj politika kompromiso inter la registaro kaj la religiaj komunumoj ŝajnis neevitebla.

Novaj Konvencioj

La 20an de januaro 2015, ĉefministro, Xavier Bettel (ankaŭ Ministro de Religiaj Aferoj), kune kun liaj kolegoj Claude Meisch (Ministro de Eduko, Infanoj). kaj Junularo) kaj Dan Kersch (Ministro de Internaj Aferoj), prezentis la novan interkonsenton³⁷ inter la luksemburga registaro kaj la religiaj komunumoj.

La luksemburga registaro konsideris la religiajn aŭtoritatojn havi publika misio sed argumentis, ke ĝisdatigo estas baldaŭa. Ad hoc-alĝustigoj estis faritaj kondukis al malegalecoj. Estis ankaŭ buĝeta problemoj kaj la bezono moviĝi direkte al ĝusta kaj travebla elspizado de publikaj financoj. Oni emfazis ke, kontraŭ financado el la buĝeto, la konvenciitaj konfesioj devus provizi spiritan helpon al ĉiu, kiu ĝin petas.

Emfazante la bezonon certigi respekton por konstituciaj rajtoj kaj liberecoj, publika ordo kaj demokratiaj valoroj, la antaŭenigon de homaj rajtoj kaj egaleco de ĉiuj civitanoj, oni ankaŭ atentigis, ke konsiderante sociologiajn kaj demografiajn evoluojn, necesis aldoni la Luksemburgan Islaman Komunumon al la listo de konvenciitaj religiaj komunumoj.

proposé se pose une question d'interprétation du terme « reconnaissance », pour autant qu'il soit prévu que l'Etat peut reconnaître des communautés religieuses. L'utilisation de ce terme povus lasu pensi ke l'Etat se prononce implicite ou explicitement sur la légitimité de telle ou telle croyance religieuse, voir lui associe un jugement de valeur.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2019\)001-f](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2019)001-f).

„Annäherung zwischen Regierung und Kirchen?“ <https://www.aha.lu/index.php/news/presse-mitteilungen/55-regierung-kirche>;

"Reflexions sur l'accord inter le Gouvernement et les communautés religieuses."

<https://www.aha.lu/index.php/news/pressemitteilungen/57-reflexions-accord>;

"CCAL - Organizo des Neuen Gemeinsamen Werteunterrichts."

Convention entre l'État du Grand-Duché de Luxembourg et les communautés religieuses établies au Luxembourg; <https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/articles/2015/01-janvier/20-cdp-akord/Konvencio.pdf>.

La Interkonsento

La interkonsento, konkretigita en la formo de konvencioj (enhavantaj komunajn provizaĵojn kaj specifajn provizaĵojn por ĉiu religio), regas la rilaton inter la Ŝtato Luksemburgo kaj la Romkatolika Eklezio, la Izraelida

Komunumo, la Protestanta Eklezio, la Islama Komunumo, la Anglikana Eklezio, kaj la Ortodoksaj Eklezioj. La konvencioj finitaj la 26-an de januaro 2015 havas daŭro de 20 jaroj.

La interkonsento difinas la jaran financon subtenon por ĉiu religia komunumo. La sumoj de la ekzistantaj financaj kovertoj estis iom post iom forigitaj. Entute, la ŝtata financa subteno por religiaj komunumoj falus de 24,6 milionoj da eŭroj en 2014, ĝis €8.3 milionoj, inkluzive de €6.75 milionoj por la Romkatolika Eklezio (kompare kun la koverta asignita en 2014 de €23.72 milionoj).

Nova kurso "valora edukado" estis enkondukita en bazlernejoj kaj mezlernejoj lernejoj, anstataŭigante la fakojn de "morala kaj socia edukado/trejnado" kaj "religia" kaj morala instruado", la celo estas iom post iom konduki la studentojn al alfronti siajn sperto kaj vivdemandoj kun respondoj derivitaj de filozofiaj kaj etikaj reflektioj, same kiel el religiaj kaj kulturaj tradicioj.

Fonduso por la administrado de religiaj konstruaĵoj de katolika kultado estis establita. Ĉi tiu fonduso transprenus la respondecojn kaj funkciojn de la preĝeja konsilantaro kaj esti sola respondeca pri la administrado de la konstruaĵoj konfiditaj al la fonduso kaj pri la administrado de ĉiuj aktivaĵoj transdonitaj al ĉi tiu fonduso. Kunfinancado fare de municipoj estis ekskludita. La kriterioj gvidantaj la agnoskon de la filozofia/religia konfesio estas la mezuro, laŭ kiu la konfesio montras socian gravecon, provas enradikiĝon en la socio kaj montras pozitivan kontribuon al la socio.

Elekteblaj konfesioj devas respekti kaj garantii konstituciajn rajtojn kaj libereco, publika ordo kaj demokratiaj valoroj, la antaŭenigo de homaj rajtoj kaj seksa egaleco kaj egaleco. Ili ekskludas ĉiun membron, kiu agas aŭ alvokas al agi kontraŭe al respekto de publika ordo, homaj rajtoj kaj egala traktado. Kiel Francis Messner emfazas, ke la Granda Duklando Luksemburgo aplikas la principon de "do ut des". La subteno de la publikaj aŭtoritatoj dependas de la respekto de la komunaj valoroj kaj la provizado de spirita zorgo.³⁸

Francis Messner, "La reformo de la kultoj en Grand-duché du Luxembourg en 2015." *Revue du droit des religions*, no 1 (2016), <http://journals.openedition.org/rdr/1081>.

Strukturo de la Interkonsento Detale

La interkonsento estas dividita en tri partojn: provizaĵoj komunaj al ĉiuj konfesioj, provizaĵoj specifaj por konfesio kaj sekcio dediĉita al la daŭro de konvencioj kaj nuligo. La komunaj provizaĵoj validas ĉefe por organizado kaj funkciado. Libereco de organizado estas garantiita (Artikolo 2). Tamen, ekzistas devo submeti la nomumon de religiaj gvidantoj por aprobo (Artikolo 3). Laŭ Artikolo 4, religiaj komunumoj konsentas ne dungi siajn dungitojn je la elspezo de la ŝtata buĝeto, ekde la dato de adopto de la interkonsento. Ekde tiam nun, ĉiuj dungitoj rekrutitaj de la religia komunumo ricevos tradician dungokontrakto. Tamen, la ŝtato (Artikolo 5) garantias al dungitoj dungitaj de religiaj komunumoj antaŭ la ekvalidiĝo de ĉi tiu interkonsento la provizaĵoj pri salajroj kaj pensioj interkonsentitaj tiutempe. Dungitoj devas aserti siajn pensiorajtojn ne pli malfrue ol kiam ili atingas la aĝon de 65 jaroj (Artikolo 6). La asigno de la financa koverto mem, la antaŭpagskemo kaj la ebla suspendo de pagoj estas parto de la ĝeneralaj kondiĉoj (Artikoloj 7 kaj 8).³⁹

Konvenciigitaj konfesioj devas teni kontojn en ĝusta formo. Iliaj kontoj estas reviziataj de kompania revizoro, aŭ de komisaro (por kontoj ne superante €500,000). La kontoj kaj la revizio devas esti prezentitaj al la kompetenta ministro.⁴⁰ Ĉiu konvencio simpligas kaj reguligas administrajn kaj financajn rilatojn inter la registaro kaj religiaj aŭtoritatoj, celas travidebleco, difinas buĝetan koverton, kaj provizas transirajn mezurojn por dungitaro (inkluzive de klaraj pensiaj aranĝoj). La konvencio kun la Romia La Katolika Eklezio antaŭvidas la enkondukon de komuna valoro-eduko kurso kaj la instalado de Konsilio de Konvenciitaj Religioj.⁴¹

"Kongreso inter l'État du Grand-Duché de Luxembourg et les communautés religieuses."

Artikolo 7. La présente convention fixe pour chaque communauté religieuse un soutien financier annuel qui sera viré pour le 31 janvier au plus tard de l'année en course. Le montant de ce soutien financier est fixé en fonction de la gravité de la situation des communautés religieuses. Il sera adapté aux variations de l'échelle mobile des salaires. Le montant du soutien financier sera viré progressivement au culte concerné dès qu'il dépassera la somme des traitements, charges patronales comprises, des ministres du culte concerné pris en charge en vertu du prévu à l'article 5. Art.

8. Le paiement de l'enveloppe budgétaire prévue à l'article précédent peut être suspendu si les communautés religieuses ne respectant pas les principes énoncés à l'article 2.

Artikolo 11. Les comptes et le rapport du réviseur d'entreprise respectivement du commissaire aux comptes doivent être transmis jusqu'au 30 juin de l'exercice subséquent au Ministre des Cultes. Konvencio.

Artikolo 17. "§3. Dans le contexte du développement curriculaire, le Ministère de l'Education nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse entend mettre en place de nouvelles procédures qui garantiront la participation étroite de la société civile. Il va de soi qu'un futur Conseil des Cultes

Valora Edukado

Religia edukado en publikaj lernejoj estis organizita konsultiĝante kun la arkidiecezo, kiu difinis la enhavon de la kursoj kaj proponis la instruistojn. Ĉi tiu aranĝo malaperis kaj komuna valoreduka kurso estis enkondukita ekde la lerneja jaro 2016-2017 en la mezlernejoj.⁴² La programojn por tio difinis nacia programkomisiono kaj validigis la ministro, kiu tamen engaĝiĝis impliki interalie la Konsilion de Konvenciitaj Religioj.

Dum kunveno la 18-an de novembro 2013, la reprezentantoj de la religioj, kiuj subskribis interkonsenton, decidis krei konsilion. Ĉi tiu konsilio agas kiel oficiala interparolanto kun la registaro.⁴³ Ĝisdatigita versio de la Interna Proceduro estis adoptita en 2018.⁴⁴ Liberpensuloj, ateistoj, humanistoj kaj agnostikuloj ne estas reprezentitaj. La Alianco de Humanistoj, Ateistoj kaj Agnostikuloj (AHA) ĉiam defendis la pozicion, ke eklezio kaj ŝtato estu apartigitaj, kaj ke la ŝtato ne subvenciu religion.⁴⁵

La konvencio difinis la ĝeneralan celon de la kurso, kaj kiel la celoj, kompetentoj, enhavo kaj metodaro estus difinitaj kaj validigitaj. La kurso estus parto de la klasika instruplano. La artikolo ankaŭ difinis, kiuj instruistoj kontrolus la kurson.⁴⁶

comptera parmi les acteurs à être consultés régulièrement sur les questions philosophiques et religieuses.”

La nova kurso anstataŭigis la ekzistantajn klasojn “formation/éducation morale et sociale” kaj “instruction religieuse et morale” ekde la komenco de la lerneja jaro 2016/2017 en mezlernejo kaj ekde la komenco de la lerneja jaro 2017/2018 ĉe la bazlernejo.

<https://web.cathol.lu/1/services/centre-jean-xxiii-formation-recherche-dialogue-et-documentation/conseil-des-cultes-conventionnelles-ccc/reglement-d-ordre-interne.html>.

Règlement d'ordre interne. Adopté à l'unanimité lors de la réunion du 14 juin 2018. <https://web.cathol.lu/1/services/centre-jean-xxiii-formation-recherche-dialogue-et-documentation/conseil-des-cultes-conventionnelles-ccc/reglement-d-ordre-interne.html>.

Krome, AHA sentis ke la rekono kaj financado de ilia filozofia komunumo povus esti funkciinta kiel pravigo por la financado de religioj, kaj ili ne volis trovi sin en tia pozicio kie ilia postulo je “nul” financado de religioj iĝus netenebla, maljusta, aŭ almenaŭ nekohera. Artikolo 17. Le cours commun sera intégré dans le

plan d'études comme branch régulière. Il sera assuré, en application du cadre législatif actuel de l'Education nationale: – dans l'enseignement fondamental, par un enseignant ou, le cas échéant, par un chargé de cours de la réserve nationale des suppléants; – dans

l'enseignement secondaire, par les enseignants des deux branches actuelles et, à moyen terme par des enseignants spécialisés.

Artikolo 18, §1. de la Konvencio deklaris, ke la Konvencio de la 31a de oktobro 1997 pri la organizado de religia edukado en bazlernejoj, kiu ekestis validigita per la ŝanĝita leĝo de la 10a de julio 1998, estis finita per reciproka interkonsento kun la ekvalidiĝo de la leĝoj organizantaj la komunan kurson pri la instruado de valoroj, kondiĉe de respekto por la ĝenerala principo de juro **pacta sunt** servando kaj al la ebleco transpreni la nunan religian edukadon instruistoj kaj prelegantoj. Transira periodo de tri jaroj estas antaŭvidita (Artikolo 18, §2). Al instruistoj, kiuj volis labori ene de la eklezia organizaĵo, oni proponis la eblecon fari ĉi tiun transiron, samtempe retenante certajn rajtojn. Ĉi tio (grada forigo) kadro estis limigita al 40 plentempaj ekvivalentoj (Artikolo 18, §3).⁴⁷

Reformo de Eklezia Heredaĵo kaj Impeto por Eklezia Strategia Plano

La raporto de la fakuloj aludis al la ŝarĝo de la (nemoveblaĵa) heredaĵo. Ĝi ankaŭ indikis la malkreskantan uzadon de la preĝejoj. Problemo pri dungitaro postulis regroupiĝon. La 274 paroĥoj evoluis al 57 paroĥaj komunumoj.⁴⁸ Artikolo 20 de la

konvencio kondiĉis, ke nova fonduso anstataŭigus la tiel nomatajn 'fabrikojn de eklezioj'.

Tiu fonduso estis komisiita pri administrado de la heredaĵo de la Romkatolika Eklezio.

Artikolo 18. – §1. . . . garantiis leur rémunération et leur carrière actuelle; kree des perspektivoj profesionneli grăce aux procédures de validation des acquis de l'expérience et grăce à une offre de formado daŭrigi; encourage les instances responsables d'ouvrir l'accès à une formation abou-tissant au concours de recrutement des instituteurs de l'enseignement fondamental, respective-ment des professeurs de l'enseignement secondaire; aboutit à un emploi dans la domaine de la Nacia Eduko; tient compte dans ces démarches du cadre législatif et des conditions génér-ales en vigueur du statut respective du fonctionnaire ou de l'employé de l'État. Konvencio.

Art.18. – §3. Aux enseignants désireux de continuer their engagement au sein de l'Eglise catho-lique il sera offert la ebleco de konservi ilian statuton conventionnel et contractuel au service. du culte catholique en dehors du cadre scolaire, et ceci jusqu'à un maximum de 40 unités ETP. Ce cadre est non renouvelable et viendra à terme avec le départ à la retraite des enseignants en application du cadre législatif actuel de la Fonction publique. Konvencio.

Le grand nombre d'églises affectées à l'exercice public du culte au Luxembourg – une situa-tion analogue prévaut dans les autres États européens – ne répond plus à la sociologie reli-gieuse de ce pays et cela pour deux raisons. La première tient au tassement de la pratique religieuse. . . . La deuxième raison est liée à une baisse sans précédent des vocations religieuses qui a entraîné le regroupement des deux cent soixante-quatorze paroisses en cinquante-sept komunums pastorales. Raportgrupo de fakuloj, 105.

Artikolo 20. – §1. Il sera kreita per la voje legislative un Fonds de la Gestion des Edifices Religieux du Culte Catholique, nommé ci – après le Fonds, qui reprendra les charges et les fonctions ac-

lic Preĝejo kaj regata de estraro, kies membroj estis nomumitaj de la ĉefepiskopo.

La fabrikoj de preĝejoj, respondecaj pri la administrado de la havaĵoj de la Romkatolika Eklezio, estis establitaj laŭ Artikolo 76 de la Organikaj Artikoloj de la leĝo de la 18-a Ĝerma Jaro X (8-a de aprilo 1802).⁵⁰ La imperia dekreto de la 30-a de decembro 1809 pri la fabrikoj de preĝejoj, organizado kaj funkciigo de ĉi tiuj establaĵoj, kiuj kvalifikiĝos⁵¹ prenita sur ĉi tiu bazo, difinas la regulojn por la kiel publikaj institucioj fine de la dekaŭa jarcento.

Tamen, la dekreto de la 30-a de decembro 1809, laŭ fakuloj,⁵² enhavis serion da artikoloj, kiuj atestis pri pasinta vizio de homo kaj socio. Estis ankaŭ problemoj rilate al reprezentado de certaj lokaj aŭtoritatoj, la problemoj de la kooptado kaj, fine, estis la observado, ke la sistemo nur profitigis la Romkatolikan Eklezion.

Se, laŭ Artikolo 37 de la dekreto de la 30-a de decembro 1809, la fabrikoj de preĝejoj respondecas pri kovrado de ĉiuj funkciaj kaj investaj kostoj,⁵³ tiam, laŭ Artikolo 92, la municipoj intervenu en kazo de nesufiĉa...

tuellement assumées par les fabriques des églises et qui bénéficiera du même régime fiscal. Le Fonds reprendra notamment les fonctions de fournir aux frais nécessaires du culte, de payer l'honoraire des prédicateurs de l'avent, du carême et autres solennités, de pourvoir à la décoration et aux dépenses relatives à l'embellissement intérieur de l'église et de veiller à la conservation et à l'entretien des édifices affectés au catholicisme. Konvencio. Loi du 18 germinal an X (8 avril 1802) modifie relative à l'organisation des cultes.

Sekcio IV. — Des édifices destinés au culte. Arto. 76. — Il sera établi des fabriques pour veiller à l'entretien et à la conservation des temples, à l'administration des aumônes. Arto. 77. — Dans les paroisses où il n'y aura point d'édifice disponible pour la kulto, l'évêque se concertera avec le préfet pour la désignation d'un édifice convenable. <https://www.legirel.cnrs.fr/spip.php?article527&lang=fr>. Décret impérial du 30 décembre 1809 concernant les fabriques des églises. Chapitre I: De l'administration des fabriques. (Artikoloj 3 à 35). Chapitre II: Des revenus, des charges, du budget de la fabrique. (Artikoloj 36 à 49). Chapitre III: De la régie des biens de la fabrique. (Artikoloj 55 à 88).

Chapitre IV: Des charges des communes relativement au culte. (Artikoloj 92 à 102). Chapitre V: Des églises cathédrales, des épiscopales et des séminaires. (Artikoloj 104 à 114). <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000479171>. Estas konfuza aplikado kaj neegala traktado inter la Romkatolika Eklezio kaj la aliaj konvenitaj religioj.

Artikolo 37. Les charges de la fabrique sont, 1. De fournir aux frais nécessaires du culte . . .

2. De payer l'honoraire des prédicateurs de l'Avent, du Carême et autres solennités; 3. De pourvoir à la décoration et aux dépenses relatives à l'embellissement intérieur de l'église; 4. De veiller à l'entretien des églises, presbytères et cimetières; et, en cas d'insuffisance des revenus de la fabrique, de faire toutes diligences nécessaires pour qu'il soit pourvu aux réparations et reconstructions, ainsi que le tout est réglé au paragraphe III. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/dec/1809/12/30/n1/jo>

enspezoj (por la elspezoj listigitaj en Artikolo 37).⁵⁴ Tamen, luksemburgaj municipoj respondecas ne nur pri la bontenado de konstruaĵoj uzataj por katolika diservo kaj la loĝado de siaj pastroj, sed ankaŭ pri kromkostoj kiel hejtado kaj elektro.

La raporto de la komisiono de fakuloj kalkulis, ke por la jaro 2010, la kosto, kiun la municipoj devis pagi, estis 9,9 milionoj da eŭroj. La kosto de intervenoj fare de lokaj aŭtoritatoj por kovri la deficitajn de preĝejaj katedroj estis taksita je 13,6 milionoj da eŭroj en 2015. Kompare kun 2014, tio reprezentis kreskon de 1,8 milionoj da eŭroj kaj 3,8 milionoj da eŭroj pli ol en 2013.

Messner parolas pri sistemo kie la fabrikoj ne estis submetitaj al specifa jura reĝimo, sed prefere al eksterleĝaj praktikoj generitaj de cirkonstancoj, de la relativa financa riĉeco de la komunumoj kaj de la socia pezo de la Katolika Eklezio.⁵⁵

La grupo de fakuloj kalkulis la totalan jaran koston de intervenoj favore al la preĝejoj. Ĝi sumiĝis al €34,948,748 (datumoj de 2012 kaj, por lokaj aŭtoritatoj, datumoj de 2010). El tio, 71.8 procentoj estis portitaj de la centra registaro kaj 28.2 procentoj de la municipaj aŭtoritatoj. Se oni konsideras elspezojn por la prizorgado de monumentoj, pensioj kaj edukkostoj, oni atingas iom malpli ol €58 milionojn.⁵⁶ Estis ankaŭ iuj impostaj sendevigoj. La fakuloj atentigis, ke tiu kosto ne estis konata kaj ke ilia statuso kiel imposta elspezo ne estis klara.⁵⁷

Artikolo 92. Les charges des communes relativement au culte, sont,

1. De suppléer à l'insuffisance des revenus de la fabrice, pour les charges portées en l'article 37; 2. De fournir au curé ou desservant un presbytère, ou, à défaut de presbytère, un logement, ou, à défaut.., une indemnité pécuniaire; 3. De fournir aux grosses réparations des édifices consacrés au culte. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/dec/1809/12/30/n1/jo>

Francis Messner, La réforme de l'organisation paroissiale au Luxembourg. *Revue du droit des religions* [En ligne], 3 | 2017, mis en ligne le 03 février 2020. <http://journals.openedition.org/rdr/891>; DOI: <https://doi.org/10.4000/rdr.891>. Messner,

Husson kaj Sägerser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations entre les pouvoirs publics et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-Duché de Luxembourg, 69–70. L'ajout des €0.4 millions des monuments historiques et des €3.7 millions de pensions porterait le total des interventions à €39.1 millions et à €57.7 millions avec la prise en compte des traitements des enseignants de religion catholique (€17 millionoj) et de leurs pensions (€1.3 millionoj). Enfin, signalons que les dépenses budgétaires génèrent des recettes fiscales au titre de l'impôt sur le revenu (de l'ordre de €6.5 millionoj au niveau des retenues à la source) aŭ de la TVA (plus de €500, 000 por les seules extraordinaires des communes).

Messner, Husson kaj Sägerser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publics et les communautés religieuses or philosophiques au Grand-Duché de Luxembourg, 66.

La municipoj estis konsilitaj aranĝi la tutan aferon administre - organize kaj esplori, kiu posedis la posedaĵojn. Sub neniuj cirkonstancoj la municipo ankoraŭ povus finance interveni en la kostojn rilatajn al konstruaĵo apartenanta al la Fonduso. Ekde 2017, la Romkatolika Eklezio devis preni respondecon pri loĝado de paroĥestroj kaj bontenado de preĝejoj kaj pastroloĝejoj.⁵⁸ Oni antaŭvidis la konkludon de interkonsento inter la Ministerio pri Supera Edukado kaj Esplorado kaj la Seminario – Centro Jean XXIII. Specifa financado devis permesi taskojn en la kampo de trejnado kaj esplorado entreprenota.⁵⁹

Leĝo de la 13a de februaro 2018 pri la administrado de religiaj konstruaĵoj kaj aliaj posedaĵoj apartenantaj al la Katolika Eklezio, kaj ankaŭ pri la malpermeso de la financado de religioj fare de municipoj ŝanĝas aŭ forigas multajn antaŭe ekzistantajn provizaĵojn.⁶⁰ Ĉapitro 1 provizas pli da informoj pri la establado de fonduso por la administrado de religiaj konstruaĵoj kaj aliaj posedaĵoj de la katolika kulto.⁶¹ Ĉapitro 2 (Artikolo 9) abolicias fabrikojn de angloj - Ĉapitro 3 establas 62 estas la statuson. Ĉapitroj 4 kaj 5 faras kelkajn ĝeneralajn provizaĵojn. Ĉio, kion posedas la fabrikoj, apartenas al ĉi tiu fonduso: la konstruaĵoj, tereno kaj financaj aktivaĵoj.

Messner, Husson kaj Sägesser, Rapport du groupe d'experts chargé de réfléchir sur l'évolution des relations inter les pouvoirs publics et les communautés religieuses ou philosophiques au Grand-duché de Luxembourg, 166, 177-185.

Artikolo 19. Konvencio, Google. <https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/communi-ques/2012/10-octobre/03-rapport/rapport.PDF>.

Loi de la 13-a de februaro 2018 sur la administrado de konstruaĵoj religiaj kaj aliaj bienoj rilataj de kulto katolique, ainsi que sur l'interdiction du financement des cultes par les communes.

<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2018/02/13/a142/jo>

Artikolo 2. Le Fonds est de plein droit le successeur à titre universel des fabriques d'église, sup-primées conformément à l'article 9. Les dévolutions patrimoniales qui s'en suivent ont lieu en exemption des droits de timbre, des droits d'enregistrement, de succession et de mutation par décès et des droits de transcription.

La Fonduso por Misisio:

1° d'assurer, en tant que propriétaire, la gestion des biens meubles et immeubles. . . ; 2° de ré-pondre des dettes et des charge contractées par les fabriques d'église. . . ; 3° de pourvoir, à l'ex-ception de tous frais de personnel visés de la loi du 23 juillet 2016 réglant le montant et les modalités d'octroi du soutien financier annuel à l'Église catholique, arrêtant les exemptions en matière d'acquisition d'immeubles affectés à l'exercice du culte catholique et portant . . .

Le Fonds est propriétaire des immeubles, konas sub la nomado de «bonoj de kuraco», qui sont énumérés à l'annexe I avec l'indication de leur dénomination, de leur nature, de leur numéro catastral et de leur contenance. Leĝo de la 13-a de februaro 2018.

Artikolo 9. Les fabriques d'église régies par le décret modifié du 30 décembre 1809 concernant les fabriques des églises sont supprimées. Leĝo de la 13-a de februaro 2018.

Vie et Société

La enkonduko de komuna valor-eduka kurso estis planita kiel parto de la registara programo por la leĝdona periodo de 2013 ĝis 2018. La sekvoj de vastigi la instruplanon per religia instruado por novaj konfesioj estis fonto de zorgo (organizaj defioj kaj kosto). Aparta filozofia edukado ankaŭ estis vidata kiel obstaklo al lernado vivi kune en tre diversa komunumo. En opinio eldonita la 6-an de majo 2008, la Luksemburga Konsilio de Ŝtato postulis, ke voli integri ĉiujn konvenciajn religiajn konfesiojn en la edukan sistemon, kun identaj rajtoj, povus unue prezenti signifajn problemojn rilate al lerneja organizado sed ankaŭ kunportus riskojn de komunumeca drivo en lernejoj kaj en la socio.

La nova kurso estis enkondukita laŭ etapoj. Unue, la enkonduko de valoroj pilotprojekto pri edukada kurso en unu eduka institucio (Lycée Ermesinde). Poste, post taksado, la kurso estis enkondukita al pli da lernejoj. La kurso estis enkondukita komence de la lerneja jaro 2016/2017 en ĝenerala mezlernejo kaj en teknika mezlernejo. La enkonduko en bazlernejo estis planita por la komenco de la lerneja jaro 2017/2018. Oferto transpreni la dungitaron membroj estis provizita. La necesaj trejnadaj estis organizitaj.⁶³

La leĝo de la 24a de aŭgusto 2016 enkondukanta la komunan kurson en la mezlernejo kaj teknika sekundara edukado⁶⁴ reguligis la enkondukon en mezlernejo kaj pluraj dungitar-riktaj teknikaj aferoj (Artikolo 5) inkluzive de la transpreno kaj enkonduka trejnadado. La 11an de julio 2017, la Ĉambro aprobis la leĝon pri la enkonduko de la kurso en bazlerneja edukado.⁶⁵ Artikolo 12 antaŭvidis specifajn transiraj mezuroj ligitaj al partopreno en komenca kurso.⁶⁶

Fine, la leĝo de la 2a de aŭgusto 2017 pri la organizado de la reenpostenigo de religiaj instruistoj kaj religiaj prelegantoj reguligita teknikaj kaj praktikaj modalaj-

<https://gouvernement.lu/dam-assets/fr/actualites/articles/2016/02-fevrier/04-meisch-cours/Dossier-de-press.pdf>

Loi du 24 août 2016 portant introduction du cours commun « vie et société » en l'enseignement secondaire et secondaire technique et modifiant, <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2016/08/24/n4/jo>

Loi du 2 août 2017 portant introduction du cours commun « vie et société » dans l'enseignement fondamental et modifiant, <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/08/02/a695/jo>

Artikolo 12. Le cours « vie et société » est assuré par les instituteurs ou leurs remplaçants, à condition d'avoir participé à une formation d'initiation au cours « vie et société ». La initiation porte sur les objectifs, les contenus et les principes didactiques et méthodologiques du cours « vie et société ». Konvencio.

ecoj rilate al kompetentoj kaj dungadmanieroj de la instruistoj.⁶⁷ Artikolo 28 de la leĝo malfermis la eblecon financi limigitan fonduson. Ĉi tiu interveno estas submetita al striktaj kondiĉoj kaj ĉi tiuj ne kaŭzos anstataŭigon laŭ la financa mekanismo dum la fino de la dungorilato inter la Arkidiecezo kaj la koncernaj instruistoj aŭ la emeritiĝo de la dungito.

La celo de la kurso estas helpi lernantojn trovi sian vojon en la socio kaj instrui ilin komuniki kun aliaj. Junuloj devis havi plenan aliron al la kulturo, en kiu ili vivas. La kurso devis provizi aliron al la plureco de valoroj, kulturoj kaj mondkonceptoj, kaj instrui junulojn pripensi ilin respondece, kritike kaj konstrue. La lernejo ludas mediacian rolon kaj devas garantii toleremon kaj reciprokan komprenon.⁶⁸ La Eŭropa Tutmonda Edukada Reto Eŭropo (GENE), kiu kunigas ministeriojn kaj agentejojn laborantajn en la kampo de edukado, aljuĝis atestilon ekzempligantan kvaliton en tutmonda edukado pro la enkonduko de la kurso Vie et société.⁶⁹

Nova Konstitucio

Nova konstitucio, valida ekde la 1a de julio 2023, estis aprobita.⁷⁰ La konstitucio estis ŝanĝita por modernigi terminologion kaj adapti tekstojn al la fakta ekzercado de povo kaj funkciado de institucioj. Interalie, la proponita revizio klarigis, ke post la enkonduko de la nova ĉapitro, Artikoloj 22 kaj 106 (salajro kaj pensioj) de la nuna konstitucio povas esti nuligitaj.⁷¹

La konstitucio de 1868 estis refandita, kaj pluraj artikoloj inkluditaj en la versio de 1868 estis forigitaj (Artikoloj 22, 26, 106 kaj 110). Aldone al nova Artikolo

Loi du 2 août 2017 portant organisation de la reprise des enseignants de religion et des chargés de course de religion, <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/08/02/a696/jo> <https://vieso.script.lu/de/infos>

Site du ministère de l'Education nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse. Publikaĵoj. eo-seignement fondamental – Matériel pédagogique – Éducation à la citoyenneté.

<https://men.public.lu/fr/publications/education-citoyennete/information-generales/vie-societe-komplemento-plano-etudoj.html>
https://gouvernement.lu/fr/actualites/toutes_actualites/communiqués/2021/05-mai/17-gene-vie-societe.html

Konstitucio de Grand-duché de Luxembourg. Publikigo 19/01/2023. Aplikebleco 01/07/2023. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/constitution/1868/10/17/n1/consolide/20230701>.

Dokumento No 7700. Chambre des députés. Ordinara Sesio 2020–2021. Ĉapitro VII. – De certaines dispositions relatives à l'administration de l'Etat.

<https://wdocs-pub.chd.lu/docs/exped/0114/122/229221.pdf>

24,72 nova ĉapitro (Sekcio 3, Artikolo 120) traktas kaj sanktigas la rilaton inter la ŝtato kaj religiaj komunumoj. La principo de apartigo, la reguligo per leĝo de la rilato kaj la uzo de konvencioj estis sanktigitaj.⁷³ La teksto kondiĉas, ke la rilato inter la ŝtato kaj religiaj komunumoj estos reguligitaj per leĝoj. Konvencioj aprobotaj de la Ĉambro, ene de la limoj kaj formoj establitaj de leĝo, reguligas ĉion detale. La referenco al dio en la ĵurformulo (Artikolo 110; Konstitucio de 1868) estis forigita. La nova Artikolo 22 deklaras, ke neniu ĵuro povas esti trudita krom pro virto de la leĝo, kiu difinas la formon de la ĵuro.

Malfaskado: Malrapida Procezo

Vidpunktoj pri la rilatoj inter eklezio kaj ŝtato povas varii en okcidenteŭropaj landoj, sed publika subteno por la apartigo de eklezio kaj ŝtato estas vasta. La kritiko fokusiĝas al la interplektiĝo inter la eklezio kaj ŝtato, la neadekvateco de reguligo, kaj la manko de travebleco de la sistemo.

En Francio, apartigo realiĝis per la leĝo pri apartigo de eklezio kaj ŝtato de 1905. Nederlando reformis la sistemon en 1983. En Belgio, la agnoskitaj filozofioj estas subvenciitaj de la registaro. La agnosko en Belgio de liberala humanismo kiel vivfilozofio estis formaligita en 1993, kaj la posta leĝo pri strukturado kaj financado de 2002 certigis pli vastan vastiĝon. Du studgrupoj estis komisiitaj de la belgaj ministroj pri justeco en 2002 kaj 2009, por ekzameni la situacion kaj formuli rekomendojn. Detala debato kaj revizio de la sistemo estis proponitaj. La politika mondo ne estis blinda al la problemo, sed ne ĉiuj kredis, ke ĝi estas tiel urĝa. Pli-

Artikolo 24. La liberté de manifester ses convictions philosophiques ou religieuses, celle d'adhérer ou de ne pas adhérer à une religion sont garanties, hormis les infractions commises à l'occasion de l'exercice de ces libertés. La libereco de kultoj kaj ĉelo de ilia ekzerco estas garantioj, hormis les infractions commises à l'occasion de l'exercice de ces libertés. Nul ne peut être contra-int de concourir d'une manière any aux actes et aux cérémonies d'un culte ni d'en observer les jours de repos.

Konstitucio de Grand-duché de Luksemburgo.

Artikolo 120. Les églises et les communautés religieuses sont séparées de l'État. La loi règle les relations entre l'État et les églises et communautés religieuses. En les limites et formes déterminées de la loi, des conventions à approuver de la Chambre des Députés povas precizigi les relations entre l'État et les églises et communautés religieuses.

Konstitucio de Grand-duché de Luksemburgo.

finfine, la fragmentiĝo de la kompetentecoj en ĉi tiu areo inter la malsamaj niveloj de registaro malfaciligis la efektiviĝon de kompleta reformo.

La malimplikiĝo en la Granda Duklando Luksemburgo montras, ke nova rilato eblas. Konforme al la registara programo, la interkonsento adaptis la rilaton inter la ŝtato kaj religiaj komunumoj per novajn konvenciojn, enkondukis komunan moralan kaj civitanan kurson kaj reformis la rilato inter kongregacioj kaj lokaj aŭtoritatoj. Komentistoj parolis pri laikan registaron en Luksemburgo kaj vidis ĝin kiel unu plian paŝon al laikismo en la Granda Duklando.⁷⁴

La reformo de la sistemo en Luksemburgo ankaŭ ekigis novan aliron por la AHA. Ĉar ŝajnas neverŝajne, ke la ŝtato tute rezignos la financado de religioj kaj ĉar la AHA volas eviti, ke la "tendaro de nereligiaj personoj" ne havu sufiĉan valoron en la ekosistemo de kredoj kaj konvinkoj por meriti financon subtenon de la ŝtato, la AHA volas esti reprezentanto de la intereso de nereligiaj homoj en Luksemburgo. La AHA neniam pensis pri formaligo de ĉi tiu reprezentado de la nereligiaj.

Caroline Sägger, "Un gouvernement laïque au Luxembourg," Centre Interdisciplinaire d'Étude des Religions et de la Laïcité, alirita la 1an de februaro 2024, <https://o-re-la.ulb.be/analyses/item/758-un-gouvernement-la%C3%AFque-au-luxembourg.html>; sn "État et cultes: un pas de plus vers la laïcité au Grand-Duché," Le quotidien, alirita la 1an de februaro 2024, <https://lequotidien.lu/a-la-une/etat-et-cultes-un-pas-de-plus-vers-la-laicite-au-grand-duche/>.

Anne Lancien

La Ligue de l'Enseignement kaj la francoj Ŝtato ekde 1950: Inter Influo kaj Disonanco

Enkonduko

La Ligue de l'Enseignement (Ligo de Edukado) estas franca konfederacio de popola edukado, laika kaj respublikana movado naskita fine de la deknaŭa jarcento, kiu hodiaŭ havas pli ol unu milionon da membroj.¹ La organizaĵo celas eduki kaj informi civitanojn, liberigi ilin de la influo de

heteronomio kaj kreskigi ilian kritikan pensadon. Kiam ĝi estis fondita, la celo estis por malhelpi aŭtoritatismajn gvidantojn akiri potencon per elektoj, kiel estis la kazo en 1848 kun Louis Napoléon Bonaparte, la estonta imperiestro Napoléon III. Jean Macé, fondinto de la Ligo, kredis, ke needukitaj civitanoj ne devus ricevi balotrajto. La organizo do ludis ŝlosilan rolon en la establado de la Tria Respubliko en Francio kaj en la disvastigado de respublikanaj idealoj. Pluraj el ĝiaj membroj servis kiel ministroj en la registaro. Ni povas konsideri la agadojn de la organizaĵo kiel etendaĵon de tiuj de la ŝtato, per la diversaj eksterkursaj kaj kulturaj agadoj, kiujn ĝi organizas. Ĝi estas pli proksima al la maldekstro de la politika spektro, kun ligoj al socialismaj retoj kaj framasonismo.

Tiu specifa rilato kun la ŝtato estas unu el la distingaj trajtoj de la identeco de la Ligo. La alia distinga trajto estas, ke, ekde sia fondo, la Ligue de l'Enseignement fokusiĝis al la batalo kontraŭ katolika klerikalismo, ĉefe en lernejoj. Ĉi tiu engaĝiĝo estis evidenta ekde la fondo mem de la movado kaj daŭris ĝis la 1980-aj kaj 1990-aj jaroj. La fino de la dudeka jarcento-turo vidis la fiaskon de siaj lernejaj luktoj por aparta maniero organizi la Franca eduka sistemo kaj la malfermo de la Ligo al aliaj ekstremistoj agoj.

Hodiaŭ, la Ligo estas la ĉefa sekulara organizaĵo de Francio laŭ membreco kaj filiigitaj asocioj. Ĝi estas ankaŭ la plej granda asocia movado en la lando. Aldone al la unu miliono da membroj, kiujn ĝi asertas havi, ĝi kunigas 20 000 filiigitaj asocioj kaj ricevas ĉirkaŭ 25 milionojn da eŭroj en publikaj subvencioj jaron. Analizo de ĉi tiu organizo estas tial lumiga por kompreni la evoluon de la franca sekulara mondo ekde 1950, la ŝanĝojn en ĝia rilato-

Vidu la retejon de la organizaĵo. Alirita la 23-an de januaro 2024, <https://laligue.org/presentation/>.

rilato kun publikaj aŭtoritatoj kaj, pli ĝenerale, la redifino de la loko de asocioj kaj perantaj instancoj en Francio.

Dum ĉi tiu periodo, la ĝenerala bildo estas unu de malkreskanta influo por la Ligue de l'Enseignement inter publikaj decidantoj. Tamen, estas utile por klarigi la periodigon kaj kompreni la kialojn de la distanciĝo, kiu estas okazas inter ĉi tiu sekulara organizaĵo kaj la ŝtato. Tri periodoj staras eksteren: la unua, de la 1950-aj jaroj ĝis la 1980-aj jaroj, vidis la influon de la Ligo malkreski en fronte al malfavora politika kunteksto kaj maltaŭga strategio pri la parto de la organizaĵo; la dua, de la 1980-aj jaroj ĝis la fruaj 2000-aj jaroj, korespondas al reviviĝo de la efiko de la Ligue de l'Enseignement, kiu sukcesis poziciigante sin kiel fakulo pri sekularaj aferoj en la okuloj de publikaj decidantoj. La fina periodo, de la fruaj 2000-aj jaroj ĝis la nuntempo, vidas la Ligon evolui de kuratora, partnereca rilato kun la ŝtato al pli malproksima kaj kontrakta. La movado luktas por disvastigi sian laikan projekto en nun sekularigita socio. Ĝia influo sur ŝtataj decidoj fariĝis multe pli relativa.

Ĉi tiu ĉapitro priskribas la karakterizaĵojn de la rilato inter la ŝtato kaj la Ligo dum ĉi tiuj tri periodoj. La esplorado baziĝas ĉefe sur analizo de la arkivoj de la konfederacio de la organizo, kaj ankaŭ intervjuoj kun gvidantoj de la asocia movado.

La 1950-aj jaroj ĝis la 1980-aj jaroj: Manko de Influo sur la Ŝtato

Dum la Ligue de l'Enseignement estis aparte influa sub la Tria Respubliko,² ŝajnas ke komence de la Kvina Respubliko, ĉi tiu sekulara movado jam ne havis multan efikon sur la politikojn efektivigitajn de la registaro. Efektive, en 1959 la leĝo Debré estis pasigita, permesante publikan financadon de privataj religiaj lernejoj, leĝaro kiu kontraŭis la valorojn kaj principojn, kiujn la Ligo klopodis defendi ekde sia fondiĝo. En 1984, la projekto por unuigita, sekulara publika eduka servo, konata kiel la leĝo Savary, estis definitive entombigita de registaro, kiun la Ligo subtenis. Ĉi tiuj du malsukcesoj

Vidu la verkojn de Jean-Paul Martin kaj Nathalie Sévilla pri ĉi tiu periodo, aparte: Jean-Paul Martin, *La Ligue de l'enseignement. Une histoire politique (1866–2016)* (Parizo: Presses Universitaires de Rennes, 2021); Nathalie Sévilla, *La Ligue de l'enseignement-Confédération générale des œuvres laïques, 1919–1939* (PhD-disertaĵo, Institut d'Études Politiques de Paris, 2004). Nathalie Sévilla, "Mutation démocratique à la Ligue (1925-1940)," *Agora débats/jeunesse* 40 (2006): 10-21.

kondukis al profunda pridubado de la laika identeco de la organizo ekde la mezo de la 1980-aj jaroj pluen. Ili reflektis la mankon de influo de la Ligo ĉe publikaj decidantoj.

La unua el ĉi tiuj du malsukcesoj povas esti klarigita per malfavora politika kunteksto. La registaro de Generalo de Gaulle ĝuis grandan plimulton en la parlamento, dum la SFIO (la socialisma Section Française de l'Internationale Ouvrière) kaj la PC (la Komunista Partio), maldekstraj partioj al kiuj la Ligo estis politike pli proksima, gajnis nur 50 el la 579 sidlokoj en la leĝdonaj elektoj de novembro 1958. Krome, la subtenantoj de privata instruado havis la subtenon de multaj deputitoj kaj senatanoj, per la Association Parlementaire pour la Liberté de l'Enseignement (Parlamenta Asocio por la Libereco de Edukado - APLE), unu el la plej influaj premgrupoj de la frua Kvina Respubliko. En majo 1959, ĝi inkluzivis 380 deputitojn (el entute 579) kaj 160 senatanojn (el entute 301).³ Plurfoje, ĝi sukcesis influi la pozicion de la registaro kaj meti la lernejan demandon en la politikan tagordon kiam ĝi opiniis necese. Kvankam Generalo de Gaulle komence volis reformi privatan edukadon per ordono post la efektivigo de la Kvina Respubliko, li fine konsentis pri parlamenta solvo de la afero. La agado de la APLE ne estis senrilata al la ŝanĝo de opinio de la prezidanto.⁴ Ĝi komencis la debaton en la Nacia Asembleo per demandado al la Ĉefministro pri la temo, kvankam li ne volis diskuti ĝin.

Dum la Ligue de l'Enseignement havis grandan reton de simpatiaj parlamentanoj sub la Tria Respubliko,⁵ ĝi jam ne ĝuis tian subtenon sub la Kvina Respubliko. Ĝi simple ne havis la rimedojn por konkuri kun la katolika lobia forto, des pli fronte al registaro, kiu favoris dualisman lernadon.

Ĝi havis eĉ malpli da rimedoj por fari tion, ĉar ĝi travivis krizon de regado, kiu malfortigis ĝin. Dum la parlamento prepariĝis aprobi leĝaron donantan publikajn subvenciojn al privataj konfesiaj lernejoj, tiel apogante plurismon en edukado, la Ligo devis superi gvidan krizon kaj reekvilibrigi delikatan buĝetan situacion.

Ciferoj disponigitaj en Aline Coutrot, "La loi scolaire de décembre 1959," *Revue française de sci-ence politique* 13 1965 357. Coutrot, "La loi scolaire de décembre 1959," 355. Vidu, ekzemple, Nathalie Sévilla, "Confédération générale de la science 1965 (Confédération 1965–1959) : socioculturelle en politique," en *Ligue de l'enseignement, un objet politique à identifier*, redaktita de Eric Favey, Alain Kerlan kaj André Robert (Pariza: Ligue de l'enseignement, 2012), 17–18; la Ligo "petas parlamentajn amikojn kaj membrojn de la Ligo por krei kaj subteni laikan parlamentan grupon, kaj en la Ĉambro kaj en la Senato. Per ĉi-lasta, ĝi preparas leĝprojektojn por ĉiuj lernejarilataj aferoj [...]. La Ligo influas la promulgon de cirkuleroj kaj memorandoj pri ĉiuj aferoj rilataj al la lerneja sistemo, kiel ekzemple la simpligo de formalajtoj por eviti religian edukadon en Alzaco-Mozelo. Male, la Ligo estas mobilizita por malhelpi la realiĝon de leĝprojektoj".

En aprilo 1959, la organizaĵo havis pli ol 100 milionojn da francoj mankantaj al sia fakturoj. Ĉi tiu situacio subfosis la estrarojn de la Ligo; nova Ĝenerala Sekretario estis elektita per tre maldika plimulto, signo de la internaj dividoj tra la organizaĵo. La Prezidanto de la organizaĵo, kiu ĵus estis reelektita, demisiis. Ĉi tiu interna krizo malfortigis la Ligon je aparte decida tempo por ĝia lukto. Ĝi malrapide organiziĝis, kaj fakte mobiliziĝis kontraŭ la leĝon nur en 1960, kiam la teksto jam estis aprobita de la parlamento. Kvankam manifestacioj estis organizitaj de la sekularistoj por kondamni la tekston, ili ne estis iniciatitaj de la Ligo kaj havis malmultan efikon sur registaran politikon. Vasta peticia kampanjo estis organizita, kolektante pli ol dek milionojn da subskriboj en la somero de 1960.6 Malgraŭ tiu forta mobilizado, la leĝo Debré ne estis nuligita. Efektive, ĝiaj efektivigaj dekretoj estis eĉ pli favoraj al privata edukado ol la leĝo mem.⁷

La Ligue de l'Enseignement suferis alian malsukceson en 1984, iniciatita de registaro proksima al siaj politikaj pozicioj, kaj en politika kunteksto kiu nun estis favora al ĝi. La eraro de la sekularisma tendaro ĉi tie estis triobla, kaj aparta de tiu de 1959. Unue, ĝi subtaksis la alligitecon de la franca popolo al privataj lernejoj. Kun la lerneja demando esence enkadrigita laŭ konflikto kun katolika edukado, sekularaj organizaĵoj malrapide rimarkis, ke ĉi tiuj institucioj allogis la publikon, ne tiom pro sia konfesia karaktero kiom pro la alternativon, kiun ili reprezentis. Tiel, la francoj iom post iom komencis subteni dualisman lernejan sistemon. Kiam la leĝo Debré estis pasigita, 46 procentoj de la Francoj diris, ke ili favoras monopolon, kompare kun 47 procentoj favorantaj plurismon. En 1970, 61 procentoj de la loĝantaro subtenis dualismon ĉefe.

Ĉi tiu figuro estas aparte elokventa koncerne la balotantaron de 1959. Kiel Anne-Marie Franchi klarigas, la peticio rikoltis la ekvivalenton de pli ol plimulto de la voĉoj donitaj de francaj civitanoj, kun 10.813.697 subskriboj por absoluta plimulto de la balotantaro de 10.241.854 voĉoj. Anne-Marie Franchi, "Laïcité, la parole à la défense . . .", *Pouvoirs* 75 (1995): 87. Laŭ mi, ĉi tiu argumento subfosas la analizon de François Goguel, ke la amplekso de ĉi tiu peticio estis supertaksita. "Unue, [li atentigas], ĉar en multaj departementoj, kie estas malmultaj senpagaj lernejoj, estas klare, ke ĉi tiun peticion subskribis balotantoj de MRP kaj CNI, kiuj certe ne dividis la sekularaj sentoj de ĝiaj iniciatintoj, sed kiuj tamen ne volis rifuzi la subskribon demandita de ili de ilia vilaĝa instruisto. Due, kaj pli grave, en la plej multaj fakoj, la la proporcio de subskribintoj al registritaj balotantoj estis multe pli alta en kamparaj kantonoj ol en urbaj centroj. [...] Ĉiukaze, la urba Francio de la 1960-aj jaroj verŝajne ne povus esti restinta plene sentema al la politik-religiaj konfliktoj, kiuj disvolviĝis en la lastaj jardekoj de la 19-a jarcento kaj la unua duono de la 20-a en Francio, kiu ankoraŭ estis ĉefe kampara" François Goguel, "Religio et politique en France", *Revue française de science politique* 16 (1966): 1180. La dekreto de la 10-a de marto 1964 rajtigas instruistojn en privataj lernejoj partopreni en konkurencaj ekzamenoj por instruistoj de publikaj lernejoj, per propraj listoj kaj elekto de taskoj.

mary-nivelo, kaj 59 procentoj ĉe sekundara nivelo.⁸ En novembro 1983, 71 procentoj de Francoj subtenis la konservadon de privata edukado.⁹ Tamen, la La Ligo ne konsciis pri ĉi tiu ŝanĝo kaj ĝi daŭre alproksimiĝis al la lerneja disputo nur el religia perspektivo. Ĉi tio ŝanĝiĝis fine de la 1980-aj jaroj, precipe per sia kongreso de 1989. La kongreso de la organizo kondamnis "la de fakta socia apartigo organizita de komercaj establaĵoj kaj de multaj privataj konfesiaj establaĵoj laŭ kontrakto".¹⁰ Lerneja dualismo estis tiel vidata de la Ligo kiel socia problemo, anstataŭ simple demando pri denominacia heteronomio.

La dua kialo de la malsukceso de 1984 estis, ke la sekularistoj ne kapablis mobilizi sufiĉe da homoj por egali siajn subtenantojn en la amasaj strataj mobilizadoj. Anne-Marie Franchi, membro de la Comité national d'action laïque (Nacia Komitato por Sekulara Agado - CNAL)¹¹ tiutempe, klarigas:

Ni timis maltrafi iun ajn centralizitan manifestacion. Do ni okazigis disajn manifestaciojn. En '83, estis manifestacioj en Chauny, Yssingeaux, grandaj urboj, ĉu ne? [...] Fine, Épinal, Rodez, Arpajon kaj Marsejlo! Kaj jen ĝi. La malcentralizitaj manifestacioj de la CNAL en tempo, kiam la aferoj estis tiel kritikaj por ni kaj kiam ni devus esti aŭdintaj nin en tio, kion ni vere havis kiel projekton.¹²

La ciferoj subtenas ŝiajn vortojn: dum subtenantoj de privata edukado sukcesis kolektis pli ol unu milionon da homoj en ununura tago, la 24-an de junio 1984, laikaj aktivuloj luktis por kunvenigi milionon da manifestaciantoj dum unu monato (aprilo 1984). Krome, la sekularismaj manifestiĝoj estis tre politikigitaj, kun la socialista kaj komunistaj partioj bone reprezentitaj, kiel ankaŭ la instruistaj sindikatoj. Sed kontraste al la manifestacio organizita de la privata sektoro, la nombro de gepatroj kiu venis por la marŝo ŝajnis esti malgranda.

Fine, la sekularista flanko sendube estis tro obstina dum la intertraktadoj. Ĝi volis iri preter la teksto negocita de la Ministro pri Edukado, Alain Savary, per prezentado de amendoj en la Nacia Asembleo,¹³ kiuj ne povis

Ciferoj disponigitaj fare de Jean-Paul Visse, *La question scolaire 1975–1984* (Villeneuve d'Ascq: Gazetaro Universitaires du Septentrion, 1995): 260-261.

Ĉi tiu datumo estas prenita de la artikolo de Jean-Marie Mayeur: "la guerre scolaire, ancienne ou nouvelle histoire ?," *Vingtième siècle* 5 (1995): 104.

Dokumento konservita en la Naciaj Arkivoj, klasifiko 20140057/239.

La Nacia Komitato de Laika Agado estis kreita en 1951 por kunigi laikajn fortojn.

Anne-Marie Franchi, atesto donita ĉe la "journée des grands témoins" organizita de la Ligo de Edukado en 2014.

La amendoj de Laignel celis limigi la kreadon de privataj infanĝardenoj, kaj kondiĉigi la konservadon de kontrakto inter privataj establaĵoj kaj la Ŝtato de la laŭgrada oficista statuso de almenaŭ duono de la instruistoj de la establaĵo.

esti akceptita de la subtenantoj de privata edukado. Por la Ligue de l'Enseignement, ĉi tiuj "amendoj aprobitaj de la Nacia Asembleo [la 24-an de majo 1984] savis la esencaĵojn, sed eviti la plej malbonan ne signifas akiri la plej bonajn".¹⁴ Antoine Prost, historiisto specialiginta pri edukaj temoj, revenas al ĉi tiu sekulara obstineco, kiu "detruis, kun la kunkulpeco de la prezidanto, la akceptebla kompromiso, kiun Alain Savary sukcesis konvinki la reprezentantojn de la privata instruado: tial la manifestacio de la 24-a de junio, la pliakriĝo de antagonismoj kaj, la 12-an de julio, la fina retiro de la projekto de la Prezidanto de la Respubliko".¹⁵ Historie, unu el la kialoj de ĉi tiu interna signo estis

la subtakso de la potenc-ekvilibro en la publika opinio. La venko de François Mitterrand en 1981 ne estis, ipso facto, venko por sekularaj ideoj. [Enketo] de IFOP16 [...] konkludis ke parto de la maldekstra balotantaro ne bone identiĝis kun la sekularisma lukto: 15 al 20 procentoj de la socialisma balotantaro. Tamen, la sekulara maldekstro malakceptis ĉi tiun trovon. Alain Savary klare diras: "Mi dividis la rezultojn de ĉi tiu enketo kun la ĉefaj gvidantoj de la CNAL. Ili ne kredis ĝin, aŭ ŝajnis ne kredi, kelkaj eĉ pridubante la gravecon de la laboro".¹⁷

La arkivoj de la Ligo konfirmas ĉi tiun analizon. Ili aludas al "la ekspluatado de la publika opinio fare de la dekstruloj per influitaj balotenketoj" kaj kontestis la rezultojn de enketoj, kiuj estis malfavoraj al ĝi: 18 "La problemo de manipulado de ciferoj estas fariĝante pli kaj pli akra. Ni atingis periodon, kie neniuj fontoj estas kredindaj. [...] Denove, la maldekstruloj kolektiĝis ĉirkaŭ sekularismo".¹⁹

Alfronate al la amasa mobilizado de subtenantoj de konfesiaj lernejoj kaj la malsukceso de intertraktadoj, prezidanto François Mitterrand decidis entombigi la leĝprojekton en julio 1984. La sekularistoj ne kapablis profiti de politika situacio, kiu ĝenerale favoris ilin.

Dokumento konservita en la arkivoj de la Ligo de Edukado.

Antoine Prost, "La loi Savary: les raisons d'un échec", en Alain Savary: politique et honneur, redaktita de Serge Hurtig (Parizo: Presses de Sciences Po, 2002), 261. Enketo mendita de la franca ministerio pri edukado al IFOP la 26-an de majo 1982. Ĉi tio studo montras, interalie, la kialojn, kial iuj familioj elektas sendi siajn infanojn al privataj lernejoj (disciplino, kvalito de instruado, ktp.) kaj konfirmas, ke 88 procentoj de gepatroj de lernantoj ĉe ŝtataj lernejoj ŝatus povi elekti la lernejon, al kiu sendi siajn infano. Vidu Prost, "La loi Savary: les raisons d'un échec", 263–264.

Prost, "La loi Savary: les raisons d'un échec", 270.

Dokumento konservita en la arkivoj de la Ligo de Edukado.

La supre citita citaĵo de la estraro estas prenita el la protokolo de kunveno de la laŭleĝa organo okazinta en la arkivoj de la Ligue de l'enseignement.

Malfruaj 1980-aj jaroj ĝis la fruaj 2000-aj jaroj: Reviviĝo en la Efiko de la Ligue de l'Enseignement

Tiuj du sinsekvaj malsukcesoj devigis la Ligon reipensi sian mobilizan idealon kaj etendis sekularismon preter la lerneja demando. Ĝi reformis sian doktrinan bazon, reviziis sian bataleman strategion kaj sukcesis influi registarajn politikojn. Ĝi havas faris gravan ŝanĝon en sia sekulara identeco proponante dialogon kun religioj, precipe katolikaj institucioj, kiujn ĝi antaŭe forte kontraŭstaris. De Ekde 1987, pluraj renkontiĝoj estis organizitaj inter du naciaj sekretarioj kaj la ĝenerala sekretario de la Ligo (Michel Morineau, Guy Gauthier kaj Jean-Louis Rollot) unuflanke, kaj la vicĝenerala sekretario de la franca episkopa konferenco kaj jezuito favora al restrukturado de la eklezio (Gaston Piétri, poste Claude Cesbron kaj Henri Madelin) aliflanke. Diskutoj fokusiĝis pri moraleco, la historio de laikeco kaj dualismo en edukado. Komunaj konferencoj estis organizitaj, precipe pri la instruado de religiaj faktoj. Ĉi tiu politiko de malfermiteco ebligis la Ligo distingi sin de aliaj sekularismaj organizaĵoj, akiri videblecon en publika debato kaj ŝanĝi la bildon de sekularismo ofte perceptita kiel kontraŭreligia kaj sekta. Kelkaj amaskomunikiloj priskribis la organizaĵon kiel "renovigiston de sekularismo", dum la franca Ministro pri Edukado laŭdis la Ligon "forto de propono".²⁰

La malfermiteco de la temoj ampleksitaj de sekularismo ankaŭ estis montrita per la rekono de la Ligo pri la problemoj levitaj de Islamo kaj, pli ĝenerale, per la kultura kaj religia diversigo de la franca socio. Ĉi tie denove, la Ligue de l'Enseignement distingis sin de aliaj francaj sekularismaj movadoj. Ekzemple, kiam du vualitaj lernejoj knabinoj estis forpelitaj el sia lernejo en 1989 pro rifuzo forigi siajn vualojn, la organizo adoptis moderan sinteno, kuraĝigante dialogon anstataŭ elpelon. La organizaĵo timis, ke la lernejoj knabinoj forlasus la lernejon, kio estus malutila por ili, kaj kondamnis misgvidan debaton, kiu fokusiĝis malpli al religiaj simboloj ol al la demando pri integriĝo, reflektante la asimilismajn tendencojn de domina kulturo. Kuraĝigite de la pliigita amaskomunikila profilo, kiun havas ĉi tiu malkongrua pozicio ene de la sekulara 'tendaro', la Ligue de l'Enseignement daŭrigis sian laboron pri islamismo kaj la problemoj de integriĝo. Ĝi starigis Komisionon pri Islamo kaj Sekularismo, konsistantan el reprezentantoj de katolikismo, protestantismo, islamismo kaj membroj de la Ligo, por reipensi la problemojn levitajn de ĉi tiuj temoj. Komence, la fokuso estis sur malfermiteco al kultura diverseco. La Ligo defendis la distingon inter nacieco kaj civitaneco, kaj volis ebligi al fremduloj voĉdoni, almenaŭ en lokaj elektoj. Ĝia apro-

Lionel Jospin, Le Monde (9-a kaj 10-a de julio 1989).

proach estis vere unu el laïcité ouverte ('malferma sekularismo'), tiam laïcité plurielle ('plurala sekularismo'). Ĝi volis fariĝi referenca punkto por publikaj aŭtoritatoj pri demandoj de islamo, diverseco, enmigrado kaj, kompreneble, laikeco. Por tiu celo, ĝi alvokis esploristojn, organizis multajn konferencojn kaj publikigis plurajn verkoj pri la temo. Ĝi volis esti fonto de proponoj. Ĝi sugestis disvolvi ekonomia sekularismo, sekularismo kiu antaŭenigus "la kreskantan kaj efikan respondeco de laboristoj en la administrado de kompanioj" kaj labori por trejnado de dungitoj.²¹ Ĝi defendis sekularan humanismon, difinitan kiel "sekulara spiriteco por homaro serĉanta sin mem, en konstanta kreado per siaj propraj fortoj kaj precipe de tiuj de la homa spirito, serĉante sian propran ordon, sian kapablon teni sin kiel la solan celon kaj la solan vojon, sciante ke ĝi ne povas esti ĝia propra modelo", sekulara ĉar kapabla "fondi pensmanieron pri la homo kiu ne estas dominata de iu ajn alia pensmaniero, ĉu religia, ĉu ekonomia aŭ politika".

La Ligo ankaŭ proponis sekularan moralecon, sekularan kaj laŭ enhavo kaj metodo. Ĝi devis esti "komuna moraleco kontribuanta al edukado por kunvivado kaj la transdono de valoroj ĉe la fundamento de respublikana civitaneco". Lige kun siaj pripensoj pri ĉi tiu temo, la Ligo alvokis la starigo de "sekulara interligo" en dokumento ellaborita kune kun la Franca Protestanta Federacio en 1989, kaj poste, ekde 2004, por ĉarto de laikeco kapabla kunigi ĉiujn spiritajn fluojn de la lando.

Kiel la Ligue de l'Enseignement sukcesis renovigi sian aliron al sekularismo fronte al identeckrizo, kiu pridubigis ĝian doktrinan fundamenton? Kiel ĝi konvinkis siajn aktivulojn pri la graveco de tia evoluo?

Ĉi tiu identeckrizo estis sendube unu el la plej malfacilaj, kiujn la Ligo travivis alfronti. Kaj tamen, dank' al ĉi tiu krizo ĝi sendube sukcesis reinventante sin plej efike. Ĝi sukcesis en la majstroverko de reinventado tradicio en movado. La Ligo tiel elvokis "revenon al la radikoj" de la koncepto de laikeco per malfermiteco al religioj; ĝi montris, ke ĉi tiu nocio estis, ĉefe, filozofio de emancipiĝo, de libereco de konscienco; garantio ke homo povas rezoni aŭtonome, sen interveno de iu ajn aŭtoritato kiu pretendas esti la ekskluziva posedanto de vero kaj scio. Rememori la historiajn, filozofiajn, politikajn kaj eĉ jurajn fundamentojn de ĉi tiu principo estis respondo al deziro klarigi la enhavon kaj aplikon de ĉi tiu idealo. Ĝi permesas la Ligo pravigi la lernejan disputon per kialoj krom religiaj.

Michel Morineau, Laïcité en débat. Enkonduko à 1989 (1989), 46. Dokumento konservita en la Nacia Arkivo, klasifiko 20140057/23920140057/237.

Ni ne miskomprenu: la movado ne estis unuanima en sia subteno por la doktrina evoluo de la Ligo. Tamen, la malkonsentaj voĉoj estis simple tro malmultaj aŭ tro diskretaj por povi malhelpi la ŝanĝojn faritajn de la gvidantaro de la organizo.

Ĉu tiu ĉi aliro havis la deziratan sukceson? La Ligue de l'Enseignement efektive sukcesis malfermi sian doktrinan kampon al novaj temoj, kaj eĉ antaŭenigi novajn ideojn pri laikeco, kiel ekzemple la instruado de religiaj faktoj. Tiu ĉi doktrina revizio donis al la Ligo la legitimecon en la scienca komunumo, kiun ĝi perdis ekde la komenco de la Kvina Respubliko, kaj pli grandan kredindecon ĉe politikaj decidantoj. Kiel Françoise Lorcerie memorigis en 1995:

Ĝiaj reprezentantoj estas la solaj akademianoj al kiuj Administration, la revuo de la prefekta administrado, malfermis siajn kolumnojn por enkadrigi la debaton, en la numero, kiun ĝi dediĉis en 1993 al "L'État et les cultes", kun antaŭparolo de Charles Pasqua.²² Alia indico: la Ligo estis komisiita pri la produktado de la TDC23 dosiero pri laikeco (n-ro 703, novembro 1995). Ili konsistigis tion, kion ni povus nomi la "kvalifikita opinio pri laikeco".²⁴

Kio restas de tiu ambicio hodiaŭ? La Ligue de l'Enseignement estas ankoraŭ konsiderata de la politikaj aŭtoritatoj kiel fakulo pri sekularaj kaj edukaj aferoj, kiel montras la multaj invitoj adresitaj de la organizo al ĝi por partopreni en konsultaj organoj.²⁵ La enhavo de la sekulara moraleco nun integrita en lerneajn instruplanojn estis plejparte inspirita de la proponoj de la Ligue, kiuj konvinkis Vincent Peillon kiam li estis estro de la franca Ministerio pri Edukado.²⁶ La Charte de la laïcité explicée aux enfants (Ĉarto de la laikeco klarigita al infanoj), redaktita de la organizo, estas uzata en multaj publikaj lernejoj, same kiel en multaj civitanaj lernolibroj. Sed ĉu la Ligue ankoraŭ estas referenca punkto por publikaj decidantoj pri demandoj de laikeco? Ĉu ĝi kapablas influi registarajn poziciojn pri tiu ĉi temo? Klare ne.

Charles Pasqua tiam estis Ministro de la interno.

Textes et documents pour la classe, revuo de la reto Canopé, eldonejo de la Franca Edukministerio.

Françoise Lorcerie,

"Laïcité 1996. La République à l'école de l'immigration?," Revue française de pédagogie 117 (1996): 57.

Haut conseil à l'égalité entre

les femmes et les hommes, Conseil d'orientation des européens et politiques de jeunesse, Comité des orientations des européens politiques de jeunesse, Comité national de conseil des conseils du sport professionnel mécènes l'animation, Conseil supérieur de l'Education, ktp. Li estis membro de la Ligue de l'enseignement en Pikardio.

De Kuratora Rilato kun la Ŝtato al Kontrakta

La "ora epoko" de la Ligue de l'Enseignement sub la Kvina Respubliko komenciĝis malkresko en la fruaj 2000-aj jaroj, almenaŭ rilate al ĝia ideologia influo. Ĝi ankaŭ estis evidenta, eĉ antaŭ tiu periodo, en la malkresko de membraro kaj la nombro de filiigitaj asocioj. Sed kio estas aparte interesa en ĉi tiu analizo estas la evoluo de ĝia rilato kun publikaj aŭtoritatoj. Mi uzos du ekzemplojn por ilustru ĉi tiun punkton: la kazo de mis à disposition ('metita je dispono') publika administrado. ²⁷ kaj nova

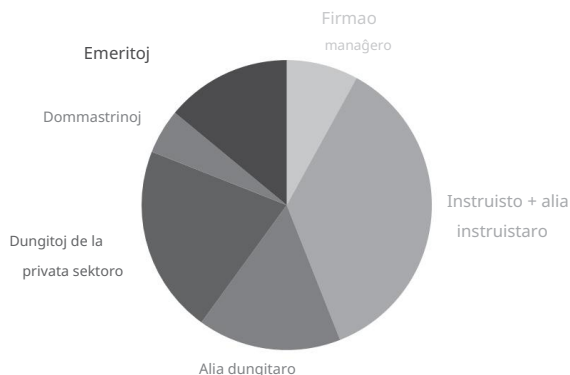
Kiel ni vidas, la rilato kun la ŝtato jam ne plu estas de kuratoreco aŭ partnereco, sed kontrakto. La Ligo, kies identeco estis iagrade tiu de publika aŭtoritato, nun alproksimiĝas al tiu de socia ekonomia entrepreno. En la Ligue de l'Enseignement, kiel en aliaj laikaj eksterplanaj movadoj, instruistoj mis à disposition fare de la franca Ministerio pri Edukado estis "la spino" de la organizo: en 2006, la Ministerio pri Edukado definitive abolicis la statuson de mia dispono. Inter 1986 kaj 2012, la Ligo vidis sian nombron malpliigi de 750 ĝis 150. Nur en la periodo 2009 ĝis 2012 la nombro de delegitaj dungitoj malpliigis je preskaŭ 50 procentoj.²⁸ La novaj dungitoj estas profesiuloj speciale trejnitaj en asocia administrado. Ili jam ne estas ŝtatoficistoj. Tio neeviteble havas efikon sur la identecon de la Ligo. En 1989, ekzemple, la estraro esprimis bedaŭron, ke "la Ligo [estis] administrata je ĉiuj niveloj de bazlernejaj instruistoj-uloj".²⁹ Tamen, dek jarojn poste, tia takso jam ne plu eblas, ĉar la enketo farita en 1998 inter la asociaj manaĝeroj de la movado.³⁰ Kiam demanditaj pri sia statuso, 36 procentoj diris, ke ili estas instruistoj (kun malklara distingo farita inter "instruistoj" kaj "alia instruistaro"). Publikaj dungitoj konsistigis 52 procentojn de la pridemanditaj asociaj manaĝeroj (figuro 1).

Ni povus traduki mis à disposition kiel 'havebla' aŭ 'metita je dispono'. Ĉi tiu stato koncernas ŝtatoficistojn, instruistojn en nia kazo, "disponigitajn" de la Ministerio pri Nacia Edukado por labori en la Ligo.

Guillaume Meugnier, "Mutacioj funkcia kaj referente de modeloj de kunlaboro inter associations d'éducation populaire et pouvoirs publics: l'exemple du partenariat inter la Ligue de l'enseignement et le ministère de l'Éducation nationale" (Doktora disertacio, Institut d'études politiques de Grenoble, 2014), 183.

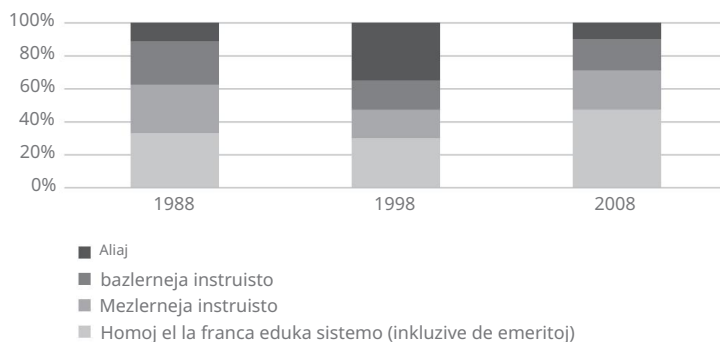
Dokumento konservita en la arkivoj de la Ligue de l'enseignement.

Oni memoru, ke la studo estis farita inter 703 asociaĵestroj, kiuj ne nepre reprezentas reprezentan portreton de la movado. Ni supozas, ke, tiom kiom ili respondis al la alsendita demando, ĉi tiuj gvidantoj estas aktivaj membroj de la organizaĵo.

Figuro 1: Stato de asociaj administrantoj en 1998.

La diversigo de profiloj estas malpli klara, tamen, kiam temas pri kandidatoj por la estraro. Dum bazlernejaj instruistoj jam ne plu estas en la plimulto, dungitaro el la franca eduka sistemo ankoraŭ dominas (figuro 2).

Figuro 2: Stato de kandidatoj por la estraro de la Ligo (1998-2008).

Dum la nombro de bazlernejaj instruistoj malpliigis (kvankam relative), la la nombro de kandidatoj el la nacia eduka sistemo altiĝis (inspektistoj, edukaj konsilistoj, lernejestroj, ktp.).³¹ La efiko de la fino de la mis la statuso de dispono do ŝajnas malpli evidenta ĉe la nivelo de la estraroj ol en la organizo kiel tuto.

Vidu cirkuleron de la Ĝenerala Sekretariejo n-ro 29.01.05 de la 4-a de majo 2005. Dokumento konservita en la arkivoj de la Ligue de l'instruado.

La Ligo ankaŭ alfrontas alian defion: post vaste kritiki la ekscsesoj de ekonomia novliberalismo, precipe manaĝera kulturo kiu estas pli interesita pri rezultoj ol pri projektoj kiel tiaj, la organizo estas devigita integri la logikon de nova publika administrado en siajn praktikojn, malgraŭ la fakto ke ĉi tio estas la malo de la idealoj, kiujn ĝi defendas. Efektive, nova publika administrado proponas modernigi administraciojn per enkonduko de iloj derivitaj de privataj sektoraj praktikoj kaj la merkata ekonomio. Por asocioj dependaj de ŝtato financado, ĉi tiu nova publika administrado implicas vastajn ŝanĝojn: la laŭgradan malapero de subvencioj favore al konkurenco pri publikaj aĉetoj inter asocioj, same kiel kun la profitcela privata sektoro, la enkonduko de efikec-taksaj iloj kaj la delegado de ŝtataj misioj al la privata sektoro laboristoj. De nun, asocioj devas pruvi sian socian utilecon³² kaj aserti ilia specifeco, ilia 'aldonita valoro' rilate al aliaj komponantoj de la socia ekonomio. La importado de novaj publikaj administradaj metodoj al rilatoj inter la ŝtato kaj la asocia mondo vekas timojn pri la konservado de la specifajn trajtojn de ĉi-lastaj, per asimilado de la profitcelaj kaj neprofitcelaj sektoroj, kaj puŝante siajn ludantojn integri konkurencajn merkatajn logikojn en sian administradon.³³ La Ligue de l'Enseignement reprimas sian rilaton kun politiko, kaj kun la ŝtato aparte, por adaptiĝi al ĉi tiu nova situacio. Por la organizo, tio signifas alproprigi la integriĝon de nova publika administrado, per efektivigo de funkciado kiu pruntas certajn trajtojn de ĉi tiu ekonomia ilo ene de sia reto.

Por konformigi sian diskurson al siaj praktikoj, kiuj nun inkluzivas ĉi tion nova publika administrado, la Ligo evoluas en siaj pozicioj. En junio 2012, ĝi publikigis artikolon titolitan "Les possibilités insoupçonnées du new public management. A leciono por asocioj?", en kiu ĝi diris:

Ekde sia origino, "nova publika administrado" estis asociita kun novliberalismo, dividante ĝiajn naivecojn kaj ekscsesojn. De tiam, ĝi havis malbonan gazetaran kovradon. Sed ni ne devas ĵeti ĝin la bebo eksteren kun la banakvo: kelkaj el la novigoj kiuj prosperis dum la lasta 30 jaroj proponas novajn manierojn fari aferojn, kiuj povas resoni kun la praktikoj de la asocia mondo.³⁴

Laurent Besse, Frédéric Chateigner kaj Florence Ihaddadene, "L'éducation populaire," *Savoirs* 3 (2016): 11–49.

Jean-Louis Laville kaj Anne Salmond, "Enkonduko", en *Associations et action publique*, redaktite fare de Jean-Louis Laville kaj Anne Salmond (pariza: Desclée de Brouwer, 2015), 7–25.

Ligue de l'enseignement, *Les Services publics sont-ils condamnés?* (Parizo: La Ligue de l'enseignement, 2012), 6.

Dum la rilato inter la publikaj aŭtoritatoj kaj la Ligue de l'Enseignement evoluis de kuratora rilato al kontrakta, en realeco ĉi tio transformo havis nur limigitan efikon. Guillaume Meugnier, la antaŭa nacia sekretario de la organizaĵo, klarigas, ke nova publika administrado ne "fundamente ŝanĝi la agadojn de la asocio".³⁵ Efektive, la kontraktoj subskribitaj inter la asocio kaj la Ministerio forlasas la Ligon certan kvanton de libereco rilate al la agoj, kiujn ĝi plenumas, kondiĉe ke ĉi tiuj konformas al la prioritatoj de la Ministerio. Simile, la lastatempa raporto pri la organizado fare de la La Kortumo de Kontoj konfirmas la favoran situacion, kiun ĝuis la Ligo. Ĝi instigas la Ministerion plifortigi sian kontrolon pri la uzo de subvencioj donitaj al la Ligo:

La konfido, kiun la Ligue de l'Enseignement delonge inspiras en multaj el siaj partneroj, ĝia ĉeesto tra la tuta lando danke al ĝiaj departementaj federacioj kaj ĝiaj dekoj da miloj da volontuloj, igas ĝin valora kaj ofta helpanto de la publikaj aŭtoritatoj, precipe la Ministerio pri Edukado. Tiom, fakte, ke la Ministerio ŝajnas havi rezignis pri iu ajn efika kontrolo super la agadoj faritaj de la Ligo kontraŭ la subvencio, kiun ĝi pagas al ĝi, t.e. ĉirkaŭ 25 milionojn da eŭroj jare. Unu el la faktoroj klarigantaj ĉi tiun mankon de kontrolo estas la implicite sumsuma naturo de ĉi tiu sumo, korespondanta al kompenso por la fino de la senpaga disponigo de dungitaro de Nacia Edukado.³⁶

La krizo de la Ligo estas parto de pli vasta krizo de ideologioj kaj perantaj instancoj, precipe maldekstre de la politika spektro. Tradicia militemo kuris senenergia, ĉar la modelo de 'socialismo' finiĝis; dekstraj ideoj kiel ekzemple la defendo de privata entreprenado kaj la efikeco de libera komerco gajnis ideologian terenon. Ĉefe, la alveno de Emmanuel Macron kiel Prezidanto de la Respubliko iom "redistribuis" la kartojn. Alfronite al la disfalo de la Socialista Partio, ekstremistoj perdis unu el la ĉefaj referencpunktoj por sia engaĝiĝo. La gvidantoj de la Ligo estas dividitaj pri la afero ekde 2017: dum la la organizaĵo ĉiam montris afinecojn kun la maldekstro de la politika spektro, La alveno de Nadia Bellaoui al la ĝenerala sekretariejo estis sinonima kun ĉe malplej implica subteno por la politikoj de Emmanuel Macron, reflektita per la foresto de ajna kritiko pri ili aŭ la proponoj de lia Ministro pri Nacia Edukado, Jean-Michel Blanquer. Ĉi tiu doktrina sinteno metas la Ligue de l'Enseignement en konflikton kun sia tradicia historia politika engaĝiĝo. La pozicio de Nadia Bellaoui estis forte kritikita interne. Ŝi fine perdis sian postenon. Fine, ĉe doktrina nivelo, la ideoj de la Ligo ŝajne jam ne influis la politikan potencon. La leĝo re-

Guillaume Meugnier, "Nouveau management public et stratégies associatives: la Ligue de l'enseignement", en Laville kaj Salmond, *Associations et action publique*, 52.

Cour des Comptes, "Relevé d'observations provisoires. Comptes et gestion de la Ligue de l'enseignement", Fiskjaro 2011–2016 (2016).

trudi respekton al la principoj de la Respubliko, adoptita en 2021, ilustras tion. Ĝi celas lukti kontraŭ "separismo", difinita de la ŝtato kiel:

[Ĉiu] ago detruanta aŭ malfortiganta la nacian komunumon por anstataŭigi ĝin per novaj formoj de fideleco kaj identigo, kiuj rompas kun la demokratia kaj respublikana tradicio. Separismo baziĝas sur ideologia aliro celanta fortranĉi la individuan civitanon de lia aŭ ŝia nacia kadro. Ĝi asertas sin kontraŭ la nacio kiel fonto de kolektiva identeco, establante definitivajn barojn inter individuoj kaj grupoj.³⁷

Religia separismo estas fakte la ĉefa celo de la leĝo. Dum la Ligo deklaras, ke "nenio devas esti cedita al tiuj, kiuj asertas, ke la leĝoj de ilia dio estas superaj al la leĝoj de la Respubliko", inkluzive de islamistoj, hinduistoj, evangeliistoj, ortodoksaj judoj kaj fundamentismaj katolikoj, ĝi konsideras, ke separismo estas ne nur religia, sed ankaŭ ekonomia kaj socia. La Ligo estas aparte kritika pri eblaj aplikoj de la leĝo al la asocia (volontula aŭ neprofitcela) sektoro, precipe, ke

administrataj aŭtoritatoj povas taksi la "respublikan" karakteron de asociaj agadoj surbaze de dekreto, kiu implicas la rajton postuli repagon de ricevitaj subvencioj.

Tio submetas asociojn al konsiderinda jura sensekureco kaj tial al riskoj de malforteco en tempo kiam la socio bezonas ilin pli ol iam ajn [...]. Kondiĉigi subvenciojn, aŭ pli rimarkinde la eldonadon de aproboj, de engaĝiĝo sindeteni de iu ajn ago malutila al publika ordo, nocio kiu estas plejparte malfermita al interpreto, estas limigi la kapablon de la asocioj defii aŭ la eblecon de civilaj malobeaj agoj, kiuj ebligis tiom da demokratiaj progresoj.³⁸

Tamen, ĝiajn poziciojn nek la registaro nek la parlamentanoj ripetis.

"La stratégie gouvernementale pour lutter contre le séparatisme et les atteintes à la citoyen-neté," Secrétariat général du Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation, alirita la 23-an de januaro 2024, <https://www.cipdr.gouv.fr/islamisme-et-separatisme/#:~:text=Qu%20entend%20donc%20par%20le%20C2%AB%20s%3%A9paratisme%20C2%BB%20%3F,la%20tradition%20d%3%A9mocratique%20et%20r%3%A9publicaine>. "Séparatismes. Un communiqué de la Ligue de l'enseignement," Charles Conte, alirita la 23-an de januaro 2024, Vidu la gazetaran komunikon de la Ligo interrete: https://blogs.mediapart.fr/edition/lai_cite/article/210920/separatismes?utm_source=twitter&utm_medium=campa_socialign&utm=Shar ing&xtor=CS3-67.

Konkludo

La rilato inter la ŝtato kaj la Ligue de l'enseignement estas dividita en tri fazojn ekde 1950: ĝis la 1980-aj jaroj, la organizo ne havis veran efikon sur la politikajn aŭtoritatojn. Ĝia aktivista strategio estis neefika; situanta sur la maldekstro de la politika spektro, ĝi ne kapablis influi dekstran registaron dum tiuj jaroj. De la mezo de la 1980-aj jaroj ĝis la fruaj 2000-aj jaroj, ĝi fariĝis referenca organizaĵo por sekularismo kaj edukado. Ĝi estis mova forto malantaŭ proponoj kaj estis atente aŭskultita de la registaro, precipe kiam la maldekstro estas en povo. Tamen, ekde tiam, la organizaĵo retiriĝas. Financaj kaj administraj krizoj malfortigis ĝin kaj ĝi luktas por aŭdigi sian voĉon en publika debato. Dum la Ligue de l'Enseignement havas ludis rolon en la disvastigado de respublikanaj valoroj kaj idealoj, oni devas diri, ke ĝi jam ne plu havas realan influon sur ŝtata politiko. Ĝi jam ne plu estas privilegiita partnero de la publikaj aŭtoritatoj kaj submetiĝas al la postuloj de la kontrakta rilato, kiu establiĝis kun ili. Tiel ĝi akceptas la principojn de nova publika administrado, principoj kiujn subtenas la ekonomia novliberalismo, kiun ĝi kondamnas. La samo validas por sekularaj aferoj. Dum la leĝo pri separismo adoptita en 2021 kontraŭdiras la vizon de sekularismo defendata de la organizo ekde la 1990-aj jaroj, la kritiko de la Ligo pri ĉi tiu leĝaro fokusiĝas al asocia libereco kaj ne sur la efektiva enhavo de la sekularismo, kiun ĝi defendas.

Tiu relativa influo de la Ligo sur la ŝtaton ne estas aparta al tiu sekulara organizaĵo, sed ĝi efikas sur ĉiujn perantajn korpojn en Francio. Ekzistas multaj kialoj por tio: ŝanĝoj en aktivismo, novaj politikaj cirkonstancoj (malkresko en la valoroj defendataj de la maldekstro, aparte), nova rilato inter la ŝtato kaj francaj asocioj, estas inter la plej gravaj.

Tamen, la francaj sekularismaj movadoj, kaj pli specife la Ligue de l'Enseignement, restas forto por proponoj kaj renovigo de la sekulara demando. En tempo markita de ia fragileco de demokratio, de doktrina krizo kaj pro perdo de signifo en niaj socioj, ĉi tiuj pensmanieroj sendube meritas nian atenton.

Parto IV

Katharina Neef

Padronoj de Malkresko en Germana Organizita Liberpenso en la Dudeka Jarcento

Enkonduko

En la dua duono de la dudeka jarcento, Germanio evoluis en du apartajn landojn. kaj, laŭ iuj rilatoj, eĉ antagonismaj ŝtatoj. Post la fino de la Dua Mondmilito, la okcidentaj sektoroj, kiujn administris francoj, britoj kaj usonanoj fortoj, evoluis en la Federacian Respublikon Germanio (FRG) kun malcentralizita federacia politika sistemo, socia merkata ekonomio, kaj religiema politiko de ŝtat-eklezia partnereco kaj privilegioj. Kontraste, la orienta sektoro sub soveta administrado fariĝis la Germana Demokratia Respubliko (GDR) kun centraligita unupartia sistemo, planita ekonomio, kaj strikte laikista politiko. Ĉi tiuj malsamaj situacioj formis komplementajn politikajn, kulturajn kaj sociajn kadrojn en kiuj nereligiaj medioj kaj agantoj devis poziciigi sin kaj iliaj institucioj. Sekve, la germana ekzemplo ofertas komparan kazo de kiel la ŝtato kaj la nereligiaj interagas, kiel ili evoluigis agadpadronojn sub certaj kondiĉoj, kaj kiel ili provis adaptiĝi al konkretaj politikaj kondiĉoj.

Nek el la postmilitaj germanaj ŝtatoj evoluigis fortajn organizojn de liberpensuloj, sekularistoj, humanistoj aŭ similaj.¹ Dum tiaj grupoj ekzistis kaj restis marĝenaj en FRG, ili eĉ ne organiziĝis en GDR. Iliaj malapero en GDR povus esti aparte surpriza, ĉar la socialismaj landoj de la dudeka jarcento estas ĝenerale prezentitaj kiel kritikaj aŭ eĉ malamikaj al religioj. Sekve, ĉi tiuj ŝtatoj estas oftaj ekzemploj kiam por-

Mi uzas la terminojn 'liberpensuloj' kaj 'sekularismo' kiel sinonimojn en ĉi tiu ĉapitro. Dum la unua estas la plej ofta termino pri ekonomia ekonomio en tiu periodo, la dua estas analiza esplortermeno. Por pli longa taksado de la esplordebato pri la terminoj, vidu Carolin Kosuch, "Liberpensuloj en la Sekularecoj de Moderna Eŭropo: Enkonduko," en *Liberpensuloj en Eŭropo: Naciaj kaj Transnaciaj Sekularecoj, 1789–1920-aj jaroj*, redaktita de Carolin Kosuch (Berlino: DeGruyter, 2020). Vidu plu: Rebekka Habermas, "Sekularismo en la Longa Deknaŭa Jarcento inter la Tutmonda kaj la Loka," en *Intertraktado pri la Sekulara kaj la Religia en la Germana Imperio: Transnaciaj Aliroj*, redaktita de Rebecca Habermas (Oksfordo/Novjorko: Berghahn Libroj, 2019).

Notu: Dankon al Sebastian Schüller, Bernadett Bigalke, Viktoria Vitanova-Kerber, Maria Papenfuss kaj Miriam Hamburger, kiu komentis pri pli frua skizo de ĉi tiu ĉapitro.

procezoj de (deviga) sekularizado aŭ sekularaj fenomenoj estas traktataj.² Ĉi tiu ligo de socialismo kaj nereligio ne estas tute senkaŭza: landoj kiel Estonio, Ĉeĥio aŭ la partoj de Germanio, kiuj formis la GDR-on ankoraŭ havas vaste sekularizitajn loĝantarojn hodiaŭ, t.e., eklezia membreco estas signife malalta kaj religia legopovo ne estas ofta.³

La marĝeneco de organizita liberpenso en germanaj postmilitaj socioj estas eĉ pli surprize, ĉar Germanio havas longan tradicion de sekularismaj organizaĵoj kaj ekzistas rektaj kontinuecoj de la antaŭmilita situacio de organizita liberpenso ĝis la restaĵoj de ĉi tiuj asocioj en la postmilitaj socioj kaj iliaj funkciuloj (kvankam la jaroj inter 1933 kaj 1945 signifis signifajn rompojn (ankaŭ en tiu medio). Tial, pli vasta historia kunteksto de liberpenso en la antaŭaj jardekoj, kondukantaj al malfacilaj situacioj en ambaŭ ŝtatoj, estas necesaj. La historio de organizita liberpenso en la frua dudeka jarcento estas ŝlosila, ĉar ĝi formis la kondiĉojn (aŭ pli ĝuste la nekondiĉojn) por organizita libera pensado en la GDR kaj la FRG. Sekve, la ĉapitro koncentriĝos pri strukturaj dimensioj, t.e. la kondiĉoj kiuj formas (kaj respektive minimumigas) la kampon por liberpensaj organizoj kaj iliaj agantoj en la frue apartigitaj germanaj ŝtatoj. Post tiu historiigo, demandoj pri kiel kaj kial organizita liberpenso dissolviĝis en la fruaj orientgermanaj socialismaj jaroj en evoluanta laikismo aŭ sekularismo. Ŝtato same kiel en la Adenauer-respubliko sub religiema reĝimo estos traktita. La kompara kadro servas kaj kiel kontrasta ekzemplo kaj kiel metodika ilo.⁴ Evidente, ambaŭ ŝtatoj komenciĝis de la samaj radikoj kaj ruinoj, tial iliaj malsamaj evoluoj eksterpolas la diferencojn de la du ŝtatoj pri la rilato inter religio kaj nereligio. Ili ankaŭ deĵetis lumon pri malsamaj agadpadronoj ene de la sekularisma medio, kiuj montriĝis esti esti neadaptebla al ŝanĝiĝantaj sociaj kondiĉoj.

Monika Wohlrab-Sahr, "'Devigita' Sekularismo? Pri la Alproprigo de Subprema Sekularigo," Religio kaj Socio en Centra kaj Orienta Eŭropo 4, nr. 1 (2011): 63–77; Monika Wohlrab-Sahr, Thomas Schmidt-Lux, kaj Uta Karstein, "Sekularigo kiel Konflikto," Social Compass 55, n-ro 2 (2008): 127–139.

Pri la historio de (ne)religio en Orienta Germanio, vidu Esther Peperkamp kaj Małgorzata Rajtar, Religio kaj la Sekulara en Orienta Germanio, 1945 ĝis la Nuntempo (Leiden: Brill, 2010). La koncepto de religia legopovo estis evoluigita de Steven Prothero por indiki fundamentajn religio-rilatajn sciojn kaj kapablojn; Steven Prothero, Religia Legopovo. Kion Ĉiu Usonano Bezonas Scias - kaj Ne Scias (Novjorko: Harper Collins, 2007).

Pri la potencialoj kaj limoj de komparo kiel metodo, vidu Oliver Freiberger, Konsiderante Komparo. Metodo por Religiosciencoj (Novjorko: Oxford University Press, 2019).

Organizita Sekularismo en Germanio Antaŭ 1945

La deirpunkto de liberpensoj kiel socia fenomeno en Germanio estas la enkonduko de la persona statuto-leĝo en 1875, kiu ebligis esti disidentoj, t.e. nuligi sian alligitecon al iu ajn religia komunumo kaj fariĝi...

nereligia persono en formala senco.⁵ Origine enkondukita por solvi administrajn problemojn, la statuto montriĝis uzata kiel instrumento por doni

negativa religia libereco. Sekve, ĝi fariĝis elstara kampo de liberpenso agado por instigi

samcivitanojn fari ĉi tiun paŝon kaj forlasi la ekleziojn,

kaj tiel fariĝi sekulara en ĉi tiu civitana senco. La statuto kaj ĉi tiuj agoj kreis

malgranda sed mezurebla tavolo de nereligiaj personoj, kiu formis la bazon

por la evoluoj de la dudeka jarcento.

Ĉi tiu elirada movado kreskis en la jaroj post 1906 pro diversaj kialoj, kiel ekzemple kiel ŝanĝoj en la eklezia impostsistemo kaj propagandaj kampanjoj, kiuj aparte igis laboristojn

kaj iliajn familiojn forlasi sian eklezian membrecon.⁶ Disidenteco,

tamen, ankoraŭ restis marĝena fenomeno dum monarĥismaj tempoj. En publika diskurso kaj amaskomunikila reprezentado, sekularismo estis burĝa fenomeno.

Kvankam la masoj estis eksplicite admonitaj forlasi la preĝejojn kaj laboristojn

efektive formis grandan proporcion de tiuj, kiuj forlasis la oficejon, ĝi estis akademaj protagonistoj

kiuj gvidis la debaton kaj funkciis kiel reprezentantoj de germana sekularismo. La

plej famaj funkciuloj de liberpensoj estis sukcesaj natursciencistoj kiel ekzemple

kiel la kuracisto Ludwig Büchner, la zoologo Ernst Haeckel, kaj la kemiisto kaj

Nobel-premiito Wilhelm Ostwald.⁷

Tio ŝanĝiĝis signife en 1919: ĉar la fino de la Unua Mondmilito ankaŭ alportis

la fino de monarkio kaj la ŝtat-eklezia sistemo, la nombro de ekleziaj eliroj

akre pliiĝis kaj la protestantaj eklezioj perdis du milionojn da membroj inter

Ekzistas pli fruaj – intelektaj kaj sociaj – instigoj: la publikigo de ŝlosilaj verkoj, kiuj vigligis debatojn pri sciencaj mondkonceptoj kaj la kritiko de religio, kaj la fundamento de liberreligia komunumoj ekde 1844. Klasikaj publikaĵoj estas: *Das Leben Jesu, kritisch* de David Friedrich Strauss bearbeitet; Ludwig Feuerbachs *Das Wesen des Christentums*; Ludwig Büchners *Kraft und Stoff*. La liberreligiaj komunumoj komenciĝis kiel liberalaj komunumoj kaj sekulariziĝis konsiderinde ĝis la fino de la deknaŭa jarcento. Vidu Claus Spenninger, *Stoff für Konflikt. Fortschrittsdenken und Religionskritik im naturwissenschaftlichen Materialismus des 19. Jahrhunderts, 1847–1881* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2021).

Vidu Katharina Neef, "Politikigo de (Ne)Religia Ago. La Sekularista Eklezio Forlasas Propagandon" de la Komitee Konfessionslos (1908–1914)," en *Liberpensuloj en Eŭropo: Naciaj kaj Transnaciaj Sekularecoj, 1789–1920-aj jaroj*, redaktita de Carolin Kosuch (Berlino: DeGruyter, 2020).

Eĉ la dua vico de aktivuloj de ĉi tiuj societoj konsistis el natursciencistoj, kuracistoj, filozofoj, advokatoj aŭ oficistoj. Akademie edukitaj viroj provizis la grandan plimulton de sekularismaj voĉoj de la Vilhelmina epoko.

1919 kaj 1923. Tiuj nombroj malaltiĝis sed tamen restis multe pli altaj ol la Vilhelma mezumo ĝis la fino de la respubliko.⁸

Tiel, en la Vajmara Respubliko, konsiderinda rezervujo de eblaj liberpensuloj formiĝis. Krome, kvankam ĉi tiu diskurso estis ĉefe mezaklasa antaŭ 1914, la nombro de proletaj liberpensulaj asocioj nun pliiĝis, kaj la publika apero de la medio ŝanĝiĝis al la laborista klaso kaj la laborista movado. Disidenteco fariĝis politikigita klasa problemo dum la eklezio eliris estis prezentita kiel rimedo por malfortigi la konservativan ŝtaton kaj la regantan klasoj. Forlaso de la eklezio fariĝis ofta priskribilo de socialismaj aŭ komunismaj identecoj.⁹ Sed esti sekulara rilate al onia persona statuso ne signifis signifas okupiĝi pri organizita sekularismo.¹⁰ Kvankam la Vajmara Respubliko vidis la ĉeesto de sekularismaj amasorganizoj en la socialdemokrata kaj komunista medio, ili ne sukcesis organizi la plimulton de tiuj germanoj, kiuj finis sian preĝejan membrecon. Krome, kvankam ekzistis amasorganizoj, ili ankoraŭ restis marĝenaj, ĉar germanaj homoj ankoraŭ estis vaste konfesita antaŭ la fino de la Dua Mondmilito.¹¹ Naŭdek procentoj de la

Lucian Hölscher, *Datenatlas zur religiösen Geographie im protestantischen Deutschland*. Von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Zweiten Weltkrieg, 4 volumoj (Berlino: DeGruyter, 2001). Ĝenerale, tio validas ankaŭ por la Vilhelma epoko, ĉar la Vilhelma preĝejo eliras movado ankaŭ uzis la argumenton de eklezia membreco kiel stabligo de la ekspluata sistemo (vidu Neef, "Politicizing," 316). Sed la kazo estas pli kompleksa. Kvankam la oficiala partia politiko estis tre klara kaj deklaris religion privata afero (1890), ankaŭ ekzistis forta sekularisma fluo en la frua socialisma kaj socialdemokrata movado establante disidentecon kiel unu signon de socialdemokrata identigo kaj aparteno. En la Vajmaraj jaroj, la pozicioj polarigitaj. Dum la Plimulta SPD mildigis ĝian opozicion al religio, la Komunista Partio malkaŝe fariĝis sekularisto. Vidu Sebastian Prüfer, *Sozialismus statt Religion. Die deutsche Sozialdemokratie vor der religiösen Frage, 1863-1890* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2002); kaj Fritz Bolle, "Darwinismus und Zeitgeist", en *Zeitgeist im Wandel. Das Wilhelminische Zeitalter*, redaktita fare de Hans Joachim Schoeps (Stuttgart: Klett, 1967). Ĉi tiu demando ankaŭ estas diskutata de Todd Weir en *Ruĝa Sekularismo. Socialismo kaj Sekularisma Kulturo en Germanio 1890 ĝis 1933* (Kembriĝo: Cambridge University Press 2024), 18–20.

La nombra diferenco inter la nereligiaj en la civitana senco kaj la membroj de la sekularista medio estis kaj ankoraŭ estas objekto de diskuto. Precipe funkciuloj de la organizoj plurfoje asertis kaj asertas reprezenti grandan parton de la nekonfesiuloj. Terminoj kiel

"simpatiantoj" aŭ "parte samideanoj" igas ilin implicite humanismaj. Vidu Frieder Otto Wolf, "Wer sind heute die Humanistinnen und Humanisten? Und wie können wir abschätzen, wie viele wir sind?," 11 februaro 2014, <https://saekulare-gruene.de/frieder-otto-wolf-wer-sind-heute-die-humanistinnen-und-humanisten-und-koennen-wir-abschaetzen-wie-viele-wir-sind/> [la teksto estas deklaro de la prezidanto de la Humanistischer Verband Deutschland (Germana Humanisma Asocio) al la sekularisma laborgrupo de la partio Bündnis 90/Die Grünen].

Todd Weir argumentas, ke male, Ruĝa Sekularismo formis integran parton de Vajmaro kulturo, kaj por la aktivuloj, kiuj atingis politike kaj kulture influajn poziciojn en tiuj

La germana loĝantaro ankoraŭ difinis sin kiel kristanojn kaj estis oficiala eklezio membroj.

Tamen, ekzistis nereligia malplimulto, kiu kunvenis en apartaj historiaj strukturoj kaj starigis tagordojn en pluraj laborkampoj. Ĉi tiuj kondiĉoj formis la situacio de 1945, kiam la sekularistoj rekuniĝis post la milito. Ili estis same formita de la jaroj post 1933, kiam la nacisocialisma reĝimo tuj malpermesis iliajn organizojn kaj detruis iliajn sociajn retojn.

Denove, la plej grava ŝanĝo de la liberpensio de Vilhelmo al Vajmaro organizoj estis ilia ŝanĝo en membreco de la burĝaro, aŭ nova meza klaso, al la laborista klaso. Transformiĝante de blankkoluma al blukoluma fenomeno, liberpensio fariĝis amasmovado. Dum la Germana Monistenbundo (Germana Monista Ligo), unu el la ĉefaj burĝaj liberpensaj asocioj antaŭ 1914, neniam kolektis pli ol 6 000 membrojn kaj liberreligiaj kongregacioj nombris 50 000 'animojn',¹² la socialisto Verband für Freidenkertum und Feuerbestattung (Asocio por Liberpensio kaj Kremacio – VFFF) havis preskaŭ 600 000 pagantaj membroj en 1928.¹³ Origine asocio ofertanta entombigon (aŭ pli ĝuste, kremaciasekuro), la VFFF evoluis al plenkreska Vorfeldorganizo.¹⁴ Entute, liberpensio estis sukcese integrita en la germanan-

jaroj kaj por iliaj (konservativaj) kontraŭuloj, kiuj identigis sekularismon kiel kernan problemon de minaca socialismo. Vidu Weir, Red Secularism, 21.

La religie konotaciitaj "animoj" inkluzivis ĉiun membron de la domanaro. La fontoj emfazu ĉi tiun diferencon de membreco, ĉar ĉiuj aliaj asocioj nur rilatis al formalaj, pagantaj membroj. Tiel, la liberpensa almanako de 1914 kvalifikas, ke 50 000 animoj korelacias kun preskaŭ 18.000 membroj, laŭ Gustav Tschirn, "Das Freigemeindetum", en Handbuch der freigeis-tigen Bewegung Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, redaktita de Max Henning (Frankfurto ĉe Majno: Neuer Frankfurter Verlag, 1914 [dua eldono]), 123. La socia strukturo de kaj liberreligiaj kongregacioj kaj liberpensaj asocioj similas al ĉi tiu distingo: familioj estis sufiĉe interesitaj pri la socia vivo de kongregacioj, dum la ligoj kun ilia programeca aliro kaj ilia publika politiko estis pli interesaj por aŭ pli junaj fraŭloj aŭ viroj persekutantaj ŝatokupon aŭ mision sen siaj edzinoj aŭ infanoj. Pri la persisto de ĉi tio duobla strukturo en la sekularisma medio, vidu Stefan Schröder, "Humanismaj Organizoj kaj Sekularizado en Germanio," Religio kaj Socio en Centra kaj Orienta Eŭropo 10, n-ro 1 (2017): 21–34. Todd Weir, Sekularismo kaj Religio en dekaŭjarcenta Germanio. La Apero de la Kvara Konfeso (Kembriĝo: Cambridge University Press, 2014), 279–281. La asocio kreskis el la proleta Verein der Freidenker für Feuerbestattung (Asocio de Liberpensuloj por Kremacio), fondita en 1905, kaj ŝanĝis sian nomon al Deutscher Freidenker-Verband (Germana Liberpensula Asocio) en 1930. Ĝi ne estu konfuzita kun la burĝa Deutscher Freidenkerbund (germana Federacio de Liberpensuloj), fondita en 1881 de Ludwig Büchner.

La termino originis en esplorado pri la laborista movado kaj rilatas al specoj de aktivistaj organizoj, kiuj estas intense implikitaj kun socialismaj aŭ komunistaj partioj, sed tamen estas tute...

sendependa de la strukturoj de la partioj. Aŭtonomeco estas konservata per tenado de apartaj lokaj grupoj, okazigante regulajn membrokunvenojn, eldonante ĵurnalojn, eldonante membrokartojn, kaj

homa socialisma kulturo en la 1920-aj jaroj - kio samtempe signifis ĝian fremdiĝon kaj disfalo de la ne-socialismaj aŭ ne-laboristaj tavoloj.

Tio ankaŭ signifis severajn diskursivajn kaj kulturajn ŝanĝojn. Ekzemple, la publikaĵoj de la Monista Ligo en la 1920-aj jaroj montras klaran movon maldekstren. Ilia eldonserio, la Monistische Flugschriften, enhavis enkondukan sciencajn aŭ naturalisman literaturon, aŭ klasikajn kritikojn de religio ekde la komenco,¹⁵ sed, pli kaj pli, la tekstoj aktive adoptis marksisman perspektivon kaj vortprovizo.¹⁶ Ĉi tiu proksimiĝo spegulas du evoluojn: unue, la antaŭe menciitan ŝoviĝon de la Monista Ligo al socialismaj kaj komunistaj rondoj, kiuj okazis per retiriĝo de pli aĝaj kaj sufiĉe konservativaj aktoroj kaj, due, generacia ŝanĝo al dua generacio de monistoj akirantaj funkciajn postenojn en la Ligo kaj ĝiaj lokaj grupoj. Ĉi tiu nova generacio konsistis multe malpli de sukcesaj akademiuloj emfazantaj sian ŝtat-subtenan kutimon, sed prefere de (plejparte junaj) akademianoj, al kiuj mankis laborŝancoj pro sia familia fono, sia politika implikiĝo kaj/aŭ sia manko de eventualaj sociaj retoj. La dua evoluo estas proksime ligita al tiu socistruktura datumo: la laborista movado de la 1920-aj jaroj provizis tiajn akademianojn per laborŝancoj en la profesiiga kampo de publika edukado (ekz. en Volkshochschulen, ĉefe komunume administrataj plenkreskulaj edukaj centroj ofertantaj bazajn kaj plilongigitajn edukajn kursojn, kiel ankaŭ programojn forte informitajn de la emerĝanta kampo de marksisma scienco). Sekve, monistoj konservis sian intelektulisman kutimon sed transdonis ĝin de burĝaj, ĉefe akademias rondoj al pli larĝa publiko – ekz. per la profesia popularigo de scienca scio.¹⁷

la kontrolo de sendependa buĝeto. Ampleksante pli da temoj ol strikta politiko, ili enigis siajn membrojn en pli vastajn aspektojn de ĉiutaga vivo kaj ideologia strukturo. Klasikaj ekzemploj de tiaj organizoj estas sindikatoj, virinaj kaj junularaj ĉapitroj, kaj laboristaj sportkluboj.

Doni kelkajn ekzemplojn citante kelkajn ŝlosilvortojn en la titoloj de la broŝuroj: monismo kaj religio, monismo kaj klerikalismo, la evoluo de la tero, la homaro kaj la kosma spaco, homa anatomio kiel pruvo de lia deveno, originoj de kredo kaj la paganaj fundamentoj de kristanismo, miraklo kaj mondkoncepto, religiaj epidemioj. La serio Monistische Bibliothek. Kleine Flugschriften des DMB (Monista Biblioteko. Malgrandaj pamfletoj de la Germana Monista Ligo) publikigis 47 volumojn inter 1920 kaj 1930 en Hamburgo.

La plej evidentaj verkoj estas: August Cyliax, Gedanken eines Arbeiters über den Monismus und die Hamburger Richtlinien 22 (1921); Adolf Franck, Monismus und Sozialismus. Die Kultur der Gesellschaft 26 (1922); Max von der Porten, Konsequenter Materialismus 35 (1924); kaj Theodor Hartwig, Historischer Monismus. Sinn und Bedeutung der materialistischen Geschichtsauffassung 37/37a (1925).

La enmiksiĝo de publika edukado kaj socia demokratio komenciĝis antaŭ 1914 kaj fariĝis amasa en la 1920-aj jaroj - ne nur en Germanio, sed ankaŭ en Aŭstrio kaj Ĉeĥio. Por publika edukado, vidu Dieter Langewiesche, "Freizeit und ‚Massenbildung‘. Zur Ideologie und Praxis der sozialdemokratisch-gewerkschaftlichen Volksbildung in der Weimarer Republik," en „Neue

Alia kunteksto por la ŝanĝo al amasa fenomeno estas edukado. Dum la konfesa lernejo kaj deviga religia edukado estis severe kontestataj sed tamen restis preskaŭ netuŝitaj en la Vilhelma periodo, la situacio en la Vajmara Respubliko atingis pacigan kompromison: publikaj lernejoj restis konfesiaj, t.e. ŝtataj lernejoj estis funkciigataj komunume kaj provizis unu ia konfesia religia edukado, kiun preskaŭ ĉiuj infanoj ĉeestis. Ĝenerale, la komunumoj ankaŭ povis establi Simultanschulen, Gemeinschafts-schulen aŭ Sammelschulen, lernejoj disponigante pli ol unu specon de konfesejo. edukado per organizado de klasoj laŭ konfesoj aŭ per apartigado de la lernantoj por religiaj edukaj lecionoj.¹⁸ Tamen, ĉi tiuj lernejoj estis kontestataj en la Vajmaraj jaroj, kaj en la plej multaj germanaj regionoj regis klaraj konfesiaj identecoj, signifante ke la eduka kolonigo¹⁹ de religiaj medioj ofte estis defendita (krom religie miksitaj regionoj kiel metropolaj regionoj). Krome, la kompromiso permesis pli facile escepti la infanojn de disidentoj de konfesia religia edukado. Ili povis aŭ ĉeesti Lebenskunde,

Erziehung'-, 'Neue Menschen'. Ansätze zur Erziehungs- und Bildungsreform in Deutschland zwischen Kaiserreich und Diktatur, redaktita de Ulrich Herrmann (Weinheim/Basel: Beltz, 1987). Por Vieno, vidu Mitchell G. Ash kaj Christian Stifter, Wissenschaft, Politik und Öffentlichkeit. Von der Wiener Moderne bis zur Gegenwart (Vieno: Wiener Universitätsverlag, 2002).

Ĉiuj tri terminoj emfazas malsamajn perspektivojn pri ĉi tiuj skoloj: Simultan ('samtempa') rilatas al eklezia kunteksto, t.e. la (historie malofta) komuna uzo de preĝejoj fare de katolikoj kaj protestantoj same; Gemeinschaft ('komunumo') rilatas al la pedagogia ideo de integra lernado; kaj Sammel ('kolekti') rilatas al la praktika dimensio, kiun ĉi tiuj lernejoj simple kolektis infanojn de religiaj malplimultoj. Ĝenerale parolante, la temo de geinstruado de religie diversaj infanoj estis tre kontestata, ĉar eklezioj, same kiel gepatraj iniciatoj, agitis favore al apartigitaj lernejoj. Vidu Franz Walter, "Der Bund der freien Schulgesellschaften," en Religiöse Sozialisten und Freidenker in der Weimarer Republik, redaktita de Siegfried Heimann kaj Franz Walter (Bonn: Dietz Nachfolger, 1993), 306–312.

La koncepto de kolonigo (verzuiling) estis derivita por fenomenoj de la nederlanda moderna socio, t.e. la aranĝo de la publika vivo laŭ (ne)konfesiaj limoj kaj tiel la formado de fermitaj sociaj medioj kun nur maloftaj kontaktopunktoj. Sekve, La nederlanda socio de la deknaŭa kaj frua dudeka jarcentoj konsistis el katolika, protestanta kaj sekulara zuil ('kolono'), kun kelkaj akademiuloj dividantaj la sekularan kolonon en socialisman kaj liberalan. Parolante pri Germanio, ĉi tiu procezo de fermo de la medio neniam estis tiel sukcesa, sed respektivaj konfesiaj sekularismaj aŭ socialismaj identecoj akiris gravecon en la germana socio de tiu tempo; vidu Olaf Blaschke, "Das 19. Jahrhundert: Ein Zweites Konfessionelles Zeitalter?" Geschichte und Gesellschaft 26, no 1 (2000): 38–75 En ĉi tiu kunteksto, la insisto de gepatroj produkti kaj subteni unu-konfesiajn lernejojn similas la logikon de koloniigita socio - la socia realo eble ne estis enfermitaj medioj, sed la klopodo kaj percepto de ĉi tiu idealo ligas ĉi tiun germanan kazon al la nederlanda modelo.

nove establita lernejfako transdonanta sekularan moralan edukadon, aŭ aliĝi al Be-kenntnisfreie Schule, unu el la malmultaj nove establita sekularaj lernejoj.²⁰

Krome, la junularaj ĉapitroj de la diversaj liberpensaj asocioj kreskis kaj profesiigis, kaj tiel evoluis al taŭga junulara medio.

kiu ofte estis proksime ligita al socialdemokrataj aŭ komunistaj organizaĵoj. Produkto de ĉi tiu kresko estas la kreskanta videbleco kaj normaleco de publika Jugendweihe festadoj por partoj de la urba proletara junularo.²¹

Kun ĉi tiu fono de politika afineco, la liberpensaj asocioj kaj iliaj agadoj estis aboliciitaj jam en 1933 (kun preludo en 1932, kiam komunistaj liberpensaj asocioj jam estis dissolvitaj). Malkaŝe socialdemokrataj kaj komunistaj asocioj estis parto de la unua ondo de malpermesoj, sed poste, la pli malgrandaj, nepolitikaj ankaŭ estis malpermesitaj. Kiel ĉe plej multaj medioj, liberpenso ampleksis larĝan spektron kaj malgranda frakcio bonvenigis la novan politikan venton blovanta tra Germanio. Konservativaj liberpensuloj, kiuj estis marĝenigitaj en la Vajmaraj jaroj nun emfazis iliajn eblajn interkovrojn kun nacia socialismo kaj ampleksis la novan reĝimon. Ekzemple, Heinrich Schmidt, kiu estis La asistanto de Ernst Haeckel kaj prezidanto de la Monista Ligo en 1919/1920, fervore strebis al la publika rekono de Haeckel. Post 1933, li malkaŝe kunfandis monismon kun nacisocialisma ideologio kiam li emfazis la biologian karakteron de la esplorado de Haeckel kaj rekte rilatigis ĝin al rasismaj aŭ eŭgenetikaj pozicioj.²² Tamen ĉi tio vojo de adaptiĝo estis farebla nur por kompareble malgranda parto de la pli larĝa movado, nome por la marĝenigitaj mezklasaj medioj kaj precipe por akademianoj kun fono en la natursciencoj.²³ Krom tio, provoj konformigi liberpenson al nacia socialismo malsukcesis mizere, ĉar ĉiaj organizaĵoj

La termino indikas lernejon sen iu ajn konfesa antaŭdifino, do lernejon sen religia edukado. Vidu Horst Groschopp, "Hundert Jahre ‚weltliche Schule‘ und ‚Leben-skunde‘," Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung 62, nr. 2 (2020): 31–42; kaj Susanne

Enders, Moralunterricht und Lebenskunde (Malbona Heilbrunn: Julius Klinkhardt, 2002).

Jugendweihe indikas kompleksan fenomenon en germana historio: origine enkondukita kiel liberreligia alternativo al la protestanta rito de konfirmacio, ĝi difuzis en la laboristan movado kiel rito de trapaso kun diplomiĝo. En GDR, ĝi fariĝis publike organizita rito 'integrante la junularon en la socialisman socion'. Eĉ post la reunuiĝo, Jugendweihe daŭris kiel rito de trapaso en grandaj partoj de orienta Germanio.

Uwe Hoßfeld, "Haeckels ‚Eckermann‘: Heinrich Schmidt (1874–1935)," en „Klassische Universi-tät und ‚akademische Provinz‘: Die Universität Jena von der Mitte des 19. bis in die 30er Jahre des 20. Jahrhunderts," redaktita de Matthias Steinbach kaj Stefan Gerber (Jena/Quedlinburg: D-ro Bussert kaj Stadel, 2005).

Aliaj protagonistoj estis Ludwig Plate (posteulo de Haeckel kiel katedro pri biologio en Jena), Wilhelm Schallmeyer (ankaŭ disĉiplo de Haeckel kaj konata eŭgenikisto), aŭ Alfred Ploetz (fondinto membro de la Monista Ligo kaj ĉefa germana eŭgenikisto ĉirkaŭ 1910).

restis malpermesitaj kaj la protagonistoj de la pli fruaj jardekoj ne estis agnoskitaj kiel honorindaj antaŭuloj de la nacia socialista movado.²⁴

Organizita Germana Liberpensulo Post-1945

Post 1945, la komencaj kondiĉoj por organizita liberpenso ne estis idealaj. Estis malgranda sed certa tavolo de disidentoj inter la germana loĝantaro. La restaĵoj de antaŭe malpermesitaj liberpensaj asocioj ankaŭ ekzistis, kune kun iliaj iamaj membroj, kiuj estis persekutitaj dum 12 jaroj – ofte prefere pro siaj rilataj politikaj identecoj kiel komunistoj aŭ socialdemokratoj ol pro siaj liberpensaj agadoj. Tamen, ankoraŭ ekzistis iamaj aktivaj membroj, kiuj nun formis malsamajn agadpadronojn en restarigo de siaj organizoj. Ĉi tiuj padronoj reagis al malsamaj komencaj kondiĉoj, kiuj estas ilustritaj ĉi tie en kvar-kampa matrico (Figuro 1) integrante geografiajn (aŭ pli ĝuste blokajn) lokojn kaj klasajn lokojn.

Figuro 1: La sekularisma kampo en Germanio post 1945.

La usona historiisto Daniel Gasman faris ĉi tiun konjunkcion kaj deklaris Ernst Haeckel kaj la Monista Ligo kiel la origino de nacia socialismo. Vidu Daniel Gasman, Haeckel's Mo-nism and the Birth of Fascist Ideology (Novjorko: Peter Lang, 1998).

Kiel priskribite supre, klaso estas nur unu dimensio de ĉi tiu klasifiko. La organizoj ankaŭ povas esti prezentitaj generacie. La burĝaj formacioj datiĝas de la 1880-aj jaroj ĝis 1910, dum la laboristaj grupoj originis iom post 1900. Ambaŭ ankaŭ povas esti prezentitaj laŭ iliaj organizaj strukturoj - la unua havis sufiĉe malgrandan membraron kun sufiĉe intelekta horizonto de agadoj, dum ĉi-lastaj fariĝis amasorganizo en la 1920-aj jaroj, kun sufiĉe politikigita kaj mobilizanta paperaron da agadoj. Rezulte, ili konsistigas du malsamajn sociajn formaciojn, kiuj disvolviĝis malsame sub la aperantaj kondiĉoj de du malsamaj politikaj sistemoj en Germanio post 1945. Ĉi tiuj malsamaj modeloj estos diskutitaj aparte kaj pli detale en la sekvaj sekcioj.

Kondiĉoj en la okcidentaj sektoroj kaj la FRG

Komencante per la supra parto de la maldekstra flanko de la diagramo, estas evidente, ke la malfruaj 1940-aj kaj 1950-aj jaroj provizis malbonajn komencajn kondiĉojn por socialistoj aŭ komunistoj liberpensuloj. Ili perdis membrojn pro la nazia persekutado kaj nun, ili denove estis eblaj suspektatoj en la formaj jaroj de la Malvarma Milito. Krome, ĉi tiuj medioj suferis pro cerboperdo. Dum la orienta sektoro, kaj poste la GDR, evoluigis socialisman sistemon, bona parto de ĉi tiu medio foriris por ĉiam.²⁵ Alia grava punkto estis la interna evoluo de la germana socialdemokrata partio Partio, kiu en 1959 adoptis novan programon en Bad Godesberg, kiu ĉesis marksismo kaj klasbatalo kiel la rimedoj kaj celo de la partio.²⁶ Ĝia plej grava efiko en ĉi tiu kunteksto estis ĝia devigo de la partia pozicio rilate al religio. Religio estis deklarita privata afero (kiel estis farite en pli fruaj partiaj programoj), sed nun la partio eksplicite ampleksis kristanajn laboristojn en ĝia provo malfermiĝi al la pli vastaj mezaj klasoj. Ĉi tiu politiko fundamente

Ĉi tiu punkto ne povas esti tro emfazita. La cerbofluo de oriento al okcidento en la formaj jaroj de FRG kaj GDR estas normale priskribita kiel unudirekta. Tamen ankaŭ ekzistis fluo de individuoj de okcidento al oriento, kvankam ĝi estis ĝenerale pli malmultaj kaj malpli influis neŭralgiajn profesiulojn. Tamen, ilia perdo estis signifa por ĉi tiu movado kaj ĝiaj asocioj.

Pri la SPD kaj ĝia programo, vidu Michael Klein, *Westdeutscher Protestantismus und politische Parteien: Anti-Parteien-Mentalität und parteipolitisches Engagement von 1945 bis 1963* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2005); kaj Karim Fertikh, *L'Invention de la Social-Démocratie Allemande*.

Une Histoire Sociale du Programme Bad Godesberg, (Parizo: Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 2020). Pamela Camerra-Rowe emfazas la elstarecon de la programo kiel partia mito

kaj referencpunkto citante la tiaman kancelieron Gerhard Schröder (SPD), kiu nomis

Agendo 2010 grava socipolitika reformo, kaj "dua Godesberg" (Pamela Camerra-Rowe,

"Tagordo 2010: Redefinante Germanan Socialdemokratian," *Germana Politiko kaj Socio* 22, n-ro 1 (2004),

4). Vidu ankaŭ Weir, *Ruĝa Sekularismo*.

malfortigis tiujn grupojn, kiuj intense implikis sekularismon kun klasbatalo, kio estis la ĉefa kialo por la sukcesa plivastiĝo de la supre menciitaj proletaj asocioj en la 1920-aj jaroj. Kun la nova politiko, tiuj grupoj tute perdis sian fundamenton kaj neniam reakiris siajn nombrojn.²⁷

La klasikaj liberpensaj asocioj kiel la Monista Ligo aŭ la Asocio de Liberpensuloj ankaŭ postvivis la naci-socialisman regadon. Iliaj personaj perdoj tamen estis pli generaciaj, ĉar la funkciuloj de la Vajmaro periodo jam estis pli malnovaj kaj nun estis emeritaj aŭ mortintaj. La Monista Ligo la nombro de membroj jam malkreskis al 3 000 en la 1920-aj jaroj, kaj reorganiziĝis en 1946, kun nur 600 membroj. Dek jarojn poste, estis nur 300 membroj foriris.²⁸

La samo validas por la liberreligiaj komunumoj. Ĉi tiuj komunumoj kaj asocioj esence daŭrigis siajn antaŭmilitajn agadojn en la sekvaj jardekoj, tio estas, ili identiĝis aŭ kiel paroĥoj aŭ kiel premgrupoj. Kiel ili estis donis korporacian statuson, en 1919, kiel Weltanschauungsgemeinschaft ('mondkoncepto komunumo'), statuso paralela kun la privilegiitaj religiaj komunumoj, ili ĉefe fokusita pri paroĥa laboro, t.e., pri enkomunumaj agadoj kaj junulara edukado. Sed nombre, ili fandiĝis al lokaj parokanaroj rekrutantaj siajn membrojn preskaŭ ekskluzive el siaj propraj rangoj. En 1998, Steffen Rink nomis ilin (kune kun la malnovaj katolikoj kaj la unitarianoj) "fosilioj de la historio de religio", ĉar ili reprezentis historian impeton por la disvolviĝo de novaj religiaj komunumoj en la deknaŭa jarcento, kiuj komenciĝis kiel dinamikaj grupoj, sed "ŝtoniĝis" en la dudeka jarcento, formante sufiĉe senmovajn, malgrandajn organizaĵojn.²⁹

Tiuj organizoj engaĝitaj kun publika tagordo ankaŭ ne sukcesis produktante aŭ subtenante larĝan socian videblecon de sekularismaj sintenoj: ili publikigis, kvankam malgrandskale, aŭ fokusiĝis al jura aktivismo per kampanjado por la jura egaleco de nereligiaj civitanoj. Ekzemple, ili postulis sekularan

Ankoraŭ ekzistas malgranda, sufiĉe enkapsuligita submedio de sekularismaj socialdemokratoj, ĉefe en okcidentgermanaj urboj. Interese, ĉi tiuj rondoj ŝajnas funkcii kiel portantoj de okcidentgermana Jugendweihe-tradicio, ekz. en Hamburgo kaj Brunsvigo (informoj de Thilo Rother). 'Enkapsuligita' fakte rilatas al la fakto, ke ĉi tiuj asocioj kaj retoj formas parton de familio tradicio.

Weir, Sekularismo, 281. Arnher E. Lenz kaj Ortrun E. Lenz, "Der Deutsche Monistenbund nach 1945", en Darwin, Haeckel und die Folgen. Monismus in Vergangenheit und Gegenwart, redaktita de Arnher E. Lenz kaj Volker Mueller (Neustadt am Rübenberge: Angelika Lenz, 2006).

REMID, Die Alten unter den Neuen - 'Fossilien der Religionsgeschichte' (Marburg: REMID, 1998). Hodiaŭ, kvar federaciaj landoj ankoraŭ agnoskas liberreligiajn komunumojn kiel korporaciajn religiajn organizaĵojn: Baden-Virtembergo, Rejnlando-Palatinato, Hesio kaj Malsupra Saksio. Tiuj regionoj ankaŭ markas siajn historiajn fortikaĵojn ĉefe en sudokcidenta Germanio.

anstataŭigaj fakoj por religia edukado aŭ jurpersekutitaj kontraŭ laborleĝoj kiuj donis avantaĝoj por preĝejoj kiel dungantoj.

Tria kaj speciala kazo estas la Unitarisma Komunumo, ĉar ĝi evoluis tre malsame en Okcidenta Germanio ol en la resto de la mondo. Dum internacia unitarismo estas sufiĉe liberala, liberreligia kaj senkonfesia, la Germana branĉo disvolviĝis per la influo de seniluziigitaj germanaj kristanoj en forte konservativaj direktoj, tial retiriĝante de ĉefaj diskursoj kaj publika atento. Ĉi tiu soleco iris man-en-mane kun pli forta fokuso sur interna komunikado kaj komunumaj laboroj, individua (kaj mistika) religio kaj völkisch-teoriado.³⁰

Tiel, por resumi la situacion en la okcidentaj sektoroj kaj la FRG, ekzistis rekomencprocezo, kvankam je malgranda skalo. Ĉi tiu marĝena pozicio ankaŭ rezultigis de tre konservativa socia klimato en la Adenauer-jaroj, kiuj longe estis priskribita kiel epoko de restarigo kaj rekristanigo.³¹ Estis iom da kresko de liberpensa aktivismo ekde la fino de la 1960-aj jaroj, sed sekularismaj organizoj, same kiel la nereligiaj kiel socia tavolo, restis marĝenaj.³² Eklezia membreco daŭre restis la normo, kunlaboro de germanaj administraj institucioj kaj ekleziaj reprezentantoj reprezentis la post-1949-an ideo pri amika aŭ kunlabora apartigo de eklezio kaj ŝtato.³³ Ĉi tiu domineco estis nerompita ĝis reunuiĝo, kiam la orientgermana loĝantaro kontribuis tre nereligia socia tavolo.³⁴

Ulrich Nanko, "Religiöse Gruppenbildungen vormaliger 'Deutschgläubiger' nach 1945", en *An-tisemitismus, Paganismus, Völkische Religion*, redaktita fare de Hubert Cancik kaj Uwe Puschner (Mün-chen: Saur, 2004).

Vidu Thomas Großbölting, *Der verlorene Himmel. Glaube in Deutschland en 1945* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2013), 93f. Li prezentas kredindan argumenton, sed ankaŭ markas ĝin kiel ĥimeron, ĉar la efikoj de ĉi tiu rekristaniĝo estis mallongdaŭraj kaj la eklezioj ne kapablis revivigi fermitajn religiajn mediojn. Simila kresko videblas en la brita humanisma movado. Ĝi estas ligita al la studenta movado: humanismo povus establi sin kiel reprezentanto de liberala, progresema vivstilo kaj varbis novajn membrojn. Vidu Callum Brown, David Nash kaj Charlie Lynch, *La Humanisma Movado en Moderna Britio. Historio de Etikistoj, Racionalistoj kaj Humanistoj* (Londono: Bloomsbury, 2023). La samo validas por Okcidenta Germanio, kvankam je malgranda skalo. La plej fama manifestiĝo de tiu koncepto estas la dilemo de Ernst-Wolfgang Böckenförde ke demokratiaj ŝtatoj baziĝas sur antaŭkondiĉoj, kiujn ili ne povas garantii - kaj lia solvo, ke tiujn povas provizi nur instituciigita religio. Vidu Ernst-Wolfgang Böckenförde, "Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation," en *Staat, Gesellschaft, Freiheit. Studien zur Staatstheorie und zum Verfassungsrecht*, redaktita de Ernst-Wolfgang Böckenförde (Frankfurto ĉe Majno: Suhrkamp, 1976), 60. En 2022, demografio markis signifan punkton: post jardekoj da malrapida malkresko, la membrokvanto de la publikaj preĝejoj en Germanio sinkis sub 50 procentojn (ne ke la aliaj 50 procentoj

Kondiĉoj en la Orienta Sektoro kaj la GDR

La larĝa sekularigo de la orientgermana loĝantaro ofte estas menciita kiel unu el la rezultoj de 40 jaroj da socialisma politiko. Ĝi ankaŭ korespondas al la jam menciitajn ideojn pri socialismaj politikoj kiel kontraŭreligiaj. Efektive, GDR oficialuloj establis kaj devigis larĝan gamon da sekularismaj politikoj. Dum donante al la individua religia libereco, la GDR vidis sin kiel laikistan ŝtaton kaj limigitaj kondiĉoj por religiaj institucioj. Subvencioj al religiaj komunumoj estis rigore tranĉitaj. Sciencismo kaj sciencecaj aliroj estis larĝe efektivigitaj en la eduka sistemo dum la lernejoj reformoj de la 1950-aj jaroj, per la amasa vastiĝo de publikaj edukaj instalaĵoj, kaj malpermesante religian edukadon en publikaj lernejoj (ĝi ankoraŭ povus okazi en la paroĥoj sed sen ia ajn financa aŭ struktura subteno).

Ĉiuj ĉi tiuj politikoj estis profunde enradikiĝintaj en socialismaj kulturoj, kiuj ankaŭ estis jam vaste senreligiigitaj aŭ sekularismaj pro la influo de la liberpensaj amasorganizoj de la 1920-aj jaroj.³⁵ Multaj funkciuloj havis biografiajn informojn ligojn al la antaŭmilitaj aŭ intermilitaj liberpensaj organizaĵoj. Ili havis familiajn ligojn al la liberreligiaj kongregacioj, ĉar ĉi tiuj estis alternativaj sociecaj forumoj dum la Kontraŭsocialismaj Leĝoj de Bismarck (kiel sportaj kluboj aŭ ĥoroj), ili havis sian Jugendweihe aŭ en unu el ĉi tiuj kongregacioj aŭ en la proleta liberpensaj organizaĵoj de la 1920-aj jaroj, aŭ ili estis sociigitaj en partiaj medioj kie liberpensado estis nur kutima. Ĉi tiuj funkciuloj ankaŭ rakontis tipaj malkonvertaj biografioj, t.e. rakontoj pri ilia liberiĝo kaj translokiĝo al socialismo implikis rakontojn pri emancipiĝo de konservativa, burĝa aŭ kampara, sed ofte religie kunnotita medio.³⁶ Sekularistoj tiel povus serioze atendu trovi simpatian kaj subtenon de ili.

estas nereligiaj, ĉar ekzistas ankaŭ vasta gamo da religiaj malplimultoj). Vidu Deutsche Welle, "Rekordaj nombroj forlasantaj la preĝejojn de Germanio," 28-a de junio 2022, <https://www.dw.com/en/germany-re-šnurnumeroj-forlasantaj-preĝejojn/a-62286684>.

Sed la procezo de malreligiigo estas pli malnova ol la dudeka jarcento. La verko **Da-tenatlas** de Lucian Hölscher klare montras, ke tiuj protestantaj regionoj, kiuj post 1945 fariĝos la GDR, estis jam pli fremdiĝintaj de la eklezio ol kompareblaj sudaj aŭ okcidentgermanaj regionoj.

La partoprenado en preĝejo jam estis surprize malalta en urboj kiel Berlino aŭ Leipzig: nur unu sesono de la paroĥanoj ĉeestis dimanĉajn diservojn almenaŭ unufoje jare (Hölscher, *Datenatlas*, volumo 2, 420 kaj 549).

Ekzemple: Walter Ulbricht (1893–1973) havis sian Jugendweihe en la liberreligia komunumo en Leipzig en 1907. Li estis, kune kun "kelkaj aliaj infanoj en sia klaso, kies patroj estis membroj de la SPD", sendevigitaj de religia edukado. Por tio, ili estis supektoj. Carola Stern, Ulbricht. *Eine politische Biographie* (Kolonjo/Berlino: Kiepenheuer & Witsch, 1964), 21. Vidu ankaŭ Weir, *Ruĝa Sekularismo*, 139–141.

Pli praktike, fariĝis pli malfacile restarigi liberpensajn asociojn en la orienta sektoro ol en la okcidentaj sektoroj. Mezklasaj organizoj (liberpensuloj aŭ liberreligiuloj) renkontis kontraŭburĝan politikan etoson, kiu principe suspektis ilin esti kontraŭrevoluciaj; ili renkontis la saman antaŭjuĝon kiel iliaj laboristaj samklasanoj en la okcidenta sektoro, eĉ kvankam ili povus sufiĉe facile atesti, ke ili ne profitis de la nacia socialisma reĝimo, ĉar ili estis malpermesitaj ekde 1933. Je la individua nivelo, ĉi tio pruvo estis multe pli malfacila por la mezklasaj asocioj: ĉar iliaj membroj estis rekrutitaj el teknikaj, administraj kaj liberaj profesioj, ili estis ĝenerale pli verŝajne rilatis al registaraj aŭ profesiaj institucioj, kiuj estis organizitaj laŭ la reĝimo. Sekve, nekoruptajn membrojn kaj eblajn funkciulojn strukture pli malfacile trovi

ol en laboristaj organizaĵoj. Ĉi tiu baro principe malhelpis la reorganizado de la mezklasa liberpenso. Ne surprize, por politika, ekonomia aŭ personaj kialoj, la iamaj membroj de ĉi tiuj asocioj forlasis Orientan Germanion kiel parto de la cerboperdo de edukitaj profesiuloj al la okcidentaj sektoroj. Lasta instigo por tiu klientaro eble estis la oficiala malpermeso de la Jugend-weihe-festoj por liberreligiaj komunumoj en GDR en 1950.

Ĉar tiuj baroj ne ekzistis por la iamaj laboristaj organizaĵoj en la orienta sektoro, la cirkonstancoj estis pli utilaj kaj la vojo ŝajnis larĝa kaj malferma por reviviĝo de la dissolvitaj sekularismaj amasasocioj kiel socialismaj rekrutadaj aŭ aktivistaj organizoj. Tamen ĝi venis alimaniere kaj la stagna kresko aŭ sterileco ne ŝuldiĝis nur al politikoj kaj strukturoj ene de la sola GDR. Prefere, malfacilaĵoj alfrontantaj sekularisman reorganizado ankaŭ estis kaŭzita de la hegemonia potenco de la regiono, Sovetunio.

Unue, la oficiala sovetia sinteno rilate al religio kaj la formado de la kritiko de religio signife ŝanĝiĝis dum la Dua Mondmilito: Stalin restarigis la rilaton de la ŝtato kun la Rusa Ortodoksa Eklezio en 1943, kaj la sekularisma movado, precipe la Ligo de la Militantaj Sendiaj, havis rifuzis. Sekve, ĝi ne plu povis servi kiel rolmodelo en Germanio. Sed la fokuso de la ŝtato pri religio denove ŝanĝiĝis komence de la 1950-aj jaroj – al individua krimigo, persekutado kaj rekta politika agado kontraŭ religiaj komunumoj. Judaj institucioj estis malfonditaj ekde la fino de la 1940-aj jaroj, kaj en 1953 la komploto de la kuracistoj, serio de ŝajnprocesoj kontraŭ kuracistoj, inter ili judoj, kiuj vortigis la tutan spektron de antisemitaj antaŭjuĝoj. Ankaŭ, en 1954, la sovetia ŝtato komencis plifortigitan propagandan kampanjon kontraŭ ambaŭ religiaj

institucioj kaj individuaj kredantoj.³⁷ Kontraste al la kontraŭreligiaj kampanjoj de la 1920-aj kaj 1930-aj jaroj, kiuj prezentis religiajn kredojn kaj kredantojn kiel malmodernajn kaj ridinda, ĉi tiu nova kampanjo pli klopodis glori la teknologian, sekularan epokon, kiun socialismo kaj komunismo baldaŭ alportos. Ridindante religio eble ankoraŭ estis temo, sed demandoj pri religiaj kontraŭ sekularaj mondkonceptoj estis marĝenigitaj favore al la promesoj de scienco. Mallonge, la soveta Unio ne plu provizis rolmodelojn por liberpenso aŭ sekularisma sociumado. Prefere, la ŝtato forturnis sian atenton de la negativa kritiko de konkretaj religioj kaj al la pozitiva deklaro de aparta teknologia kaj scienca mondkoncepto.

La germanaj liberpensaj asocioj ankaŭ okupiĝis pri popularigado de scienca scio kaj mondkonceptoj per siaj publikaj prelegoj kaj pamfletoj, kaj sukcese alparolis interesitan aŭdantaron. Nun, la (plejparte laikaj) socialistoj en GDR havis aliron al la tuta socio laŭ pluraj vojoj - kaj ili uzis ĉi tiujn ŝancojn profesiigante ĉi tiun laboron. La enhavo estis pedagogie reviziita kaj rearanĝita; strukture, ĝi estis centraligita kaj pli proksime ligita al ŝtataj institucioj, ekz. la Ministerio pri Edukado. Ĉefa instrumento por plenumi ĉi tiun strategion estis restarigi kaj kreskigi Urania-n, pli malnovan, Berlinan publikedukada forumo en la medio de la Deutsche Gesellschaft für Ethische Kultur (Germana Societo por Etika Kulturo) centrita ĉirkaŭ observatorio.³⁸ Urania estis refondita en 1954, kiel institucia hibrido, ĝi estis oficiale sendependa sed fakte implikita kun ŝtataj institucioj. Kune kun la estraroj por la organizado de la nove establitaj ŝtatrilataj Jugendweihe-festoj, Urania fariĝis la centra difuzilo de la scienca mondkoncepto en la orientgermana kunteksto. La organizaĵo aranĝis prelegseriojn kaj ekspoziciojn, publikigis revuojn kaj librojn kaj redaktis Weltall, Erde, Mensch ('Spaco, Tero, Homo'), la libron prezentita ĉe Jugendweihe-festoj ĝis 1974.³⁹ Liberpenso-asocioj du-

Victoria Smolkin, *Sankta Spaco Neniam Estas Malplena. Historio de Socia Ateismo* (Princeton: Princeton University Press, 2018); Jeffrey Veidlinger, "Ĉu la Doktoro-Komploto Estis Sanga Kalumnio?", en Rita Murdo en Rusio, *Orienta Eŭropo kaj Pretere: Novaj Historioj de Malnova Akuzo*, redaktita de Eugene M. Avrutin, Jonathan Dekel-Chen kaj Robert Weinberg (Bloomington: Indiana University Press, 2017); kaj Richard Madsen, "Religio sub Komunismo," en *La Oksforda Manlibro de la Historio de Komunismo*, redaktita de Stephen A. Smith (Oksfordo: Oxford University Press, 2014), 589.

Pri la Urania, vidu Thomas Schmidt-Lux, *Wissenschaft als Religion. Szientismus im ostdeutschen Säkularisierungsprozess* (Würzburg: Ergon, 2008); kaj Thomas Schmidt-Lux, "Das helle Licht der Wissenschaft. Die Urania, der organisierte Szientismus und die ostdeutsche Säkularisierung," *Geschichte und Gesellschaft* 34, n-ro 1 (2008): 41–72. Pri la Germana Etika Movado, vidu Weir, *Sekularismo*, 133; kaj Enders, *Moralunterricht*, 55–83.

La libro cirkulis milionojn da ekzempleroj kaj ampleksis tri centrajn dimensiojn de la scienca mondkoncepto: kosmologian, geologian kaj antropologian/historian scion.

Blendi la oficialajn sciencigajn klopodojn simple ne konvenis en ĉi tiun ŝablonon de centralizita kaj ŝtate implikita publika edukado.

Krome, kun ebla fokuso sur komunuma laboro (kiu eble estis hereditaj de siaj liberreligiaj antaŭuloj), organizitaj liberpensuloj ne faris tion konveni al la ŝablono por la disvolviĝo de plenevoluinta socialisma socio. Sociemo estis aŭ grupigita en la sfero de laborejoj, t.e. en Brigado aŭ Kollektiv,

⁴⁰ aŭ en la sfero de civilaj agadoj. Ĉi tie, nereligio kaj la kritiko de religio jam ne plu estis konsiderataj gravaj rimedoj por la transformo de socio. Kvankam ankoraŭ ekzistis preĝejoj kaj religioj en GDR, ili estis ne plu traktataj kiel celoj de publika agitado. Ilia relativa akcepto en La socio de GDR ŝuldiĝas al ideologiaj kaj empiriaj kialoj. Ideologie, la partio funkciuloj atendis, ke la establado de socialisma ŝtato sur germana grundo estos tia fundamenta socia transformo, ke oni simple atendis, ke demandoj pri religio fariĝu malaktualaj en la nova sistemo. Empirie, la fruaj jaroj de la GDR vidis konfliktojn kun religiaj institucioj - plej rimarkinde la enkondukon de la jam menciitaj Jugendweihe-festoj kiel instituciigita rito de trapaso al plenaĝeco. Ne nur la liberreligiaj komunumoj ne estis permesite plu festi Jugendweihe kaj la rito estis renomita kiel festa enkonduko en la "kolektivon de socialistoj", ĝi ankaŭ rivalis la protestantan riton de konfirmacio, kiu tradicie akompanis ceremoniojn kiam diplomiĝante de bazlernejo. Origine planita kiel aldona oferto, la preĝejoj kontraŭis ĝin, postulante ke iliaj membroj bojkotu la publikan feston. Sed post kelkaj jaroj, pli da familioj partoprenis en Jugendweihe ol en konfirmacio. Antaŭ la 1980-aj jaroj, pli ol 90 procentoj de ĉiu kohorto partoprenis en la socialisma rito. La eklezioj provis alfronti la Jugendweihe kaj malvenkis.⁴¹ Tio lasis la impreson inter la ŝtataj oficistoj, ke religio estas forto, kiun oni devas esti krome neglektita kaj liberpenasa agitado ne estis necesa.⁴²

Fina kialo por la rompo en liberpensaj tradicioj en GDR kuŝas en historia ŝarĝo. La kritiko de Lenin pri pozitivismo (kaj ankaŭ pri Wilhelm Ostwald kiel protagonisto de ĉi tiu filozofia aliro) en Materialismo kaj Empirio-kritiko de 1909 alportis daŭran verdikton pri la filozofia verko de la akademiulo kaj

Ambaŭ rilatas al grupoj de kolegoj en firmao: dum la unua rilatas al la tuto de ĉiuj kolegoj en certa laborunuo, ĉi-lastaj estis laŭvolaj grupoj dediĉitaj al certaj aferoj aŭ ŝatokupoj, ekzemple muziko, drama teatraĵo, aŭ amikaj rilatoj kun kolegoj en Sovetunio.

Uta Karstein, *Konflikt um die symbolische Ordnung. Genese, Struktur und Eigensinn des religiös-weltanschaulichen Feldes* (Würzburg: Ergon, 2013), 128-133.

Sed finfine, Asocio de Liberpensuloj en GDR, la Verband der Freidenker der DDR, estis establita en 1989. Pri ĉi tiu procezo, vidu la ĉapitron de Eva Guigo-Patzelt en ĉi tiu volumo.

pri lia liberpenza aktivismo.⁴³ Ĉi tio renkontis la konfrontigan akcepton de duigita liberpenza medio kun burĝa kaj proletara tendaro. Sekve, kritikistoj de religio en GDR referencaj al Ernst Haeckel aŭ Wilhelm Ostwald estis facile suspektitaj kiel reviziistoj, t.e. subjektoj kun burĝa pensmaniero, okupigante sin per la malĝustaj personoj, la malĝustaj demandoj kaj la malĝustaj perspektivoj. Kiam la orientgermana scienchistoriisto, Friedrich Herneck, publikigis kompilon de eseoj pri la kritiko de religio fare de Ostwald en 1960,⁴⁴ li eksplicite emfazis, ke Ostwald estis kemiisto, Nobel-premiito kaj ĝenerale fidinda sciencisto. Kvankam la argumentoj de Ostwald estas plejparte konvenciaj argumentoj, kiuj laŭ sia enhavo estis absolute validaj en la socialisma kunteksto de la kritiko de religio, Herneck tamen estis suspektata pri rehabilitado de alia burĝa, baze mispensanta pensulo kaj pri korupto la ĝusta socialisma scienca mondkoncepto, kiel ĝi estis konstruita kaj popularigita de publika edukado.⁴⁵

Ne nur la liberpenza medio ne kapablis reorganiziĝi sub la kondiĉoj de sekularisma ŝtato, sed ankaŭ estis malfacile transpreni intelektajn tradiciojn de liberpenso kaj la kritiko de religio en la publika sfero sen esti suspektata pri esti reviziisma kaj ne subtenanta la ŝtaton. GDR-sekularismo estis tial ne nur sekularisma en la senco de kontraŭreligiisma tagordo aŭ malamikeco kontraŭ organizita religio; ĝi ankaŭ estis malamika kontraŭ organizitaj formoj de mondkoncepta sekularismo.

Lenin nomis Ostwald "tre grava kemiisto kaj tre konfuzita filozofo"; vidu Naum Rodnyj kaj Jurij Solovjev, Wilhelm Ostwald (Leipzig: Teubner, 1977), 7. Ostwald estis prezidanto de la Monista Ligo de 1911 ĝis 1915 kaj produktiva eldonisto de la kritiko de religio.

Wilhelm Ostwald, Wissenschaft contra Gottesglaube. Aus den atheistischen Schriften des großen Chemikers, redaktita de Friedrich Herneck (Berlino: Urania, 1960); Friedrich Herneck, Der Chemiker Wilhelm Ostwald und sein Kampf um die Verbreitung eines naturwissenschaftlich begründeten Weltbildes: Ein dokumentarischer Beitrag zur Geschichte der Naturwissenschaft und ihrer atheistischen Traditionen (Habilitado, Universitato de Berlino [Orienta], 1961). Dum la unua estis eldonita de la Urania kaj tiel aliris la aferon laŭ sufiĉe popularigita maniero, ĉi-lastata estis tiu de Herneck postdoktora kvalifiko.

Kiel historiisto de scienco, Herneck perdis sian instrupermeson en 1958 pro reviziismo: li havis laboris pri la filozofo Ernst Mach (kiu estis la ĉefa celo de Lenin en Materialismo kaj Empirio-Kritiko). Vidu Christoffer Leber, Arbeit am Welträtsel. Religio und Säkularität in der Monismusbewegung um 1900 (Göttingen: Vandenhoeck Ruprecht, 2020), 9; kaj Dieter Hoffmann, "Herneck, Friedrich", en Wer war wer in der DDR? Ein Lexikon ostdeutscher Biographien (Berlino: Christoph Links, 2010 [kvina eldono]).

Konkludo

Revenante al la analiza demando pri la interligoj de la nereligia kaj iliaj respektivaj ŝtataj kunteksto, la kazo de germana organizita liberpenso post 1945 montras, ke konkretaj historiaj nereligiaj formacioj rekte dependas de sociaj, kulturaj kaj politikaj kadroj kaj agadsferoj. La du germanaj ŝtatoj provizis diametrajn kondiĉojn por la (re)formado de liberpensaj asocioj - principe malavantaĝante unu tavolon, dum donante strukturan avantaĝon al alia. Tio estas, ambaŭ ŝtatoj povus esti servintaj kiel haveno por diverĝaj sed grandaj partoj de la liberpenso medio de la frua dudeka jarcento. Ambaŭ grupoj, tamen, malsukcesis daŭrigi antaŭajn tradiciojn kaj uzi historiajn rimedojn. En FRG, ĉi tiu interrompo estis forte ligita al la negativa pozicio de liberpenso kaj la kritiko de religio en religiema politika sistemo kaj konservativa, religieca publika diskurso – almenaŭ ĝis la fino de la 1960-aj jaroj. Kontraste, en GDR, liberpenso kaj la kritiko de religio ne kapablis establi sin kiel substancan dimension de la nova socialisma ordo: la historia tradicio de germana liberpenso estis vaste mallegitimigita kaj religio mem estis konsiderata tia marĝena kaj neproduktiva, ke kritike diskuti ĝin altirus nenecesan atenton al la afero. Religio estis silentigita, kaj nereligio ne malpli. En konkludo, la sekularisma politiko de GDR ne nur celis (organizitan) religion sed ankaŭ (organizita) nereligia – juĝante laŭ ĝiaj historiaj tradicioj, la socialisma sistemo perceptis organizitan liberpensadon kiel integritan parton de la religia kampo, prefere ol kiel propra nereligia sfero.

Kvankam situantaj en malsamaj kunteksto kaj ligitaj al malsamaj kadroj de socia agado, la rezulto estis la sama: organizita liberpenso estis marĝenigita. en ambaŭ germanaj ŝtatoj en la dudeka jarcento.

Eva Guigo-Patzelt

La orientgermana asocio de Liberpensuloj (1988–1991), "Lasta "Ideologia Ofensivo" kaj Finfina Probleminstiganto al la Politika Sistemo

La anonco pri la kreado de Verband der Freidenker in der DDR (Asocio de Liberpensuloj de GDR - VfD) post pli ol 40 jaroj da komunista regado malamika al tia projekto tute surprizis la orientgermanajn gazetlegantojn en januaro 1989. Provoj rekrei Ligon de Liberpensuloj inter 1945 kaj 1947 estis rifuzitaj de la komunista partio KPD, por la bono de kunlaboro kun la kristana partio CDU, kaj la ankoraŭ 94-procenta kristana loĝantaro.¹ Krome, laŭ multaj orientgermanoj, ŝajnis ankaŭ esti neniu pli da bezono por specifa organizo: "Iasence, la petoj de la liberpensuloj havis asimilita de la politiko de la SED",² la Socialista Unuecpartio de Germanio devenante de la kuniĝo de la komunista KPD kaj la socidemokrata SPD. Kiam la ŝtata sistemo estos plene formita de kaj por nekredantoj, malgraŭ iuj eble provizoraj koncedoj al la ankoraŭ influaj eklezioj, kiam la socian vivon regas la komunista partio, la – kompreneble, sekulara – kulturaj asocioj kaj la unika junulara asocio, Freie Deutsche Jugend (FDJ), kio eble mankas, kion liberpensuloj povus fari pli aŭ pli bone? Aŭ pli precize, kion la samaj homoj farus alimaniere kaj pli bone sub la etiketo "liberpensuloj"? La preparado de la asocio kaj ĝia lanĉa evento la 7-an de junio 1989 vekis pasiajn reagojn, kiuj varias de aplaŭdo ĝis konsterniĝo. Ĝi estis nomita sekto aŭ la "ateisma 'preĝejo' de SED", "luksa SED" kaj "federacio de bonaj samarianoj",³ kaj ricevis pli ol 2 400 leterojn de la loĝantaro.⁴

Horst Groschopp kaj Eckhard Müller, *Letzter Versuch einer Offensive: Der Verband der Frei-denker der DDR (1988–1990). Ein dokumentarisches Lesebuch* (Aschaffenburg: Alibri Verlag, 2013), 11–25.

Andreas Fincke, *Freidenker – Freigeister – Freireligiöse. Kirchenkritische Organisationen in Deutschland seit 1989* (Berlino: Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen, 2002), 6. Vidu Katharina Neef en ĉi tiu volumo.

Gerd Dietrich, *Kulturgeschichte der DDR, Band III: Kultur in der Konsumgesellschaft 1977–1990* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2018), 2060; Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 28; 175.

Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 129–130.

Profunda malkonsento ankaŭ regas en la ne tre ampleksa historiografio por-ofte produktita en la "plurala mondo de senkonfesiuloj" de reunuigita Germanio,⁵ pliaj aktoroj kiel ekzemple Horst Groschopp. La debato fokusiĝis al la kialoj kaj ĉefaj celoj kiuj instigis la kreadon de la Asocio de Liberpensuloj kaj la decidon fari tion ĝuste tiam, inter la fino de 1988 kaj la mezo de 1989, tio estas, en la mezo de la Pacifika Revolucio kaj dum la rilatoj inter la aŭtoritatoj kaj la Protestanta Eklezio rigidiĝis. La Politburoo menciis la projekton en la kunteksto de "ideologia ofensivo" la 15-an de novembro 1988, kaj decidis pri ĝia kreado la 6-an de decembro 1988.⁶ La stato de la dokumentado malfaciligas la traktadon pli reen: iuj atribuis la iniciaton al la Ĝenerala Sekretario de SED, Erich Ho-necker, aŭ suspektis malsamajn frakciojn ene de la Politburoo.⁷ Kiel la asocio arkivoj ne estis malkovritaj ĝis hodiaŭ, provoj rekonstrui ĝian mallongan historio devas dependi de parola historio kaj de dokumentoj konservitaj de aliaj instancoj, lasante konsiderindan spacon por supozoj.⁸ Aldoniĝas al tio la malprecizeco kreita kaj konservita, pli-malpli intencite, de pluraj ludantoj samtempe. Ĝi estas klare, ke la celoj asignitaj al la Asocio de Liberpensuloj fare de diversaj aktoroj diverĝis. La Politburoo ŝajnas esti vidinta ĝin kiel novan ilon por disvastigi sian mondkoncepton kaj ideologion, kaj kontraŭstari la influon de la eklezioj.⁹ Diversaj dokumentoj produktitaj de la Ministerio pri Ŝtata Sekureco (Stasi) emfazas la "reakciaj" fortoj ene de la eklezioj kaj la religia influo, kiu devus esti pritraktita.¹⁰ Sugestante – sen paroli malkaŝe pri ĝi – revenon al

Andreas Fincke, *Woran glaubt, wer nicht glaubt? Lebens- und Weltbilder von Freidenker, Konfessionslosen und Atheisten in Selbstaussagen* (Berlino: Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen, 2004), 3.

Vidu la dokumentojn publikigitajn en Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 57, 80–90.

Fincke, Freidenker; Alfred Hoffmann, "Mit Gott einfach fertig". *Untersuchungen zu Theorie und Praxis des Atheismus im Marxismus-Leninismus der Deutschen Demokratischen Republik* (Leipzig: Sankta Benno Verlag, 2000), 292–293.

Dokumentoj de malsamaj arkivoj estis publikigitaj en Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*; Gerhard Besier kaj Stephan Wolf, "Pfarrer, Christen und Katholiken". *Das Ministerium für Staatssicherheit der ehemaligen DDR und die Kirchen* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1992, dua eldono). Por indico donita fare de iamaj aktoroj, vidu ankaŭ Fincke, *Woran glaubt*; Horst Groschopp, "Kampfgruppe gegen die Kirche?," *MIZ* 4, nr. 13 (januaro 2013); Dietrich Mühlberg, "Gab es in der DDR Freidenker? oder Was wurde 1989 gegründet?," en "Kein Jenseits ist, kein Aufersteh'n", *Frei-religiöse in der Berliner Kulturgeschichte*, redaktita de Horst Groschopp (Berlino: Bezirksamt Prenzlauer Berg, 1998), 3624–2.

Politbüro, *Information zur Bildung des VdF an 1. Sekretäre der Bezirksleitungen vom 22.12.1988 bzw. 9.1.1989*, publikigita en Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 86–90.

Diversaj dokumentoj kaj citaĵoj esprimantaj la pozicion de la Stasi en Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 93–95; 108. Ankaŭ Bernd Schäfer, "Tendenzen und Inhalte von atheistischer Propaganda und wissenschaftlichem Atheismus 1957–1989", en *Aufarbeitung und Versöhnung*, Band VI:

la pli agresemaĵoj de la 1950-aj kaj 1960-aj jaroj, ili kapablis "kontentigi" certa rando ene de la SED.¹¹ Tamen, la Stasi substrekis, ke "kompreneble ne estas intereso proklami la ateisman karakteron de la asocio sur ĉiu placo".¹² Koncerne la registaron, ĝi aprobis la decidon de la Politburoo-sion por krei la asocion kun la vortoj: "Demandoj pri la rezolucio estas ne eblas!"¹³ Tiu konscia sekreteco malfortigis la pozicion de la estroj de la asocio metante ilin sub la fortan suspekton de esti instrumentigitaj de la reganta partio kaj/aŭ manipolitaj de la Stasi.¹⁴ Ili asertis sian sendependecon asertante diverĝon inter la komencaj planoj de la Stasi kaj la partio, unuflanke, kaj la realo sur la tereno, aliflanke: sen arkivoj, la debato estas malfacile decidi.

Ĉi tiu ĉapitro celas kontribui al pli evidente bazita historio de ĉi tiu ankoraŭ plejparte nekonata asocio danke al dokumentoj lasitaj de kelkaj tre aktivaj protagonistoj de la Asocio de Liberpensuloj, kiuj neniam estis rimarkitaj antaŭe kaj montriĝos tre helpema por pli bone kompreni la "lastan ideologian ofensivon" de la SED (Gro-schopp kaj Müller). Pluraj marksismaj specialistoj pri religio, laborantaj en la scienca kampo nomata scienca ateismo, efektive faris sian plejeblojn por ĉeesti kaj influo sentita por difini la profilon de la nova asocio. La GDR adoptis 'scienca ateismo' en 1963, sekvante la sovetian ekzemplon, sen povi repliki la tutan gamon da metodoj kaj esplortemoj, sed kun la sama postulo provizi pli precizan scion pri religio por kreskigi ateismon pli efike.¹⁵ Olof Klohr, profesoro ĉe Warnemünde apud Rostock kaj la plej eminenta scienca ateisto de Orienta Germanio, estis unu el 43 membroj en la prepara komitato starigita la 13-an de januaro 1989; lia partopreno en pluraj kunvenoj en

Zur Arbeit der Enquete-Kommission "Leben in der DDR. Leben nach 1989 - Aufarbeitung und Versöhnung" (Schwerin: Landtag Mecklenburg-Vorpommern, 1997), 193.

Joachim Heise, "Kirchenpolitik von SED und Staat: Versuch einer Annäherung", en *Kirchen in der Diktatur: Drittes Reich und SED-Staat, Fünfzehn Beiträge*, redaktita de Günther Heydemann kaj Lothar Kettenacker (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993), 139–140; Schäfer, "Tendenzen", 192–194; intervjuo kun Horst Dohle kaj Joachim Heise en Berlino, 25-a de novembro 2015. Ekzemplo troveblas en SAPMO-BArch DY 30/26306 Czepuck al Hager, 23-a de marto 1989.

Notiz des Parteisekretariats des MfS zur VdF-Gründung, 13 januaro 1989, publikigita en Gro-schopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 108.

Ministerrat der DDR, Beschluß vom 23. Decembro 1988 zur Bildung eines Verbandes der Freidenker der DDR, publikigita en Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 92.

Vidu ekzemple artikolon de Klaus Sühl en diesseits 6 (marto 1989), publikigita en Groschopp kaj Müller, *Letzter Versuch*, 126–128.

Vidu mian doktoran disertaĵon pri scienca ateismo en GDR: "Du conflit au dialogue: L'athéisme scientifique en RDA (1963–1990)" (Doktora disertacio, Sorbonne Universitato, 2021).

1989 estas konfirmita.¹⁶ Lia kolego, Hans Lutter, la ĉefa marksisma specialisto pri protestantismo en Orienta Germanio, faris paroladon pri la fonda kongreso de VdF la 7-an de junio 1989, kaj estris regionan sektion. Tiuj estis nur la plej elstaraj inter la grupo de akademiuloj por partopreni en la nova asocio. Laŭ lia filino, Olof Klohr estis unu el ĝiaj iniciatintoj.¹⁷ La arkivoj lasitaj de la reto de sciencaj ateistoj, tamen, igas la kreaĵon de VdF ŝajni pli kiel ekstera okazaĵo kaj kiel surprizo eĉ por ili, la fakuloj nomumitaj por helpi la Politburoon pri ateismo kaj religia politiko. Kiel Groschopp jam rimarkis, la decidantoj en la Politburoo certe ne konsciis pri la defioj, kiujn la nova asocio kreitaj,¹⁸ la sciencaj ateistoj, estis des pli tiaj. Ĉar la VdF ne estis nur unu asocio inter tiom da aliaj: ĝi estis perceptita, kaj de ĝiaj kritikistoj kaj de la sciencaj ateistoj, kiel signifa novigo kiu renversis tre delikatan ekvilibron kaj necesigis rekonsideri la rilatojn inter la ŝtato, kredantoj kaj nekredantoj. Ĉi tiuj demandoj eĥis jam daŭrantajn pripensojn ene de la grupo de akademiuloj pri la loko de la preĝejoj ene de la sistemo de GDR. Interpelacioj de kontraŭuloj de la nova asocio premis Olof Klohr, Hans Lutter kaj iliajn kolegojn trovi respondojn kaj paroli. La maniero, kiun ili trovis por integri la Asocion de Liberpensuloj en la orientgermanan sistemon, kondukis ilin al provoj fari la asocio taŭga al la vizio, kiun ili povis krei pri libera penso en Orienta Germanio de 1989. Por kompreni ilian strategion, unue necesas aprezi la senprecedencajn defiojn, kiujn ĉi tiu asocio alfrontis al ili.

Artikoloj en Berliner Zeitung 12 (januaro 1989): 1, 5; kaj 252 (oktobro 1989): 4; kaj en Neues Deutschland (januaro 1989; aprilo 1989); kaj KNA Berlin Dienst 11 (januaro 1989); Arkivoj de la Berliner Institut für vergleichende Staat-Kirche-Forschung (BISKF), kolekto Klohr, n-ro. 140 Klohr al Bachmann, la 6-an de januaro 1989.

Intervjuo kun Simone Mönch ĉe Tempel, 29-a de julio 2019.

Vidu la citaĵojn donitajn en Groschopp kaj Müller, Letzter Versuch, 17–18, 31.

Teoriaj Problemoj kaj Persistaj Demandoj por la specialistoj pri religiaj aferoj de GDR

La Asocio de Liberpensuloj kiel Defio al Marksisma- Kristana Dialogo

La VdF disigis la SED. Kelkaj el ĝiaj membroj ĝojis pri tio, kio povus esti la reveno al la kontraŭreligia militemo, kiun ili sopiris ekde la 1960-aj jaroj.¹⁹ Aliaj komunistoj opiniis, ke la SED estas sufiĉa kadro por pensi libere kaj malfidis nova organizaĵo, kiun estus pli malfacile kontroli. Aŭ ili simple ne faris atendu iujn ajn avantaĝojn de ankoraŭ alia peza organizaĵo.²⁰ Efektive, la VdF emfazis amasan membriĝon kaj volontulan laboron. Regionaj sekcioj kreitaj en marto 1989 kolektis ĉirkaŭ 230 personecojn, kaj la fonda kongreso en junio eĉ havis 400 partoprenantojn. Antaŭ la fino de junio, 11 000 orientgermanoj petis membrecon, plejparte dungitoj en edukado kaj la medicina sektoro. Ili estis organizitaj en kvartalajn grupojn, distriktajn sekciojn kaj regionajn sekciojn, kovrante la tuta lando laŭ la sama ŝablono kiel la SED.²¹

La sciencaj ateistoj, jam tre aktivaj en la partiaj strukturoj kaj aliaj organizaĵoj, ankaŭ estis disigitaj de la VdF, sed ne pro organizaj aferoj. Ĉar la 1950-aj jaroj, Olof Klohr kaj liaj kolegoj jam subtenis la agadojn de la Urania Societo por la Disvastigo de Scienca Scio kaj pripensis pri la socialismaj ritoj en Rostock fine de la 1950-aj jaroj, kun fokuso sur la plenaĝiĝo festadoj kaj en la 1980-aj jaroj, kun speciala fokuso sur sekularaj funebroj. Ili ankaŭ havis estis en kontakto kun liberpensaj organizaĵoj de aliaj landoj.²² Por la sciencaj ateistoj, la plej videbla efiko de la venonta VdF estis malhelpi la kristanan-marksisman dialogon, kies ĉefajn marksismajn subtenantojn ili en Orienta Germanio. Olof Klohr, aparte, longe konvertiĝis al renkontiĝoj kun kristanaj samideanoj civitanoj kaj ne uzis la terminon dialogo antaŭ 1984.²³ Tamen, en 1986 ĝis 1988, dialogaj kunvenoj prosperis tra la tuta lando kaj dialogo estis la

Heise, "Kirchenpolitik", 139–140; Schäfer, "Tendenzen", 192–194; intervjuo kun Horst Dohle kaj Joachim Heise en Berlino, la 25-an de novembro 2015. Ekzemplon oni povas trovi en la federaciaj arkivoj en Berlino: SAPMO-BArch DY 30/26306 Czepuck al Hager, 23 januaro 1989. Mühlberg, "Freidenker."

Dietrich, Kulturgeschichte, 2,058–2,061.
Pri la kontaktoj de Klohr kun okcidentgermanaj kaj aŭstraj liberpensuloj kaj internaciaj liberpensuloj pensulaj kongresoj, vidu BISKF Kaul 14 Dokumento st pri internaciaj rilatoj, 10; Ateisma Forschungen 2 (1963): 10–12.

Por pliaj detaloj, vidu Eva Guigo-Patzelt, "Internmarksisma Dialogo pri la Dialogo": Stumbliĝaj Blokoj en la Interŝanĝo de Orientgermanaj Marksismaj Scienculoj kun Kristanoj," en Christian Modernity

la komuna projekto de la grupo disvolviĝos en esplorado, konferencoj, instruista trejnado kaj universitataj lecionoj. La grupo estis tre singarda dum konsiderado de la demando kaj komencado de la dialogo en praktiko, malgraŭ konkurencantaj, negativaj opinioj pri la dialogo ene de sia propra partio. La VdF renversis ĉi tiun delikatan situacion. Ne nur dialogemaj kristanoj sciis pri la engaĝiĝo de la sciencaj ateistoj al dialogo: precipe la profesoroj inter ili, Klohr, Lutter kaj Wolfgang Kliem, de la Berlina Akademio de Sociaj Sciencoj, ofte pledis por dialogo en intervjuoj kaj artikoloj aŭ en la radio.²⁴ Ili parolis en sennombraj kunvenoj en diversaj kuntekstoj por konvinki siajn samcivitanojn pri la nova politiko.²⁵ Eĉ okcidentgermanaj ĵurnaloj citis iliajn deklarojn.²⁶ Koncerne iliajn protestantajn kaj katolikajn partnerojn, pro iliaj proksimaj ligoj al la reganta partio, la sciencaj ateistoj konstante devis trankviligi ilin pri sia vera volo komenci dialogon indan ĉi tiun nomon. La dubo revenis pli akute ol iam ajn kiam la kristanoj eksciis pri la VdF. Tiel rapide kiel SED-membroj, ili memoris pasintajn batalojn kontraŭ kristanismo kaj la eklezio ligitaj al la vorto "liberpensuloj", ĉu en Germanio antaŭ 1933, ĉu fare de la Ligo de Militantaj Sendiaj en Sovetunio. Viola Schubert-Lehnhardt, iam membro de la scienca ateisma reto, bone memoris kial la misfamigita nomo "liberpensuloj" estis anstataŭigita per "humanistoj" baldaŭ post la fino de GDR.²⁷ Konrad Feiereis, profesoro en la katolika seminario en Erfurt, konsultisto por la Pontifika Konsilio por Dialogo kun Nekredantoj kaj la ĉefa katolika reklamanto de dialogo en GDR, provizas ekzemplon por la negativaj asocioj kun "liberpensuloj". Klohr kaj Feiereis renkontiĝis ĉe internacia dialoga kunveno en Budapeŝto en oktobro 1986,²⁸

kaj Marksisma Sekularismo en Orienta Mezeŭropo: Inter Konflikto kaj Kunlaboro, redaktita de Jure Ramšak, Gašper Mithans kaj Mateja Režek (Zagreb: Srednja Europa, 2023), 135–150. Deutsche Zeitschrift für Philosophie 37, nr. 5 (1989); Weißenseer Blätter, n-ro 5 (1985) kaj n-ro 4 (1986) kaj 1 n-ro (1987) kaj 1988 kaj n-ro 1 (1990); Navigator, n-ro 2 (1989): 1, 3; artikoloj troveblas ankaŭ en Einheit, Problem, des Friezia Zeit, Problem, des Neuzien Zeit. konsequent, Gewerkschafts-leben, Glaube und Heimat, Union, Deutsche Volkszeitung Die Tat Multaj dokumentoj en BISKF Kliem 91, 96, 124, 126, 137 (ankaŭ en radiokonferenco la 23-an de februaro 1989 Schol Private Archive Jürgen);

Multaj ekzemploj troveblas en BISKF Kliem 74, 78, 124, 137; SAPMO-BArch DY 30/27216, 6–128; BArch DO 4/1023, 1250–1252; BISKF Gysi 3 kaj skatolo "Originale"; Privata Arkivo Manfred Düsing; subtenate de intervjuo kun Horst Dohle kaj Joachim Heise en Berlino, la 25-an de novembro 2015.

Kolekto de artikoloj en la Protestanta Arkivo en Berlino, ELAB 55.1/343 kaj 389; BISKF Kliem 137.

Intervjuo kun Viola Schubert-Lehnhardt ĉe Halle, 26 oktobro 2022. Wissenschaftlicher Atheismus Forschungsberichte (WA FB) 45, 1988; BISKF Kaul 5, 6; BISKF Kliem 91, 100; SAPMO-BArch DY 30/59660 1–6, 15; Konrad Feiereis, "Möglichkeiten und Grenzen

Ili poste restis en kontakto per korespondado²⁹ kaj okazigis publikan dialogon kunvenon en Erfurt antaŭ 350 ĝis 400 studentoj en aprilo 1988.³⁰ Feiereis ankaŭ konatiĝis kun Wolfgang Kliem, Wolfgang Heyde el Dresdeno, Franklin Borrmann el Jena kaj Wolfgang Kraye el la Universitato de Leipzig.³¹ Inter 1988 kaj 1990, Feiereis detale kaj maltrankvile rigardis la emerĝantan VdF. Noto en lia privata arkivo, retrovita en Erfurt en 2022, ligas la orientgermanajn liberpensulojn al la germanaj antaŭnaziaj kaj al la sovetiaj tradicioj kaj deklaras, "[l]a celo de liberpenso konsistas ankoraŭ hodiaŭ el abolicii religion kaj la ekleziojn, anstataŭigi pseŭdoreligiajn ritojn per la ekleziaj sakramentoj, meti 'humanismon' motivitan de filozofia materiismo anstataŭ religion kaj elimini la eklezion"

influo en edukado kaj socia laboro".

³²

Konkerne pli specife VdF-on, Feiereis notis: "Tasko: lukto + propagando" kaj maltrankviliĝis pri la speciala atento donita al junuloj: "Celo: Junularo", "Kontraŭ la Eklezio. Temas pri la junularo".

³³

Dum la konferenco de orientgermanaj katolikaj episkopoj ne volis partopreni en vehementa publika polemiko,³⁴ Feiereis, plej konata pro siaj kontaktoj kun marksistoj, esprimis sian zorgon en serio de artikoloj en aprilo 1989, sub la titolo "La Libera Penso – problemoj por kristanoj?" Tie li scivolis, "Kio triumfos: Konservado de 'kuneco' en ĉi tiu lando aŭ ofenda disvastigo de 35 la marksisma mondkoncepto. La estonteco montrus!"

Du semajnoj poste, li demandis, kio povus okazi al la marksisma-kristana

dialogo, por kiu li tiom multe faris: "Ĉu ĉi tiuj bonaj vojoj damaĝos la fondon de 'Asocio de Liberpensuloj de la 36-a GDR'?"

Tre nature, ĉi tiuj demandoj estis direktitaj al liaj antaŭaj partneroj en

des Dialogs aus der Sicht eines katholischen Theologen," Utopie kreativ, 129/130 (julio-aŭgusto 2001): 709–721. Forschungsstelle

für kirchliche Zeitgeschichte Erfurt (FKZE), Collection Feiereis, Forschungsstelle für kirchliche Zeitgeschichte Erfurt (FKZE), Collection Feiereis, Möglichkeiten, Konrad Feiereis, "Katholische Theologie in der DDR - Chance, Grenze, Selbstverständnis", Hochschule Ost 4 (julio-aŭgusto 1995): 54. Feiereis, "Möglichkeiten," 718 BISKF Kliem 91 91 FKZE Feiereis, Manskribitaj notoj, 3. Multaj aliaj dokumentoj pri liberpenso estis konservita en ĉi tiu kolekto.

FKZE Feiereis, Manskribitaj notoj pri Zentralrat der FDJ, Information zum Thema: Bildung eines Verbandes der Freidenker, januaro 1989, 1–3. Arkivoj de la diocezo Erfurto, Sekretariat bzw. Vorsitzender der BOK/BBK und Außenstelle Berlin des Sekretariats der DBK, LI 12b: Protokolle über Sitzungen der Evangelisch-Katholischen Konsultativgruppe, 11-a de majo 1989 kaj 21-a de novembro 1989; ROO: Vorsitzender / Sekretariat der BOK/ BBK bzw. Außenstelle Berlin des Sekretariats der DBK, Protokolle 1988–1989, pluraj plenaj asembleoj de la orientgermanaj episkopoj en 1989. Konrad Feiereis, "Das Freidenkertum – ein Problem für Christen?," Tag des Herrn 13.98.2.4. Konrad Feiereis, "Das Freidenkertum – ein Problem für Christen?," Tag des Herrn 15, 16 aprilo 1989, 6.

dialogo, la sciencaj ateistoj. La venonta VdF ŝajne ne kongruis kun tio, kion Feiereis komprenis pri iliaj ideoj. Tial li ne rekte komisiis ilin pri "la kreado de Asocio de Liberpensuloj ĉi-jare sen postulo inter la loĝantaro, dotita per la statuso de jura persono, je kiu la eklezioj estas senigitaj". membroj de la SED, oni atendis, ke ili klarigu la ³⁷ Sed ĉar ili estis liaj antaŭaj kontaktoj, ili estis elmetitaj al enketo. Kiel politikon de sia propra partio: sufiĉe malfacila pozicio por la sciencaj ateistoj, kiuj sentis sian kredindecon fali. Responde al privata letero de Feiereis, Klohr ripetis sian pretecon renkontiĝi kaj diskuti la situacion amike. Li ne havis konkretajn informojn kaj liaj provoj trankviligi la katolikojn ŝuldiĝis pli al lia persona deziro ol al la objektiva situacio, kiam li skribis,

Mi komprenas la senpaciencon de tiom da kristanoj en GDR atendante klaran pozicion de la liberpensuloj. Sed bonvolu montri komprenon por niaj hezitemaj deklaroj, ĉar nuntempe ni ankoraŭ formas nian opinion kaj estas en la fazo de diskuto [...]. Tio estas certa: ne estos ŝanĝo en niaj aksiomaj pozicioj rilate al religio, eklezio kaj kristanoj. Ni pensas, male, ke diskutoj, dialogo kaj kunlaboro inter marksistoj kaj kristanoj estos kreskigitaj anstataŭ malhelpitaj de la VdF.³⁸

La demandoj de Feiereis estas nur unu ekzemplo de tio, kion la sciencaj ateistoj devis trakti. Du membroj de la teologia esplorsekcio de la Federacio de Protestantaj Eklezioj ankaŭ elektis esprimi sian zorgon pri la baldaŭa fondo de la Asocio de Liberpensuloj en letero adresita al Olof Klohr.³⁹ Lia asistanto, Wolfgang Kaul, kaj lia kolego, Hans Lutter, devis alfronti simpatianton de la atestantoj de Jehovo, kiu priskribis la instruistan trejnadlernejon estritan de Lutter kiel "specan fortikaĵon pri ateismo kaj liberpensio" kaj grumbliis pri "la ŝtate administrata liberpensio".

40

La Asocio de Liberpensuloj, Pruvo por Neefika Apartigo inter la ŝtato kaj Kredo?

Kaj ĉi tiu kritikisto kaj Konrad Feiereis, same kiel multaj aliaj leterverkistoj, elstarigis la probleman juran statuson kaj la ambiguajn rilatojn inter la venonta

Konrad Feiereis, "Das gemeinsame europäische Haus. Bereiche der Zusammenarbeit zwischen Ost- und Westeuropa", en Deutsche Zeitschrift für Philosophie 38, nr. 5 (1990): 417.

FKZE Feiereis, Klohr to Feiereis, 17 aprilo 1989, 1.

Letero menciita en Hoffmann, "Mit Gott einfach fertig", 292-293; ELAB 55.1/343 epd Landes-dienst Berlin Nr. 53, 15 marto 1989.

BISKF Kaul 14 Gebhard, Notiz in Sachen Freidenkerverband, 12 aŭgusto 1989, 1-2.

Asocio de Liberpensuloj kaj la orientgermana partiŝtato. Dum longa tempo, kritika voĉoj de ene kaj ekstere de GDR kaptis la esprimon ateisma Weltanschauungsstaat ('ateisma mondkoncepta ŝtato') kreita de la orientgermana katolika hierarkio, kaj kutimiĝis mallaŭdi la orientgermanan reĝimon kiel 'ateiston ŝtato'. Variantoj troveblas eĉ en 1998, en la asertoj de Dietrich Mühlberg, ke „iam la GDR estis ateisma“ kaj „la ŝtato havis klerismajn [aufkläre-risch] celojn“.

⁴¹ La sciencaj ateistoj faris sian plejblon por nuligi ĉi tiun larĝan-

disvastigi kritikon per ĉiuj rimedoj, en artikoloj, esplorartikoloj, konferencaj prelegoj kaj universitataj lecionoj. Ilia argumentado estis ĉefe jura, bazita sur la Oriento Germana konstitucio, kiu proklamis la apartigon de la ŝtato kaj la eklezioj, kaj garantiis religian liberecon kaj konsciencliberecon. Krome, ili argumentis, ŝtato kiel tia ne povas havi proprajn konvinkojn, tial ĝi povus esti nek religia nek ateista. Ili ne plu akceptus la ideon de 'ateisma socio': laŭ ili, ateismo aŭ religio povus validi nur je la individua nivelo.⁴²

La VdF malklarigis ĉi tiujn argumentajn liniojn. Kie ĝi trovu sian lokon? en supozeble strikta apartigo inter la ŝtato kaj la eklezio? Se liberpensuloj se ili estus egaligitaj kun la eklezioj, ili estus la 'ateistoj eklezio' jam kondamnita de la eklezioj, kiuj timis novan konkurant. Tamen, se konkurenco estus la celo, ĝi estus misprezentita de la komenco mem: fakte, la VdF estis intencita esti funkciigita per la rimedoj de la ŝtato. Kiel decidite de la Politburo la 6-an de decembro 1988, la orientgermana ŝtato devis financi la estonta asocio kaj ĝiaj multaj plentempaj laborpostenoj: informoj en dokumentoj varias de 60 ĝis 206 dungitoj, 80 ŝajnas esti racia supozo.⁴³ La regionoj kaj distriktoj devis provizi oficejajn spacojn kaj aliajn instalaĵojn. Tamen, la ligo de la estonta asocio kun la SED estis almenaŭ same forta, ĉar la dungitoj devis esti registritaj en la nomenklature de la Centra Komitato kaj iliaj laboro estus kontrolata de la propaganda departemento de la Centra Komitato. Por la orientgermanaj kredantoj, la VdF tiel pridubigis principojn, kiuj longe regis. Por iuj, ĝi estis la finfina pruvo pri la ekzisto de la

Mühlberg, "Freidenker," 251.

Olof Klohr, Marksismo-Leninismo, Ateismo, Religio. Rostock-Warnemünde (Rostock: Ingenieurhochschule für Seefahrt, 1978); WA, serio 1, nr. 8 (1980): 47–49; Forschungsberichte und Beiträge (FuB), 22, 1980, 33–38, kaj 29, 1981/1982, 57–75, kaj 38, 1984, 431–479; Wolfgang Heyde, "Der Sozialismus als Idee und Realität in der Interpretation durch den Protestantismus" (PhD-dis-sercio, Dresden University, 1977), 213, 277; BISKF Klohr 133 Klohr, Gutachten zur Dissertation B von Heyde, 18-a de decembro 1977, 6. Simila argumentado estas dokumentita por sovetiaj akademiuloj en FuB, speciala numero 1989, 58–59, 142.

Groschopp kaj Müller, Letzter Versuch, 80–90.

'ateisma ŝtato', kiun ili ĉiam suspektis. La plej optimismaj kristanaj observantoj, male, detektis eblan kaŝpasejon en la monopollo de la ŝtato kaj la SED asertis ĝis nun, precipe rilate junularajn agadojn. Se la VdF volus fariĝi alternativa organizaĵo por junuloj ekde la aĝo de 14 jaroj aŭ eĉ 13 kune kun la tradicia FDJ, ekleziaj gvidantoj ne maltrafus la okazon por peti denove permeson krei siajn proprajn junularajn organizojn. En intervjuo pri la kreado de la VdF, Feiereis estis pli ol fervora "ke la ŝtato esti 'malideologiigita' [...] . . .]. La risko estas, ke ŝtato estus nek 'ateista' nek kristana."⁴⁴ La emfazo de la sciencaj ateistoj pri la apartigo de la eklezio kaj la ŝtato estis renversita favore al la kristanoj.

Speciala atento estis donita al la rolo, kiun VdF ludus en la organizado de la Jugendweihe, la sekulara plenaĝĝceremonio farita ekde la malfruaj 1950-aj jaroj de pli ol 80 procentoj de 14-jaruloj.⁴⁵ Ĝi estis grava temo de lukto inter la partiŝtato kaj la kristanaj eklezioj kiam enkondukita en 1954. Ekleziaj aŭtoritatoj decidis deklari ĉi tiun riton reciproke ekskluziva kun la protestanta kaj katolika konfirmacio kaj fidis je familioj por elekti la religian ceremonio por siaj infanoj kaj malakcepti la sekularan. Tiuj, kiuj restas rezistemaj al la Jugendweihe en la 1980-aj jaroj daŭre kondamnis la premon sur la infanoj en lernejo kaj diskriminacio en iliaj mezlernejo- kaj laborperspektivoj. Pluraj observantoj nun esprimis la esperon vidi la VdF transpreni la organizadon de la Jugendweihe de la Jugendweiheausschüsse, kiuj estis sub la kontrolo de la Konsilio de Ministroj. Kiel montras pluraj dokumentoj, tio estus perceptita kiel klarigo de ĝia ateisma kaj laŭvola karaktero: la Jugend-weihe jam ne plu povus esti prezentita kiel deklaro de lojaleco al socialismo aŭ la GDR, kaj junaj kristanoj sentus sin pli liberaj rifuzi ĝin.⁴⁶ Kiel noto de la Katolika Episkopa Konferenco diris, la demando estis "ĉu ili volas doni la filozofian totalisman aserton ankoraŭ ligitan al la Jugendweihe. Tio farus estus la kazo se ili konfidus ĝin al la liberpensuloj."⁴⁷ La VdF ne intencis fari kristanaj civitanoj ĉi tiun favoron. Daŭrigante la ambiguecon, membro de la emerĝanta regiona divido de Suhl nomis la ceremonion "konfeso de la junuloj

Citita en FKZE Feiereis KIPA, Nr. 159, 8 junio 1989, nr. 159, 11.

Mariana Chaulia, "La Jugendweihe: kontinuaĵoj kaj ŝanĝoj d'un rite hérité de la RDA," *Revue française de science politique*, 53, nr. 3 (2003): 384.

"Der Anfang geht immer mit. Die Jugendweihe und ihre Wurzeln in Deutschkatholizismus und Freidenkertum", *St. Hedwigsblatt*, 30-a de aprilo 1989, 1; FKZE Feiereis, Backhaus to Möller, 28-a de februaro 1989, kaj gazetaraj artikoloj.

FKZE Feiereis Vollversammlung der Berliner Bischofskonferenz, 7 marto 1989, Betr.: Freiden-kerverband der DDR, 4.

al ilia socialisma ŝtato sed ne konfeso al ateismo", tial la VdF tute ne intencis anstataŭigi la Jugendweihe-komitatojn. Tamen "nature" ĝi "aktive subtenus" ilin.⁴⁸ Ĉi tiujn kontraŭdirojn plene perceptis la katolikaj observantoj kaj, denove, Olof Kloth aperas en la fronto.

La Implikiĝo de la Sciencaj Ateistoj kun la Asocio de Liberpensuloj

Bojkoti la VdF aŭ Provi Ŝanĝi ĝin? La Dilemo de Sciencaj Ateistoj pri la Plej Bona Strategio

La malkomforta pozicio, en kiun la VdF metis sciencajn ateistojn, kondukis al kontraŭaj reagoj, ĉu por distancigi sin de ĝi, ĉu por plej bone utiligi ĝin per aktiva engaĝiĝo. Kelkaj membroj de la esplora reto emfaze kontraŭstaris ĝin, se oni fidu ilian retrospektivan ateston. Same faris Wolfgang Kleinig de la Humboldt-Universitato, Manfred Düsing el Freiberg kaj Sybille Bachmann el Rostock.⁴⁹ Kiel specialistoj pri ateismo kaj religio, la plej multaj sciencaj ateistoj estis petitaj partopreni en la VdF je loka, regiona aŭ nacia nivelo. Manfred Düsing diris, ke li rifuzis aliĝi,⁵⁰ Peter Kroh ne vidis la sencon kaj tenis sian distancon.⁵¹ Bernd Stoppe estis sendita al kunveno de liberpensuloj en Berlino, sed poste elektis ne partopreni.⁵² Lia doktora studento, Uwe Funk, estis malvolonta.⁵³ La Ŝtata Sekretariejo por Ekleziaj Aferoj, kiu havis elstarajn membrojn en la scienca ateisma reto, diris, ke ĝi "ne kapablas doni rektan subtenon per unu el siaj dungitoj al la evento"

FKZE Feiereis Möller al Backhaus, 9 marto 1989.

Intervuoj kun Horst Dohle kaj Joachim Heise en Berlino, 25 novembro 2015, kun Horst Dohle en Berlino, 27 julio 2016, kun Manfred Düsing ĉe Freiberg, 167/Saxony ; Wolfgang Kleinig, "Lehre und Forschung von Religion und Atheismus an der Sektion/Institut für Philosophie der Humboldt-Universität zu Berlin (1980-1990)", Berliner Dialog-Hefte 5, nr. 1–4 (1994): 18–30, pozicio konfirmita en BISKF Kliem 78 Manskribitaj notoj, 24 novembro 1989; Sybille Bachmann, "Zum Staat-Kirchen-Verhältnis und dem Miteinander von Christen und Marxisten in der DDR 1945-1990

(Referat an der Universität Würzburg)," marto 1991.

Intervjuo kun Manfred Düsing ĉe Freiberg/Saksujo, 7 julio 2016. Intervjuo kun

Peter Kroh ĉe Neubrandenburg, 7 oktobro 2016. Intervjuo kun Lemzip Kurndt

Fleming 7 julio, 2-a de julio. 2019. Intervjuo kun Uwe Funk ĉe Leipzig, 23 julio 2019

Leipzig UAL R 1263 paĝoj 164 kaj 176;

planita de [la VdF]”.⁵⁴ La ŝtatsekretario mem skribis pli rekte: “NE/
La Ŝtata Sekretariejo havas neniun rilaton kun la VdF”.⁵⁵

Aliaj membroj de la reto, tamen, ekimplikiĝis. Iliaj spontaneaj sindediĉo al VdF cedis al kontraŭdira kaj ripeta debato ene la Problemrat Weltanschauliche Probleme der Zusammenarbeit von Kommunisten und Gläubigen (Konsilio pri Kunlaboro inter Komunistoj kaj Kredantoj). En februaro 1989, Klohr devis pravigi sian pozicion antaŭ siaj kolegoj, provante klarigi, “Kial [a] Asocio de Liberpensuloj nun?”⁵⁶ Ĉar ĝi ne povis esti establita-li estis konsultita antaŭ la kreado de VdF, kaj ĉar li ne havis aliro al klaraj kaj solidaj informoj mem, oni ne povas atendi, ke li donu la objektiva respondo pri la originoj de la asocio, kiun akademiuloj ankoraŭ serĉas hodiaŭ. Kiel lojala kaj delonga partiano, Klohr simple argumentis por la politikon de sia partio, kiel li ĉiam faris. Kaj kiel unu el la plej elstaraj kaj plej elstaraj partianoj plej malnovaj fakuloj pri religio kaj ateismo, li eble tre bone kredis sian propran la respondo estis la ĝusta kaj konvena por plenigi la mankon, kiun la Politburoo lasis.

En la sama maniero, partoprenanto en ĉi tiuj internaj diskutoj rekomendis, ke la konsilio devus provi influi la profilon de la nova asocio. Kiel Sybille Bachmann memoris, “duone devigitaj, ili volis malaktivigi la kontraŭeklezian orientiĝon”⁵⁷ de interne”.

Diversaj agoj estis pripensitaj: la akademiuloj pripensis Lut-ter kaj Klohr aktive implikiĝi en la asocio nome de la grupo. kaj verkante broŝuron gegen militante Atheisten (“kontraŭ batalemaj ateistoj”).⁵⁸ Klohr sugestis integri la temon en universitatajn lecionojn por pli bone informi studentojn.⁵⁹ Oni pripensis konsulton de la laborgrupoj respondecaj pri esplora kunordigo kaj instruado pri scienca ateismo kun la gvidantoj de la Asocio de Liberpensuloj, subtenante ĝin per sia fakula opinio - kiu estas unu manieron por influi - kaj petante sian prezidanton paroli.⁶⁰ Sciencaj ateistoj ne atingis konsenton pri ĉi tiuj agoj kaj ne komprenis ĉiuj. Krome, persona konvinko eble superregis la zorgon por komuna strategio. Ekzemple, finfine, ili ne prezentis sian vizion pri

BArch DO 4/1023 paĝo 1,239 Handel al Albert, 3 novembro 1989.

BArch DO 4/1023 paĝo 1,240. Manskribite sur la letero de Alberto, 27-a de oktobro 1989.

BISKF Pacholik Manskribita noto, Leitung Problemrat, 17 februaro 1989.

Bachmann, “Miteinander”, 14.

BISKF Kliem 122 Manskribita noto, Leitung Problemrat, majo (?) 1989.

BISKF Pacholik Manskribita noto, Leitung Problemrat, 17 februaro 1989.

BArch DR 3, 2. Schicht, 1204 Göhring al Böhme, 2 junio 1989; BArch DR 3, 2. Schicht, 1204 Arbeitsstandpunkt, marto 1989; BArch DO 4/1023 p. 1,282–1,285 Ständige Arbeitsgruppe Wissenschaftlicher Atheismus, Konzeption zur Durchführung des VII. Sonderlehrgangs.

la VdF al siaj studentoj, kvankam ĝi ja vekis debatojn en la universitatoj.⁶¹ Inter la konscioj estis grava implikiĝo de la Warnemünde de Klohr kaj La esplorkolektivoj de Lutter en Güstrow en la regionaj grupoj de liberpensuloj kreitaj en junio 1989; Lutter prenis la prezidantecon en la distrikto Schwerin. La asocio estis prezentita ĉe la inĝeniera altlernejo de Klohr.⁶² Ĉe la ĉeĥa limo, Jürgen Scholze kiu sekvis Klohr ĉe la estro de la laborgrupo respondeca pri instruado en scienca ateismo, engaĝita en la loka komitato de liberpensuloj en marto 1989.⁶³ En sude de GDR, Viola Schubert-Lehnhardt eniris la VdF kiel fondinta membro aŭ tre baldaŭ poste, invitita de sia doktora konsilisto: ŝi ĉefe memoris helpon donita al la preparado de Jugendweihe.⁶⁴ Ĉe la fonda kongreso, Lut-ter kampanjis por "fidinda dialogo bazita sur partnereco" (vertrauensvoller und partnereca Dialogo) kaj malakceptis kontraŭreligian propagandon.⁶⁵ Pluraj membroj de ĉi tiuj du esplorkolektivoj, kiel ekzemple Renate Billinger, Hannelore Volland, Wolfgang Kaul, same kiel Viola Schubert-Lehnhardt de la Universitato de Halle, plenigis la paĝoj de la novaj publikaĵoj de VdF. Efektive la skribaĵoj kaj deklaroj de la malgranda grupo de engaĝitaj sciencaj ateistoj okupis la scenejon en la amaskomunikiloj pri la La deklaroj de VdF. Olof Klohr estis plurfoje riproĉitaj en la gazetaro, sugestante kelkfoje li estis reprezentanto de la VdF, statuso kiun li ne havis.⁶⁶ La malgranda pamfleto, kiun la Konsilio pri Kunlaboro inter Komunistoj kaj Kredantoj imagis estis publikigita sub la titolo "La rilato de la Asocio de Liberpensuloj al religio, kristanoj kaj eklezioj."⁶⁷ Sciencaj ateistoj regule skribis ne nur en la nova Freidenker-ĵurnalo.⁶⁸ Ili ankaŭ komencis sian propran kolekton eldonitan de la regiona direkto de Rostock por malkaŝi sian vizon pri tio, kia devus esti la VdF kaj faru.⁶⁹

BArch DR 3, 2. Schicht, 544 Ständige Arbeitsgruppe Wissenschaftlicher Atheismus, Protokoll der Beratung am 28.4.1989 en Berlino.

Navigator, 3, 10-a de februaro 1989, 2.

Privata Arkivo Scholze Press-artikolo, "Verband der Freidenker wird im Kreis Zittau gebildet," 11-12 marto 1989.

Intervjuo kun Viola Schubert-Lehnhardt ĉe Halle, 26-a de oktobro 2022.

Hans Lutter, "Vertrauensvoller Dialog mit Gläubigen", en Freidenker. Dokumente und Informa-tionen, redaktita de Rudolf Benschel, Zentralvorstand des VdF der DDR (Leipzig: Urania-Verlag, 1989), 32–33.

Pluraj ekzemploj en Groschopp kaj Müller, Letzter Versuch, 112–113, 138–140, 180–181.

Olof Klohr kaj Hans Lutter, "Das Verhältnis des Verbandes der Freidenker zu Religion - Christen - Kirchen". Kopio estas konservita en SAPMO-BArch DY 24/11713.

La Freidenker-ĵurnalo havis kvin eldonojn inter decembro 1989 kaj oktobron 1990.

Freidenker. Argumente, Aufgaben, Informationen, red. Bezirksvorstand Rostock des VdF (Ro-akcio: Ostsee-Druck, 1989 kaj 1990); du temoj estas registritaj.

Certa Vizio de Liberpensa Asocio

La direkto, kiun la sciencaj ateistoj volis doni al la VdF, estis, unue, eviti novan lukton kontraŭ religio kaj la eklezioj. Male, Olof Klohr asertis, "la Asocio de Liberpensuloj devus kaj estos paŝo antaŭen en la teoria kaj praktika antaŭenigo de dialogo kaj kunlaboro, ĝi estas en la kontinueco de serĉado kaj trovado de politika, socia kaj intelekta komunaĵo tereno kun kristanoj".⁷⁰ La malgranda pamfleto, kiun li publikigis kun Hans Lutter ankaŭ asertis, ke "la Asocio de Liberpensuloj tial ne estas instrumento de batalado kontraŭ religio kaj eklezio" kaj insistis pri dialogo, komuna humanisto celoj kaj la apartigo inter la eklezio kaj la ŝtato.⁷¹ Laŭ Klohr, la VdF ankaŭ havis gravan kaj pozitivan kontribuon en la kampo de konsili homojn pri filozofiaj demandoj kaj praktikaj decidoj de la vivo (Le-benshilfe). „Religiuloj trovas en GDR multajn eblecojn aliĝi al organizaĵoj por trovi samideanojn, peti konsilojn, vivi en komuna": ne tiel, nereligiaj homoj.⁷² Tial, Klohr opiniis, ke ĝi estas perfekte legitime kunveni kaj diskuti, des pli ĉar ne ekzistis simplaj respondoj por doni: "Kiel ĉiu scienco, ankaŭ marksismo-leninismo dependas de hipotezoj. [...] Estas akuzo diri, ke ene de scienca mondkoncepto estus nur pretaj kaj finpretigitaj respondoj sed ne plu demandoj".⁷³ Kvankam Klohr ne sistemigis tematiĝi sian pozicion, ŝajnas ke li kredis je la vera utileco de tia organizo por doni spiritan subtenon al iuj homoj ĝuste ĉar li ne faris tion konsideru GDR-on kiel "ateisman ŝtaton". Tial, helpo pri filozofiaj demandoj aŭ etikaj decidoj devis esti konfiditaj al aparta organizaĵo; tio ne estis ŝtataj aferoj kaj kiel politika partio, la SED havis aliajn zorgojn.

Do Klohr kaj liaj kolegoj tuj komencis ĉi tiun vivkonsilan subtenon. Renate Billinger skribis pri festadoj kaj kiel la VdF povus helpi kolekti tradiciojn, transdoni ilin, kontaktigi homojn kun provizantoj aŭ krei modelojn de festadoj. Wolfgang Kaul imagis konsultorojn kaj telefonan servon nomatan Telefon des Vertrauens ('Telefono de Fido').⁷⁴ Sed li estis eĉ pli aktiva, kune kun Hannelore Volland el Güstrow, en sekularaj funebroj. En pli-

Citata el Potsdamer Zeitung, 41, 8 oktobro 1989, en Groschopp kaj Müller, Letzter Versuch, 180–181.

SAPMO-BArch DY 24/11713 Klohr kaj Lutter, Das Verhältnis des Verbandes der Freidenker zu Religio - Christen - Kirchen, 1.

Olof Klohr, "Warum heute Verband der Freidenker?," Freidenker. Argumente, Aufgaben, Informationen, 1 (1989): 7.

Klohr, "Warum heute Verband der Freidenker?," 10–11.

Vidu la du numerojn de Freidenker. Argumente, Aufgaben, Informationen.

aldonita al speciala numero pri la temo,⁷⁵ ili ambaŭ partoprenis en la kreado de a Fachverband für weltliche Bestattungs- und Trauerkultur ("Asocio por Sek-ulara Kulturo de Entombigo kaj Funebro") ene de la VdF en aprilo 1990.⁷⁶

Ĉi tiuj projektoj por la VdF devis kontraŭi samtempajn viziojn, ĉar Klohr konfesis en sia letero al Konrad Feiereis citita supre. Kelkaj ĵurnalistoj, Stasi dungitoj kaj SED-membroj preferus ataki la eklezion.⁷⁷ Pluraj dokumentoj de Stasi emfazis "reakciajn" fortojn ene de la eklezioj kaj la bezonon lukti kontraŭ ili kontraŭ religia influo por malaperigi ĝin.⁷⁸ Tiel ankaŭ faris decide eklezia malafabla dokumento de la propaganda fako de la junulara organizo. Ĝi ankaŭ asertis, "La Asocio de Liberpensuloj de GDR celas disvastigi la liberpensan [freigeistig] mondkoncepton. Kompreneble, tiu liberpensa mondkoncepto, en nia ne-kompreno, signifas sciencajn ateismon".⁷⁹ La SED-politburoo faris tre similajn deklaroj.⁸⁰ Interese, la sciencaj ateistoj mem ne intencis preni profiton de ĉi tiu ŝanco por antaŭenigi ateismon aŭ sciencajn ateismon. Oficialaj deklaroj de la oficistoj de la asocio pli kongruis kun ilia vidpunkto, sufiĉe fervoraj nei ajnan agresemon kontraŭ kredantoj. La prezidanto de la VdF, Helmut Klein, profesoro ĉe la Universitato Humboldt kaj membro de la Popola Ĉambro, antaŭvidis "fidinda dialogo kun kredantaj samcivitanoj" en lia inaŭgura parolado same kiel la sciencaj ateistoj.⁸¹ Male al ili, tamen, li imagis unu plian agadkampon por la nova VdF, tio estas socia dimensio per speciala atento al kategorioj kiel ekzemple gepatroj de handikapitaj infanoj, rulseĝuzantoj, samseksemuloj.⁸² Kiel Fincke diris, oni unu el la eblaj uzoj de la VdF estus "kompensi la mankojn en socia laboro kun marĝenaj grupoj".⁸³ Tio ne estis parto de la vidoj de la sciencaj ateistoj-sio de libera penso.

Freidenker. Argumente, Aufgaben, Informationen, 2, 1990.

Wolfgang Kaul, "Bestattungskultur und Trauerarbeit", Freidenker Journal 3 (1990).

Ekzemploj troveblas en SAPMO-BArch DY 30/26306 Czepuck al Hager, 23-a de januaro 1989; Heise, "Kirchenpolitik", 139-140; Schäfer, "Tendenzen", 192-194; intervjuo kun Horst Dohle kaj Joachim Heise en Berlino, 25 novembro 2015.

Groschopp kaj Müller, Letzter Versuch, 93-95; 108; Schäfer, "Tendenzen", 193.

Konservite en FKZE Feiereis, Zentralrat der FDJ, Abteilung Propagando, Information zum Temo: Bildung eines Verbandes der Freidenker, januaro 1989, 1.

Groschopp kaj Müller, Letzter Versuch, 86.

Helmut Klein, "Offen sein für alle Fragen, die die Menschen bewegen", en Freidenker. Dokumente und Informationen, 11. Similaj deklaroj estas konservitaj en FKZE Feiereis. Vidu ankaŭ la tre rimarkita artikolo de Eberhard Schinck, "Über den Verband der Freidenker der DDR", Unuo 3 (1989): 276-278.

Klein, "Offen sein für alle Fragen." Vidu ankaŭ la statuton publikigitan en la sama libreto.

Fincke, Freidenker, 6; sama analizo en Dietrich, Kulturgeschichte, 2,057.

Konkludo

La tempo estis tro mallonga por ke la Orientgermana Asocio de Liberpensuloj trovu sian maniero kaj por ni juĝi kiu tendenco estus gajninta la superecon. Estis tre forte atakita pro ĝiaj ligoj al la Stasi dum la Pacifika Revolucio, forte akuzita de ĝia okcidentberlina ekvivalento, kaj publike kondamnita de la Centra Ronda Tablo la 12-an de marto 1990. Kvankam ĉi tiu panelo de registaraj reprezentantoj, malnovaj kaj novaj politikaj partioj kaj movadoj por civitanaj rajtoj havis nenion jura povo, ĝia influo sur la politika evoluo kaj en la amaskomunikiloj estis konsiderinda. En junio 1990, post nur unu jaro da ekzisto, la VdF provis fari freŝan komenci kiel Deutscher Freidenker-Verband eV (Germana Asocio de Liberpensuloj - DFV), sed ĝi devis alfronti grandegan perdon de membroj kaj, fine, la plimulton de la ceteraj membroj aliĝis al tio, kio antaŭe estis la Okcidentgermana Asocio de Liberpensuloj bazitaj en Dortmund, en junio 1991. Kelkaj el la iamaj sciencistoj ateistoj tenis sin firme al sia sindediĉo al liberpenso. Hans Lutter faris paroladon pri la asembleo de liberpensuloj eĉ en 2000.⁸⁴ Wolfgang Kaul kaj Viola Schubert-Lehnhardt daŭre laboris por plibonigi sekularajn kaj humanismajn funebraĵojn.⁸⁵ Ilia teoriaj reflektadoj de la fino de la 1980-aj jaroj, kiuj estis multe pli vastaj ol tio, kio estis prezentita ĉi tie kiel ligita al libera penso, baldaŭ eksdatis kaj estis forgesita. Tamen, ili ja provizas kelkajn rimarkindajn informojn pri la mallongdaŭra Orientgermana Asocio de Liberpensuloj. La dokumentoj, kiujn ili lasis, substrekas la gravecon de la agantoj de la asocio kaj donis unua, evidentec-bazita ekrigardo al konkurantaj vidpunktoj pri liberpenso ene de la asocio mem.

Intervjuo kun Christa Lutter ĉe Güstrow, 10 aŭgusto 2016; Fincke, Freidenker, 15.
Intervjuo kun Viola Schubert-Lehnhardt ĉe Halle, 26-a de oktobro 2022.

Stefano Schröder

Organizita Nereligio kaj la Ŝtato en Nuntempa Germanio: Religio-Rilata Enkorpigo kaj Internaj Konfliktoj

Enkonduko

La epizodo "Go God Go" de la usona desegnofilma situacia komedio South Park imagas estontan scenaron en la jaro 2546, en kiu la tuta homaro fariĝis ateisto. Tamen, ĉi tiun evoluon akompanis skismo inter malsamaj konfesioj, kio kondukis al interna milito inter ili. La Unuiĝinta Ateista Alianco, la Unuigita Ateista Ligo kaj la Aliancita Ateista Alianco - armeo de hiperinteligentaj lutroj - luktas unu kun la alia pri unu granda demando: sub kiu nomo oni konu la organizitan ateismon?

En Usono, apero en South Park estas konsiderata signo de kreskanta socia efiko. Tamen, la satira portretado de organizita nereligio en ĉi tiu epizodo ankaŭ montras al la limigoj, kiuj akompanas tian pliigitan influon.¹ Ironie spegulante la supozeble "neeviteblan" frakciismon, kiu ekestas inter religiaj grupoj, la fragmentiĝo de ateismo per elĉerpa batalo pri bagatelaj aferoj (kiel ekzemple la plej bona nomo por ĝia organizo) malhelpas la formadon de unuiĝinta movado. La ambiciaj organizoj subfosas unu la alian kaj, sekve, sin mem.²

Mi uzas la komprenon de 'nereligio' kreitan de Johannes Quack, "Skizo de Rilata Aliro al 'Nereligio'," Metodo kaj Teorio en la Studo de Religio 26 (2014): 450, ampleksante "ĉiujn fenomenojn, kiuj estas konsiderataj ne religiaj (laŭ la konstitucio de konkreta objekto de esplorado, pli vasta diskurso pri 'religio', aŭ laŭ certa difino de 'religio'), dum samtempe ili staras en determinebla kaj grava rilato al religia kampo".

Sekve, mi uzas "organizitan nereligion" kiel terminon por rilati al vasta gamo da organizaĵoj, kiuj eksplicite distingas sian memkomprenon de religio en specifa diskurso unuflanke, sed elstare rilatigas ĉi tiun memkomprenon al religio aliflanke. Depende de la respektiva soci-historia kunteksto kaj situaciaj variabloj, religio-rilateco povas okazi en tre malsamaj formoj kaj ecoj, t.e., ĝi povas esti kritika, dialog-orientita, imita aŭ kooperativa. Vidu ankaŭ Stefan Schröder, "Freigeistige Organisationen in Deutschland. Weltanschauliche Entwicklungen und strategische Spannungen nach der Humanistischen Wende" (Berlino: DeGruyter, 2018), 21–26. Stephen LeDrew, "Ateismo Kontraŭ Humanismo. Ideologiaj Streĉitecoj kaj Identeca Dinamiko," en "Ateistaj Identecoj". Spacoj kaj Sociaj Kunteksto, redaktita de Lori G. Beaman kaj Steven Tomlins (Cham: Springer, 2015), 53–68; Steven Kettell, "Dividitaj Ni Staras. La Politiko de la Ateisma Movado en Usono," Journal of Contemporary Religion 29, n-ro 3 (2014): 377–391.

Unuavide, lastatempaj evoluoj en organizita nereligia komunumo en Germanio ŝajnas esti preninta ĉi tiun bildigon de South Park kiel ekzemplan modelon: en 2019, la influa bavara branĉo de Humanistischer Verband Deutschlands ('Germana Humanista Asocio' – HVD) forlasis la nacian tegmenton, ŝanĝis sian nomo al Humanistische Vereinigung ('Humanisma Federacio' – HV) kaj malfermiĝis filioj en diversaj germanaj regionoj, inkluzive ekster Bavario.³ Du jaroj poste, bruletanta interna konflikto ene de Koordinierungsrat Säkularer Organisationen ('Kunordiga Konsilio de Sekularaj Organizaĵoj' – KORSO), superreganta nereligia tegmenta organizaĵo, kondukis al la retiriĝo de HVD.⁴ Kiel sekve de tio, KORSO ŝanĝis sian nomon al Zentralrat der Konfessions-freien ('Centra Konsilio de la Ne-filiigitaj') en la aŭtuno de 2021.⁵

Tamen, pli atente atentante la historion de la nuna fragmentita la stato de organizita nereligio en Germanio malkaŝas pli kompleksan bildon. La ĉefa argumento de ĉi tiu ĉapitro estas, ke – kvankam estas nekontesteble, ke kvereloj super bagatelaj aferoj kaj deziro je rekono inter obstinaj reprezentantoj ludi certan rolon – la ĉefaj streĉiĝoj kaj konfliktoj ene de organizita nereligio en Germanio originas de malsamaj ideoj pri kiel formi kaj aranĝi la propra rilato al la ŝtato. Surbaze de ĉi tiuj ideoj, kontraŭstarante politikon strategioj estas identigitaj, naskante du malsamajn idealajn tipojn de nereligia organizo en Germanio.⁷ Mi nomas ĉi tiujn la "socia servo-tipo" kaj la "sekularisma tipo de premgrupo". La tipo de socia servo konceptas organizitan nereligion kiel humanisma vivsinteno, konkurante kun kolektivaj religiaj aktoroj en mondkoncepto merkato. Je politika nivelo, la ĉefa celo de ĉi tiu tipo de organizo estas esti traktata egale kun kolektivaj religiaj instancoj, precipe rilate al ŝtato subteno kaj financado. La sekularisma premgrupo antaŭenigas organizitan nereligion kiel sciencecan Leitkultur ('gvidan kulturon' aŭ 'gvidan kulturon'). Ĝi celas

Ulrike von Chossy, "Zeit für Veränderung", alirita la 20an de aprilo 2023, <https://www.humanistisch.net/36702/zeit-fuer-veraenderung/>.

Frank Nicolai, "Der Humanistische Verband verlässt den KORSO. Strategische Partnerschaft bleibt bestehen," alirita la 20an de aprilo 2023, <https://hpd.de/artikel/strategische-partnerschaft-bleibt-bestehen-19142>.

"Zentralrat der Konfessionsfreien", alirita la 21an de aprilo 2023, <https://konfessionsfrei.de/>.

Ĉi tiu esploro baziĝas sur la centraj rezultoj de mia disertaĵo titolita Freigeistige Organisationen in Deutschland. Weltanschauliche Entwicklungen und strategische Spannungen nach der Humanistischen Wende (Berlino: DeGruyter, 2018), kaj posta kampa laboro ĝis 2022. Por En mia disertaĵo mi faris etnografiajn esploradojn inter 2013 kaj 2016, konsistantan el 23 duonstrukturaj intervjuoj kun organizaĵaj ofistoj, 16 partoprenantaj observadoj de organizaĵaj kunvenoj kaj eventoj, akompanataj de vasta gamo da analizoj de trovitaj datumoj el arkivaj materialoj kaj oficialajn kaj internajn organizaĵajn dokumentojn.

Por pli detala analizo pri la du idealaj tipoj, vidu Schröder, Freigeistige Organisationen.

protekti la politikan kaj publikan sferon kontraŭ tio, kion ĝi konsideras neraciaj influoj, inter ili religio, homeopatio, multkulturismo kaj epistemologia relativismo. Nereligiaj sekularismaj premgrupoj malakceptas ĉian kunlaboron inter la ŝtato kaj religiaj aŭ nereligiaj grupoj por la bono de sekularismo.⁸

Mi argumentos, ke ĉi tiu duobla divido de organizita nereligio en Germanio estas rezulto de juraj kaj politikaj rekonfiguracioj en la Vajmara Respubliko kaj la nuna Federacia Ŝtato Germanio, same kiel la reago al ĉi tiuj rekonfiguracioj inter la organizitaj nereligiuloj. Post skizado de la situacio en antaŭ Vajmaro tempojn tre koncize, en kiuj la nereligiuloj en Germanio estis unuigitaj per sekularista politiko, mi priskribos elekton de juraj kaj politikaj rekonfiguracioj en la Vajmara Respubliko kaj la nuna Federacia Ŝtato, kaj montru kiel ili ŝanĝis la ebla naturo de rilatoj inter la organizitaj nereligiuloj kaj la ŝtato en Germanio. Ŝtata kunlaboro kaj financado por nereligiaj organizaĵoj fariĝis ebla pro juraj kaj politikaj aranĝoj, kiuj origine estis kreita por religiaj komunumoj. Tiel la speco de socia servo ekestis estaĵo. Mi poste turnos min al la formado kaj evoluo de Humanistischer Verband Germanio kiel elstara ekzemplo de nereligia organizaĵo de socia servo kaj analizi kiel ĝia egaltraktada politiko plurfoje pridubis ĉu sekularismo povas servi kiel la unuiga ligilo de la organizita nereligio en Germanio. Aliaj nereligiaj kolektivoj kritikis ĉi tiun paradigmoŝanĝon, kaj pli lastatempe kun la formado de Giordano Bruno Stiftung ('Giordano Bruno "Fondaĵo" - GBS) en 2004, la duobla divido de organizita nereligio en Germanio prenis sian nunan formon. Mi finos la ĉapitron per mallonga konkludo kaj reflektado pri la estonta perspektivo por organizita nereligio per reveno al la plej novaj evoluoj en Germanio menciitaj en ĉi tiu enkonduko.

Germana organizita nereligio en antaŭ-Vajmaro Tempoj

Historiografio pri organizita nereligio en Germanio kutime komenciĝas per la disigo de liberreligiaj kongregacioj disde la protestantaj luteranoj kaj la romkatolikaj ĉefpreĝejoj en la 1850-aj jaroj. En ambaŭ konfesiaj medioj, por-

Laŭ mia kompreno de 'sekularismo', mi referencas al José Casanova, "La sekularismo kaj sekularismoj," Socia esplorado 76, n-ro 4 (2009): 1051-1052. Li difinas 'sekularismon' kiel "principon de ŝtatistarto de apartigo inter religia kaj politika aŭtoritato". Ĉi tiun principon akompanas kaj pravigas diversaj specoj de "politikaj" aŭ "filozofi-historiaj" sekularismaj ideologioj, kiuj celas ĉe apartigado de politiko respektive publiko de religio.

testaj movadoj aperis kontraŭ la konservativa renovigo de ortodoksa dogma teologiaj pozicioj post la malsukcesa Germana Revolucio de 1848/1849. Rilate al de katolikismo, ĉi tiu evoluo estis proksime ligita al armea pastro Johannes Ronge (1813–1887), kritikisto de celibato, la malpermeso de mikskonfesaj geedzeco, la kredo je mirakloj kaj Maria pieco. Li estis ekskomunikita pro siaj apelacioj iniciati naciajn 'germanan katolikismon' (Deutschkatholizismus) sendependan el Romo. Samtempe, protestantaj teologoj kaj laikaj predikistoj en Saksio kaj Prusio sin dediĉis al historie-kritika biblia ekzegezo kaj scienca raciismo. Ili formis reton nomitan Protestantische Freunde ('Protestantaj Amikoj'). Ĉio ĉi okazis kontraŭ la fono de la emancipigaj kaj partoprenigaj postuloj de emerĝanta civila socio en Germanio. Kvankam la plej multaj el ĉi tiuj grupoj komence konservis religian mem-identecon kaj konsideris mem estante partoj de ekleziaj reformmovadoj, ili iom post iom evoluigis antiklerikalan kaj naturalisman tagordon. En atmosfero de institucia suspendo, politika diskriminacio kaj socia ekskludo, la germanaj katolikoj, same kiel la protestantaj amikoj, fine disiĝis de la eklezioj, kaj organize kaj ideologie, kaj formis la unuan naciajn liber-religian tegmentan organizaĵon (Bund freireligiöser Gemeinden Deutschlands) en 1859.⁹ En tempo kiam popolanoj kredo ne estis abstrakta termino, sed difinis kulturon, liberreligiajn kongregaciojn ĉagrenis homojn en ilia ĉiutaga vivo, pridubis tradiciajn kuntekstojn de signifo, atakis aŭtoritismajn legitimigojn kaj konstituis intelektajn rondojn. [...]

En siaj sociaj medioj, la liberreligiuloj aperis kiel strangaj stranguloj aŭ fajrobruloj, kiuj ĝenis die ordonitan publikan ordon.

10

Jochen-Christoph Kaiser, "Organisierter Atheismus im 19. Jahrhundert", en Atheismus und religiöse Indifferenz, redaktita fare de Christel Gärtner, Detlef Pollack kaj Monika Wohlrab-Sahr (Opladen: Leske + Budrich, 2003), 100–106; Todd H. Weir, "La Sekularigo de Religia Malkonsento. Antiklerikala Politiko kaj la Freigeistig Movado en Germanio 1844–1933", en Religiosität in der säkularisierten Welt. Theoretische und empirische Beiträge zur Säkularisierungsdebatte in der Religionssoziologie, redaktita de Manuel Franzmann, Christel Gärtner kaj Nicole Köck (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006), 155–176; Ulrich Nanko, "Nationalliberale, sozialistische und völkische Freidenker zwischen 1848 und 1881. Zur Frühgeschichte des organisierten Atheismus im deutschsprachigen Raum," en Ateismo. Ideologie, Philosophie oder Mentalität?, redaktita fare de Richard Faber kaj Susanne Lanwerd (Würzburg: Königshausen und Neumann, 2006), 183–197; Horst Groschopp, Dissidenten. Freidenker und Kultur in Deutschland, 2-a eldono (Marburg: Tectum, 2011), 99–122.

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: "In dieser Zeit, als Volksglaube kein abstrakter Begriff war, sondern Kultur vorgab, brachten die Freigemeinden Irritationen in den Alltag, stellten traditionelle Sinnzusammenhänge in Frage, griffen obrigkeitlich gesetzte Legitimationen an und konstituierten intellektuelle Gesprächskreise. [...] In der Umwelt erscheinen die Freireligiösen als weltfremde Sonderlinge oder als friedensstörende Aufwiegler, die eine von Gott gewollte Ordnung in Frage stellen" (Groschopp, Dissidenten, 115).

En la sekvaj jaroj, internaj konfliktoj ene de la liberreligia movado ekestis pro demandoj pri proksimeco al kristanismo kaj ĝiaj ĉefaj preĝejoj en Germanio. Dum kongregaciaj praktikoj kaj ritoj restis preĝej-similaj, pli radikalaj individuaj membroj strebis fariĝi ne nur liberaj en sia religieco sed ankaŭ tute liberaj de religio. Ili malakceptis ritojn de trapaso kaj aliajn ekleziaj ritoj kiel antaŭkleraj religiaj restaĵoj kaj turnitaj al kredo je scienca kaj teknologia progreso. Ili povas esti konsiderataj pioniroj de La liberpenso movado de Germanio, kvankam la unua nacia liberpenso organizaĵo (Deutscher Freidenkerbund) ne formiĝis ĝis 1881, jaron post la Monda Unio de Liberpensuloj estis fondita. Dum burĝa alo de germanaj liberpenso restis loza rondo de ekscentraj individuoj - ofte verkistoj kiuj esperis je pli larĝa diskonigo por iliaj publikaĵoj - maldekstremaj kaj proletaj liberpensulunuigoj kiel Verein der Freidenker für Feuerbestattung ('Liberpensulo Societo por Kremacio') aŭ Zentralverband proletarischer Freidenker Deutschlands ('Centra Asocio de Germanaj Proletaj Liberpensuloj') estis multe pli influaj kaj fariĝus kolono de la deknaŭa kaj frua dudeka-jarcenta socialismo en Germanio. La plej multaj liberpensulaj asocioj forlasis tradiciajn kongregaciajn strukturojn kaj praktikoj malantaŭe, okupiĝis pri popularsciencaj publikaj prezentoj, la publikigo de ĵurnaloj kaj periodaĵoj kiel Der Freidenker ('La Liberpensulo') kaj funkciigis publikajn bibliotekojn kaj edukcentrojn por proletoj kaj iliaj infanoj. Aliaj kombinis sian sekularan vidpunkton kun sciencecaj kaj/aŭ naciismaj ideoj, kaj sekvis la monisman vizion de Ernst Haeckel (1834–1919) kaj Wilhelm Ostwald (1853–1932). Ankoraŭ aliaj maltrankviliĝis pri la morala honesteco de la socio kaj aliĝis al etikistaj kongregacioj laŭ la linioj de la usona etikisto gvidanto Felix Adler (1851–1933).¹¹

Tamen, flankenmetante ĉiujn ĉi tiujn diferencojn kaj konfliktojn pri demandoj de mondkoncepto, praktiko kaj religio-rilateco, en la deknaŭa kaj frua dudeka jarcentoj la organizita nereligia popolo en Germanio havis komunan denominatoron: la politikan projekton de sekularismo en la senco de apartigo de ŝtato kaj eklezio – aŭ religio kaj politiko ĝenerale. Kiam la Weimarer Kartell ('Vajmara trusto') estis establita en 1907 kiel la unua supera tegmenta organizaĵo en Germanio (kaj kiel tia antaŭulo de Zentralrat der Konfessionsfreien), ĝia fonda dokumento difinis tri ĉefajn postulojn: la liberan disvolviĝon de la menso kaj rezisto al ĉiaj specoj de subpremo; la apartigo de lernejo kaj

Groschopp, Disidenten, 129–194; Frank Simon-Ritz, "Kulturelle Modernisierung und Krise des religiösen Bewusstseins. Freireligiöse, Freidenker und Monisten im Kaiserreich," en *Religio im Kaiserreich. Milieus – Mentalitäten – Krisen*, redaktita de Olaf Blaschke (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1996), 457–475.

eklezio; kaj la kompleta sekularigo de la ŝtato.¹² Almenaŭ du el ĉi tiuj tri asertoj malkaŝas klaran sekularisman programon. Estas frapante, ke la aparta kolekto de la membro-organizoj de Kartell - inkluzive de la budhana Mahabodi-Gesellschaft ('Mahabodi-societo') kaj la framasonoĵio Zur Aufgehenden Sonne ('Ĝis la Leviĝanta Suno') - estis kunligita per ĝuste ĉi tiu tagordo.

Tiu ĉi komuna denominatoro komencis disfali kun la politikaj kaj juraj ŝanĝoj en la Vajmara Respubliko post la Unua Mondmilito, kaj eĉ pli en la Federacia Ŝtato Germanio post la Dua Mondmilito. Tio reagordus la rilaton inter la nereligioj kaj la ŝtato kaj tiel ankaŭ la internajn rilatojn inter la organizitaj nereligioj en Germanio.

Laŭleĝaj kaj Politikaj Rekonfiguracioj en Germanio en la Vajmara Respubliko

La rekonfiguro de la rilato inter la nereligioj kaj la ŝtato en Germanio estas proksime ligita al la koncepto de Weltanschauungsgemeinschaft ('Vortokoncepto-asocio'), kreita de la konstitucia asembleo de la Vajmara Konstitucio, kiu estis pasigita en 1919 kiel posteulo de la konstitucia monarkio de la Germana Imperio (1871–1918). La asembleo revizitis revoluciajn demokratiajn ideojn de la malsukcesa germana revolucio de 1848/1849, kaj kelkaj el ĝiaj membroj estis asociitaj kun nereligiaj organizoj aŭ dividis rilatan mondkoncepton. Seĝoj en la konstitucia asembleo estis distribuitaj per proporcia reprezentado, kaj la socialdemokratoj estis la plej forta frakcio.¹³

Artikolo 137, paragrafo 1 de la Konstitucio de Vajmaro abolicias la ŝtatan eklezion de la Germana Imperio. Tamen, Religionsgesellschaften ('Religiaj societoj'), ĉefe la ĉefaj eklezioj, ankoraŭ konservas privilegian juran statuson kiel Körperschaften des öffentlichen Rechts ('Fondaĵoj laŭ publika juro') laŭ Artikolo 137, paragrafo 5 de la konstitucio. Ĝis hodiaŭ, ĉi tiu statuso garantias privilegiojn kiel impostavantaĝojn, la rajton nomumi ŝtatoficiistojn kaj kolekti membrotizojn kiel impostojn, same kiel la aŭtomatan rekonon kiel provizanto de la junulara bonfarta sektoro. Krome, ĝi estas konsiderata simbolo de publika kaj politika rekono kaj aprezo.¹⁴

Groschopp, Dissidenten, 26.

Groschopp, Dissidenten, 59–60. Christine

Mertesdorf, "Weltanschauungsgemeinschaften im deutschen Verfassungsrecht", en Konfessionsfreie und Grundgesetz, redaktita fare de Horst Groschopp (Aschaffenburg: Alibri, 2010), 81–128.

Multe pli granda ol ĉi tiu duon-apartigo de eklezio kaj ŝtato estis la integriĝo de paragrafo 7 en artikolon 137 de la Vajmara Konstitucio, en kiu Weltanschauungsgemeinschaften estas metita sur egalan juran bazon kun Religionsgesellschaften. Kvankam la esprimo Weltanschauungsgemeinschaft ne estas difinita en la konstitucio kaj pluraj juraj disputoj akompanis la demandon pri ĉu specifaj organizoj povus esti konsiderataj Weltanschauungsgemeinschaften aŭ ne, sufiĉe multaj nereligiaj organizaĵoj sukcese petis la statuson Körperschaft des öffentlichen Rechts en la Vajmara Respubliko kaj ankaŭ reakiris ĝin en la Federacia Respubliko Germanio (fondita en 1949), post kiam ĝi estis nuligita por la plej multaj el ili en Nazia Germanio.¹⁵ Artikolo 137 de la Vajmara konstitucio estis enkorpigita en Artikolon 140 de la Grundgesetz, la konstitucio de la Federacia Respubliko Germana ĝis hodiaŭ.

Krom la jura koncepto de Weltanschauungsgemeinschaft, la politika la principo de subsidiareco gravas por kompreni la re-agordon de la rilato inter la nereligioj kaj la ŝtato en Germanio. Ĝi asertas, ke la ŝtato devus preni respondecon nur pri taskoj, kiujn subordigas unuoj kiel la familio aŭ civitanaj organizaĵoj ne povas plenumi sin, kaj tio kondukis al la praktiko de ŝtata financado por sociaj kaj edukaj servoj de religiaj parokanaroj kaj nereligiaj Weltanschauungsgemeinschaften.¹⁶

Por kompreni kiel la jura koncepto Weltanschauungsgemeinschaft kaj la politika principo de subsidiareco influis kaj ŝanĝis la internan dinamikon kaj politika reto de organizita nereligio en Germanio ekde la Vajmara tempo pluen, mi nun turnos min ekzemple al la formado kaj evoluo de la Ho-manistischer Verband Deutschlands, la plej granda nereligia organizaĵo de Germanio rilate al membreco hodiaŭ.

Humanistischer Verband Deutschlands

La germana humanisma asocio Humanistischer Verband Deutschlands (HVD) estis establita en 1993 kiel nacia ombrelo fare de diversaj nereligiaj sociaj organizaĵoj servo-tipaj organizoj el la liberreligia kaj liberpensa spektro

Jochen-Christoph Kaiser, Arbeiterbewegung und organisierte Religionskritik. Proletarische Freidenkerverbände in Kaiserreich und Weimarer Republik (Stuttgart: Klett-Cotta, 1981), 279–290.

Karl Gabriel, "Subsidiarität als Leitsemantik und Strukturmerkmal des deutschen Wohlfahrtsstaats", en Religion und Wohlfahrtstaatlichkeit in Deutschland, redaktita fare de Karl Gabriel kaj Hans-Richard Reuter (Tübingen: Mohr-Siebeck), 96201-7, 9631-7.

la nivelo de federacia ŝtato. Inter ili, la 'Berlina Liberpensula Asocio' (Berlinana Freidenkerverband) estis senkompare la plej influa membroorganizo.¹⁷

Proletaj liberpensulaj asocioj formis amasmovadon en la

Vajmara Respubliko kun pli ol duonmiliono da membroj. Ili estis aparte allogaj pro sia gamo da sociaj servoj, ĉefe kremacio

financoj kaj praktiko sendepende de eklezia influo. Kelkaj el ili akiris la statuso de Körperschaft des öffentlichen Rechts. Tamen, ili ankaŭ konservis tradiciajn liberpensulajn tagordojn aranĝante kampanjojn forlasi la ekleziojn kaj redaktante radikalajn publikaĵojn kaj ĵurnalojn kiel Der Freidenker.¹⁸ En Nazia Germanio, tamen, ĉiuj liberpensaj organizoj estis malpermesitaj kaj iliaj posedaĵoj estis konfiskitaj. Oficistoj estis persekutitaj, malliberigitaj aŭ eĉ ekzekutitaj. Tiuj, kiuj povis, forlasis la landon. Pro iliaj vastaj ligoj al la laborista movado kaj soci-demokrataj aŭ socialismaj politikaj ideoj kaj partioj, membroj estis kriminaligitaj kiel agitistoj de "kultura bolŝevismo".¹⁹

Post 1945, liberpenso en Germanio devis rekomenci de la komenco. Multaj centraj figuroj el la Vajmara tempo elmigris aŭ mortis, kaj en tempoj de ĝenerala senhaveco kaj afliktoj, postuloj por repago de posedaĵoj kaj aliaj materiaj rimedoj estis perdita afero. Tamen, kelkaj tradicie konsciaj membroj el Vajmaro tempoj, multaj el ili socialismaj kaj proletaj, rekonstruis la malnovajn liberpensulajn organizojn kaj eĉ reakiris la statuson de Körperschaft des öffentlichen Rechts por kelkaj el ili, ekz. en Malsupra Saksio kaj Nordrejn-Vestfalio. Tamen, ili ne kapablis reveni al la socia efiko kaj membronombroj, kiujn ili ĝuis en Vajmara epoko. Liberpensaj organizaĵoj suferis severan malkreskon de membreco inter la 1960-aj kaj 1980-aj jaroj, kaj oficistoj strebis al reorientiĝo.²⁰ En 1989, Klaus Sühl (*1951), tiam prezidanto de Berliner Freidenkerverband, proklamis novan tagordo por lia organizaĵo en la membreĉĵurnalo diesseits:

Tenante sin al sia tradicia tagordo, liberpensuloj estas sia propra plej malbona malamiko [...]. Aŭ Organizita liberpenso faras freŝan komencon, kuraĝante turni sin al la pli vasta publiko kun konfido, alie ĝi disfalos. Sed freŝa komenco ne povas esti farita per referenco al malnovaj kaŝtanoj. La renovigo de la kondiĉoj de la Vajmara Respubliko estas nek imagebla nek dezirinda.

Schröder, Freigeistige Organisationen, 60–62.

Kaiser, Arbeiterbewegung; Jochen-Christoph Kaiser, "Sozialdemokratie und 'praktische' Religionskritik. Das Beispiel der Kirchnaustrittsbewegung 1878-1914," Archiv für Sozialgeschichte 22 (1982): 263–298.

Imperiestro, Arbeiterbewegung, 330–337; Michael Schmidt, "Verfolgung und Widerstand. Die sozialistische Freidenkerbewegung im Nationalsozialismus", humanismus aktuell 11, nr. 20 (2007): 55–66.

Manfred Isenmeyer, "Freigeistige Bewegungen in der Bundesrepublik 1945 bis 1990. Ein Überblick", humanismus aktuell 11, nr. 20 (2007): 84–95.

Ni tute finis esti organizo de la laborista movado. [...] Ni estas la pledado por la ne-ekleziaj homoj en ĉi tiu lando. Estas tempo por ni rekoni ĉi tion kaj agi laŭe.²¹

Ĉi tiu deklaro resumas la rezultojn de konsultoj inter asociaj oficistoj kaj samideanaj kolegoj el Germanio kaj eksterlando. Precipe, la reprezentantoj de sekulara humanismo en Eŭropo tiutempe, kiel Levi Fragell²² el Norvegio aŭ Rob Tielman²³ el Nederlando, havis profundan efikon sur la reformprocezo de organizita nereligio en Germanio, kiu estis baldaŭ komenciĝanta. Mi nomas ĉi tiun proceson la "humanisma turniĝo". Kontraŭ la fono de emerĝanta popmuziko, libertempo kaj servo kulturo, la berlinaj liberpensuloj forlasis sian tradician memkomprenon kiel fonto de labora lobiado kaj turnis sin al la vivsintena merkato kaj socia servo sektoro por la religie ne-filiigitaj. Ĉi tiu ŝanĝo de tagordo alportis la asocion pli proksime al liberreligiaj kongregacioj en aliaj partoj de Germanio, kiuj mem suferis malkreskon de membreco kaj serĉis novajn partnerojn por emancipiĝi de la polvo de deknaŭjarcentaj liberreligiaj tradicioj kaj redifini sin mem. Krome, la Berlina Liberpensul-Asocio baldaŭ kunlaboris kun emerĝantaj nereligiaj grupoj en la novaj orientaj ŝtatoj de Germanio post la germana reunuiĝo en 1990, kiuj okupiĝis precipe pri konservado de la praktiko de Jugendweihe kaj ofertis sociajn kaj konsilajn servojn kun financa subteno de la ŝtato.²⁴ En iu

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: "Mit dem Festhalten an seiner traditio-nellen Ausrichtung steht sich das Freidenkertum seit Jahrzehnten selbst im Weg [. . .] Entweder das organisierte Freidenkertum macht einen Neuanfang, wagt es, in die breite Öffentlichkeit und damit in die Ofensiv zu gehen, oder es löst sich auf. Ein Neubeginn ist aber nicht mit den,ollen Kamellen' möglich. Die Wiederherstellung Weimarer Zustände ist weder denkbar noch erste-benswert. Wir sind schon längst keine Organisation der Arbeiterbewegung mehr und auch keine reine Arbeiterorganisation [. . .].Wir sind die Interessenvertretung der kirchlich nicht gebunde-nen Menschen in diesem Lande. Es wird Zeit, dass wir dies zur Kenntnis nehmen und eine en-tsprechende Politik machen" (Klaus Sühl, "Jugendweihe, Arbeiterbewegung und Freidenkertum. Abschied und Neubeginn," diesseits 3, n-ro 7 [1989]: 33–35).

Levi Fragell, "Die Entwicklung und das Wachstum des Internationalen Humanismus", die-sseits 3, nr. 5 (1989): 22–24.

Rob Tielmann, "Ein internationaler Humanismus ist erfolgreich. Intervjuo", diesseits 5, nr. 16 (1991): 29–30.

Jugendweihe estas plenaĝiĝa rito kun radikoj en malfruaj klerismaj tradicioj. Ĝi estis konstituita kiel funkcia ekvivalento en ideologia kaj estetika abomeno de kristanaj konfirmacioj ene de liberreligiaj kaj liberpensaj rondoj en la deknaŭa jarcento kaj origine koincidis kun lerneja diplomiĝo. En la Germana Demokratia Respubliko, parti-sendependa Jugendweihen estis malpermesitaj en 1950 pro la suvereneco de la socialisma unueca partio kaj ĝia paciga politiko kun la kristanaj eklezioj. Tamen, kreskantaj ideologiaj streĉiĝoj kun la preĝejoj kondukis al strategia ŝanĝo de la partio, kiu iom post iom instalas la riton en la tuta lando kiel kvazaŭ-deviga parto de ilia ŝtata socialismo kontraŭ la 'reakciaj influoj' de

spirito de optimismo, HVD estis establita en 1993 de la supre menciita liberpensulo kaj liberreligiaj asocioj el pluraj federaciaj ŝtatoj. Ĝi kreskis por fariĝi la plej granda nereligia organizaĵo de Germanio laŭ membraro kun ĉirkaŭ 20 000 membroj hodiaŭ. En malsamaj tempoj, kvin filiaj asocioj havas akiris la statuson de Körperschaft des öffentlichen Rechts.²⁵

La respondo al la sekulara humanisma redifino de organizita nereligio en Germanio inter la nove difinita celgrupo estis ambivalenca. Dum tie estis evidenta postulo je nereligiaj sociaj servoj, precipe en la nova orientaj ŝtatoj, la vivsinteno-tagordo por konsistigi humanismon kiel kongregacian alternativo al religiaj provizantoj ne altiris multan atenton. Plej multaj homoj kiuj sendis siajn infanojn al humanismaj infanĝardenoj aŭ aliris humanismajn konsilajn aŭ hospicajn servojn havis neniun intereson aliĝi al HVD kiel membroj - kaj la asocio neniam faris tion kondiĉo. Tio kondukis al situacio en kiu ĝis nun pli da homoj uzas humanismajn servojn ol indikas la nombro de membroj: pli ol 70 000 infanoj en Berlino kaj Brandenburgio sole ĉeestas Humanistische Leben-kunde ('Humanismaj Vivkapabloj'), konfesian humanisman lernejakon, dum la nombro de membroj stagnas je ĉirkaŭ 20 000 en tuta Germanio. La problemoj kun ĉi tiu situacio por la asocio estas, ke provizi sociajn servojn estas multekosta kaj la sumo reakirita per jaraj membrokotizoj eĉ ne proksimas al kovri la koston de ili. Tial - surbaze de memkompreno kiel Mondkomunikaĵo kaj rilate al la politika principo de subsidiareco - HVD pli kaj pli turnis sin al la ŝtato por financado kaj repago de kostoj por dungitaro kaj aliaj rimedoj - kun varia sukceso. Aparte, ŝtataj registaroj kun partopreno de la Kristandemokrata Partio kaj en regionoj kun kristana plimulta loĝantaro estas malproksimaj de intereso pri kunlaboro kun 'ateistoj'. En Berlino, tamen, civitanaj provizantoj por la nereligia plimulto - ĉirkaŭ 70 procentoj de la loĝantaro en Berlino estas religie nefiligita - estis urĝe bezonataj en la fruaj 1990-aj jaroj. La Berlina HVD lernis respondi al ĉi tiu bezono kaj perfektigis sian rolon kiel partnero de la ŝtato en sociaj kaj edukaj aferoj tra la jaroj. Hodiaŭ, ĝi funkcias kiel socia

la junularon fare de la eklezioj. En la Germana Federacia Respubliko, la termino Jugendweihe rapide estis asociita kun komunista ŝtatfesto de la Germana Demokratia Respubliko kaj venis sub premo montri legitimecon. Post la germana reunuiĝo, tamen, Jugendweihen provizita de nereligiaj organizaĵoj spertis surprizan renesancon, precipe en la orienta partoj de Germanio. Ĝis hodiaŭ, ili estas konsiderataj natura parto de personaj kaj familiaj biografioj por homoj kun historio de la Germana Demokratia Respubliko. La hodiaŭaj Jugendweihen deĵetis ilia politika balasto. Vidu ankaŭ Stefan Schröder, "Zwischen DDR-Erbe, Familienfest und Konfirmations-Äquivalent. Die politische Re-Definition der Jugendweihe in Deutschland am Beispiel der Jugendfeier des Humanistischen Verbandes Deutschlands," Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik 2 (2018): 61-80.

Schröder, Freigeistige Organisationen, 52-70.

agentejo por kvar hospicoj, altlernejo pri edukado, pluraj konsilado kaj socialaj servoj centroj por junuloj kaj familioj. Krome, ĝi funkciigas ĉirkaŭ 30 antaŭlernejojn kaj tenas respondeco pri la supre menciita lerneja fako Humanistische Lebenskunde. Ĝi laborigas 1,200 profesiulojn, la plej multajn el ili antaŭlernejan aŭ Humanistische Lebenskunde instruistoj. Ĝia jara buĝeto sumiĝas al pli ol 50 milionoj da eŭroj, el kiuj plejparte estas donita de la ŝtata registaro de Berlino.²⁶

Tiel farante, la subŝtata registaro integrigas altvaloran ciferecan valoron (ACV) en politikajn kaj jurajn aranĝojn origine desegnitajn por religiaj komunumoj, precipe la ĉefaj eklezioj.²⁷ Rigardante decidojn de la subŝtata registaro favore al kaj kontraŭ financante la asocion, ekzistas evidenta tendenco, ke financado estu donita nur se similaj aranĝoj kun preĝejoj kaj aliaj religiaj grupoj ekzistas.²⁸ Por doni ĝuste du ekzemploj: kiam, en 1999, HVD petis financadon por sia Jugendweihe-praktiko en Berlino, la Senato malakceptis ĝin pro la kialo, ke preĝejoj ne ricevos financadon por iliaj konfirmoj ankaŭ.²⁹ Krome, propono por establi humanisman bazlernejo en Bavario estis aprobita nur post kiam la bavara branĉo HVD ŝanĝis sian pravigon de reformo-pedagogia al konfesia logiko.³⁰ Ene de la asocio, tio kondukis al procezoj de struktura izomorfio,³¹ en kiu la organizo lernis argumenti kiel religia asocio kaj adaptis sian organizan strukturon kaj praktikon por esti pli kaj pli preĝej-simila. Oficialulo de HVD diris mi en intervjuo: "Ni volas la saman statuson, kiun havas la preĝejoj. Jen nia ĉefa strategia celo en Germanio, egala traktado en ĉiuj kampoj kaj ĉioampleksa servo por religie nealigitaj homoj en ĉiu kondiĉo de vivo, kia ĝi ekzistas por la religiaj homoj".³² Rilate al la koncepto de 'religio-

Schröder, Freigeistige Organisationen, 146–173.

La ideo, ke organizaj strukturoj kaj kolektivaj identecoj de organizoj estas reguligitaj per instituciaj formoj de publika enkorpiĝosistemoj estas elstare sugestita de Yasemin N. Soysal, *Limoj de Civitaneco. Migrantoj kaj Postnacia Membreco en Eŭropo* (Ĉikago: Universitato de Ĉikago Eldonejo, 1994).

Schröder, Freigeistige Organisationen, 215–222.

Norbert Kunz, "Auf hoher See und vor Gericht ist man in Gottes Hand", *diesseits* 13, nr. 48 (1999): 18–19.

Intervjuo kun Humanistischer Verband Deutschlands oficialulo, 14 junio 2013.

La koncepto de "struktura izomorfio" rilatas al procezoj de adaptiĝo al diskursiva kaj jura aranĝojn. Vidu Mark C. Bodenstein, "Institutionalisierung des Islam zur Integration von Muslimen", en *Die Rolle der Religion im Integrationsprozess. Die deutsche Islamdebatte*, redaktita de Bülent Ucar (Frankfurt ĉe Majno: Peter Lang, 2010), 349–364; Friederike Böllmann, *Organizo und Legitimation der Interessen von Religionsgemeinschaften in der Europäischen Politischen Öffentlichkeit. Eine Quantitativ-Qualitative Analyse von Europäisierung als Lernprozess in Religionsorganisationen* (Würzburg: Ergon, 2010).

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: "Wir wollen den gleichen Status haben wie die Kirchen. Und das ist unser großes strategisches Ziel auch in Deutschland, die volle Gleich-

"rilateco" kreita de Quack,³³ ĉi tiu rezonado kaj praktiko povas esti priskribitaj kiel religio-imitantaj. Kontraste, la graveco de kontraŭreligia kritiko malpliĝis en la oficiala memkompreno de HVD, kiel ĉi tiu intervjuo-deklaro de alia oficisto montras: "Mi ne vidas fokuson pri kritiko de religio en nia tagordo nuntempe. Ni jam havas vaste sekularan socion. La kondiĉoj klare ŝanĝiĝis kompare kun la situacio antaŭ 50 aŭ 60 jaroj".³⁴

Giordano Bruno Stiftung

Ne ĉiuj en la germana nereligia sceno aprobis la humanisman turnon kaj la religio-imitanta politiko de HVD. Kiam la prezidantoj Michael Schmidt Salomon (1967) kaj Herbert Steffen (1934–2022) fondis Giordano Bruno Stiftung ('Fonduso Giordano Bruno' – GBS) en 2004 – post la publikaĵoj de la tiel nomataj 'novaj ateistoj' en Usono – ili klare trafis nervon inter tiuj, kiuj rigardis kritikon de religio kiel decidan parton kaj devigan tagordon de organizita nereligia.³⁵ La fondaĵo fermis la ideologian breĉon de liberpensado, kiun organizoj kiel Berliner Freidenkerverband lasis kiam ili turnis sin al sekulara humanismo. Ĝi gajnis plurajn famajn publikajn kaj akademiajn individuojn al sia konsila komitato kaj subtenas ĉirkaŭ 60 lokajn kaj kampusajn baznivelajn organizaĵojn grupojn, kiuj establiĝis tra la tuta germanlingva Eŭropo. Krome, ĝi kunfondis tre aktivan publicistan institucion nomatan Humanistischer Pressedienst ("Humanisma amaskomunikila servo"), same kiel Forschungsgruppe Weltanschauungen in Deutschland, esplorgrupo specialiĝanta pri enketoj pri sekularaj mondkonceptoj kaj Institut für Weltanschauungsrecht, instituto por juraj demandoj kaj la diskriminacio de la nereligia loĝantaro.³⁶

behandlung und ein umfassendes Angebot für konfessionsfreie Menschen in allen Lebenslagen, so wie es das gibt für die religiösen Menschen" (intervjuo kun Humanistischer Verband Deutschlands oficialulo, 24 majo 2013).

Vidu Ĉarlatano, Skizo.

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: "Aber ansonsten sehe ich Religionskritik eigentlich gar nicht mehr so stark im Fokus heutzutage, weil wir eben schon eine weitgehend säkulare Gesellschaft haben. Es hat sich ja doch deutlich verändert gegenüber der Lage von vor 50 oder 60 Jahren" (intervjuo kun Humanistischer Verband Deutschlands oficialulo, 22 aprilo 2013). Amarnath Amarasingam, red., Religio kaj la Nova Ateismo. Kritika Takso (Leiden: Brill, 2010); Stefan Schröder, "Organizita Nova Ateismo en Germanio?", Journal of Contemporary Religio 32, n-ro 1 (2017): 33–49.

Schröder, Freigeistige Organisationen, 60–70.

La fondaĵo kaŭzis amaskomunikile efikan publikan tumulton per iniciatado aŭ subteno de provokaj kampanjoj, inter ili la du germanaj ateistaj buskampanjoj. Simile al iniciato de britaj humanistoj kaj ateistoj ĉirkaŭ Richard Dawkins kelkajn jarojn pli frue, en majo kaj junio 2009, buso kun la surskribo “(Verŝajne) ne ekzistas dio. Plena vivo ne bezonas religian kredon” turneis tra Germanio,³⁷ provizante informojn kaj varban materialon por GBS kaj similaj organizaĵoj.³⁸ En 2019, dua buskampanjo kun la slogano “Stato de la eklezio? Ne, dankon!” estis organizita por informi pri kaj stimuli publikan proteston kontraŭ tio, kion la fondaĵo konsideras kontraŭkonstituciaj implikiĝoj inter la ŝtato kaj la kristanaj eklezioj en Germanio.³⁹ Sekvante GBS-oficialuloj, ne devus esti kunlaboro kun aŭ publika financado de religiaj komunumoj aŭ Mondkomunumoj entute. Anstataŭe, ili postulas sekularisman politikon en la senco de strikta apartigo inter religio kaj politiko.⁴⁰

Alia kampanjo farita de GBS estas la projekto “Evo-Kids”. Ĝi estis iniciatita por postuli la inkludon de evolucio en la instruplanojn de bazlernejoj en Germanio kaj trovi taŭgajn manierojn instrui ĉi tiun temon por junaj infanoj. La fundamento gastigis du malfermajn konferencojn en la urbo Giessen, kunvenigante instruistojn, profesorojn, studentojn kaj politikistojn por diskuti la temon kaj altiri publikan atenton al ĝi per larĝa amaskomunikila kovrado. Printempe 2014, retejo “Evo-Kids” kun fonaj informoj kaj eduka materialo aperis enrete.⁴¹ Pilota eksperimento estis gastigita en bazlernejo en la urbo Dusseldorf – denove orkestrita en taŭga maniero esti kovrita de vasta gamo da amaskomunikiloj. En publika rezolucio kiu estis aprobita ĉe la dua konferenco “Evo Kids”, ĝi diras:

Konsiderante la fundamentan gravecon de kompreno pri evolucio por la disvolviĝo de moderna mondkoncepto, estas konfuzige, ke infanoj lernas tiel malmulte pri ĉi tiu temo. en bazlernejoj – precipe konsiderante la fakton, ke kreomitoj – kiuj povas esti misinterpretitaj sen ia scio pri evolucio – estas parto de lernejaj instruplanoj. De iu pedagogia vidpunkto, ne ekzistas pravigo por tio. Publikaj lernejoj ne devus influi iliaj lernantoj unuflanke laŭ specifa religio aŭ mondscienco, sed devus provizi al ili aliron al centra scienca scio!⁴²

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: “Es gibt (mit an Sicherheit grenzender Wahrscheinlichkeit) keinen Gott. Ein erfülltes Leben braucht keinen Glauben”.

Giordano Bruno Stiftung, Tätigkeitsbericht 2009 (Mastershausen: Eigenverlag, 2010), 16.

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: “Kirchenstaat? Nein danke!”

Giordano Bruno Stiftung, “Am Puls der Zeit. Interview mit der Juristin Jaqueline Neumann,”

Bruno. Das Jahresmagazin der Giordano Bruno Stiftung (2019), 32–33, alirita la 21an de aprilo 2023, <https://www.giordano-bruno-stiftung.de/bruno-jahresmagazin>.

“Das Evokids-Projekt”, alirita la 20an de aprilo 2023, <https://evokids.de/>.

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: “Angesichts der fundamentalen Bedeutung des Evolutionsverständnisses für die Entwicklung eines zeitgemäßen Weltbildes ist es befremdlich,

Kiel ĉi tiuj kampanjoj ilustras, GBS pledas por strikta sekularismo je politika nivelo. Ili vidas la kunlaboron inter la ŝtato kaj religiaj komunumoj kiel malobservon de la apartigo de religio kaj politiko, kiu devus esti konstitucia por... moderna sekulara ŝtato. Tial ili rigardas la strategion de HVD por strebi al egala traktado kun la ĉefaj eklezioj kun skeptiko kaj konsterniĝo. La problemoj por ili ne estas, ke la humanisma asocio provizas sociajn servojn por la nereliguloj (kontraste, ili eksplicite subtenas ĉi tiun praktikon kaj emfazas ĝian graveco) sed ke la asocio akceptas publikan financadon kaj subtenon de la ŝtato por fari tion. Efektive, ĉu intencite aŭ ne, la preĝej-orientita struktura izomorfio de HVD kaj similaj organizaĵoj kontribuas al ratifiko kaj stabiligo de la germana religi-politika enkorpiĝo-sistemo. Fondaĵaj oficistoj kontraŭas publikan financadon por religiaj komunumoj kaj Mondsocietoj pro uzado de impostmono de la nefiliigitaj por siaj celoj. Eĉ pli do, konfesia instruado en publikaj lernejoj estas dorno en ilia flanko. Ili argumentas ke ĝi kondukas al konfesia divido de la socio anstataŭ kontribui al integriĝo. La ekzisto de sekulara humanisma lernejfako ne igis ĉi tion situacio pli bona iel ajn – tute male. Oficisto de la fondaĵo diris al mi en raporto intervjuo:

Mi opinias, ke estas malĝuste apartigi infanojn surbaze de konfeso, eĉ se ekzistas "humanisma konfeso", se vi volas nomi ĝin tiel. [...] [Mi opinias] ke Lebenskunde povus esti anstataŭigita per alia lerneja fako kiel etiko por ĉiuj lernantoj. [...] Por mi, la taŭga aliro estus estu ke edukado en lernejoj ne estas influata de mondkonceptoj, kaj tio povus esti plenumita en lernejfako pri etiko. Humanista Vivteno estus simple superflua se ekzistus adekvata lernofako pri etiko. [...] Tial ĝi ne estus granda perdo se Lebenskunde ĉesos ekzisti.⁴³

dass Kinder in der Grundschule so wenig über dieses Thema erfahren – zumal im Unterricht oft-mals Schöpfungsmythen behandelt werden, die ohne Vorwissen zur Evolution leicht fehlgedeutet werden können. Pädagogisch ist dies nicht zu rechtfertigen. Schließlich sollen öffentliche Schulen ihre Schülerinnen und Schüler nicht einseitig im Sinne einer bestimmten Religio oder Weltanschauung beeinflussen, sondern ihnen Zugang zu den zentralen Erkenntnissen der Wissenschaft ermöglichen" (Das Evokids-Projekt, "Resolution 'Evolutionsunterricht in der Grundschule' [verabschiedet am 1.11.2015 in der Hermann-Hoffmann-Akademie Gießen]," alirita la 20an de aprilo 2023, <https://evokids.de/content/resolution-evolution-grundschule#Resolutionstext>).

Tradukis la aŭtoro el la germana originalo: "Und trotzdem halte ich es für falsch, die Kinder zu trennen nach Konfessionen. Auch nach der humanistischen Konfeso, wenn man das so nennen darf. [Ich denke], dass der Lebenskundeunterricht sich problemslos ersetzen ließe durch einen Ethikunterricht. [...] Der richtigere Ansatz wäre meines Erachtens, dass weltanschauliche, ungebundene weltanschauliche Bildung unbedingt nötig ist an Schulen, und zwar in Form eines Ethikunterrichts. Und damit wäre der Unterricht des HVD nicht mehr gültig. [...] Humanistische Lebenskunde wäre dann einfach redundant, wenn es einen guten Ethikunterricht

En la fina analizo de tiaj asertoj pri sekularismo, ilia efektivigo estus fini grandajn segmentojn de la praktiko de altvalora vidpunkto. Mi konsideras ĉi tiun sekularisman politikon ne nur malsama, sed ankaŭ kontraŭa al la egaltraktada tagordo de la humanisma asocio kaj similaj sociaj servaj nereligiaj organizaĵoj. Ekbruligante for en kontraŭdiraj nocioj pri kiel la nereligioj devus rilati al la ŝtato, la du politikoj kreas aŭ/aŭ-diĥotomion.

Konkludo

Historie, ĉiam ekzistis streĉiĝoj kaj konfliktoj ene de organizita nereligio en Germanio pri demandoj de mondkoncepto, praktiko kaj religio-rilateco. Dum tiuj diferencoj, ekzemple, inter plurisma kaj kritika sinteno pri religio aŭ inter vivsinteno- aŭ aktivismo-bazita praktiko kaj formo de organizado spureblas reen al la deknaŭa jarcento, la demando pri ĉu nereligiaj organizaĵoj devus turni sin al ŝtata subteno kaj esti integritaj en politikajn kaj juraj aranĝoj origine desegnitaj por religiaj komunumoj, estas relative nova debatemato. En la deknaŭa kaj frua dudeka jarcentoj, la politika kaj la jura kunteksto ne antaŭvidis tian enkorporigon en religiajn aranĝojn. Sekve, la politiko de nereligiaj organizaĵoj estis pli-malpli unuforme sekularisma kaj celis apartigon de eklezio kaj ŝtato. Ĉi tio komencis ŝanĝo en la Vajmara Respubliko kaj precipe post la Dua Mondmilito. Novaj plurobazitaj juraj kaj politikaj aranĝoj aperis, inter ili la jura koncepto de Weltanschauungsgemeinschaft kaj la politika principo de subsidiareco, kaj kelkaj Nereligiaj organizaĵoj adaptis politikon pri egala traktado. Rilataj asertoj revokis la politikan projekton de sekularismo kiel komuna denominatoro de organizita nereligio. La rekonfiguro de la politikaj kaj juraj aranĝoj en Germanio entrudiĝis al la nereligia komunumo en Germanio kaj kreis profundan dividon. ene de ĝi.

La kontinua fragmentiĝo de organizita nereligio en Germanio menciita en la enkonduko povas esti komprenita nur en la lumo de ĉi tiu rekonfiguracio. Post jaroj da frustrigo pro malsukcesaj provoj unuigi malsamajn nereligiajn grupojn ene de la Koordinierungsrat Säkularer Organisationen ('Kunordiga Konsilio de Sekularaj Organizaĵoj'), la retiriĝo de HVD ŝajnas esti liberiginta la konsilion de malhelpado de politikoj kaj kvereloj, permesante al ĝi starigi simplan tagordon en sekularisma direkto. La nomo de la organizaĵo estis ŝanĝita al Zentralrat der Kon-

gäbe. [. . .] Deswegen wäre es auch nicht schlimm, wenn er nicht mehr da wäre" (intervjuo kun Giordano Bruno Stiftung-oficialulo, 30-a de septembro 2014).

fessionsfreien ('Centra Komitato de la Ne-filiigitaj' - KORSO), pagita reprezentanto estis aldonita al la estraro kaj la memkompreno de esti sekularisto la lobia organizo estis eksplicite emfazita en diskonig-efika lanĉo de la Zentralrat printempe de 2022 – memkompreno, kiun HVD, dum la jaroj de sia membreco en KORSO, ĉiam blokus.⁴⁴ En la retejo de la Zentralrat legas:

Ni estas [...] finance sendependaj. Ni ne volas publikan financadon, sed la rekonon de civitanrajtoj. Tial ni akompanas la progreson de Germanio por iĝi sekve sekulara ŝtato [...]. Multaj privilegioj kaj miliardoj da impostmonoj por organizitaj kredoj estas nek konstituciaj nek ĝustatempaj [...]. La efektivigo de la sekularaj valoroj de nia konstitucio estas parto de la projekto por kompletigi klerismon.⁴⁵

Ĉe la alia fino de la politika spektro, la bavara branĉo de HVD ŝanĝis sian nomo al Humanistische Vereinigung ('Humanisma federacio' - HV) kaj forlasis la nacian ombrelon ĉar por ili, la politiko de la asocio estis ankoraŭ tro proksima al sekularismaj pozicioj.⁴⁶ Nun ĝi sekvas radikalan egaltraktan politikon, inkluzive de asertoj por tutlanda establado de humanismaj privataj lernejoj kaj konfesia humanisma lernofako, same kiel la apliko de la eklezia dungado leĝo en Germanio al iuj el ĝiaj dungitoj - ĉiuj ĉi tiuj praktikoj baziĝas sur religio-rilataj juraj aranĝoj, kiujn la Zentralrat der Konfessionsfreien ŝatus tute abolicii. En intervjuo kun mi, organiza oficisto de HV priskribis la retiriĝon de HVD kiel "liberigon" de nebonvenaj kompromisoj.⁴⁷

Ĉi tiu divido de politikaj projektoj kaj organizaj idealtipoj ne estas (nur) kvereli pri bagatelaj aferoj, kiel trovi la ĝustan nomon por organizo. Ĝi estas la rezulto de polemikoj pri esencaj demandoj de organiza politiko, kiuj estas profunde interplektita kun malsamaj strategioj pri kiel rilatigi la nereligian al la ŝtato.

Zentralrat der Konfessionsfreien, "Pressekonferenz. Zentralrat der Konfessionsfreien eV," alirita la 21-an de aprilo 2023, https://www.youtube.com/watch?v=ds1WPUSL_ac.

Tradukita de la aŭtoro el la germana originalo: "Wir sind [...] finanziell unabhängig. Wir wollen keine Fördergelder, sondern die Beachtung der Grundrechte. Deshalb begleiten wir Deutschlands Weiterentwicklung zu einem konsequent säkularen Staat. [...] Zahlreiche Sonderrechte und jährliche Steuermilliarden für den organisierten Glauben sind weder verfassungs- noch zeitgemäß. Die Umsetzung der säkularen Werte der Verfassung ist Teil des 'unvollendeten Projekts der Aufklärung'" (Zentralrat der Konfessionsfreien, "Unsere politische Agenda", alirita la 21-an de aprilo 2023, <https://konfessionsfrei.de/saekulare-ampel/>).

von Chossy, Zeit für Veränderung.

Tradukita de la aŭtoro el la germana originalo: "Befreiung", intervjuo kun oficisto de Humanistische Vereinigung, 19 julio 2021.

Kontribuantoj

Joseph Blankholm estas Lektoro pri Religioscienco ĉe la Universitato de Kalifornio, Santa Barbara. Li estas la aŭtoro de *The Secular Paradox: On the Religiosity of the Not Religious* (NYU, 2022), kaj ankaŭ de multaj ĉapitroj kaj artikoloj. Li nuntempe laboras pri monografio, kiu baziĝas sur la "Longitudinal Study of Generations", kiu enketis kaj intervjuis aron de 357 usonaj familioj dum pli ol 50 jaroj.

Niels De Nutte estas doktoriĝanta studento ĉe la Asocio por Sekularaj Studoj en Bruselo, ĉe la Libera Universitato de Bruselo. Li havas specialan doktoran stipendion de la Esplora Fonduso - Flandrio (FWO). Li studas la historion de eŭtanazio en Belgio ekde la frua dudeka jarcento kaj publikigis pri la historio de organizita humanismo, redaktante "Retrorigardante por antaŭeniri. Organizita Humanismo en la Mondo" (ASP, 2019). Li estas la asociita redaktoro de "Sekularaj Studoj" (Brill) kaj asociita direktoro ĉe la Internacia Societo por Historiistoj de Ateismo, Sekularismo kaj Humanismo.

Vincent Genin havas PhD en nuntempa historio kaj estas asistanto ĉe la Université de Liège kaj CEGESOMA/AGR. Li tenas Habilitation à diriger des recherches (HDR) de la Ecole Pratique des Hautes Etudes (PSL, Parizo) kaj estas membro de la Groupe Sociétés, Religions et Laïcités. Li laboras pri la historio kaj sociologio de sekularismo kaj laikaj. Lia plej lastatempa publikaĵo estas *Histoire intellectuelle de la laïcité depuis 1905* (Parizo, PUF, 2024).

Eva Guigo-Patzelt studis politikajn sciencojn, historion kaj teologion en Francio kaj Pollando. Libro en la angla lingvo bazita sur ŝia doktora disertaĵo pri scienca ateismo en la GDR (1963–1990) estas nuntempe en preparo. Post ŝia doktoreco de la Universitato Sorbonne en 2021, ŝi ricevis stipendion por frua kariero en la programo "Klarigante Ateismon", inkluzive de financado por konferenco pri "Komunismaj Perspektivoj pri Ateismo en la 20-a Jarcento", okazonta en Parizo en 2023, kaj kiu estos publikigita.

Stacey Gutkowski estas leganto pri Paco kaj Konfliktoj Studoj en la Centro por la Studo de Dividitaj Socioj kaj la Departamento de Militaj Studoj, King's College London. Ŝi estas iama kundirektoro (2008–2020) kaj membro de la Konsila Komitato (2020–2022) de la Esplorreto pri Nereligio kaj Sekulareco kaj kunredaktas la libroserion *Religion and its Others: Studies in Religion, Nonreligion and Secularity* (DeGruyter). Ŝi verkis du librojn: *Religion, War and Israel's Secular Millennials: Being Reasonable?* (2020) kaj *Secular War: Myths of Religion, Politics and Violence* (2013).

Abraham Hawley-Suárez estas doktorstudanto en la Fakto de Religiosciencoj de la Universitato de Kalifornio en Santa Barbara. Lia esplorado celas ekzameni la diskursivan potencon de sekularismo en Meksiko per rigardo al kiel interreligiaj organizaĵoj vivas kaj imagas religion en la publika sfero. Ŝanĝante la fokuson de antaŭdifinitaj konceptoj kaj normigaj aliroj, li esploras kiel ĉi tiuj grupoj spertas kaj eble redifinas religion kaj la sekularan kiel regadajn kategoriojn en siaj ĉiutagaj agadoj.

Jean-François Husson havas magistron pri Ekonomiaj kaj Socialaj Sciencoj (UNamur) kaj doktorecon pri politikaj kaj socialaj sciencoj (ULiège). Li prelegas ĉe UCLouvain, ULiège kaj la Protestanta Fakultato de Bruselo. Specialiĝinta pri publika financo kaj publikaj politikoj, lia esplorado kaj publikaĵoj kovras la financadon de humanismaj kaj religiaj organizaĵoj kaj rilatajn publikajn politikojn. Tio inkluzivas la disvolviĝon de lokaj komunumoj, rekrutadon, statuson kaj trejnadon de profesiuloj de

humanismaj kaj kredbazitaj organizaĵoj, armeaj pastrejoj kaj interreligia kaj interkonvinka dialogo.

Leo Igwe havas magistrojn pri filozofio de la Universitato de Calabar en Niĝerio, kaj doktorecon pri Religioscienco de la Universitato de Bayreuth en Germanio. Li estis postdoktora esploristo ĉe la Departemento por la Studado de Religioj (Islamo, Afrikaj Publikoj kaj Religiaj Valoroj) ĉe la Universitato de Kaburbo (2021), kun esplorintereso pri sorĉado kaj ateismo/nereligio en Ganao, Kenjo kaj Niĝerio.

Carolyn Kosuch estas historiistino laboranta en la kampo de moderna eŭropa kultura, religia kaj intelekta historio. De 2014 ĝis 2018, ŝi estis postdoktora esploristo ĉe la Germana Historia Instituto en Romo. En la somero de 2023, ŝi akiris sian habilitiĝon de la Universitato de Göttingen, kie ŝi nuntempe gvidas la katedron pri deknaŭjarcenta historio. Ŝiaj publikaĵoj inkluzivas *Freethinkers in Europe: National and Transnational Secularities, 1789–1920s* (DeGruyter, 2020) kiel redaktorino kaj *Die Abschaffung des Todes: Säkularistische Ewigkeiten vom 18. bis ins 21. Jahrhundert*. Campus, Frankfurt/Main, Novjorko (2024, aperonta).

Anne Lancien estas postdoktora esploristo ĉe la Instituto de studoj politikoj de Parizo kaj asociita esploristo ĉe la Grupo Societoj, Religioj, Laikeco (GSRL). Ŝiaj ĉefaj esplorinteresoj estas la sociologio de la nereligiuuloj kaj sekularizado, kun aparta fokuso sur sekulara aktivismo. En 2022, ŝi publikigis "Sekularaj Asocioj kiel Vektoroj de Integriĝo kaj Produktado de Nereligio en Nuntempa Socio. La Kazo de la Ligo de Edukado," en *Nereligio en Malfruaj Modernaj Societoj*.

Instituciaj kaj Juraj Perspektivoj, redaktita de Helge Arsheim kaj Anne-Laure Zwilling (eldonoj de Springer).

Adelaide Madera ricevis sian doktorecon pri eklezia juro kaj kanona juro en 2000. Ŝi estis

internacia akademiulino ĉe la Katolika Universitato de Loveno (1999–2000). Ŝi estas plenprofesoro ĉe la Jura Fakolo de la Universitato de Mesino, Italio, kie ŝi instruas Kanonan Juron, Juron kaj Religion, Komparajn Religiajn Jurojn, kaj Religian Faktoron kaj Kontraŭdiskriminacian Juron. Ŝi estas membro de la Akademia Komitato de la Doktora Lernejo pri Juraj Studoj ĉe la Universitato de Mesino kaj estas aŭtoro de kvar libroj. Ŝiaj esploraj agadoj fokusiĝas al la interrilato inter juro kaj religio, religiaj organizaĵoj kaj la juro kaj religia kaj civila geedzeco.

David S. Nash estas Profesoro pri Historio ĉe la Universitato Oxford Brookes. Li estas internacia aŭtoritato pri la historio de blasfemo kaj sekularismo. Liaj libroj inkluzivas *Blasphemy in Britain 1789 to the Present* (Blasfemo en Britio 1789 ĝis la Nuntempo) (1999, ĵus reeldonita de Routledge) kaj *Blasphemy in the Christian World* (Blasfemo en la Kristana Mondo) (OUP, 2007). Li ĵus kunredaktis (kun Evelyn Bouwers) *Demystifying the Sacred: Blasphemy and Violence from the French Revolution to Today* (DeGruyter, 2022). David ankaŭ konsilis pri blasfemleĝoj por la registaroj de Britio, Aŭstralio kaj Irlando, same kiel por la Eŭropa Komisiono.

Katharina Neef, doktoro pri filozofio, estas esploristino kaj preleganto ĉe la Universitato de Leipzig, kie ŝi laboras ĉe la Instituto por la Studado de Religio kaj ĉe la Centro por Instruista Trejnado kaj Lerneja Esploro. En sia disertaĵo, ŝi esploris la influojn de sociaj reformistoj kaj sekularistoj sur la evoluon de la akademia disciplino de sociologio en la frua dudeka jarcento. Nuntempe, ŝi laboras pri la historio kaj formado de etika edukado en publikaj lernejoj en Germanio kaj la enkadrigo kaj poziciigo de religio(j) tie. Lastatempa rezulto de ĉi tiu laboro estas la kunredaktita volumo *Handbuch Religionskunde in Deutschland* (deGruyter, 2023).

Sofia Nikitaki (KU Leuven/VUB) estas postdoktora esploristino kun du magistras gradoj kaj doktoreco de la Fakultato de Teologio kaj Religiosciencoj de KU Leuven. Ekde 2019, ŝi ankaŭ servas en la internacia estraro de la Eŭropa Societo por Virinoj en Teologia Esplorado (ESWTR). La doktora esplorado de Sofia (2017-2023) fokusiĝis al empiria ekzameno de nereligiaj kaj nereligiaj individuoj en malsamaj eŭropaj kunteksto (Belgio, Grekio, Norvegio) kaj estis farita sub la aŭspicioj de la Esplorfonduso - Flandrio (FWO). Ŝia nuna postdoktora projekto (2024-2027; FWO-financita) esploras kiel familioj konsistantaj el unu religia kaj unu nereligia partnero, kiuj kreskigas infanojn kune, navigas mondkonceptan dialogon kaj faras decidojn pri (ne)religio ene de siaj familiaj unuoj.

Stefan Schröder estas ĉefesploristo kaj preleganto ĉe la fakto por la Studado de Religio ĉe la Universitato de Bayreuth, de kiu li havas doktorecon. Liaj esplorintereso inkluzivas sekularecon kaj nereligion, sekularan humanismon, edukadon pri religio en publikaj lernejoj kaj la didaktikon en la Studado de Religio.

Sabrina Testa estas vizitanta profesoro ĉe la Universidade Federal da Integração Latinoamericana (UNILA - Brazilo). Ŝi havas doktorecon pri Socia Antropologio de la Universidade Federal de Santa Catarina (UFSC - Brazilo). En 2022, ŝi kompletigis postdoktoran diplomon ĉe la Groupe Sociétés, Religions et Laïcités (CNRS/EPHE-PSL - Francio) kadre de kunlabora projekto dediĉita al la studo de lastatempaj transformoj en ŝtata sekularismo en Brazilo kaj Francio (CAPES-COFECUB).

Jeffrey Tyssens estas Profesoro pri Nuntempa Historio ĉe la Libera Universitato de Bruselo, kie li ankaŭ estas prezidanto de la Asocio pri Sekularaj Studoj en Bruselo. Li estis vizitanta profesoro en Majenco, Parizo kaj Berkeley. Liaj publikaĵoj kovras la historion de liberpensuloj kaj framasonoj, lerneajn militojn kaj la sekularigon de funebra kulturo. Li estas kunredaktoro de **Quand une religion se termine politiques et sociaux de la disparition des religions** (Editions EME, ... Faktoroj 2020).

Alain Vannieuwenburg havas magistran pri moralscienco de la Universitato de Gento kaj doktorecon pri juro de la Universitato de Leiden. Li specialiĝas pri la (belga) konstitucia kaj financa organizado de la rilato inter eklezio kaj ŝtato kaj sekularizado. Li estas membro de deMens.nu kaj la humanisma pensfabriko Kwintessens. Li servas en la estraro de la Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven kaj la ĝenerala asembleo de la Raad voor Inspectie en Kwaliteitszorg Zedenleer (RIKZ.Z).

Indekso

- Abillama, Raja 196, 198-199, 203
Achterberg, Petro 109, 113
Adua, Juĝisto Yaw 112
Agrama, Hussein Ali 183
Aldaz, Evelyn 152, 161
Alicino, Francisko 96
Allard, Albéric 77-80
Alianco de Humanistoj, Ateistoj kaj Agnostikuloj
(Luksemburgio) 306-307, 309, 312, 320
Amerika Humanista Asocio 4, 169-170
Amusan, Lere 115
Anarfi, Johano 111
Antonopoulos, Nikos 223
Arnould, Victor 68-69, 80
Årsheim, Helge 87, 223
Arzheimer, Kai 152
Associação Brasileira de Ateus e Agnósticos 129, 133-
135, 138, 140-144
Associazione del Libero Pensiero "Giordano
Bruno" 235
Associazione Luca Coscioni per la libertà di ricerca
scientificai 235
Aŭgusto Vermeylenfonds 279

Bahlul, Raja 194
Bara, Jules 73, 76, 78
Barranco-Villafán, Bernardo 151
Batistini, Matteo 23
Baubérot, Jean 1, 2, 6, 135, 137, 144, 291, 294
Beaman, Lori G. Beider, Nadia 112
Bengtson, Vern 221
Benvéniste, Emile 63
Berger, Peter L. 161-
163, 209 Berliner Freidenkerverband
380, 384 Berlinerblau, Jacques 1, 9, 268,
Agostino 46, Annie 5823, Bertani,
5823, Bertani, 5823, Besant
38 Besier, Gerhardo 358 Bignami,
Enrico 47 Blancarte,
Roberto 148-152, 160
Bloch, Ruth H. 174 Böckenförde, Ernst-
Wolfgang 350

Bodenstein, Mark C. 383
Böllmann, Friederike 383
Bonjean, Remacle 72
Borsenberger, Monique 301
Bottoni, Rossella 92
Boucher, François 88, 89, 106
Bourdieu, Pierre 185, 204-207
Bradlaugh, Karlo 23-24, 23-24, 23-24, 23-24 65, 84
Bradlaugh-Bonner, Hypatia 27
Bréchon, Pierre 131
Brienens, Alfons 71
Broglio, Francesco Margiotta 87
Büchner, Ludwig 51, 341, 343
Bund freireligiöser Gemeinden
Deutschlands 235, 376
Burchard, 376, Marian, 1063, 376 184-185

Camurça, Marcelo 129, 137-138
Carlisle, Rikardo 2
Carton de Wiart, Henriko 81
Castells, Manuel 14
Centro por Enketo 169-170
Centra Londona Humanista Grupo 235
Centre d'Action Laïque 235, 239, 243, 272, 289,
292-294, 297-300
Centrum voor Academische en Vrijzinnige
Archieven 235, 268, 274, 276-277, 280
Centrum voor Vrijzinnig Humanistisch
Erfgoed 235
Ĉarmaz, Kathy 210
Chaulia, Mariana 366
Ĉavoŝiano, Sana 191
Cianitto, Kristana 92
Comité National d'Action Laïque 251, 325-326

Komisiono Consultative des Droits de l'Homme
du Grand-Duché de Luxembourg 308
Conreur, Auguste 70
Conway Hall 17
Conway Hall Etika Societo 235
Coordinamento Nazionale delle Consulte per la
Laicità delle Istituzioni 235
Cotter, Kristoforo 1, 3, 209, 222

Coulon, Nicolas 70
Cragun, Ryan 167, 177, 209, 212
Crispi, Francisko 44-45, 54
Cruz-Esquivel, Johano 152
Curley, Roberto 151

Da Costa, Néstor 149
Dachverband Liberulo
Weltanschauungsgemeinschaften 235
Instituto Datafolha 132
Davie, Gracie 88, 209, 220 de
Almeida, Ronaldo 136-137 de
Bavay, Charles-Victor 66, 73
De Block, Maggie 295
De Boe, Jean 71
De Cristoforis, Malachia 48, 54
De Filippi, Filippo 50
De la Torre, Renée 151, 153, 159-160
De Lantsheere, Teofilo 77
De Saeger, Jozef 293-294, 297
De Schamphelaere, Mia 298
Deeb, Lara 191, 198-201, 203
Defacqz, Eugène 73
Delfosse, Karlo 70
Demeur, Adolphe 69, 73, 80
Destrée, Jules 82
Deutscher Freidenkerbund 343, 377
Deutscher Freidenker-Verband 343
Deutscher Freidenker-Verband eV 372
Devolder, Jozefo 81
Deygers, Gilbert 274, 278
Dickes, Paul 301
Dickow, Helga 112
Dietrich, Gerd 357, 361, 371
Dobbelaere, Karel 149, 288
Dootsdaar, Alireza 189
Duchaine, Gustave 73-75, 83
Dwelshauwers, Alfred 69

Eisgruber, Christopher L. 92, 103, 104 Engelke,
Mateo 8, 159 Ernest, Victor 82
Esteinou-Madrid,
Javier 151 Estrema Sinistra Storica
46
Eüropa Humanisma Federacio 62, 232, 234-
235, 258, 262, 307

Fachverband für weltliche Bestattungs- und
Trauerkultur 371
Fadil, Nadia 4, 183
Farha, Marko 196, 199-201, 203
Federacio Racionalista de Centro 70
Festo Libera Ludo 282
Fincke, Andreas 357-358, 371-372
Fondaĵo por l'Assistance Morale
Laique 290, 293
Forschungsgruppe Weltanschauungen en
Germanio 384
Franken, Leni 223, 237, 270
Fransen, Januaro 272
Liberaj Religiaj Komunumoj 341, 349, 351-
352, 354
Freedom From Religion Foundation 169
Freidenker. Argumente, Aufgaben,
Informationen 369-371
Freidenker-Jurnalo 369, 371
Frère-Orban, Walthère 291-292

Galand, Pierre 294
Galeno, Luke W. 112, 209, 220, 223
Garibaldi, Giuseppe 46, 48
Germana Monista Ligo 343-344 Germana
Societo por Etika Kulturo 353 Gez, Yonatan N.
112 Gimson, Sidnejo 26
Giordano Bruno, 252,
25, 1, 25, 25, 1 375, 384-387

Giumbelli, Emerson 129, 137
Gould, Frederiko Jakobo 26, 36-37
Groschopp, Horst 346, 357-360, 365, 369-371, 376-378

Grundberger, Sebastiano 154, 160
Grung, Anne Hege 223
Guillery, Jules 79
Guinotte, Alfred 72
Gyasi-Gyamerah, Angela 111

Haeckel, Ernst 341, 346-347, 349, 355, 377 Hall,
Peter D. 173-174 Harvey,
Davido 175-176 Hasquin,
Hervé 292 Haugbolle,
Sune 193-194, 196-1922 Hayward1,
Davido

- Hazran, Yusri 196
- Heise, Joachim 359, 361–362, 367, 371
- Herman-Michielsens, Lucienne 295
- Herneck, Friedrich 355
- Hervieu-Léger, Daniele 88, 294
- Heuschling, Luc 308 Hill,
- Graham W. Hobs, Eric 461671,
- Hoffmann, Alfred 358,
- 364 Holyoake, George Jacob 23,
- 25 Houet, Léon 72 Houtman, Dick
- 109, 113 Humanist
- Society Skotlando 235
- Humanistisch Verbond (Belgujo) 4
- Humanistisch Verbond (Nederlando) 4
- Humanistische Vereinigung 3873 3873 3873
- 3873 3873 3873 3873 384 35 38 38 4 5 7 235, 382
- Humanistischer Pressedienst 384
- Humanistischer Verband Deutschlands 4, 235,
- 255–257, 374, 379–384, 386–388
- Humanists International 118, 121, 198, 234, 235, 251,
- 258, 271
- Humanists UK 232, 235, 246, 248–249, 251, 254, 257,
- 265
- Huntington, Samuel P. 6
- Hinda Kongresa Partio 32
- Inmedia[s]reslaica 235
- Instituto Brasileiro de Geografia e
- Statistiko 131
- Interna Imposta Servo 173–174
- Internacia Humanisma kaj Etika
- Unio 10, 133
- Internacia Unio de Laboristoj 30
- Internacia Asocio de Laboristoj 28, 30
- Isike, Kristoforo 115
- Jansson, Anton 2
- Javeau, Claude 288
- Jottrand, Gustavo 69, 73
- Imperiestro, Jochen-Christoph 376, 379–380
- Kandemir, Pinar 194
- Karyotakis, Minos-Athanasios 223
- Kayser, Alberto 68–69
- Klug, Petra 224
- Knowlton, Karlo 34
- Kommunistische Partei Deutschlands (KPD) 357
- Krämer, Gudrun 185
- L'Affranchissement (Bruselo) 70 La
- Belgique Judiciaire 68, 72–74, 79 Laborde,
- Cécile 14, 103, 236 Lallemand,
- Roger 295 Lamoreaux,
- Naomi R. 174 Laurent, François
- 79–80 Le Grand, Sylvie 271,
- 313 Le Librea 316
- Ligo de la Militantaj Sendia (Bezboŝniki) 352
- LeDrew, Stefano 6, 11, 373
- Lee, Lois 3, 209
- Leicester Sekulara Societo 26
- Les Amis Philanthropes (Bruselo) 69
- Lester, Toni 116
- Levine, Georgo 8
- Ligo por Libereco kaj Posedaja Defendo 26
- Libre Pensée (Antverpeno) 66, 68
- Libre Pensée (Bruselo) 66–67, 69, 80
- Libre Pensée (Lieĝo) 67, 72
- Liga Humanista Secular 133–134, 138, 140–141, 143–144
- Ligue de l'Enseignement (Belgio) 70, 237
- Ligue de l'Enseignement (Francio) 10, 235, 237, 249,
- 251–253, 321–335
- Liora Israelo 134
- Lofton, Kathryn 174, 176
- Lombroso, Cezaro 49
- Lundahl, Mauritsen 87
- Mafra, Clara 131
- Maggiorani, Carlo 54
- Mahmood, Saba 176, 183
- Malfaison, Edouard 68, 71–73, 78 Manning,
- Christel 176–177, 220–221 Mantegazza, Paolo
- 46–47, 49–50 Julia Martinez-, 26, 26 28–29,
- 37, 176 Mazzini, Giuseppe 29, 42,
- 46–48, 54 McKinney, Johano 153
- Mendoza-Delgado, José E. 148, 150 Messner,
- Francisko 249–250, 262,
- 303–303,61, 303–303, 6
- Meyer, Jean A. 151
- Michel, Maurice 72–73

Mikdaši, Majao 196, 199–203
Milot, Micheline 2, 135, 144, 149, 152
Modderman, Antonio 79
Moleschott, Jakobo 46–47, 49, 51–52, 55–56
Sinjoro, Eugène 70
Montero, Paula 136
Morello, Gustavo 148–149
Morris, Vilhelmo 26
Movado kaj Kontraŭ-Persekuta Gazeto 25
Movsesian, Marko 90, 103
Mühlberg, Dietrich 358, 361, 365
Muinat, Adekeye 115
Müller, Eckhard 357-360, 365, 369-371
Mumford, Lorna 221

Nanko, Ulrich 350, 376
Nacia Reformanto 32–33
Nacia Sekulara Societo 26, 235, 246, 254
Nordorientaj Humanistoj 235
Novaes, Reĝino 131
Nypels, Jean 79

Okolowics, Aŭgusto 70
Onapajo, Hakeem 115
Opero de la Kongreso 45
Oro, Ari Pedro 135
Ostwald, Vilhelmo 341, 354–355, 377
Owen, Roberto 2, 23, 25, 34

Pagliani, Luigi 44
Paine, Thomas 2, 21–24, 36
Pasquale, Frank L. 112, 209, 220, 223 Pérez-Guadalupe, José Luis 160 Pew Research Center 171
Pirmez, Eudore 79
Polyzoidis, Periklis 223
Popper, Karl 37
Porquet, Andrée 293–295, 297, 299
Portier, Philippe 131, 134, 137, 299

Quack, Johannes 16, 185, 224, 373, 384
Quillen, Ethan G. 88, 94, 95, 100, 104

Raad voor Inspectie & Kwaliteitszorg niet-confessionele Zedenleer 235
Red de Investigadores del Fenómeno Religioso en México 147, 152-156, 160-162, 164-166

Reynolds-gazeto 33
Ribberink, Egbert 109, 113
Ricardo Mariano 130, 136, 144
Roberto, Eugeno 80
Royle, Eduardo 8, 41, 63–64, 84–85
Ruiz-Miguel, Alfonso 147

Sager, Lawrence G. 92, 103-104
Sägesser, Karolino 76, 229, 238, 241-243, 262, 271, 274, 288, 290, 292, 303-305, 315-315-316, Sakalari,
Sakalari 3200, Sakalari,
288, 290, 292 223 Salem, Paul
183, 194 Saridou,
Theodora 223 Schäfer,
Bernd 358–359, 361, 371 Schielke,
Samuli 185–186, 188–189, 191 Schumpeter,
Jozefo 176 Section Française
de l'Internationale32

Sekulara Revizio 21
Serĝo, Viktoro 71
Sidgwick, Henriko 35
Silverstein, Merril 221
Sinistra Storica (Historia Maldekstro) 57
South Place Etika Societo 17
Sudokcidenta Londona Humanisto 235
Sovetunio 13, 352–354, 362 Soysal,
Yasemin N. 383
Sozialdemokratische Partei Deutschlands 342, 348, 351, 357
Sozialistische Einheitspartei Deutschlands 357-359, 361-362, 364-366, 370-371
Spencer, Herbert 26, 36
Spinoza, Baruch 83
Splingard, Pierre 69
Staatje, Simon 70-72
Stefanoni, Carlos
Sumera 2, Jason
A4713 1. Supera
Tribunalo Federal 140

Teixeira, Faustino 131
Thiessen, Joel 209, 212, 220–221
Thonissen, Jozefo 79–80
Todeschini, Giacomo 83–84
Tweneboah, Set 111

- Ulbricht, Walter 351
- Unie Vrijzinnige Verenigingen - deMens.nu 239, 272, 276, 279, 292, 300
- Union des Familles Laiques 235, 251, 253
- Unio Raciisma 235, 251
- Université Libre de Bruxelles 69, 70–71, 237, 288, 293, 296
- Urania Societo por la Disvastigo de Sciencaj Scio 361
- Van Nieuwkerk, Karin 184, 191
- Vanthemsche, Guy 274–275
- Verband der Freidenker in der DDR 354, 357, 360–372
- Verband für Freidenkertum und Faürbestattung 343
- Asocio de Liberuloj por Feuerbestattung 343, 377
- Vogt, Carl 51
- Vrijzinnig Laïciserend Centrum 17, 278–280
- Vebero, Max 64
- Weimarer Kartell 377
- Weir, Todd H. 41, 46, 342–343, 348–349, 351, 353, 376
- Wilkins-Lafamme, Sarah 209–210
- Willaime, Jean-Paul 134, 137
- Willemsfonds 276, 279
- Roestemy, Charles 279
- Wohlrab-Sahr, Monika 10, 42, 163, 184–185, 340, 376
- Wolf, Stephan 358
- Zavala-Pelayo, Edgar 148
- Zemmin, Florian 184
- Zentralrat der Konfessionsfreien 374, 377, 387–388
- Zentralverband proletarischer Freidenker Germanio 377
- Zolo, Danilo 83, 84
- Zuckerman, Phil 112, 167, 209, 220–221, 223–224
- Zwilling, Anne-Laure 87, 131, 223

